Bezet bezit

K. Schilder

bron
K. Schilder, *Bezet bezit*. Oosterbaan & Le Cointre, Goes 1945

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/schi008beze01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

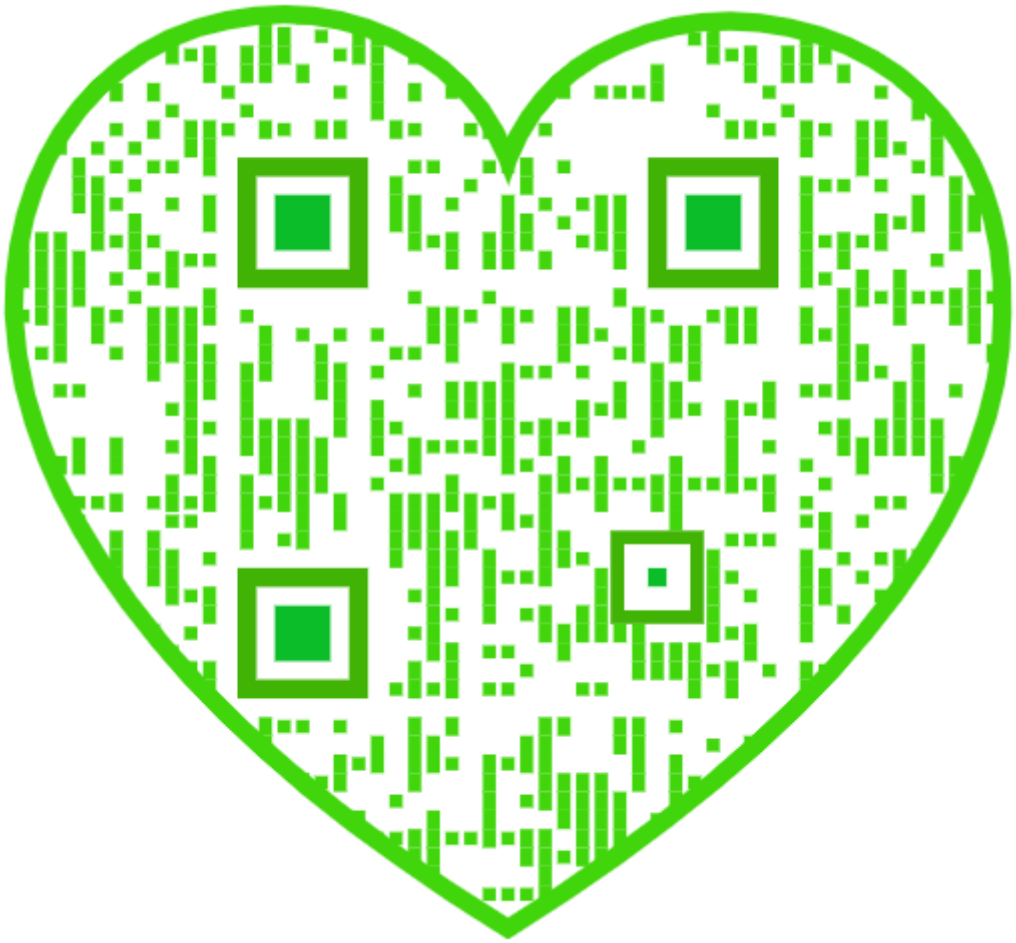

Christelijke journalistiek *als bediening van het ambt aller geloovigen*

> Maar onze 'Doktrin', dáár zullen we voor blijven staan, opdat men niet onzen God hóne, dat Hij in Nederland alleen maar een stelletje hoera-lieden had overgehouden.
> Adolphus Venator.

Toen de oorlog nog aan den gang en ons land nog bezet was, is reeds tot de uitgave van de artikelen, die in dit boek gebundeld zijn, besloten. Het zijn de artikelen, die Prof. Dr K. Schilder in zijn blad 'De Reformatie' na den 10en Mei 1940 tot op den datum, waarop de Duitsche autoriteiten zijn blad verboden, geschreven heeft. Deze artikelen, het is bekend, werden alom met groote gretigheid gelezen.

De heer K.C. van Spronsen heeft het initiatief genomen tot het vormen van een klein comité. Tot onze diepe smart is aan dit comité door zijn onverwacht verscheiden ontvallen Dr M.B. van 't Veer van Amsterdam.

Als een eenvoudig blijk van innige dankbaarheid voor zijn betoonde geloofstrouw en bewezen echt-christelijke manlijkheid in een tijd, waarin de leiders schaars bleken te zijn, biedt dit comité aan Prof. Dr K. Schilder deze gebundelde artikelen in luxe uitgave aan. Maar tegelijk stelt het ook een beperkt aantal inteekenaren in de gelegenheid in het bezit te komen van deze waardevolle stukken, die, als proeve van z u i v e r , g e l o o v i g v e r z e t , *van historische beteekenis mogen geacht worden te zijn.*

***

Ik schrijf daar neer het woord v e r z e t . *Het is niet te ontkennen, dat we daarmee betreden een gevaarlijk terrein. Een gevaarlijk terrein* n ú ! *Waarom? We kunnen ons niet ontworstelen aan de gedachte, dat we, nu de tijd van het verzet en van de verzetters voorbij is, ten aanzien van die beiden in een gevaarlijke situatie zijn geraakt. Deze gevaarlijke situatie, dat we gevallen zijn in de verzoeking met een matelooze en aan afgoderij grenzende verheerlijking van het verzet en van degenen, die er aan deelgenomen hebben. Daarmee doen we echter die beiden geen dienst. Integendeel, we dringen ze zoo in een hoek, waar ze niet mogen staan, wijl daar de grenzen tusschen Schepper en schepsel zijn uitgewischt. Dus doende verliezen we uit het oog de nuchtere werkelijkheidszin die ons past. Immers deelnemen aan het verzet was toch niet méér dan het vervullen van een eenvoudigen burgerplicht. En dat voor elken vaderlander. Daarvoor was eigenlijk toenmaals niet eens noodig een bijzondere opwekking uit Londen. Voor elken vaderlander, die zijn land en volk waarlijk liefhad, was 't verzet tegen de bezettende macht de meest natuurlijke zaak van eenvoudige plichtsvervulling. De nood was hem opgelegd. Het was* s o l d a t e n p l i c h t *nu zóó den strijd voor land en volk tegen een laffen vijand voort te zetten. Maar over een soldaat, die eenvoudig zijn vaderlandschen plicht doet, maakt*

men toch geen drukte? Ja, elke echte soldaat zelf zal daarover zijn schouders ophalen en die afwijzen, zeggende: 'Ik heb mijn plicht gedaan en daarmee uit'. Hij zal niet alleen wars zijn van alle de perken te buiten gaande vereering en die afwijzen. Hij vindt dat hij gedaan heeft, wat hij schuldig was te doen.

Niet minder moeten wij op onze hoede zijn als het geldt degenen, die aan het v e r z e t d e s g e l o o f s *in den achter ons liggenden tijd hebben deelgenomen. Ieder Christen had, omdat hij* C h r i s t e n *was, in den bezettingstijd den duren plicht van Godswege tot het verzet des geloofs in te gaan. Want hij toch ontwaarde al heel spoedig, dat de eigenlijke bezetting van ons land niet die was door de troepen van het Derde Rijk, maar door zijn ideologie, door de Nationaal-Socialistische levensen wereldbeschouwing. En dat deze ideologie er niet van buiten kon te bezetten álle terreinen, kerk, staat en maatschappij. Deze bezetting, wat beteekende zij anders dan de listige, langzaam maar zekere vernietiging van het Christendom door de heerschappij over alle levensgebieden van de beginselen van het moderne heidendom? Het ging toch om de hoogste goederen! Elke Christen had dus niet alleen voor de aandacht te houden het Paulinische woord: 'de staat, waarvan wij burgers zijn, is in de hemelen'* (*Pilip. 3:20*)*, maar hij had ook alle theoretische en practische consequenties van deze geopenbaarde waarheid te aanvaarden. Op aarde, als kolonie van den hemel heeft hij zich dus niet als een emigrant te gedragen, maar als een kolonist. En een kolonist neemt geen afstand van het vaderland, ook al vertoeft hij er buiten, hij laat zijn burgerrecht en burgerplicht niet los, maar hij ontvangt in den vreemde, in het land van zijn vreemdelingschap van zijn Koning, die in den hemel zijn residentie heeft* b e v e l . *Dat bevel roept den kolonist dáár 'milites Christi' te zijn. Hij moet* l e v e n *uit den hemel en naar het hemel-bevel-in-het-Woord. En dat in doen en laten, spreken en zwijgen. Dat is van den soldaat van Christus niet meer dan schuldige plicht. Hij doet er geen verdienstelijk goed werk mee als hij zijn schuldigen plicht in geloof verricht. Hij heeft het woord van zijn Heer maar voor zijn aandacht te houden: 'alzoo ook gij, wanneer gij zult gedaan hebben al hetgeen u bevolen is, zoo zegt: 'Wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben maar gedaan, hetgeen wij schuldig waren te doen' (Luc. 17:10). Welnu, ook de 'milites Christi', die in den bezettingstijd tot het verzet des geloofs is ingegaan krachtens bevel van zijn Koning op den troon in de hemelsche residentie, wil geen drukte om wat voor hem eenvoudige plicht was. Wij weten het, ook de verzetter K. Schilder is wars van elke verheerlijking, die hem als mensch zou dringen in een hoek, waar hij niet mag en ook niet wil staan. En wanneer dan zijn artikelen, die ons spreken van zijn verzetstrijd, gebundeld verschijnen, dan richten we daarmee allerminst een* e e r e z u i l *op voor den dapperen verzetsman, K. Schilder, maar dan is deze bundel* e e n o p g e r i c h t t e e k e n d e r d a n k b a a r h e i d *voor den HEERE: O God, wij danken u, dat Gij ons in den bitteren nood van land en volk gegeven hebt dezen man, die zijn eenvoudigen soldatenplicht heeft mogen vervullen voor U en Uw zaak in dit land. Een opgericht teeken ook, dat nog velen* b r e n g e n *moge tot* r o e m e n *in den HEERE voor dit werk zijner onvolprezen goedheid.*

Dit nu brengt ons op een tweede gedachte: omdat Schilder's geloofsverzet zoo ten volle G o d s w e r k *is, mag met name het Gereformeerde volk om Gods wil niet vergeten* w i e *in den tijd van zijn nood zijn* w a r e *leiders zijn geweest. Ach, het waren er niet velen! De groote en bedroevende tragedie van het leiderschap in den Geref. levenskring gedurende den bezettingstijd, is geweest dat er al spoedig een* d e s e r t i e *van leiders op groote schaal plaats greep. Hoe heeft dat Geref. volk met hunkerend verlangen juist tóen naar zijn leiders uitgezien en op hun woord en*

daad gewacht. Maar tevergeefs bij velen. Want ze hadden hun leiderszetel, die ze toch mede aan dat Geref. volk te danken hadden, verlaten en waren òf in den schuilkelder der vleeschelijke angsten ondergedoken, òf ze collaboreerden en sloten. met den vijand van God en Zijn Woord een voorzichtig verdrag. Vooral ook uit de christelijke pers bleek dat heel spoedig. Men wilde het leven behouden! *En zoo moest het Geref. volk maar zien, dat het 't zelf klaarspeelde met de vraagstukken, waarvoor de nationaal-socialistische bezetter het plaatste. Het was door zoovelen van zijn leiders in den steek gelaten. Dat is zijn bittere ervaring van den bezettingstijd, die het nooit vergeten kan. Is het wonder dat vele der schapen ook dwalen gingen? Wat had het aan zijn 'Standaard'? En aan zijn 'Heraut', die een Duitsche krant geworden was? Wat had het aan 'Credo', welks hoofdredacteur den euvelen moed had zich veilig te stellen door ongevraagd publiek voor het oor van de nationaal-socialistische bezettende macht en de N.S.B. te verklaren, dat hij zich van de besluiten van de Synode van 1936 tegen de N.S.B. genomen, had losgemaakt?! Hoe heeft het ook getreurd, dat een andere Prof. van de V.U., Van Schelven, gepakt en gezakt naar den vijand was overgeloopen! Het zag toch maar den éénen leider na den anderen bijtijds dekking zoeken, nu het gevaar van levensverlies voor hen dreigde, vergetend, dat wie zijn leven zal willen behouden het toch verliezen zal. Echter, God heeft in zijn genade in Prof. Schilder aan zijn volk een man willen geven, die stand hield en dat van het begin. Belijdend, dat God, zijn Heer, zijn schild en vertrouwen was, biddend, dat hij toch vroom mocht blijven, Gods dienaar t' allen stond, heeft hij, de schuilplaats verlatend, onmiddellijk de uniform aangetrokken om zijn ambt als geloovige te gaan bedienen in zijn lijfsblad. Dat màg het Geref. volk niet vergeten. Dat wil zeggen: het mag Gòds daden de daden van Zijn genade, die daarin openbaar waren, niet vergeten. Tot dàt nietvergeten bedoelen deze gebundelde artikelen te leiden, vertellende de loffelijkheden des HEEREN en Zijne sterkheid, en Zijne wonderen, die Hij gedaan heeft, opdat het navolgende geslacht die weten zou, de kinderen, die geboren zouden worden; en zouden opstaan, en vertellen ze hun kinderen; en dat zij hun hoop op Gòd zouden stellen en Gods daden niet vergeten, maar Zijne geboden bewaren; en dat zij niet zouden worden gelijk hunne vaders, een wederhoorig en wederspannig geslacht, dat zijn hart niet richtte, en welks geest niet getrouw was met God. (Ps 78:4b en 6-8).*

Bedoelt het bundelen van deze artikelen het oprichten van een teeken der dankbaarheid aan God, *wijl Hij Zijn volk een getrouwen 'miles Christi' gaf in een tijd van nood en ellende, opdat dit volk zal roemen in dien God en in Hem alléén; bedoelt het óók het oprichten van een blijvend* gedenkteeken, *opdat het Geref. volk Gods daden in het geven van een leider, die stand hield, niet zou vergeten, vertellende de loffelijkheden des HEEREN en Zijne sterkheid, en Zijne wonderen, die Hij gedaan heeft; het bedoelt ten slotte voor ons te plaatsen* de werkelijkheid van een christelijke journalistiek, *als bediening van het ambt aller geloovigen.*

Als in Zondag 12 van den H. Catechismus gevraagd wordt: 'Maar waarom wordt gij een Christen genaamd?', dan luidt het antwoord als volgt: omdat ik door het geloof een lidmaat van Christus en alzoo Zijner zalving deelachtig ben, opdat ik Zijn naam belijde, en mijzelf tot een levend dankoffer Hem offere, en met een vrije en goede consciëntie in dit leven tegen de zonde en den duivel strijde, en hiernamaals in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regeere.

Ziedaar de diepste zin van den journalistieken arbeid van Prof. Schilder in deze artikelen. Hij bedient in dien arbeid het ambt aller geloovigen. Door het gelóóf,

waardoor hij een lidmaat van Christus is en alzoo Zijner zalving deelachtig, schrijft hij en schrijft hij zóó. Hij schrijft, zich bewust zijnde te staan in het ambt aller geloovigen. Hij wordt in dat schrijven gedreven door de diepgewortelde geloofsovertuiging, dat hij, óók en niet minder als hij journalistiek bezig is, zijn drievoudig ambt van profeet, priester en koning heeft te bedienen en dat God dezen ambtsdienst nooit opschort, maar altijd Zijn rechten behoudt. Het staat voor hem vast, dat hij, noch door radicaal veranderde omstandigheden, noch door dreigend persoonlijk levensgevaar, van zijn Heer ooit het r e c h t *krijgt dien ambtelijken dienst op non-actief te stellen en zoo zijn leiders-zetel vacant te doen worden. En dan geeft hij er blijk van wat zuiver, schriftuurlijk verantwoord verzet is.* H i j l e i d t!

Als p r o f e e t *grijpt hij naar het Woord Gods en houdt het vriend en vijand voor en vordert in den Naam des Heeren van beiden binding aan dat Woord.*

Luister slechts: 'Maar wij hèbben geloofd en we hebben gezien, dat Gods Woord de waarheid is.

Dat Woord heeft ons gezegd, dat er geen waarachtige gemeenschap is dan uit God en in de binding aan Zijn Woord. Kwam het niet uit? In de hachelijkste uren is ons volk als volk niet een hechte eenheid gebleken, en toen de damp was opgetrokken bleek het aan den dag treden van het groote onderscheid tusschen volks-saamhóórig-heid en volksgemeenschap velen zwaar te drukken.

Dat Woord heeft ons gezegd, dat de ééne zonde de andere baart, en dat óók dièn overeenkomstig, als het ééne wee is weggegaan, het tweede haast komt. Hebben we 't niet gezien? De geschiedenis van onzen veelbewogen tijd kan nog niet geschreven worden, maar er zal wel niemand zijn, die in dézen oorlog niet onder meer de gevolgen ziet van fouten, in het verleden begaan. Dat macht geen recht is, en tenzij ze dááraan dienstbaar zich stelt, de wereld in het ongeluk stort, hebben wij herhaaldelijk uit de Schrift elkaar voorgehouden. Elke nieuwe dag van krijgsrumoer geeft er een schrikkelijk amen op.

Dat Woord heeft ons gezegd, dat Gods genade ons genoeg is, genoeg ook als het vleesch gewond is, genoeg om in het geloof Zijn naam te belijden, en de ambtelijke trouw aan Hem te bewijzen. En is het niet gebleken? Het zijn er velen die hun geloof hebben beleden, toen het "slechts ééne schrede tusschen u en den dood" in hun dagorder stond vermeld.

Aan dat Woord zullen we ons dan ook hebben vast te klemmen; wat anders zouden we trouwens over hebben gehouden?

Wie in deze dagen naar cat Woord luistert, zal voor menige rampzalige vergissing worden bewaard'.

Als p r i e s t e r *gaat hij in tot het heiligdom des gebeds en toont hij ook zijn offerbereidheid.*

Hoor hoe hij smeékt: 'o HEERE, Uw Woord is in der eeuwigheid, en Uw Werken prijzen U. Gij hebt U hier een volk vergaderd, dat op vele malen en op velerlei wijze van U veel goeds gezegd heeft. O HEERE. laat die woorden hun niet in het aangezicht slaan. - De zonen van een Rijk, dat in de laatste jaren soms een l e e r *begunstigd heeft, die tegen Uw Woord ingaat, loopen ons huis voorbij. Ze kunnen ook verlangen, er in te komen. Ook onder die zonen zijn er, die Uw Naam belijden: laat ónze eeden evenmin als de hunne in ons samenkomen U in het aangezicht weerspreken. Doe ons recht, o God, doe ons recht. En in alle geval: verheerlijk Uw Naam; want hiertoe zijn wij in deze ure gekomen, Vader. En laat ons het goede zoeken ook voor Duitschland, het eenig goede, dat is de trouwe belijdenis van Uw Naam, en van Jezus Christus, onzen Oppersten Leidsman en*

Archeeg, onzen Leider, onzen Koning. En laat ons het goede zoeken voor ons eigen geslagen volk, opdat het niet door ons stilzwijgen nòg meer uiteen geslagen worde. Bewaar ons, Vader, voor verraad tegenover U gepleegd. Bewaar, die over onze grenzen kwamen; Gij weet voor hoelang; bewaar ze voor hetgeen onze gebeden zou verhinderen, en onze door Christus vrijgemaakte consciëntie zou willen onderwerpen aan een dienstbaarheid, die n i e t *van Jezus Christus is, noch zich met Hem verdraagt. Bescherm onze kinderen, opdat de gesneuvelden onder hen niet zouden moeten worden benijd, als die weggenomen zouden zijn vóór den dag des kwaads. HEERE, laat ons léven, léven. Leven met een vrije consciëntie. En neem onze zonden weg, want die zijn groot. Onze zonden van spreken, en* n i e t m i n d e r d i e van z w i j g e n . *En zegen onze Souvereine, onze Koningin Wilhelmina en haar Huis, en geef ons vrede over Europa; en doe ons vast gelooven, dat* d i e *vrede er is, dien Gij hebt uitgeroepen in de velden van Bethlehem Efrata.*
En bind ons aan Uw Woord. Amen'.

Als k o n i n g *grijpt hij naar het leven, maar niet om het leven, doch om zijn Schepper,* s t r i j d t *hij om het leven voor G ó d , den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde. Verneem zijn oproep: 'Onze uniform aan: laat zien wie ge zijt: een goed Christen, en tegen elke revolutie, en dus een goed Nederlander onder het Nederlandsche recht'. En wederom: 'O Christenmenschen, den schuilkelder uit, de uniform aan, en nog eens denken aan dien routine-tekst voor intree en jubileum: om Sions wil zal ik niet zwijgen'. En nogmaals:* 'I n d i e n *er gewetensconflicten zouden komen, dan zal het zaak zijn, ons op tijd te herinneren, dat we* a l l e m a a l *soldaten zijn; soldaten van Christus, onzen Koning. En dat in* Z i j n *leger niemand met groot verlof gaat; en dat in* Z i j n *volk* n i e m a n d n i e t *aan den strijd hoeft deel te nemen*'.

Zoo schreef hij. En zoo bediende hij in zijn journalistieken arbeid zijn profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt. Zoo is hij in zijn lijfblad 'De Reformatie' opgetreden, doende zijn p l i c h t v a n c h r i s t e l i j k e m a n l i j k h e i d - *hij wien later een 'Gereformeerde' 'synode', die in* h á á r *leiderschap zelf niet verder is kunnen komen dan wat slappe adviezen en broodmagere getuigenissen en schuilkelderdapperheid, die de aandacht der toeziende kerk van haar tekort aan Christelijke manlijkheid wel móest afleiden door het vormen van een front naar binnen inplaats van naar buiten, wat in dien tijd haar primaire roeping ware geweest - ik zeg hij, wien een 'Gereformeerde' 'synode' een gemis aan... Christelijke manlijkheid durfde te verwijten.*

Maar... God de HEERE is een Zon en Schild; de HEERE zal genade en eere geven; Hij zal het goede niet onthouden dengenen, die in oprechtheid wandelen.

HEERE der heirscharen! Welgelukzalig is de mensch, die op U vertrouwt. (*Ps. 84:12 en 13.*

Rotterdam, bevrijdingsfeestdag,
31 Juli 1945.
Ds HERM. KNOOP.

[Woord vooraf]

DIT boek draagt een uitzonderlijk karakter. Het verschijnt onder de auspiciën van een comité, bestaande uit de volgende heeren (alphabetisch genoemd):

Ds D. van Dijk, Groningen.
Prof. Dr S. Greijdanus, Kampen.
Ds J. Groen Jr., Bilthoven.
D.C. Haak, Berkel.
Ds B. Holwerda, Amersfoort.
P. Jasperse, Leiden.
Ds H. Knoop, Rotterdam.
H.J. Kouwenhoven, Voorburg.
C. Lentink, Apeldoorn.
K.C. van Spronsen, Goes.
Ds C. Veenhof, Utrecht.
Ds C. Vonk, Schiedam.
Ds D. Zemel, Axel.
Ds I. de Wolff, Enschede.

Hieraan ontbreekt helaas de naam van Dr M.B. van 't Veer, die ons zoo plotseling ontvallen is. Toen wij hem verleden voorjaar als één der eersten ons plan voorlegden, verklaarde hij zich enthousiast en spontaan bereid in ons comité zitting te nemen. Het is met diepen weemoed, dat wij hem hier herdenken.

In de tweede plaats bestaat het uitzonderlijke van deze uitgave hierin, dat zij niet in den handel verschijnt. Het boek blijft in e i g e n k r i n g en bedoelt een hulde te zijn aan den Hoofdredacteur van ‘D e R e f o r m a t i e’ over wien ons comité-lid Ds H. Knoop in zijn inleidend woord iets meer zegt.

Het is een gedachteniswerk uit een benauwden tijd voor land en volk, zoo goed als voor Kerk en verbondsvolk, en zij, die verzocht werden op dit werk in te teekenen, bedoelen met deze uitgave aan de nationale en kerkelijke trouw van Prof. Dr K. Schilder voor het nageslacht deze gedachtenis te stichten.

HET COMITÉ.

Kerkelijk Leven

1. ‘Mijn schildt ende betrouwen....’

Toen op Donderdagavond 9 Mei 1940 ondergeteekende met den laatsten trein uit Zwolle in Kampen van een spreekbeurt terugkeerde en aan het station de opgemaakte drukproef van ons Pinksternummer in ontvangst nam, teneinde den volgenden morgen de laatste correctie telefonisch door te geven, kon hij niet vermoeden, dat die trein meteen voorloopig de laatste zou geweest zijn, en dat, eer hij den volgenden morgen de telefoonverbinding afgebroken zou vinden, de brug over den IJsel opgeblazen zou zijn. En nu hij heden - Dinsdag 28 Mei 1940 - voor de eerste maal weer een brief uit Goes ontvangen heeft, en tracht, weer een ‘Reformatie’-nummer te helpen saamstellen, nu lijkt er zoo heel veel te liggen tusschen tóen en nu. Toch zijn het slechts enkele weken.

Wat in dien tusschentijd over ons land en volk gekomen is, weet God alleen. Niemand kan het overzien, niemand ook profeteeren, wat uit den chaos te voorschijn komen zal, zoodra Europa tot de eerstvolgende stabilisatiepoging zal zijn gekomen, en er weer handteekeningen op verdragen zullen zijn gezet. Zoo ik niet had geloofd.....

⋆ ⋆ ⋆

Maar wij hèbben geloofd, en we hebben gezien, dat Gods Woord de waarheid is.

Dat Woord heeft ons gezegd, dat er geen waarachtige gemeenschap is dan uit God en in de binding aan Zijn Woord. Kwam het niet uit? In de hachelijkste uren is ons volk als volk niet een hechte eenheid gebleken, en toen de damp was opgetrokken, bleek het aan den dag treden van het groote onderscheid tusschen volks-saamhóórig-heid en volksgemeenschap velen zwaar te drukken.

Dat Woord heeft ons gezegd, dat de ééne zonde de andere baart, en dat óók dièn overeenkomstig, als het ééne wee is weggegaan, het tweede haast komt. Hebben we 't niet gezien? De geschiedenis van onzen veel bewogen tijd kan nog niet geschreven worden, maar er zal wel niemand zijn, die in dézen oorlog niet onder meer de gevolgen ziet van fouten, in het verleden begaan. Dat macht geen recht is, en, tenzij ze dááraan dienstbaar zich stelt, de wereld in het ongeluk stort, hebben wij herhaaldelijk uit de Schrift elkaar voorgehouden. Elke nieuwe dag van krijgsrumoer geeft er een schrikkelijk amen op.

Dat Woord heeft ons gezegd, dat Gods genade ons genoeg is, genoeg, ook als het vleesch gewond is, genoeg, om in het geloof Zijn naam te belijden en de ambtelijke trouw aan Hem te bewijzen. En is het niet gebleken? Het zijn er velen, die hun geloof hebben beleden, toen het ‘slechts ééne schrede tusschen u en den dood’ in hun dagorder stond vermeld.

Aan dat Woord zullen we ons dan ook hebben vast te klemmen; wat anders zouden we trouwens over hebben gehouden?

* * *

Wie in deze dagen naar dat Woord luistert, zal voor menige rampzalige vergissing worden bewaard.

En dan niet in de laatste plaats voor de fout van het overhaaste oordeel.

Hoeveel kwaad heeft dat niet gebrouwen in de korte periode, die ons zoozeer verbijsterd heeft? Met name denken we hier aan de gemakkelijkheid, waarmee sommigen het verlaten van den nederlandschen bodem door H.M. de Koningin en haar ministers hebben beoordeeld. Wie kent de feiten? Wie weet, wat de wil tot handhaving der nederlandsche souvereiniteit voor consequenties vroeg? Wie, inhoeverre de wilsbeschikking van den één door die van den ander of van de Koningin zelve was gebonden? L a a t o n s n i e t o o r d e e l e n v ó ó r d e n t i j d, en bedenken, dat we zoo ongeveer niets weten van den achtergrond, noch van den samenhang der in zoo verbijsterend tempo over ons gekomen katastrofes. Indien reeds in normale tijden de gewone burger, ongeacht het regeeringssysteem, waaronder hij leeft, in de onmogelijkheid verkeert van richtige beoordeeling van feiten als thans gemeld zijn, hoeveel te meer past

ons dan thans voorzichtigheid; thans, nu wij op den dag, waarin Rotterdam in brand staat, persfoto's krijgen te zien van tempelruïnes in Azië, van teere bloemen in een hof, van fraaie vogels uit een dierentuin, en van opgetaste westlandsche groente? De band tusschen Nederland en Oranje is te kostbaar voor improvisaties, in dagen van vrede, maar vooral in een periode van oorlog.

Behalve het overhaaste oordeel is ook het benevelde een ramp in criteke dagen. Van meer dan één kant is ons gebleken, dat er zijn, die het karakter eener bezetting ongeveer gelijk zien staan met dat eener inlijving. Elders in dit nummer wezen we reeds op een uitlating van ds P.v. Strien, die ons het tegendeel doet zien in één bepaald opzicht. Wij móeten - dit sta voorop - van 's Heeren wege trouw zijn in de ambtelijke verkondiging van Zijn Woord, in de prediking van God als den eenigen God, Schepper van hemel en van aarde, in de handhaving van het onderscheid tusschen God en kreatuur, van de majesteit van Zijn Woord, van Zijn souvereiniteit over elk levensgebied, steeds weer naar eigen aard gezien en in dien eigen aard als Zijn maaksel erkend. Maar tot nu toe m ó g e n wij dit ook doen; geen menschelijk verbod heeft in dezen in den huidigen Staat der Nederlanden tot nu toe een conflict geschapen tusschen de gehoorzaamheid aan 's Heeren gebod en de inachtneming van menschelijke verordeningen. De gereformeerde kansel heeft nimmer ‘aan politiek gedaan’, hij heeft alleen maar de b e g i n s e l e n willen verkondigen, die uit Gods Woord waren af te lezen. Hij ga in dit opzicht rustig zijn gang, beseffend zijn verantwoordelijkheid jegens God èn de menschen. ‘Wees zonder aanstoot te geven’, dit Schriftwoord, waarin de onbezonnen daad van den één als nadeelig voor den ander, en als belemmerend voor het innemen eener werkelijk principiële houding wordt afgewezen, staat naast het andere, dat Petrus juist in een zaligspreking van het om C h r i s t u s ' wille lijden invlecht: het woord n.l.. dat niemand, mòet hij al lijden, alsdan dit lijden moge ondergaan als een doodslager of dief, of kwaaddoener, of als een, die zich met eens anders doen bemoeit, enz. Maar indien iemand lijdt a l s e e n c h r i s t e n , d i e schame zich niet, maar verheerlijke God in dezen deele. Want het is de tijd, dat het oordeel beginne van het huis Gods. Ieder blijve i n z i j n a m b t , en blijve

d á á r i n trouw. Doch dàn ook daarin t r o u w . De voorzichtigheid onderscheide zich van slavernij.

* * *

Hoe het met de Gereformeerde Kerken voorts zal gaan, weet niemand. Met groote deernis denken we aan de Gereformeerde Kerken van Rotterdam, van welke de ééne meer dan de andere schade heeft beloopen, maar die geen van alle het zware lot der prachtige nijvere handelsstad ontgaan. We denken met leedwezen ook aan de Theologische Hoogeschool, wier penningmeester zijn kantoor te Rotterdam had, en het in de vlammen op zag gaan, waarbij velerlei kostbaar materiaal dezer kerkelijke inrichting is verloren gegaan; we mogen dit wel zeggen, waar publicatie werd verzocht[1)]. We denken met groote zorg aan onze zending, aan den zoo rijk ontplooiden arbeid der barmhartigheid, aan de ettelijke vereenigingen, die slechts leven kunnen van de vrijwillige offers uit den kring dergenen, die voor het overgroote deel met het bekende 'niet vele rijken, niet vele edelen' althans negatief getypeerd zijn. We denken aan onze christelijke en kerkelijke pers, die wel veel abonné's verliezen zal, als de beurs schraal wordt, of het geld zijn koopkracht verliest, al weten wij dat de band tusschen ons blad en zijn lezers wel zoo hecht is, dat hiertoe voor wat 'De Reformatie' betreft, niet dan in het uiterste geval zal worden overgegaan.

Het kan ons bang om het hart worden, als we de schade zien, die over heel het land, ook aan kerk en christendom, is toegebracht, en nog toekomen zal, indien de brand van Europa nog lang zal aanhouden.

* * *

Niettemin, - mijn schildt ende betrouwen zijt Gij, o God, mijn Heer. De huidige beroering zal de kerk ledig noch onvruchtbaar laten. Zij zal zuiverend werken, en schiftend. We zullen, met name indien de huidige interimstoestand met zijn betrekkelijk groote machteloosheid in principiëel ingedachten opbouw lang aanhoudt, meeloopers verliezen. Maar in de diepte zùllen we winnen, meer, dan we in de breedte verliezen. Dáárvoor hebben we immers beloften?

1) Men lette op den datum van dit artikel.

Dat winnen in de diepte is trouwens de eenige ‘voorwaarde’ voor het verkrijgen van den gehoopten zegen; het is ook de eenige reden voor het beslaan van een plaats onder de zon.

* * *

Dit brengt ons op een ander chapitre. Zullen de Gereformeerde Kerken in de gegeven omstandigheden haar synodaal program van 1939 nog van a tot z willen afwerken? Enkele spoedzaken daar gelaten, zullen zij met name de bekende meenigsverschillen nog langs synodalen weg willen afhandelen? Indien ja, zullen ze het nog in Sneek willen doen, m.a.w. in een zittingenreeks, die een voortzetting is der Sneeker Synode?

Wat mij zelf betreft, indien mijn advies gevraagd zou worden, zou ik zeggen: begraaf zoo spoedig mogelijk heel de materie. Ik voeg er evenwel aanstonds aan toe, dat ik dit advies alleen daarom zou geven, omdat ik van den aanvang af gezegd heb, en het steeds ben blijven gelooven, dat heel de aan-de-ordestelling dezer kwesties in 1936 een ernstige misgreep is geweest. Zoowel om onderscheiden formeele redenen, als om deze materieele, dat, zie ik wel, er geen doorslaande reden is voor synodale uitspraken in dezen. Of er niet hier en daar uitspraken te vinden zijn, die onjuist te achten zijn? Geen mensch, die er aan twijfelt. Maar ik voor mij twijfel ook geen moment eraan dat dit geval zich o v e r e n w e e r voordoet. Niets nu zou onbillijker zijn, dan een critisch gebaar naar dézen e n n i e t n a a r g é n e n k a n t. Elk lichaam, hetzij kerkelijk, hetzij wetenschappelijk, dat in deze dagen zou verklaren: de meening van broeder Zóó en Zóó schijnt ons verwerpelijk, en dat dan daarmee zou volstaan, zou bij alle weldenkende en tevens deskundige leden van onze kerken of vereenigingen voor langen tijd kwaad bloed zetten, en zich zoowel in wetenschappelijk als in ethisch opzicht ten zeerste blameeren. Want deskundigen weten, dat tegenover een verschrijving van iemand ter eener minstens een evenzeer presbare verschrijving van weer iemand ter anderer zijde is te vinden. De ééne officiëel onderzoeken en disqualificeeren en de andere laten rusten, dat ware een slag in 't aangezicht der waarheid. Een zonde, waarvoor zoowel kerkelijke als onderwijskringen zich mogen wachten, met name in tijden als deze.

Dit stel ik voorop. Gelijk in 1936 zou ik het een zegen achten,

als we heel die van misverstanden doortrokken meeningsgeschillen-affaire ter zijde zouden stellen.

Zoo niet, dan verklaar ik evenwel mijnerzijds niet te zullen rusten, eer de oogen van wie ik bereiken kan geopend zullen zijn voor de t w e e kanten, die er aan de onderscheiden zaken zitten. Men zal geen vrede mogen nemen met een solutie, die een vingerwijzing beteekenen zou in de richting van den één, zonder tevens de aandacht te vestigen op een aequivalent, dat voor rekening ligt van den ander.

Want in tijden van nood hebben we eendracht noodiger dan ooit. Ware eendracht evenwel wordt alleen bereikt in bond met de waarheid en rechtvaardigheid. Ze kàn o.i. ditmaal gediend worden door de methode van: de spons over de lei; want hetgeen hier en daar verkeerd is gezegd verteert zich zelf wel. Wil men evenwel de spons weren van de lei, welnu, dàn kan de ware eendracht slechts verkregen worden door de lei e e r l i j k te beschrijven. Met schrift, dat vooral geen partijschrift is.

Het woord is dus feitelijk, voor wat deze materie betreft, aan anderen. Ik heb het oog op wie verklaard hebben, dat het in de kerken heel erg er voor stond, en dat een nieuwe reformatie hard noodig was. Blijven zij, ook na de gegeven toelichting, van deze meening, dan moeten zij er vóór zijn, dat de zaken in elk geval worden afgehandeld, ook al zal verplaatsing naar een volgende synode, of althans uitstel tot na September wel onvermijdelijk zijn. Blijven zij van meening, dat het heel erg staat met de leer, dan zou ik zelf tegen afvoering van het agendapunt zijn: het wordt hoog tijd, dat het beschuldigen zonder d o o r g e z e t t e argumentatie een einde neemt. De kerken kunnen d á á r (!) niet meer tegen.

Niet vanwege eenige nerveuse stemming zou ik dus vóór terzijdestelling van de kwestie zijn. De oorlogstoestand moge a a n l e i d i n g zijn, hij mag geen r e d e n worden. Als de kerken w e r k e l i j k ernstig gevaar beloopen, een gevaar, dat zij bezweren kunnen, dan m ò e t e n zij spreken. Wij moeten ons van die taak niet laten afhouden onder invloed van een overigens thans begrijpelijke anti-gekibbel-stemming. Want in de ernstige dagen van thans is geen grooter ongeluk denkbaar dan een ontrouwe kerk, die werkelijke belangen der waarheidsverkondiging zou verwaarloozen. Als Nederland nu óók nog een principiëele

wetenschap en een getrouwe kerk verliest, is de ellende grooter dan de oorlog heeft kunnen brengen.

Ter wegneming van alle misverstand en opdat ieder wete, wat hij doet, indien hij de vredesgedachte zou willen steunen, sta hier de verzekering, dat ondergeteekende er niet aan denkt, iets van wat door hem geschreven is en bestreden werd, terug te nemen, wijl hij in zijn desbetreffende leerstellige meeningen steeds meer bevestigd is geworden. En hij is voornemens, indien God hem daartoe in de gelegenheid blijft stellen, haar te verdedigen en toe te lichten en voor te dragen. Ook wat betreft de voor de toekomst der christelijke samenleving uiterst belangrijke vraag der z.g. 'algemeene genade'.

Wie dit bedenkelijk vindt, of de meening van anderen een gevaar blijft achten voor de kerken, die moet vooral niet vóór het afvoeren van het bekende punt van de synodale agenda stemmen of zich er vóór verklaren.

⋆ ⋆ ⋆

Mijn schild en mijn betrouwen -

In Gods hand leggen we de toekomst van kerk en volk, van school en christelijk vereenigingsleven. Dat de Sneeker synode na dr Kaajan nu ook haar voorzitter door den dood zag wegnemen geeft aan haar arbeid wel een bizonder droevig relief. Ook wij willen gaarne het goede gedenken, dat in ds J.L. Schouten aan onze kerken geschonken werd. Hij heeft niet veel meer van den oorlogsbrand vernomen: wie weet, wat wij nog zullen ondervinden?

Toen ik in 1914 in mijn eerste gemeente, nog maar enkele weken predikant, mijn eersten oorlogsbidstond leiden moest, was mijn tekst Matth. 18:7. Wie had kunnen denken, dat ik in Mei 1940 hem weer zou kiezen?

Hij blijve ons allen in gedachten: want hij verhindert ons, achter de massa weg te schuilen met onze individueele verantwoordelijkheid.

(7 Juni 1940.)

2. ‘Dat ick doch vroom mach blijven....’

Wij leven wel heel snel. Nauwelijks heeft men getracht, van de nieuw ontstane situatie in bezet Nederland zich een denkbeeld te vormen, of de bladen melden nieuwe verordeningen, die men eerst moet trachten te ‘lezen’, om eerst daarna te kunnen zeggen, bij benadering, wat zij voor ons volk beteekenen.

Zoo is het met name op het oogenblik, waarop deze regelen geschreven worden. De bladen publiceerden op Donderdag 6 Juni 1940 de verordening van den Commissaris vanwege het Duitsche rijk voor het bezette gebied van het Nederlandsche rijk tot uitoefening van de regeeringsbevoegdheid in Nederland, van 29 Mei 1940. Dze verordening bevat enkele bepalingen, die met name van het christelijk volksdeel de aandacht zullen moeten vragen. En voorts geeft ze enkele aanduidingen, die er op wijzen, dat we nog niet alles kunnen overzien.

⋆ ⋆ ⋆

Ongetwijfeld zou het het gemakkelijkst zijn, na de lectuur van dit stuk ‘te doen, alsof onze neus bloedt’. Schrijven is altijd een verantwoordelijk werk, maar vooral in een tijd van oorlog en van bezetting, wijl in zulk een periode de daad van den één ook voor anderen gevolgen heeft, die men niet steeds overzien kan. Wie de pen opneemt, teneinde bij te dragen tot de ‘vorming’ eener publieke ‘meening’, dient zich ervan te doordringen, dat er althans een e l e m e n t van waarheid ligt in het woord, dat tegenwoordig nog al eens opgeld doet, en aan Goethe ontleend wordt, dat n.l. elke handeling noodwendigerwijze onzedelijk is. Onzedelijk, wijl ze gevolgen meebrengt, d i e m e n n i e t k a n o v e r z i e n, en waarin toch, of men wil of niet wil, anderen worden betrokken. Natuurlijk is de stelling zelve valsch, evenals het verband, waarin ze tegenwoordig geplaatst wordt (men wil er n.l. mee betoogen, dat we a l t i j d in een z.g. g r e n s s i t u a t i e zijn). Maar, - dàt we voor anderen verantwoordelijk zijn, is waar. En dat we tegenwoordig in een grenssituatie verkeeren, en dan wel in heel bizonderen zin, een situatie, waarin elk oogenblik een andere ‘wereld’ en een andere ‘orde’ in de onze binnenbreken kan, dat is, sedert we op een b e z e t grondgebied

wonen, óók waar. We geven natuurlijk hier aan bedoeld woord een eigen beteekenis.
Schrijven is dus een zaak van verantwoordelijkheid.

* * *

Dit staat er evenwel tegenover: niet schrijven is óók een zaak van verantwoordelijkheid. Ook in de gevolgen van ons zwijgen zijn anderen betrokken; wie om die reden (het betrokken zijn van anderen in de gevolgen van ònze daden), wie om die reden, zeg ik, 'handelen' onzedelijk noemt, dient het niet-handelen evenzeer onzedelijk te achten. Spreken de herders verkeerd, de schapen zullen de gevolgen dragen, zegt Ezechiël. Spreken ze niet, de schapen zullen de gevolgen evenzeer dragen. Dàt zegt Ezechiël óók. Als de profetie valsch is, wordt het volk ontbloot; maar niet minder is dit het geval, als er geen profetie is. En ons arme volk is al 'bloot' genoeg.

Trouwens, van grenssituaties gesproken, in welken zin dan ook, is niet God de Heere met Zijn wet en Zijn wil vlak bij ons? Laat Hij ons ook maar een oogenblik met rust? Zijn we tegenover Hem soms neutralen? Immers geen moment? En, wil men aan de menschen denken, met name aan de bezettende macht, die over onze grenzen heen gekomen is, zal zij met zwijgen genoegen nemen? De radioberichten leeren het ons wel anders. Nederlandsche militairen, die duitsche officieren niet groeten, worden gestraft. En ambtenaren, die hun post willen behouden, moeten wel geen eed van trouw aan den Führer van het Duitsche rijk afleggen, maar toch wèl, en nu citeer ik § 7 van bovengenoemde verordening nopens 'de rechtspraak' (?), 'onder eede een verklaring afleggen, dat zij de verordeningen en andere bepalingen van den Rijkscommissaris en van de hem ondergeschikte Duitsche organen stipt zullen nakomen en dat zij zich zullen onthouden van elke handeling, gericht tegen het Duitsche Rijk of de Duitsche weermacht'.

'Onder eede verklaren', - dat is dus spreken. Met zwijgen wordt geen genoegen meer genomen; de tijd althans kan komen, waarin ons zwijgen en berusten onvoldoende geacht wordt van de zijde der bezettende mogendheid. En al staat in de desbetreffende paragraaf deze bepaling gerangschikt onder het hoofd

'de rechtspraak', althans in 'De Standaard', in andere bladen, b.v. 'Het Handelsblad', ontbreekt dit opschrift. Dáár is de bepaling algemeen, en raakt ze ook niet bij de rechtspraak betrokkenen. Ze betreft een breede kategorie van nederlandsche burgers, onder wie ook belijdende christenen, leden der Gereformeerde Kerken. Ze luidt immers aldus:

> 'Binnen een termijn, die door den Rijkscommissaris wordt bepaald, moeten de in actieven dienst zijnde rechters, openbare ambtenaren en beambten, alsmede alle leeraren aan openbare en particuliere onderwijsinrichtingen onder eede een verklaring afleggen, dat zij de verordeningen en andere bepalingen van den Rijkscommissaris en van de hem ondergeschikte Duitsche organen stipt zullen nakomen en dat zij zich zullen onthouden van elke handeling, gericht tegen het Duitsche Rijk of de Duitsche weermacht.'

* * *

Onder eede verklaren. De tijd kan dus aanbreken, waarin ook vele van 'onze' menschen een verklaring zich zullen hooren afvergen. Ze zullen hun mond moeten opendoen. Wetende, dat niet alleen gevolmachtigden van den Führer van het Duitsche Rijk, doch ook de engelen Gods, en de gemeente, gekocht door Christus' bloed, en de Christus zelf zullen toezien, hòe zij hun mond openen. En zullen luisteren, wàt zij verklaren.

Dat kàn ongemeen ernstig worden. Het zal slechts er van afhangen, wat, en ten aanzien van welke concrete verordeningen, al of niet bij voorbaat, van hen gevraagd wordt te verklaren. Dáárvan zal het afhangen, of de gevraagde verklaringonder-eede al of niet een verloochening zal beteekenen van Hem, die gezegd heeft: 'wie Mij zal verloochenen voor de menschen, dien zal Ik ook verloochenen voor Mijnen Vader, die in de hemelen is.'

* * *

In deze 'grenssituatie' staande, verklaren wij onzerzijds, dat de grenzen nog niet duidelijk afgeteekend zijn. Hopen wij, dat ze, als ze eenmaal duidelijk zijn, geen gewetens-

conflicten zullen meebrengen. En - hopen wij vooral, dat, i n d i e n er gewetensconflicten **zouden** komen, alsdan God de Heere ons getrouw zal bevinden. Onze soldaten - wij gedenken met weemoed de gewonden en gesneuvelden - hebben hun harden plicht gedaan. Hun vrouwen en kinderen, broers en zusters, vrienden en verloofden, hebben voor de zaak van onze Koningin het offer gebracht. Zij hadden het zwaar. **Indien** er gewetensconflicten zouden komen, dan zal het zaak zijn, ons op tijd te herinneren, dat we a l l e m a a l soldaten zijn: soldaten van Christus, onzen Koning. En dat in Z i j n leger niemand met groot verlof gaat; dat in Z i j n volk n i e m a n d n i e t aan den strijd hoeft deel te nemen.

⋆ ⋆ ⋆

We spraken tot nu toe over die gewetensconflicten slechts onderstellenderwijs. Tot op heden n.l. is mij geen enkele verordening onder de oogen gekomen, die ons geweten in het gedrang brengt. Wij behoeven niet in te stemmen met de positieve beweringen aangaande de gedragingen onzer thans naar elders uitgeweken regeering, zóó, als deze beweringen ten overstaan van onze ontwapende natie zijn uitgesproken in de Ridderzaal van Den Haag. Als wij een proclamatie zien aangeplakt, waarvan de d u i t s c h e tekst beweert, dat deze regeering de katastrofe ‘h e r a u f b e s c h w o r e n ’ heeft, doch de n e d e r l a n d s c h e tekst p r e c i e s h e t o m g e k e e r d e beweert, dat n.l. die regeering de katastrofe ‘b e z w o r e n ’ heeft, dan b e h o e v e n we niet daaronder te schrijven, dat de nederlandsche tekst wel een onwaarheid zegt (want zij kon volgens Generaal Winkelman de katastrofe niet ‘bezweren’), doch evenmin, dat de duitsche tekst waarheid spreekt. We mogen daar het onze over denken; niemand vraagt van ons, dat wij de geschiedenis niet meer zelf zullen trachten te schrijven.

Wèl is van ons gevraagd, dat wij ons niet met geweld zullen verzetten. En dat zal van ons christenvolk niet tevergeefs gevraagd zijn. De bevoegde nederlandsche overheid heeft de wapens neergelegd, en b e v e l daartoe gegeven; en het staat niemand vrij, haar bevel, gegeven in naam der Koningin, te weerstreven. Engeland speelt een gevaarlijk spel, door de ‘regeering’, die Koning Leopold van België ongehoorzaam was, publiek te

erkennen. Op dit punt zal bij ons christenvolk geen enkele moeite bestaan tegen een eventueel in dezen gevorderde verklaring onder eede. Het is goed, naar twee kanten te zien. Indien vandaag een engelsche macht onzen bodem zou bezet hebben, en van ons een verklaring zou vorderen, of een handeling, volgens welke Koning Leopolds gezag van geenerlei waarde zou mogen heeten, dan zouden wij moeten neen zeggen. Een klein bewijs, hoe moeilijk het kan worden in een bezet gebied, denk aan België.

Ook in andere opzichten kunnen we tot nu toe gewetensconflicten nog afwezig noemen. Ongewapenden b e h o e v e n niet zich uit te spreken over de machtsmaatregelen, die de gewapenden in het huis der ongewapenden nemen.

Maar als een b e l o f t e van hen gevraagd wordt, een v e r k l a r i n g - onder-eede, dàn m o e t e n zij spreken.

En dàn?

Dan zal alles afhangen van den i n h o u d dezer verordeningen, aan welke zij zullen moeten beloven zich te onderwerpen.

Hier kàn worden gerekend met de christelijke belijdenis van een zeer groot deel van ons volk, en met zijn eed van trouw aan God en aan onze Koningin.

Het kàn evenwel ook anders zijn.

Het geval kan óók zich voordoen, dat de duitsche machthebbers wel in gemoede méénen, niemands geweten te hinderen, en toch dien hinder aan dat geweten aandoen.

Want wat zullen ‘de b e l a n g e n ’ van het ‘Groot-Duitsche Rijk’ zijn, welke, naast ‘de openbare orde of het openbare leven in Nederland’, in de oogen der duitsche autoriteiten maatregelen van w e t g e v e n d e n aard wettigen? En w a t zal het v e r b a n d tusschen die belangen en die maatregelen zijn, zóó als genoemde autoriteiten het zien, en stellen?

En wàt zal gerekend worden onder de ‘handelingen, die R i j k s - en D u i t s c h - vijandig zijn’? Het o p s p o r e n daarvan behoort, evenals het bestrijden, tot de taak van de duitsche politie, aan welke de nederlandsche ondergeschikt is verklaard.

Wij weten dit niet, en hopen, ja, bidden, dat op dit punt bepaalde conflicten mogen uitblijven. Dat onze hemelsche Vader ons niet beproeve bóven ons vermogen, en ons niet leide in verzoeking.

Maar d à t hier voetangels en klemmen kùnnen gaan liggen,

zal ieder duidelijk zijn, die weet, wat christelijk is. Tot de taak van den Commissaris-generaal voor Bestuur en Justitie b.v. behooren o.m. de aangelegenheden betreffende het onderwijs en de kerken. Eveneens die betreffende de cultureele en sociale zorg voor de jeugd. Tot de taak van een anderen functionaris, n.l. den Commissaris-generaal voor bijzondere gevallen, behooren alle vraagstukken betreffende de vorming van de openbare meening en niet-economische vereenigingen. Tot de taak van de gevolmachtigden van den Rijkscommissaris voor de afzonderlijke provincies behooren al weer alle aangelegenheden van de vorming van de openbare meening in het aan hem toegewezen gebied.

Hier liggen ze, àls ze er komen, de voetangels en de klemmen.

* * *

Wij gelooven te mogen zeggen, dat het nederlandsche volk, en met name het christelijke, genoegzaam is gedisciplineerd, om nu alle onlusten te wraken, alle beleediging te veroordeelen, alle eigenmachtig verzet van harte vèrre weg te wenschen. Bij ons vòlk, dat in de kerk komt, behoefde men geen verborgen wapens te zoeken. Ons volk zal zijn toekomstverlangens hebben, het zal den dag nabij wenschen, waarop een Wilhelmus van Nassouwe weer opklinken zal vóór het balkon van het Paleis in Den Haag. Doch het zal dit goede doel niet nastreven met middelen, die oneerlijk zijn, of ontrouw aan het besluit van Generaal Winkelman. Het zal in het bezette gebied dit uur niet in eigen handen, doch in Gods handen stellen. Het zal, voorzoover het bidt, dit uur wel 'met de wapenen' 'heraufbeschworen' willen zien, doch dan met die wapenen, die we uit Openbaring XI kennen: de wapenen van het gebed. We weten, dat anderen die wapenen stomp vinden, en er om lachen. In elk geval zal men van dié zijde dit wapen volkomen ongevaarlijk achten.

Provoceeren zal dat volk evenmin. Het zal niet de tegenstellingen toespitsen, niet aanklagen, waar het toch geen feitenkennis heeft; en het zal niet tarten, zelfs niet hen, van wie de thans elders vertoevende minister-president eens per radio verklaarde, dat ze persoonlijk onnederlandsche handelingen hadden verricht.

Maar het zal zijn God niet mogen verloochenen. Het zal niet elken Zondag preeken over de geschillen, die tusschen de leer van het nationaal-socialisme en de gereformeerde leer liggen, en die ingrijpend genoeg zijn. Maar het zal evenmin, wanneer het daartoe naar den gewonen gang van het ambtswerk de tijd is (b.v. in de catechismusprediking over het eerste gebod), die verschillen opzettelijk verzwijgen. Het zal zijn jeugd willen behouden; zijn vrije jeugd onder de macht der ouders. Het zal, voorzoover het anti-revolutionair is, zijn opvatting van het gezag, van de overheid, regeerende bij de gratie Gods, niet willen prijsgeven, noch ook de principiëele doorwerking van die leer willen opschorten ter wille van menschen. Want men moet Gode meer gehoorzamen dan den menschen. Het zal niet, om te sarren, of om een vijandige stemming te kweeken, den samenhang breed uitmeten tusschen de mystiek van Jacob Böhme, en de filosofie van Fichte-Hegel, en het boek van Alfred Rosenberg, dat in Duitschland zooveel lezers vond. Maar het zal evenmin, als de kwestie aan de orde komt. of als anderszins ook de nood het vordert (indien b.v. onze boekhandel zou overstroomd worden, of onze jeugdactie van haar vrijheid zou beroofd worden), dien principiëelen samenhang verzwijgen, en - het zal blijven veroordeelen een leer, die wij niet mogen verdragen. M.a.w., dat volk zal de N.S.B.ers als personen geen kwaad doen, noch het verschil tusschen wat zij persoonlijk deden en wat de N.S.B. qua talis deed, veronachtzamen. Maar het zal de leerstellingen der N.S.B. blijven veroordeelen. Het zal de wapens, die men zien kan, gestrekt laten. Maar het zal de geestelijke wapens niet strekken, en liever vervolging lijden, dan in dezen ontrouw zijn aan zijn God, den Levende. Het zal ook blijven bidden voor de Joden, hen niet weren van het doopvont, indien zij zich bekeeren. Het zal bloed, ras en bodem aan Woord en Geest ondergeschikt verklaren.

* * *

In hoeverre nu de begrippen rijks - vijandig en duitsch - vijandig elkaar willen interpreteeren, weet ik niet. Wij moeten ons ook niet nerveus maken; het geloof heeft zijn eigen rust.

Maar we moeten wèl ons indenken, welke voetangels en klemmen hier liggen, opdat al degenen, wien zulks te eeniger tijd

mocht aangaan, bijtijds bedenken, wat Zondag 37 zegt van het rechte eed zweren. Dat is o.m. God aanroepen, dat Hij ons straffe, indien wij valschelijk zweren.

Nogmaals, wij weten niet, of ooit eenige verordening der bezettende mogendheid ons werkelijk zal kwetsen in ons laatste bolwerk: de consciëntie. Maar één ding weten wij wèl: een opgelegde straf van menschen weegt niet op tegen een door een valschen eed afgesmeekte eeuwige straf van God den Heere.

* * *

O Heere, Uw Woord is in der eeuwigheid, en Uw werken prijzen U. Gij hebt U hier een volk vergaderd, dat op vele malen en op velerlei wijze van U veel goeds gezegd heeft. O Heere, laat die woorden hun niet in het aangezicht slaan. - De zonen van een Rijk, dat in de laatste jaren soms een leer begunstigd heeft, die tegen Uw Woord ingaat, loopen ons huis voorbij. Ze kunnen ook verlangen, er in te komen. Ook onder die zonen zijn er, die Uw Naam belijden: laat ònze eeden evenmin als de hunne in ons samenkomen U in het aangezicht weerspreken. Doe ons recht, o God, doe ons recht. En in alle geval: verheerlijk Uw Naam; want hiertoe zijn wij in deze ure gekomen, Vader. En laat ons het goede zoeken ook voor Duitschland, het eenig goede, dat is de trouwe belijdenis van Uw Naam, en van Jezus Christus, Onzen Oppersten Leidsman en Archeeg, onzen Leider, onzen Koning. En laat ons het goede zoeken voor ons eigen geslagen volk, opdat het niet door ons stilzwijgen nòg meer uiteengeslagen worde. Bewaar ons, Vader, voor verraad, tegenover U gepleegd. Bewaar, die over onze grenzen kwamen; Gij weet, voor hoelang; bewaar ze voor hetgeen onze gebeden zou verhinderen, en onze door Christus vrijgemaakte consciëntie zou willen onderwerpen aan een dienstbaarheid, die niet van Jezus Christus is, noch zich met Hem verdraagt. Bescherm onze kinderen, opdat de gesneuvelden onder hen niet zouden moeten worden benijd, als die weggenomen zouden zijn vóór den dag des kwaads. Heere, laat ons léven, léven. Leven met een vrije consciëntie. En neem onze zonden weg, want die zijn groot. Onze zonden van spreken, en niet minder die van zwijgen. En zegen onze Souvereine, onze Koningin Wilhelmina, en haar Huis, en geef ons vrede

over Europa; en doe ons vast gelooven, dat d i e vrede er is, dien Gij hebt uitgeroepen in de velden van Bethlehem Efrata.

En bind ons aan Uw Woord. Amen.

(14 Juni 1940.)

3. Den schuilkelder uit; de uniform aan.

Er zijn in onze dagen veel benauwende dingen, onderwerp van veler aanhoudend gesprek. De ergste evenwel zijn die, waarover de groote massa n i è t of slechts in 't voorbijgaan praat.

Deze laatste heeft het over puinhoopen, en over requisities, en over de biljetten, of bons, waarmee het gerequireerde betaalbaar gesteld wordt, of over den datum, waarop betaling kan worden gevorderd, een datum, dien vaak nog niemand weet. Ze heeft het over éénrichtingsverkeer in de berichtgeving, of over vrouwen, die aan den arm van duitsche militairen loopen. En - niet te vergeten - over de laatste editie van de détails der jongste fluistercampagne. Geen mensch, die deze onderwerpen onbelangrijk, of de gesprekken er over onbegrijpelijk vindt.

Maar er zijn dingen, die erger zijn dan inslaande bommen, en uit de lucht vallende verordeningen eener vreemde mogendheid. En er zijn aanstootssteenen, waarover men eerder valt, dan over een nederlandsche vrouw, accompagneerende een vreemden soldaat. Erger dan een keisteen, die met groot rumoer de medicijnkast van den apotheker aan scherven slaat, is die stomme doode vlieg, die ongemerkt zijn zalf bederft. Gevaarlijker dan een bom op den dijk is het stage onzichtbare wroeten van kleine knaagdieren in het dijklichaam Funester dan een salvo kazernevloeken uit den mond van een commandant is voor den gereformeerd opgevoeden recruut uit een dorpje, waar de slagersjongen de melodie van Psalm 19 al fietsende fluit (zelf pas gehoord!), de langzame infectie van zijn geest in de vlakke, ondiepe, godsdienstlooze conversatie van de cantine.

Zoo is het met ons volk ook. Als w i j op onze manier gaan uitroepen: ‘w e e d e r w e r e l d ’, dan hebben we 't meestal over bommen en granaten van groot kaliber, en we sturen dan liefst de kinderen weg, we evacueeren hun verblijfplaats, en zijn dan

zóó nerveus, dat we in een paar weken tijds de taal bederven, door allemaal te verzekeren, dat we niet de woning der kinderen, doch de kinderen zelf 'evacueeren'. Maar als C h r i s t u s zijn: 'w e e d e r w e r e l d' uitroept, dan spreekt Hij over de 'skandala', de z.g. 'ergernissen', d.w.z. de steenen-des-aanstoots, de oorzaken, waardoor een mensch ten val gebracht wordt, de verleidingen tot zonde; en - dan haalt Hij juist een kind er bij; lees het maar eens na in Matth. 18. Skandala, oorzaken van val, aanleidingen daartoe. Die kunnen zóó onopgemerkt blijven, dat men lang kan disputeeren over de vraag, of nu d i t dan wel d à t een skandalon is, een feitelijke oorzaak dan wel aanleiding tot het scheef loopen van de zaak, the very beginning ervan.

Ons nederlandsche volk is hard geslagen en zwaar vernederd; 'in één ure' kwamen de katastrofes aan. Maar juist d a a r n a kwam het gevaar. Dat gevaar is n i e t de ingehouden en bedwongen geest, die terecht beducht is, dat, als er één een schot lost, er vijftig tegen den muur gaan. Dat gevaar is niet het ongewapend zijn van onze weermacht, na dapperen strijd. En niet zoo heel veel anders, dat ons deemoedigt en vernedert.

Maar het groote gevaar is: de langzame ontwapening van onzen geest, de geleidelijke psychische en geestelijke infectie van ons volk, de gewenning aan de gedachte, dat we de schuilkelders, die tegen granaatsplinters beschutten, wel konden verlaten, maar dat we vanwege de ongewisheid van den politieken dampkring er toch maar goed aan zouden doen, een abonnement voor onbepaalden tijd te nemen op een vast plaatsje in den geestelijken schuilkelder, totdat - wie weet - de Bui zal zijn overgedreven.

Het gevaar is de geleidelijke overgang van de lichamelijke tót de geestelijke ontwapening. Waarbij dan tot overmaat van schuld en ramp meermalen onze eigen daad verder gaat dan de opgelegde dwang van buiten af.

Hebt gij ze nog niet vernomen, de symptomen van dit verschijnsel? Zoo niet, ik wel. Meer dan één blad suggereert de gedachtenketen, die een enkel orgaan ook openlijk smeedt, als het zegt: de wapens zijn neergelegd, niet? dus - dan ook de geestelijke wapens opgeborgen! Geen politieke strijd. Geen gekibbel. Bewaart uw eendracht, ook als volk (alsof die eendracht er was). Geen gewelddadig verzet; dat vermaan is er nauwelijks, en dan volkomen terecht, ingehamerd, of men keert

het een heelen slag om, en gaat nu opwekken tot ‘loyale sámenwerking’. Dat laatste woord heeft nog wat vóór ook... voor het vleesch: 't klinkt veel positiever, en ook heel wat mannelijker: sámen-wèrking. Het klinkt zoo echt dipleurisch; e n dat 't intusschen vrij monopleurisch toegaat, wordt op die manier gauw vergeten. Kiest men van de ééne zijde, d.w.z. van den kant dergenen, die de lakens uitdeelen, zijn woorden officiëel, dan heet het, nauwkeuriger: ‘de duitsche autoriteiten kunnen zich van de nederlandsche organen en instanties bedienen’. Kunnen. Bedienen. Zich bedienen. Maar de nuchtere werkelijkheid, die in deze terminologie ligt uitgedrukt, wordt welhaast ook door ons zelf gecamoufleerd onder aanwending van veel leutiger en vlotter gezegden over ‘loyale samenwerking’. De vernedering is er wel, en wie haar over ons brengen, zeggen af en toe duidelijk genoeg, dat we op de mogelijkheid van nog meer kunnen rekenen. Maar de vernederden ‘vermannen zich’; dat is een ander begrip, dan het bijbelsche ‘zich verkloeken’ of het ‘zich sterken in den Heere onzen God’. Het is d o e n , a l s o f 't z o o e r g n i e t i s . Alsof 't eigenlijk ook nog verrassend mooi is, een ongedachte gelegenheid om eens met iets heel moois van nabij contact te krijgen. Een paar dagen, hoogstens weken, behoeven dan maar voorbij te gaan, of men is zichzelf soms heelemaal vergeten. Men is zijn eigen stijl vergeten. Of, men is zijn exegetische punctualiteit vergeten. Men zegt b.v.: ziedaar volgens § zóóveel van Pact zóó en zùs uw ‘wettige overheid’, doch laat na, dat begrip ‘overheid’ te exegetiseeren, in den stijl van Groen, Kuyper, Colijn, Fabius, en met de onderscheidingsvaardigheid, die onze betoogen anders dikmaals siert of ook ontsiert. Meer dan één ergert zich, maar... niet zoo heel lang: ‘het leven herneemt zijn rechten’, zegt iemand in den quasi-filosofenhoek. Dat God Zijn rechten eenvoudig behouden heeft, niet hernomen, maar nog altijd behouden, - dat blijft alsdan vergeten.

In dit opzicht gebeuren er dingen om bij te schreien. Een blad, dat tot vóór zeer kort zeer sterk anti-duitsch was, stormt nu met 'n reusachtigen strooppot op elk evenement onder duitsche Führung af: néé máár! néé máár! Een ander, dat tot de laatste week toe met cijfers en feiten, in woord en beeld, in ernst en luim zoo scherp mogelijk tegen fascisme en nationaal-socialisme optrad, schrijft, nadat de eerste harde klap aangekomen is, dat

met den realiteitszin, die door de eeuwen heen één van de grootste Nederlandsche krachten (!) was, thans moet worden ingezien, dat iedere voortzetting, direct of indirect, van politieken strijd onder de gegeven omstandigheden slechts redeloos en voor ons volk schadelijk kan zijn. Ook deze strijd, aldus het orgaan, dient loyaal te worden opgegeven, zooals de militaire strijd is opgegeven.

Politieke strijd, èn militaire strijd, - alsof die hetzelfde waren.

En het benauwendste is dan nog dit, dat een paar weken later, wanneer de hàrde slágen niet meer vallen, maar alleen maar die krachtige vreemde hànd op onze schouders ligt, ditzelfde blad schrijft:

> 'Voorshands (!) is onze instelling op de dingen om ons heen een andere dan zij was. Oude denkschemata en zekerheden hebben hun beteekenis voor ons verloren, en wie eerlijk wil blijven zal ze niet overhaast door nieuwe trachten te vervangen.'

'Voor òns', zoo staat er, in 't algemeen gesproken (zie 't slot). Met welk recht staat daar 'òns'? God zij gedankt, er zijn er, die in hun oude denkschemata alleen maar zijn bevestigd en versterkt, en die precies zien komen, al gaat het langzaam, wat ze hebben verwacht. De oppervlakkigen letten op den hevigheidsgraad, waartoe en op de mate van consequentie, waarmee een nieuw regime, hoewel zich zijn interimskarakter bewust, zijn eigen gang gaat. De ernstiger figuren letten op den leidraad, dien dit regime blijkt te volgen; zij zijn niet zóó gauw gerust. Hun denkschemata zijn beproefd gebleken; 't klopt, 't klopt allemaal; o Heere God, het is er eigenlijk al, wat wij gezegd hebben, dat er komen zou.

* * *

Het zij verre van ons te oordeelen over menschen en bladen. Weten wij ervan, hoeveel van de oude redactie nog in de nieuwe zitten? Weten wij, welke algemeene maatregelen van algemeen beleid het niet oefenen van officiëele vóór-censuur op de pers nog bezwarender maken dan zulke vóór-censuur zelf zou wezen? Weten wij, wáár precies de grenzen liggen tusschen duitsche en

nederlandsche invloeden op beslissingen, en zoo voort?

Neen, we zullen voorzichtig zijn in de beoordeeling van personen. Maar over de z á k e n zullen we toch ons oordeel moeten laten gaan.

* * *

En dit laatste oordeel over de zákelijke beteekenis van wat in het nederlandsche volk gebeurt, doet ons smeeken: d e n s c h u i l k e l d e r u i t, e n d e u n i f o r m a a n.

Gevaarlijk?

Och ja, - maar als 't nu eens van God geboden is? En als 't soms zóó is, dat 't een kwestie van recht is? Zelfs van het immers officiëel erkende nederlandsche recht?

Ik denk in deze dagen nog al eens aan dien ‘bedelaar’ aan de Schoone Tempelpoort in Jeruzalem. Volgens de theocratische wet van Israël was 't in dat volk verboden, bedelaars toe te laten; de verbondsgedachte sloot dit lugubere bedelbedrijf feitelijk uit. Alleen maar: wie hield er de hand aan, en wie begreep het nog? Zoo goed als niemand. Maar als die ééne kreupelgeborene nu eens geleefd had bij de wet? Als hij nu eens g e w e i g e r d had te bedelen, onder beroep op de theocratisch-messiaansche wet? Misschien was hij dan al gauw verhongerd, zegt daar iemand, in den linkerhoek. Mogelijk was hij mèt zijn lamme beenen de groote reformator van Israël geworden, sterk als Johannes de Dooper, die jonger was dan hij (Hand. 4:22), zoo werpt een ander tegen. En die stem komt van rechts.

Wie weet, of niet de enkelen, die de bedelaarspositie weigeren, langs den volkomen legalen weg verlossers van de naasten in hun volk worden? En - wie weet n i e t, dat elke kruiperige mentaliteit ons volk vergiftigt, zijn kracht ondermijnt, en vriend en vijand doet meesmuilen over zóóveel machteloosheid?

* * *

We spraken daar over het nog steeds erkende nederlandsche recht.

Voor dat nederlandsche recht zijn alle burgers, die de wetten houden, gelijk. Wie het ‘vanzelfsprekend’ vindt, dat in dezen tijd-van-bezetting een bepaalde groep van burgers de andere tyranniseert, en terroriseert, of, om 't wat nuchterder te zeggen,

provoceert, en wie dan daaruit aanleiding neemt om zelf nog maar wat naar achteren op te schuiven in den schuilkelder, die gelooft in dezen niet, dat er beloften Gods zijn voor alle trouwbetoon aan Hem. En die bedenkt evenmin, dat hij die autoriteiten, die voor de openbare orde in Nederland te zorgen hebben, nederlandsche dan wel duitsche, feitelijk beleedigt. Want hij vertrouwt hen niet. Hij hoort wel zeggen, dat het nederlandsche recht zooveel mogelijk van kracht blijft, maar hij geeft blijk, dat hij dat maar half en half gelooft.

Voorbeelden?

Niemand doet wijs, als hij in dezen kritieken tijd op straat expres met uniformen pronkt. Maar men kon voor 14 dagen in Utrecht op een Zaterdagavond het zien wemelen van nederlanders in een of ander zwart hemd. Als zij hun uniform dragen, zouden wij de onze dan laten beschimmelen? U zegt, dat deze burgers waarschijnlijk deutschfreundlich zijn? Maar is dan onvervalscht nederlanderschap deutschfeindlich? Volgens het nederlandsche recht zijn die heeren met zwarte hemden een partij. Eén onder vele. Zeg maar, een beweging. Maar ook dan nog: één onder andere. Ze hebben naar het nederlandsche recht geen enkel streepje voor boven ons. Onze uniform aan: laat zien, wie ge zijt: een goed christen, en tegen elke revolutie, en dus een goed nederlander onder het nederlandsche recht.

In deze dagen is het onverstandig, ja afkeurenswaardig, wraakgedachten te koesteren. De historie moet nog geschreven worden. Het zou funest zijn, de menschen op te winden met artikelen, die oproepen om eens haarfijn na te pluizen, wat er zooal gebeurd is in de korte oorlogsperiode, wie er geschoten hebben op eigen burgers, etc. Laat dat alles los, en wacht op later, en op de Justitie. Doe dat om Gods en om der menschen wil. Plak op de muren der nederlandsche stations geen advertenties met copiën van teksten, waarin ge nederlandsche burgers van v e r r a a d beschuldigt, de wraak tegen hen inroept, en wat dies meer zij. Hebt ge feiten, wacht op geregelde tijden en op de normale gangen van Justitie. Maar aan den anderen kant, zeg het dan ook hardop, dat ge het provocatie noemt, en gevaarlijk spel, en onnederlandsch, als ge op nederlandsche stations een nieuw blad ‘De Weg’ (nr 4, 25 Mei '40, ‘nationaal weekblad’) geadverteerd ziet met coupure uit zijn tekst, waaronder bewerin-

gen over ‘politieke machthebbers, uit het vaderland gevlucht’, over ‘de (!) vakbewegingsleiders, die met hun kassen een toevlucht hebben gezocht in Engeland’, over onze dooden, die het ‘offer zijn van een verkeerde politiek’, over ‘de soldaten, die zich bedrogen en v e r r a d e n weten’, en over ‘v e r r a a d dat gepleegd werd’, en dat ‘bij al de ellende, welke wij medemaakten’ nog extra bijgekomen is, en over het verantwoordelijk zijn van dezen en dien nederlander aan ons betrokken zijn in den oorlog, en zoo voort. Want nu verklaar ik, als goed burger van Nederland, die naar het nederlandsche recht geen zier minder rechten heb dan andere burgers,

dat ik dat niet geloof,

dat ook ik van verraad mag spreken, als zij het mogen doen,

dat ik geen recht heb de wapens van een vreemde mogendheid te onteeren,

maar dat deze fractie der Nederlandsche burgers geen recht heeft onze publieke plaatsen te ontsieren met beweringen, die de wapens van het nederlandsche gezag onteeren.

O christenmenschen, den schuilkelder uit, de uniform aan, en nog eens denken aan dien routine-tekst voor intree en jubileum: om Sions wil zal ik niet zwijgen. En begint te gelooven, dat ook de bezettende mogendheid meent wat zij laat zeggen: dat het nederlandsche recht blijft gelden, en dat wij dus geen kaste kennen van bevoorrechte burgers.

Als wij niet durven zeggen, wat recht is, raken we onze menschen voor altoos kwijt.

(21 Juni 1940.)

4. Onze rechtspositie.

‘De Standaard’, no. 20907, 18 Juni 1940, heeft een artikel gegeven onder den titel: ‘De rechtspositie van een bezet land en van de bezettende mogendheid’. Het blad schrijft, dat onder zijn lezers er nog steeds zijn, die zich nog geen goede voorstelling hebben kunnen vormen van de rechtspositie van ons land en zijn bevolking, nu het deel van het Koninkrijk, dat in Europa gelegen

is, door Duitschland bezet is. ‘Men weet voornamelijk niet goed weg met de vraag, wie thans als de w e t t i g e overheid moet worden beschouwd.’

Teneinde dienaangaande licht te verschaffen, laat het blad een gedeelte volgen uit Afdeeling III van het ‘Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land’, ‘zooals dit is vastgesteld bij V e r d r a g van 18 October 1907, hier te lande geratificeerd bij de wet van 1 Juli 1909, Staatsblad 231 en officiëel bekend gemaakt bij het Koninklijk Besluit van 22 Februari 1910, Staatsblad 73’.

Het blad geeft dan de artikelen 42-56, die men in het Staatsblad vinden kan, no. 73, blz. 147-150.

Het heeft ons evenwel getroffen, dat het blad het o p s c h r i f t w e g l a a t, dat boven deze artikelen staat. Het luidt aldus:

> Afdeeling III. Van het militair gezag op het grondgebied van den vijandelijken staat.

Ik zou nu ‘De Standaard’ willen vragen: of hetgeen in Nederland thans geschiedt en geschied is, met name inzake den toestand, ingetreden na de inauguratie van den duitschen Rijksminister in de Haagsche Ridderzaal, valt onder het hoofdstuk: ‘m i l i t a i r gezag’ (l'autorité militaire). Of neen, - dat wou ik eigenlijk nog niet eens vragen. Het is eigenlijk dit: is ‘m i l i t a i r g e z a g’, bij v e r d r a g tusschen t w e e overheden geregeld voor het denkbare geval eener uitzonderingsperiode, gezag van een ‘wettige overheid’, die de mede-contraheerende overheid alsdan op zij zet?

Zegt het blad j a, dan erkennen we gaarne, indien we n.l. door de argumenten overtuigd worden, dat de vraag, waaromtrent bedoelde lezers van het blad onzeker zijn, door ‘De Standaard’ is beantwoord.

Zegt het blad n e e n, dan meenen wij, dat de vraag n i e t beantwoord is, ook niet door het breede citaat uit afdeeling III van het genoemde Verdrag.

Natuurlijk zijn wij het met het blad volkomen eens, dat wij v o l k o m e n t r o u w h e b b e n t e z i j n a a n w a t b i j v e r d r a g i s o v e r e e n g e k o m e n. Niemand zal dan ook in ons stellen van de vraag ook maar een zweem van revolutionaire neiging

kunnen ontdekken. We willen alleen maar goede antirevolutionairen blijven, die dus vragen: welke verdragsbepalingen binden zoowel de bezettende mogendheid als ons?

Wij stellen deze vraag openlijk. En we doen dat in deze rubriek. Want het kerkelijk leven, denk maar b.v. aan de vraag van de voorbede der kerk, aan de kwestie van onze gebondenheid in de consciëntie aan afgevorderde eeden, en van ons al of niet protesteeren tegen inmenging in ons interne volksleven, hangt ten nauwste samen met de vraag hierboven aan 'De Standaard' gesteld.

'Wanneer het gezag van de wettelijke overheid feitelijk is overgegaan, in handen van dengene, die het gebied heeft bezet...', aldus luidt de aanhef van art. 43.

Hier wordt dus wel gezegd, dat het gezag der wettelijke overheid de facto is overgegaan in handen van den bezetter, maar dit zegt nog niet, dat daarom die 'wettelijke overheid' ter zijde is gesteld, en door een andere vervangen. 'L' autorité du pouvoir légal ayant passé de fait entre les mains de l'occupant,....' Gezagsoefening is iets anders dan het zijn van overheid in denzelfden zin, waarin die overheid, wier gezag feitelijk in handen van anderen tijdelijk overging, overheid (pouvoir légal) mocht heeten.

Vandaar dan ook, dat tusschen 'den bezetter' eenerzijds en 'de wettelijke Regeering' anderzijds nadrukkelijk onderscheid gemaakt wordt, b.v. in art. 48: 'indien de bezetter in het bezette grondgebied de belastingen, rechten en tollen heft, ten bate van den Staat vastgesteld, doet hij dit, zooveel mogelijk, volgens de geldende regelen voor de grondslagen en de verdeeling en vloeit daaruit voor hem de verplichting voort om te voorzien in kosten van het bestuur van het bezette gebied in dezelfde mate, als de wettelijke Regeering daartoe verplicht was (dans la mesure où le Gouvernement légal y était tenu).

M.a.w. dat legale gouvernement is er nog; het wordt van den bezetter onderscheiden.

* * *

Trouwens, wanneer men eens nader ingaat op gezegd Reglement, blijkt m.i. duidelijk, dat onze eigen Regeering een andere

is dan de v i j a n d i g e . Art. 10 b.v. zegt: ‘De krijgsgevangenen kunnen op hun eerewoord worden in vrijheid gesteld, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven, en, in zoodanig geval zijn zij gehouden onder verband van hunne persoonlijke eer, met de meeste nauwgezetheid, zoo tegenover hunne eigen Regeering (leur propre Gouvernement), als tegenover de Regeering, die hen heeft gevangen genomen, de verplichtingen te vervullen, die zij op zich mochten hebben genomen.

H u n n e e i g e n R e g e e r i n g is alsdan gehouden van hen geenerlei dienst te vorderen of aan te nemen, strijdig met het gegeven woord.’

Ook deze tekst schijnt mij er op te wijzen, dat onze w e t t i g e r e g e e r i n g o n z e e i g e n e is, niet de vijandelijke, al zullen we eerlijk moeten naleven, wat onzerzijds is vastgesteld te goeder trouw.

Men ziet, dat Staatsblad no. 73 van 1910 heel wat gedachten oproept. Hetzelfde blad bevat b.v. ook een V e r d r a g nopens de opening der vijandelijkheden, Convention relative à l' ouverture des hostilités. Ook dat verdrag is onderteekend door Duitschland en Nederland. Er is dus eenzelfde bindende beteekenis aan toe te kennen, als welke ‘De Standaard’ ten aanzien van het eerstgenoemde (maar in orde later komende) verdrag ons op de consciëntie bindt. We lezen in dat plechtig onderteekende verdrag o.m. deze bepaling:

Zijne Majesteit..... enz., enz., enz.;

overwegende, dat het, voor de veiligheid der vreedzame betrekkingen, van belang is, dat de vijandelijkheden niet beginnen zonder eene voorafgaande waarschuwing;

.....

‘wenschende, met dat doel, een Verdrag te sluiten, hebben..... Gevolmachtigden benoemd....., die..... zijn overeengekomen:

Artikel 1.

De verdragsluitende Mogendheden erkennen, dat de vijandelijkheden tusschen haar niet moeten beginnen zonder voorafgaande en ondubbelzinnige waarschuwing, die den vorm hetzij eener met redenen omkleede oorlogsverklaring, hetzij van een ultimatum met voorwaardelijke oorlogsverklaring moet hebben.’

Wil ‘De Standaard’ ons zijn inzicht bekend maken aangaande

de vraag, of aan deze verdragsbepaling is voldaan? Het is van nederlandsche zijde bekend gemaakt tegelijk met de andere verdragen (12 in hun geheel).

Wij stellen deze vraag niet om te provoceeren; provocatie als van de zijde der N.S.B. lijkt me slechts gevaarlijk; wie ze begunstigt, speelt met vuur. Maar wij vragen een en ander om onzer consciëntie wil. De k e r k e n hebben bij een antwoord belang; zij hebben te bidden voor de wettige overheid. Naar mijn meening nu is elk een, die in een antirevolutionair orgaan aan de consciëntie leiding te geven heeft, alsmede ieder, die de kerken heeft te adviseeren, niet alleen krachtens de antirevolutionaire beginselen, en de gereformeerde belijdenis, maar ook krachtens de geldende internationale verdragen, gehouden te leeren, dat onze wettige overheid die van Koningin Wilhelmina is. De Duitsche regeering wordt daarvan nadrukkelijk onderscheiden.

Wij willen geen verzet met de wapenen, en geen provocatie. Maar wij willen toch graag een vrije consciëntie en een opgeheven hoofd, ook tegenover de repraesentanten eener regeering, die bij ons weten op 10 Mei 1940 de vijandelijkheden heeft geopend op een wijze, welke ik niet rijmen kan met de bepaling, hierboven aangehaald. Wij willen graag antirevolutionair blijven, v o o r a l n u . Wij willen graag in een periode, waarin de N.S.B. weer den kop opsteekt en zelfs van de radio gebruik ziet te maken te haren behoeve, dat ons christenvolk nauwkeurige voorlichting ontvange. Opdat zijn jeugd niet den band aan de beginselen verlieze.

(28 Juni 1940.)

5. ‘Corporatief’, - het woord is opgedoken.

Het A.N.P. heeft een bericht gelanceerd, dat Maandagavond 17 Juni de aandacht kwam vragen. Wie tegenwoordig tot dat A.N.P. behooren, en wie niet, of niet meer, is bij ons weten officiëel niet bekend; het A.N.P. zou misschien ter voorlichting van ons volk goed doen, het A.N.P. te verzoeken, het A.N.P. eens voor te stellen aan ons volk. Wij zouden dan, niet in een fluistercampagne, die maar onheil sticht, maar officiëel weten, wie eventueel er uit, en wie eventueel er in gekomen zijn. Vrije

menschen stellen er prijs op, te weten, wie hen voorlichten; vrije voorlichters hunnerzijds stellen eveneens graag zich voor. En we hooren immers van alle kanten de vrijheid roemen?

Maar dat is slechts een aanloopje. Genoemd A.N.P. dan meldde, dat u i t N e d e r l a n d s c h e p e r s k r i n g e n z e l f het initiatief 'naar voren was gekomen' tot den hierna te noemen maatregel. Blijkens de namen der personen, die straks 'naar voren gekomen' blijken, kan evenwel bedoeld initiatief slechts van een k l e i n o n d e r d e e l der nederlandsche perskringen zijn uitgegaan. Een klein groepje.

De maatregel zelf, waarop wij hier het oog hebben, is de oprichting van een z.g. 'c o r p o r a t i e v e p e r s k a m e r'. Het A.N.P. bericht spreekt van een 'nieuw op te bouwen organisatie', waardoor de 'Nederlandsche pers haar t a a k v a n v o l k s v o o r l i c h t i n g t e n v o l l e z a l k u n n e n v e r v u l l e n'. Nu, dat dááraan, na de eerste dagen van den oorlog, heel wat mankeert, althans in het bezette gebied van het nederlandsche rijk, heeft ieder kunnen constateeren. Heel wat bronnen, waaruit ten behoeve van de volksvoorlichting vroeger mede geput werd, zijn sindsdien onaangeroerd gebleven. Zou dáár soms verandering in gebracht worden? Ach, de smalle basis, waarop de inmiddels gevormde 'raad van voorlichting' blijkt te staan, geeft aan het overgroote deel van ons volk de zekerheid, dat voor de christelijke hoop ter zake van verbreeding van basis niets te verwachten zal zijn. Al wordt met zooveel woorden gesproken van 'leiding' 'in v o l k s c h e n' zin, de samenstelling van bedoeld lichaam zelf doet denken aan 'leiding', niet in 'volkschen', doch in 'partijdigen' zin. Een 'leiding' bovendien, welke de antithese tusschen dien die God naar Zijn geopenbaarde Woord vreest, en dien, die het niet doet, niet tot haar recht laat komen. En die de in ons volksverleden tot openbaring gekomen geloofs-krachten, met name de calvinistische, zal negeeren, en negeeren m o e t e n krachtens haar beginsel.

Immers, de in voorbereiding zijnde 'Nederlandsche Perskamer' 'zal' - naar men ons verzekert, doch naar wij natuurlijk niet gelooven kùnnen, wijl de samenstelling der commissie de overgroote meerderheid van ons volk van zich afscheidt - 'de g e h e e l e pers corporatief omvatten en met publiekrechtelijke bevoegdheid haar in volkschen zin leiding geven'.

Het A.N.P. schendt hier onze mooie nederlandsche taal: germanismen (‘volksch’) hooren daarin evenmin thuis als gallicismen. Maar dat is het ergste niet. Erger is, dat naar we lezen, dit slechts een klein deel van onze burgers vertegenwoordigend lichaam ‘een bemiddelende taak zal te vervullen hebben zoowel jegens de Nederlandsche pers als jegens de overheid’. Dienovereenkomstig zal deze taak als een dubbele worden gezien:

a. voorlichting verstrekken aan de pers, welke deze in staat zal stellen haar taak van nationale opvoeding ten aanzien van haar lezers te vervullen;
b. waar noodig, raadgevend op te treden jegens de overheid.

* * *

Het is uitermate te bejammeren, dat de raad, van deze zijde gegeven aan degenen, die thans de uitoefening van het gezag in het bezette deel van het Nederlandsche Rijk ter hand namen, zoo bitter eenzijdig heeft moeten zijn. Waren b.v. raadgevers van andere zijde gevraagd, uit de kringen van de overgroote meerderheid van ons volk, dan zouden zij, in aansluiting aan de duidelijke toezegging, van duitsche zijde gedaan, dat men n.l. het karakter van ons volk, zijn geschiedenis en zijn instellingen zooveel mogelijk wilde eerbiedigen, er op hebben kunnen wijzen, dat deze duitsche toezegging niet langs dézen weg tot haar recht zou kùnnen komen. Heeft niet het oude Geuzenliedeke den ‘volkschen’ raad ‘h e l p t n u u s e l f’ doen uitloopen in den versregel:

W e e s t n i e t m e e r n e u t r a l i s t e n?

M.a.w. erkent, dat dwars door het volksleven heen tegenstellingen loopen, die ge niet verwaarloozen noch verdoezelen moogt? Maar in het A.N.P.-bericht, bovenbedoeld, wordt beweerd, dat de onder a. genoemde werkzaamheid (zie heirboven) ‘er op gericht moet zijn, het Nederlandsche volk daadwerkelijk te doen deelnemen aan de nieuwe Europeesche gemeenschap’. Welke dat is, is ons niet duidelijk; wij meenden, dat het nieuwe Europa nog wordende was. Ook meenden wij, dat ons Rijksgebied grooter was dan het bezette deel daarvan, en dus het ‘Nederlandsche volk’ slechts dan in ‘n a t i o n a l e n’ zin voorzichtig was ‘op

te voeden', als men - dat is al het minste - 'correct' op den bodem der feiten ging staan: de feiten zijn o.m., dat wij een niet-ingelijfde zelfstandige staat zijn, waarvan wel een deel der weermacht, doch nog niet het staatsbestel zich heeft overgegeven, en dat het derhalve, volgens nederlandsch en duitsch en volkenrecht, verraad heeten moest, als nederlanders zich aanstellen, alsof feiten geen feiten zijn. En vooral meenen wij, dat iedere 'nieuwe Europeesche gemeenschap', onverschillig hoe zij er uit zou zien, onder duitsch, dan wel onder russisch, of wel onder engelsch overwicht (om van het 'gele gevaar' maar te zwijgen!) toch altijd weer de christenen zou plaatsen voor de principiëele antithese, waarvan in Gods Woord zoo duidelijk wordt gesproken. En dat om die reden het nederlandsche volk als zoodanig slechts dán met vrucht en tot Gods eer en tot Europa's welbegrepen welzijn aan een europeesche of universeele gemeenschap bijdragen leveren kan, wanneer in dat volksleven plaats overblijft voor de positieve belijdenis van den Christus, die geen genoegen neemt met een binnenkamer-retraite.

Wij meenden dat in gemoede, hebben het ook herhaaldelijk uitgesproken, en geloofden daardoor, te midden van onze kerken partijgenooten in historisch-nationalen zin aan Nederland's leven en volksgemeenschap een positieve bijdrage te leveren.

Helaas, deze 'raad van voorlichting' blijkt anders te denken. Hij moet bemiddeling tusschen overheid en volk helpen zoeken. Maar reeds de eerste proeve van zoodanige bemiddeling is mislukt. Hier wordt niet bemiddeld - een gevaarlijk begrip trouwens, als het gaat tusschen overheid en volk, als waren dat twee partijen, - maar hier wordt gescheiden. Hier wordt gescheiden in revolutionairen zin. Men had een ander 'initiatief uit Nederlandsche kringen zelf' moeten laten 'naar voren doen komen', teneinde de bezettende machten te laten zien, wat werkelijk in overeenstemming is met aard en karakter en verleden van ons volk, dat men van duitsche zijde immers wil ontzien, en met achting wil tegentreden? 't Is plechtig verzekerd.

Ziehier overigens de raad van voorlichting: dr T. Goedewaagen (hoofdred. 'De Waag') is voorzitter. De heer A. Meyer Schwencke (hoofdred. 'Vereenigde Persbureaux') is vicevoorzitter. Drs W. Goedhuys (een red. van 'Het Vaderland')

is secretaris. Leden zijn: P.J.v. Megchelen (hoofdred. A.N.P.), dr Ab. v.d. Poel (hoofdred. 'Neerlandia-pers') en mr M.M. Rost van Tonningen (hoofdred. 'Het Nationale Dagblad'), bekend N.S.B.-er, onlangs in ons land teruggekeerd.

We spreken over deze dingen nú. Want wij mogen niet anders. Het is noodig, paraat te zijn; wie in deze dagen als 'persmensch' de kat uit den boom kijkt, komt straks te laat, als hij ons christenvolk achteraf helpt klagen, dat hier een strijd gaande is geweest tusschen nederlanders en nederlanders, een strijd, waarin een klein groepje een overgroote meerderheid helpt uitsluiten. Men zal, ná dezen, u toevoegen: wat wilt ge? het zijn toch allemaal echte n e d e r l a n d e r s , en v o l k s g e z i n d e n , die voor u werken? Wat heir op persgebied gebeurt, is natuurlijk o n d e r s c h e i d e n (hoewel principiëel n i e t te s c h e i d e n) van wat in den 'duitschen kerkstrijd' afgespeeld is. Maar het herinnert ons toch er aan: de conflicten komen al nabij. Ten aanzien van dien kerkstrijd nu merkte dr H.W. v.d. Vaart Smit in zijn desbetreffende brochure op:

> 'Inderdaad bestaat er ook in ons land een belangstelling voor den Duitschen kerkstrijd, welke ontspruit aan de hoop, dat deze Christelijke kringen een laatste, taaie kern van verzet vertegenwoordigen tegen Adolf Hitler, dat van deze kerkelijke kringen de victorie op het nationaalsocialisme beginnen zal en dat de nazi's op den kerkelijken weerstand zich de tanden stukbijten zullen. In deze hoop worden sensatieberichten uit vaak twijfelachtige bron soms overmatig vriendelijk gekoesterd, worden de oogen soms opzettelijk gesloten voor den werkelijken stand der dingen en wordt de zaak van het Christendom ten onrechte en in strijd met de werkelijkheid aan bepaalde politieke wenschen ondergeschikt gemaakt. Er is geen sprake van, dat de belijdenis-beweging anti-nationaalsocialistisch zou zijn. De kerkstrijd is een zuiver kerkelijk geschil tusschen nationaalsocialisten en nationaalsocialisten onderling, waarbij ongetwijfeld wel nationaalsocialistische i d e e ë n nader aan de practijk, ook aan het Christendom beproefd worden, maar waarbij het buitenland toch een teveel aan p o l i t i e k e belangstelling heeft af te schaffen.'

Tot zoover dr H.W. v.d. Vaart Smit. We laten in het midden, of hij den toestand volledig teekent. Wel merken we op, dat, indien in Nederland een p e r s s t r i j d ontketend wordt, a. doordat velen de leiding van de volgens verklaring initiatief-nemende nederlandsche burgers zullen moeten afwijzen, en b. doordat vele trouwe vaderlanders zullen worden uitgesloten van de groep, die men ‘op grond van hun karakter, bekwaamheid en goeden wil’ belieft te inviteeren tot ‘actieve medewerking’, men alsdan ons n i e t aan boord behoeft te komen met de verzekering, dat zoo'n openlijke of verbeten pers-strijd een conflict is tusschen nationaal-socialisten en nationaal-socialisten. Het zal een strijd zijn tusschen wie karakter, geschiedenis en aard van het nederlandsche volk n i e t eerbiedigen en wie het w e l doen, zij het dan ook, we voegen het er eerlijkheidshalve aan toe, dat onder laatstgenoemden er weder zullen zijn, die het op onjuiste gronden doen of onder valsch aspect.

Dat het geen conflict zal kùnnen zijn tusschen nationaalsocialisten en andere nationaal-socialisten, kunnen we met dr H.W. v.d. Vaart Smit's eigen woorden duidelijk maken.

Schreef hij niet, dat wie buiten Duitschland de door hem geschetste gesteldheid niet begreep, alsdan vergat, ‘wat 14 jaar communistische druk en de nabijheid van Rusland na een verloren oorlog in een groot volk bewerken kunnen’?

Welnu, in Nederland heeft men, behoudens een verloren verzet tegen invasie, noch het één, noch het ander gekend. Geen 14 jaar van communistischen druk. Geen nabijheid van Rusland. Geen groot volk. Een klein volk, met sterke differentiatie, en toch groote vrijheid. Wie het verschil in mentaliteit tusschen duitschers en nederlanders niet begrijpt, verwaarloost de factoren, die dr v.d. V.S. opsomde, en brengt een doodsteek toe aan de ware volksvoorlichting, ook al zou ze zich corporatief noemen. 't Is de eenvoudige logica, die dat uit de woorden van dr v.d. V.S. haalt.

* * *

Ja, c o r p o r a t i e f , - het is, vergissen we ons niet, de eerste maal, dat dit woord officiëel in Nederland opduikt. We willen daarom eens luisteren naar hetgeen van gereformeerde, of antirevolutionaire zijde dienaangaande is opgemerkt.

Prof. mr A. Anema, in zijn ‘Grondslag en karakter van de

italiaansch-fascistische Staatsleer' (Kampen, 1934), heeft o.m. gezegd:

> 'De fascistische corporaties zijn zuivere staatsorganen zonder rechtspersoonlijkheid..... De beginselpolitieke of individualistische staat wordt..... vervangen door den deskundigen corporatieven staat. Dat is altijd de grondgedachte. Maar het Italiaansche fascisme moet van deze grondgedachte niets hebben..... In zijn kamerrede van 9 Maart 1928 formuleerde Rocco het kort en duidelijk aldus: .....de corporatieve staat is niet de staat in handen van de corporaties, maar de corporaties in handen van den staat..... Het volk moet zich niet met politiek bezig houden, maar met zijn beroep; de politiek behoort alleen aan de élite, aan de hiërarchie onder bevel van den dictator..... Slechts door de Regeering erkende vakvereenigingen (syndicaten) hebben rechtspersoonlijkheid.....' (45-47).

Tot zoover prof. Anema (zie ook prof. Diepenhorst, 'Het Nationaal-Socialisme', Kampen, 1935, passim).

En wat nu de critiek op den corporatieven staat, plus zijn organen betreft, herinneren we aan wat dr J.W. Noteboom schreef ('Antirev. Staatkunde', 9e jrg., 472/3):

> 'Het fascisme streeft naar de revolutionaire schepping van een staatscreatuur, dat men corporatieven Staat noemt, doch dat geen corporatieve Staat is, wijl de dictatuur wel kan scheppen een vorm, maar niet kan wekken en onderhouden een natuurlijk maatschappelijk leven, dat c o n d i t i o s i n e q u a n o n is voor een waarlijk organische ontplooiïng.'

Alsmede aan deze woorden van prof. Anema (a.w. 69 v.):

> 'Het fascisme wil geen corporatieven staat en erkent dit zelf ook uitdrukkelijk. Terecht, want een werkelijk corporatieve staat is altijd een zwakke staat. Het wil een corporatieve maatschappij, en die dan weer niet door vrije vorming van corporaties, maar door een tiende deel van het volk te organiseeren in corporaties van één bepaalde kleur en alle andere leden van het bedrijf daaraan rechtens

te onderwerpen; deze aldus georganiseerde maatschappij wordt dan op haar beurt rechteloos onderworpen aan den staat en zijn machtsdoeleinden..... Doel is..... heel het volk uit te sluiten van de politieke organisatie en het politiek onmondig te maken en te houden; het geheel te doen opgaan in productieven arbeid, gepaard aan de noodige ontspanning, en het te organiseeren in een vasten vorm met één centraal handvat, dat de politieke dictator kan vastgrijpen en daarmee de organisatie naar eigen wil dienstbaar maken aan de machtsdoeleinden van den staat.
Er is tweeërlei valsche opvatting van het corporatieve beginsel.
In den éénen valschen vorm, dien van het syndicalisme, leidt het tot een ondermijning van alle zelfstandig staatsgezag en de overspanning van het maatschappelijk groepsbelang. In den nieuweren valschen vorm, dien van fascisme en nationaal-socialisme, leidt het tot absolutisme van het staatsgezag en tot dictatuur, met onderdrukking en vernietiging van alle persoonlijke en sociale vrijheid.
In zijn waren, historischen vorm, die ook onzerzijds steeds is geleerd, vormt het den eenig gezonden grondslag voor staat en maatschappij; eert het de souvereiniteit van de overheid en de souvereiniteit in eigen kring als beide berustend op de souvereiniteit Gods, en poogt het de juiste evenredigheid te vinden tusschen gezag en vrijheid, zooals die voor elk volk en voor elken tijd in het bijzonder past, in aansluiting aan de geschiedenis, die elk volk doormaakt onder Gods voorzienig bestel' (72).

* * *

Uit de zeer summiere aanhalingen, die we gaven, zelve, is reeds duidelijk, dat het woord 'corporatief' in onderscheiden beteekenissen voorkomt, en dat de 'corporatieve staat' er nog niet is, ook niet nominaal.

Maar het is meteen duidelijk, dat het gereleveerde initiatief van nederlanders (we blijven het A.N.P. getrouw!) te bejammeren is. Want het miskent de ontwikkeling van ons volk; de duitsche autoriteiten, die (we volgen het A.N.P.) dit initiatief

niet hebben uitgelokt (anders zou immers de begroetende commissaris-generaal ten onrechte zijn waardeering speciaal voor het i n i t i a t i e f hebben uitgesproken) worden er verkeerd door voorgelicht; en ons volk wordt straks er de dupe van.

Wij moeten dan ook ons christenvolk opwekken tot de uiterste gereserveerdheid tegenover alles wat van de zijde der te vormen corporatieve perskamer komen zal; want hier nemen enkelen, die van onze beginselen niets verstaan, de leiding. Zij zullen bepalen, wie al of niet mee mag doen; en waar zij 'bemiddelen' willen tusschen niet 'hun' pers, doch 'de' nederlandsche pers en de overheid, daar kan dit bedenkelijk worden voor de vrije oefening der consiëntie in de pers.

Laat onze christelijke bladen om Gods wille spréken. Laat ons vergaderingen beleggen, de nationaal-socialisten doen het ook. Laat ons liever publiek het kruis op den schouder leggen (dat de menschen tenminste z i e n kunnen) dan zwijgen.

En laat ons niet vergeten, wat prof. Diepenhorst eens schreef (48):

> 'Dat is de dwaling van groote groepen Christenen, predikanten en gemeenteleden in Duitschland, dat zij de idee van den totalen staat aanvaardden, in de naïeve veronderstelling, dat met betrekking tot de kerk en het geestelijk leven die idee geen toepassing zou vinden.
> Zwemmen en droog blijven tegelijk wilden zij.
> Zelfs de beste Nederlandsche waterrot vermag dit niet.'

Tot zoover de schrijver. De nederlandsche initiatiefnemers, bovenvermeld, zullen wel probeeren, ons te doen zwemmen zonder de illusie zelfs ons te gunnen van droog te blijven.

Er gebeuren in Nederland ernstige dingen, stap voor stap. Maar ze gebeuren. Bismarck zei eens: Holland annexeert zichzelf. Daarin vergiste hij zich. Maar er blijken wel nederlanders te zijn, die het probeeren.

(28 Juni 1940.)

6. Een eerste ‘proeve’.

We spraken verleden week over de oprichting van de nieuwe ‘corporatieve perskamer’, en den ‘Raad van Voorlichting’, die daartoe leiden moest.

Sindsdien kregen we een proeve van de werkwijze van dit lichaam onder de oogen; het was een zending, bestemd voor de redacties van onderscheiden bladen. Gelijkluidend natuurlijk.

Ik heb me er zeer over verwonderd, dat Nederlanders, zonder dwang (dat stond in de circulaire er immers duidelijk bij?) met zulke producten, en vooral met zulke ‘voorlichtingsmethoden’ ons aan boord dùrven komen. Brutaal, of naïef in hooge mate.

Twee dingen vielen me op.

Allereerst, dat er t w e e ë r l e i papieren in de enveloppe zaten, die men aan een kerkelijk orgaan zond. Eén ‘vertrouwelijk’, èn één voor publicatie bestemd gedeelte.

In dat ‘vertrouwelijke’ deel stond iets te lezen over wat de commissie zoo al voor verzoeken had te doen. Waarom zoo vertrouwelijk? Mag het kerkvolk niet weten, wat men met zijn redacties voor heeft? Hoe men ze inspinnen wil in het totalitaire net?

We vertrouwen, dat onze kerkelijke pers, die met nederlandsche initiatiefnemers niets te maken heeft, zoolang we onder ons huidig staatsbestel leven, geenerlei contact met deze heeren zoeken zal, en geen enkelen stap in hun richting zal doen. Zelfannexatie verschilt niet veel van zelfmoord. Men annexeert zich nooit voor zichzelf alleen; we hebben ook onze komende generatie, ook onze lezers te bewaren, zoolang het kan.

Het tweede wat me trof, was een artikel, dat de pers, ook de kerkelijke, ter plaatsing werd aangeboden! Als de redacties daaraan voldeden, zouden binnenkort alle kerkbodes ongeveer gelijkluidend zijn, behoudens enkele locale of regionale détails. Afgedacht daarvan, - o die inhoud! Volksuniversitaire philosophie van den kouden grond, en een ‘moraal’ van comme ça. Het fraaiste was d i t : in den aanhef van het vriendelijk en beleefd aangeboden persartikel stond een volzinnetje over ‘thomistische’ wijsbegeerte. ‘Thomas’ is de theoloog-filosoof, dien de r o o m s c h e kerk zoozeer hoogschat, en veelszins volgt. Wat de schrijver van het aangeboden artikel betoogde, werd

dan ‘gegrond’ - in dat ééne zinnetje - op de thomistische wijsbegeerte!

Nu laat ik daar, dat de korte karakteriseering der ‘thomistische wijsbegeerte’, gelijk dit daar z'n propagandadienst doen moest, voor kènners van Thomas een vermakelijk ondeskundige frase was, meer niet. Wat ernstiger was is dit: aan den rand stond aangeteekend, dat dàt zinnetje voor ‘katholieke’ (!) bladen was. Protestantsche konden het dus beter overslaan.....

Voorloopig toonen deze heeren geen begrip, noch van roomsche, noch van calvinistische wetenschap. Dat zij het volk onmondig houden, is duidelijk, want als een beschouwing op thomistischen grondslag rust, dan b l i j f t dit feit bestaan, onverschillig of men het ronduit zègt, dan wel verzwijgt. In werkelijkheid rustte het artikeltje dan ook niet op eenigen thomistischen grondslag, noch op protestantschen (calvinistischen), doch op nationaal-socialistischen. Thomas werd er alleen maar bij gehaald, om als lokspijs voor roomschen te dienen. Voor Protestanten heeft de vogelaar een andere fluit. Maar dat men niet alleen het volk onmondig zou houden, doch ook dit zoo openlijk zou zèggen aan zijn de pen voerende leiders, d à t is meer, dan ik had verwacht. Zoolang Nederland nog ruggegraat heeft, zal dit gesjacher niet baten. Noch onze gereformeerde persmenschen, noch de overgroote meerderheid der hervormde, zal er in loopen, tenzij ik me te zeer vergis.

Overigens is de betrekkelijke openhartigheid der heeren ontdekkend. We kregen een kijkje in den g e l i j k schakelingskeuken. Wordt zóó de spijze in nationaal-socialistische bladen bereid? Wij wisten het allang; we kunnen het nu óók nog met de stukken bewijzen.

De duitsche autoriteiten, met wie deze heeren verklaren in relatie te willen treden, mogen weten, dat wij nederlanders, in overgroote meerderheid, deze praestaties van zulke volksgenooten met een glimlach bekijken.

Intusschen, ik zeg dit waarlijk niet, om onze menschen te laten ‘brullen van het lachen’. Bewaren wij den vollen ernst. Want er behoeft maar weinig te veranderen, of de heeren, die zich thans zoo leelijk in de kaart lieten kijken, krijgen meer beteekenis, dan zij op grond van intellectueele en nederlandschhistorische praestaties, blijken te verdienen.

En d a a r o m schrijf ik er over. Ons volk moet wakker blijven; en onze lezers, die ik bizonder dank voor hun brieven van de laatste weken, zullen verstaan, dat wij in ons volksleven nu reeds gedurende eenige weken feitelijk in doleantie zijn. Bij een doleantie behóóren 'd o l e e r e n d e' getuigenissen.

Teekenen der tijden: ik schrijf dit stukje op het perron te Leeuwarden. De luidspreker, nooit eerder daar aangetroffen, zendt allemaal duitsch proza over het publiek uit. Hier werkte eens dr H.H. Kuyper en dr W.A. van Es. Er is veel gebeurd sindsdien. Elken dag é é n rukje, zoo zal uw gelijkschakelingsverderf u overkomen als een gewapend man!

Zijt n u c h t e r e n en w a k e n d e!

(5 Juli 1940.)

7. 'Wettelijke overheid'.

In ons vorig nummer brachten we de door sommigen geuite meening ter sprake, als zou de 'wettelijke overheid' in het bezette deel van het nederlandsche rijksgebied de vijandige zijn, d.w.z. volgens den feitelijken toestand, die ontstaan is na den duitschen overval-zonder-oorlogsverklaring en na de dienaangaande afgelegde verklaring van minister Van Kleffens: de duitsche. Wij noemen haar 'de vijandige', niet om eenigen boozen lust aan te wakkeren, maar omdat de feiten alsmede de verdragen duidelijk spreken. De feiten: wij zijn met Duitschland in oorlog gekomen, en de vrede is nog niet geteekend, al heeft hier het leger gecapituleerd. De verdragen: art. 45 b.v. van het bekende verdrag zegt: 'het is verboden de bevolking van een bezet gebied te noodzaken trouw te zweren aan de vijandelijke mogendheid'. Op dezen tekst, welks terminologie ons bindt, is wel meer gewezen.

Sinds we ons vorig artikel schreven, kwam ons onder de oogen een artikel van dr J.W. Noteboom in 'Antirevolutionaire Staatkunde', 16e jrg., Mei-Juni 1940, handelende over 'Rechtstoestand van het bezet gebied volgens internationaal recht'.

Dr Noteboom stelt, aan de hand van het door ons reeds gereleveerde reglement o.m. het volgende vast:

a. Staat in dit reglement, dat het bezet gebied zich f e i t e l i j k onder het gezag van het vijandelijke leger bevindt, dan wordt

met ‘gezag’ ‘hier niet bedoeld rechtsbevoegdheid, doch feitelijke macht’.

b. ‘Vast staat, dat het internationale recht de regeling van de rechten en verplichtingen niet vastknoopt aan eenige juridische bevoegdheid van den occupator’ (den bezetter, K.S.), ‘doch aan het feit der bezetting zonder meer.’
c. ‘De souvereiniteit - d.w.z. het hoogste gezag in juridischen zin - blijft berusten bij den oorspronkelijken Staat; de uitoefening van de hoogste macht is echter - zij het ook onder belangrijke beperkingen - tijdelijk in handen van den bezetter.’
d. ‘De grondgedachte’ der getroffen regeling ‘is, dat de occupator’ (bezetter, K.S.) ‘bij het uitoefenen van het staatsgezag niet optreedt als gemachtigde van het wettig gezag, doch krachtens rechtsbevoegdheid volgens eigen nationaal recht.’
e. ‘De rechtspraak kan blijven geschieden in naam van den wettigen souverein, aangezien de souvereiniteit over het bezette gebied niet verloren gaat.’
f. ‘Naast de normale wetgeving, administratie en rechtspleging der wettige Overheid kan dus, voor zoover noodzakelijk, treden een buitengewone van den occupator (bezetter), welke als uitzondering binnen enge grenzen besloten is.’

Tot zoover dr Noteboom.

Hier en daar brachten wij spatiëering aan.

Wat dr Noteboom in de aangehaalde uitspraken opmerkt, lijkt ons te bevestigen wat wij verleden week reeds hebben opgemerkt, dat n.l. o.i. de wettelijke overheid ook in het bezette gebied van den staat der Nederlanden de nederlandsche is. De duitsche macht is ten aanzien van ons zóó gebonden door verdragen, welke zelve slechts door medewerking onzer wettelijke overheid konden afgesloten worden, dat èn tijdens de onderteekening van dit verdrag èn bij de ten uitvoerlegging van het overeengekomene, alleen daarin de goede trouw bewezen worden kan, dat men, in overeenstemming met den tekst der bepalingen, de wettelijke overheid onderscheidt van de bestuursmacht van den bezetter. Als wij het hoofd buigen voor de opgelegde maatregelen van de dragers van het militaire gezag van de ‘de vijandelijke mogendheid’, die een stuk van ons gebied bezette, dan buigen wij het hoofd voor het gezag van haar, die

haar handteekening plaatste onder het door dr Noteboomen ons aangehaalde verdrag: Koningin Wilhelmina. En als wij ons blijven bukken, ook al heeft de andere mede-onderteekenende macht (de duitsche) een gelijkwaardig en voorafgaand verdrag niet gehouden, (de bepaling n.l. van: geen oorlog zonder voorafgaand ultimatum, of zoo), dan bukken wij eigenlijk, mèt onze wettelijke overheid, voor God, die ook in de feiten van de overweldiging tot ons komt, en daarna weer voor onze eigen overheid, die de wapens strekte, en ons, burgerbevolking, steeds verbood, ze te hanteeren.

(5 Juli 1940.)

8. 'Centralisatie'.

De bladen bevatten volgend relaas:

> CENTRALISATIE IN HET CULTUREELE LEVEN.
> Omzendbrief van het A.N.V.
> 'Onder de bijzondere omstandigheden, waarin ons land thans verkeert, dringt zich zeer sterk de overtuiging op den voorgrond, dat de kracht en de energie, waarmee het cultureele leven wordt voortgestuwd, niet mogen verflauwen. Integendeel, meer dan ooit moet het streven om het peil onzer cultuur hoog te houden en het hier aanwezige cultuurbezit in stand te houden, worden gesteund en aangemoedigd.'
> Aldus schrijft het dagelijksch bestuur van het Alg. Ned. Verbond in een omzendbrief aan alle vereenigingen en particuliere instellingen op cultureel gebied. Het bestuur vervolgt:
> 'Ten einde dit streven in nieuwe banen te leiden, voelen wij het als een eerste noodzakelijkheid, eenheid te brengen in de tallooze uitingen, die op dit gebied in Nederland bestaan en organisatorisch verband te leggen tusschen de vele groote en kleine vereenigingen en instellingen, die met een bepaald, meer of minder beperkt doel voor oogen, in den opbouw van het geestelijk bewustzijn van ons volk bijdragen.

> Met andere woorden: wij moeten aan deze verbrokkeling een einde maken en alle los van elkaar werkende krachten samenbrengen in een gezonde centrale organisatie, van waaruit het geheele cultuurstreven kan worden geleid en bevorderd. De verschillende vereenigingen moeten hun zelfstandigheid behouden, maar sluiten zich aan bij een te stichten "Landelijke Centrale voor Nederlandsche Cultuur".
> Wij noodigen U uit een afgevaardigde te zenden naar de oprichtingsvergadering, die zal gehouden worden op Donderdag 27 Juni a.s., om 2 uur n.m., in het Jaarbeursgebouw te Utrecht.'

We hopen, dat van de zijde der waarlijk nederlandsche en vooral der belijdende christelijke kringen van onze burgers een krachtig verzet openbaar worden zal, óók tegen dit streven. En vooral, dat men niet zal bukken voor de allicht bij meer dan één nog al 'w e r k z a m e ' herinnering aan het feit, dat de militaire macht van den duitschen staat vlak in de buurt is.

Vergis ik me niet, dat zijn er heel wat broeders en volksgenooten, die, als ook h ù n actieve medewerking voor zulke gelijkschakelings- of 'centralisatie'-plannen gevraagd wordt, zich laten intimideeren. Ik zeg dit zonder eenige hooggevoelendheid; wie dicht bij het vuur staat, heeft het ongemakkelijker dan wie nog op een afstand er van vertoeft, - zoo lang het duurt. Ook vergeet ik niet, dat men soms den menschen, die over voorgestelde wijzigingen in ons volksbestand, en over het al-of-niet meedoen met gelijkschakelingsmaatregelen te beslissen hebben voor wat hun eigen organisatie betreft, dikwijls zeer weinig tijd laat. Ze worden vaak overrompeld: de gewone methode van bestuurders, die niet sámenwerken, en van oneerlijke broeders, volks- of andere -genooten. Op korten termijn beslissingen te moeten nemen, die, hoe dan ook uitvallende, van vèrdragende beteekenis zijn, valt niet mee; men kan zich licht vergissen. In de beoordeeling van personen dient men daarmee te rekenen.

Toch houden we onze ernstige waarschuwing vol. Als n e d e r l a n d e r s ons aan boord komen met gelijkschakelings-maatregelen, dan moge men voor zichzelf d e n k e n : ze zullen wel staan onder duitschen invloed, en ze zullen wel meer ons willen p r e s s e n , dan mèt ons werkelijk o v e r l e g g e n , - toch

is het beter niet op vermoedens af te gaan, doch op de feiten, en daarom ronduit tot zulke nederlanders te zeggen: dank u wel, w e d o e n n i e t m e e. Indien de bezettende overmacht ons een of anderen maatregel autoritair òpleggen wil, dan moet men maar wachten tot **zij zelf** rechtstreeks haar gewapende hand op ons legt, en rechtstreeks ons aanspreekt. Men kan dan weten waar men aan toe is. Ons volk kan dan eveneens weten, wat het van de duitsche militaire macht te wachten heeft. Voor het klaar doorzien der situatie en voor het onderkennen der principiëele bedoelingen van den staat, die over onze grenzen is gekomen, is het beter, dat niemand als v r i j w i l l i g e handeling aandient wat door hem in het wezen der zaak wordt a a n g e z i e n voor opgelegden, indirecten dwang. Men maakt het aan on-nederlandsch voelende medeburgers, en men maakt het den duitschen autoriteiten - stel, dat ze denzelfden kant uit zouden willen gestuurd zien - àl te gemakkelijk, indien men zonder uiterste noodzaak z e l f gaat doen, wat de vreemdeling wil of ondersteld wordt te willen. God weet, Hij alleen weet, h o e v e e l e r v o o r v e l e j a r e n b e d o r v e n w o r d t, doordat men 'j a' zei tot n e d e r l a n d e r s, die in den geest van bepaalde uitheemsche ideologieën spreken, zonder te wachten op het moment, dat de duitschers ons zouden d w i n g e n. In al zulke gevallen heeft ons v ò l k n i e t het scherp-bewuste, wakker-houdende gevoel, te moeten bukken voor v r e e m d e n dwang en voor v r e e m d e leer; terwijl - mogelijk meer uit vrees dan uit kracht van een onafwendbaren loop der dingen, de leidende instanties, die onder zekere pressie j a zeggen, voor zichzelf toch wèl het ongezellige gevoel hebben, te bukken voor v r e e m d e macht en leer en praxis. Gevolg is, dat tusschen het volk en déze leiders een z e k e r e afstand komt, die moeilijk te overbruggen zal zijn. En dit niet alleen. Een tweede gevolg is, dat men voor wat de w e r k e l i j k e wil van den bezetter is, de oogen van het volk gesloten laat. Dat kwaad is nog schadelijker dan het eerste. Geloofsvervolging, mòet ze inderdaad komen, dient ook duidelijk te b l i j k e n te zijn wat ze is. Het b l o e d der m a r t e l a r e n, maar niet het angstzweet der martelaren-ten-halve is het zaad der kerk. En de b e n e v e l i n g van den geest der de laatste marteling voorkomen willende halve martelaren, heeft nog nimmer den dienst van het zaad der kerk aan haar gedaan. Als men

onder zekeren (misschien wel met juiste vermoedens werkenden) angst, dat achter de gelijkschakelingsvoorstellen doende n e d e r l a n d e r s de gewapende duitschers wel eens konden staan, schoorvoetend toegeeft, heeft men zijn recht verspeeld. Men heeft dan immers voor zijn leven lang de vraag onbeantwoord te laten: u hebt toch v r i j w i l l i g gehandeld? en a l s n e d e r l a n d e r onder n e d e r l a n d e r s? Maar als men de d u i t s c h e autoriteiten **zelf** laat spreken, d a n kan men altijd den rechtsbodem betreden; de eenige manier, om rechtschapen met hen om te gaan, is uit te gaan van de stelling, dat zij met ons (overeenkomstig § 43 Verdrag 1907) **behoudens volstrekte verhindering** de in het land geldende wetten zullen eerbiedigen. Nu, niemand der duitsche bezettingsmacht zal willen beweren, dat de positie van Duitschland zoo z w a k is, dat zij v o l s t r e k t v e r h i n d e r d zijn, de wetten heusch te eerbiedigen, die minister Seyss Inquart verklaarde te w i l l e n eerbiedigen. Een volk, dat de kust van den Atlantischen Oceaan beheerscht, is niet zwak, en dus niet zoo gauw v o l s t r e k t v e r h i n d e r d.

Ik geloof dan ook, dat b.v. de N.S.B.-ers, denk maar aan hun samenkomst in Lunteren, in feite de duitsche autoriteiten zeer onbeleefd behandelen. Zij hebben op zóó ontstellende wijze laten merken, dat ze n i e t gelooven aan den ernst der bezettende mogendheid in het eerbiedigen van die wetten, dat ik niet graag in hun schoenen zou staan. Was 't niet kras, dat de heer Mussert, staande op nederlandschen, hoewel bezetten bodem, en onderdaan zijnde van Koningin Wilhelmina, en roepende om justitioneele handelingen naar het door deze Koningin gestelde en door Duitschland behoudens volstrekte verhindering geëerbiedigde recht, durfde uitroepen, dat hij een staatsrecht aan de laars lapte, een staatsrecht, in overeenstemming waarmee de duitsche minister Seyss Inquart plechtige verklaringen aflegde? Ik versta niet, hoe de volgelingen van den heer Mussert aan al die benzine gekomen zijn. Ik versta nog minder, hoe ze zóó onrust-stokend hebben durven optreden, nog wel onder het uitwaaien van de duitsche vlag, die symbool o.m. van de handhaving der orde ad interim in Nederland wil zijn.

Om naar ons uitgangspunt terug te keeren, - de omzendbrief van het A.N.V. moge niemand op een dwaalspoor leiden. Ook niet door het daarin gebruikte woord ‘cultuur’. Onze lezers,

voorzoover ze onze vroegere jaargangen hebben gevolgd, weten wel, dat hier onder ‘cultuur’ een grootheid verstaan wordt, waaronder niet alleen wetenschap (!), en niet slechts kunst, doch ook r e l i g i e wordt begrepen. Een schema, dat o.m. op den duitschen wijsgeer Hegel teruggaat, den man, wiens denkbeelden voor de kerk en de geloovige wetenschap (inclusief staatsleer) ten eenenmale verwoestend zijn. Een schema ook, dat door de N.S.B. is gevolgd, als men b.v. naast een sociaal-economische ‘Kamer’, óók een ‘cultuurkamer’ wilde ingericht zien, met insluiting van ‘kunst, religie en wetenschap’.

En zouden wij nu zoo maar ons hoofd in een door nederlanders ons voorgehouden strik leggen? Daarvoor beware ons God. Wij willen geen organisatorisch verband leggen tusschen vereenigingen, die anti-christelijk zijn, en onze eigen jeugdvereenigingen, onze sociale organisaties of politieke organisaties. Zijn soms de Staten-Generaal a f g e s c h a f t ? Welneen, hun bijeenkomsten zijn alleen maar o p g e s c h o r t . Hoe kan men dan kunstmatig samenvoegen, wat naar geldend staatsrecht niet anders dan apart kan staan? De heer Mussert moge het geldende recht, dat hem tot veel in staat stelde, ‘aan zijn laars lappen’, - wij doen aan deze revolutionaire taal niet mee, wij zijn voor g e z a g s -eerbiediging, en hebben zoo'n stil vermoeden, dat de heer Mussert zelf daar óók wel vóór zou zijn, i n d i e n hij eens heelemáál zijn zin kreeg. Of is soms ‘legaliteit’ heden goed, en morgen een dwaasheid?

We hebben hierboven onze jeugdvereenigingen genoemd. Krachtens haar beginsel k ù n n e n ze niet zich in een centralisatieof gelijkschakelingsverband laten incorporeeren in één organisatie, ook al zou deze (voorloopig) zich als ‘f e d e r a t i e f ’ aandienen: federatief, zoolang het duurt! Tenslotte komt ‘federatief’ van een latijnsch woord, dat v e r b o n d beteekent (foedus). Federatief verband blijft toch altijd verbondsverband. En wat voor verbond (sgrondslag) kan er zijn voor Jeruzalem èn Athene, voor Christus èn Antichrist, voor God èn Belial?

Trouwens, de ‘centraliseerende’ cultuurvereeniging bedenke ten aanzien van onze jeugdorganisaties, dat deze in nauw verband met de k e r k staan. Het k e r k e l i j k t o e z i c h t met name ligt al jaren en jaren vast; het is, gelukkig, geen nood-uitvinding van dezen tijd. Dat kerkelijk toezicht is een bepaald verband,

en blijkens de confessioneele bepaaldheid van dit toezicht is dat verband zeer sterk. Sterker, dan ooit een z.g. ‘federatie’ op niet-confessioneelen, niet-principiëelen grondslag ooit leggen kan.

We zijn voor dat verband tusschen onze jeugdorganisaties en de kerk dan ook altijd dankbaar geweest, doch thàns dankbaarder dan ooit. Want van de kerk zal de duitsche bezettingsmacht af blijven, gelet op de daarvan sprekende rechtsbepalingen, door ons aangehaald.

Conclusie: niet verlegen worden; onze eigen principes blijven volgen; niet vragen naar ‘de gevolgen’; bij nederlandsche vrijages niet denken aan duitsche harnassen onder het satijnen kleed der tot de vrijage allerminzaamst inviteerende instanties-van-volksgenooten; maar kort en krachtig neen zeggen. En liever - ik denk aan Adolphus Venator van verleden week - afgescheiden wòrden als de onvervalschte straffe wijn, dien sommigen niet lusten, dan den gereformeerden wijn vervalschen met bedorven water, opgevischt met het emmertje van eenige in troebel water visschende ‘volksgenooten’, die geen geloofsgenooten zijn, helaas.

(5 Juli 1940.)

9. De smarten van een gereformeerd predikant.

Ieder gereformeerd predikant loopt, om zoo te zeggen, met een zichtbaar kenmerk rond. Een ‘merk- en veldteeken’. Het is de gereformeerde belijdenis.

Zegt men hem: mijnheer, u is dominee, en u moet u dus alleen maar met de u aanbevolen ‘zielen’ en uw zielszorg bemoeien, en niet met ‘politiek’, dan antwoordt hij: pardon, mijnheer, u stelt de zaak niet juist; want al is het mijn taak niet, rechtstreeksche politiek te voeren, ik heb een belijdenis onderteekend; daar heb ik, om zoo te zeggen, op gezworen, daar wil ik ook me mee presenteeren bij de overheid. En die belijdenis zegt ter dege iets over de beginselen, waarvan alle leven, dus ook alle politieke leven, dient uit te gaan; beginselen, waaraan zoowel overheid als onderdaan, in bezet en in niet-bezet gebied, steeds zijn gebonden. Die belijdenis, zoo zal onze geïnter-

pelleerde predikant vervolgen, zegt iets, en dat ‘iets’ is héél wat, over God als schepper, en als wetgever van alle ding, en van allen levenskring; en over het onfeilbare Woord, dat zich niet laat vertreden, en over de kerk, die zich ook in eigen welbewuste daad vergadert, ‘al waert schoon, dat de Overheydt ende der Princen mandamenten ende gheboden teghen waren, ende dat de doodt ende lijflicke straffe daer aen hinghe’. En zoo voort.

Als men hem dan zou zeggen: mijnheer, dat is een aardig en allicht wel stichtelijk woordje voor de binnenkamer, en voor de ruimte binnen de kerkmuren, met name dan voor de plek, waar het kerkelijk archief is opgeborgen, dan zal die predikant, iedere gereformeerde predikant, die er op staat, dat men zijn eeretitel en goede trouw ontziet, verzekeren: u hebt 't mis, meneer. Van archief gesproken, kent U niet de aardige uitgaaf van de Nederlandsche, de destijds Groot-Dietsche Geloofsbelijdenis, die eerst verschenen is bij Adolf Blomhert te Nijmegen in 1865, en later opnieuw bezorgd door dr A. van der Linde, leerling van Kampen, en naar de uitgave van 1562 op geschept papier letterlijk herdrukt door Joh. Enschedé & Zonen, Haarlem? Neen. Nu, ik zal u dan eens voorlezen wat mijn geestelijke Groot-Dietsche voorouders op de eerste pagina hebben laten drukken:

Eer datmen sentencie zal prononcieren
Tsy Crime, oft Civile, ist wel nootelick
Voor alle Richters, dat sy wel examineren,
Waer uyt de sake is spruytende blootelic:
Dus moet men alle partijen minootelick
Ghehoor gheven, want die alleen tspreken voorwaar
Heeft, tsy by gelijc oft ongelijc: verstootelic
Sijn wy, die niet en mogen spreken openbaer
Want men doet ons swijghen, dits voor elcken klaer.
Dus O Eerweerdighe Koninck verheven
Wilt ons door u goedertierenheyt eerbaer,
Voor uwe Maiesteyt ghehoor toch geven.
Ghy Richters, laet u de sake ooc aenkleven,
Op dat wy door u advijs mochten verwerven
Octroy, so sal u de wijsheyt niet begeven,
Want dus doende suldy recht oordeel beerven
En des vleesch genegentheyt wilt afsterven
End ons Belijdenisse wel incorporeert,
Suldy bevinden, dat wij menichwerven
Van u tonrechte worden gecondamneert.

Ziet ge wel, zoo zal iedere gereformeerde predikant willen tegenvoeren, mijn vaderen hebben die belijdenis niet in het archief, maar op de overheidstafel neergelegd. Toen ze niet g e v r á á g d werd, hebben zij haar daar n e e r g e l e g d . Ze kwamen den schuilkelder uit, ze trokken de uniform aan. Die belijdenis van mijn vaderen is een publiek stuk geweest, en ook ik heb er mijn merk- en veldteeken van gemaakt; ik loop, moet u weten, altijd in mijn uniform, en heb ze nooit uitgetrokken; zóó iets, daar heb ik geen, woorden voor. Wij, nederlandsche gereformeerden zijn geen vermomde soldaten, meneer.

En als dan de tegenspreker van daareven zou zeggen: ja, maar, meneer, dat allemaal was tóen, maar thans hebben we een nieuw Europa, en een nieuwe volksche gedachte, - dan zal hij zeggen: volksch? volksch? dietsch? maar màn, zóó hebben ze ons toch het Wilhelmus leeren zingen, sommigen met gestrekte hand zelfs: het Wilhelmus, dat daar zegt:

Den coninc van Hispanien
heb ic altijd gheeert?

Wat anders zou dit beteekenen, dan dat onze dietsche vaderen zich tot koning Filips hebben gewend, net zoo lang als 't maar kon? Omdat ze geen revolutie, doch alleen maar reformatie wilden? In die lijn ligt immers ook de v o o r r e d e van de Gereformeerde Geloofsbelijdenis?

‘De gheloovige die daer in de Nederlanden zijn, welcke na der warachtigher reformacie des Euangeliums ons Heeren Iesu Christi begheeren te leven, aen den onoverwinnelicken Koninck Philippus, haren ouersten Heere’. Dàt is de aanspraak. 't Stuk komt op de tafel van de wettige overheid, de onoverwinnelijke! Wij zouden u graag eens spreken, majesteit, maar u wilt niet; daarom moet u maar eens lézen, wat alle gereformeerde dominees bezweren! ‘Na dat onse vyanden’ (d.w.z. andersdenkende volksgenooten) ‘u de ooren met so veel valsche aenklaghen ende rapporten vervult hebben, dat ons niet alleenlick verhindert en wordt voor u aenghesichte te verschijnen, maer worden veriaecht uyt uwe landen, vermoort ende verbrant.....’, zoo l é é s toch dit ons publieke stuk, onze Gereformeerde Belijdenis.

Aldus de voorrede. En dan dat slotwoord! Groot-Dietsch:

Vermaninghe ende vertooch
tot den Overheden, vanden
Nederlanden, namelick, Vlaenderen,
Brabandt, Hollandt, Zeelandt,
Henegouwe, Artoys, Castelynschap
van Ryssele, ende andere
omligghende Landtschappen.

Wie graag van Groot-Dietsch spreekt, - in Lunteren heeft de heer Mussert 't nog pas gedaan - die kan hier terecht, en kan proeven, wat allen, die eens hun stempel op het grootschdietsche land en zijn historie drukten, willen. Ze willen, dat de overheid van hun bedoelen ter dege op de hoogte is, ook al is dat misschien een bron van nieuwe moeiten. ‘Na den vleesche mochten wy veel gemackelicker zijn, sonder deese leeringe voor te staen ende te beweeren: maer (wy) hebben de vreese Gods voor oogen, verschrickt zijnde van dat dreyghement Jesu Christi, die daer seyt, dat hy ons sal verloochenen voor God synen Vader, so wy hem voor de menschen verloochenen: wy bieden den rugghe den slaghen, de tonghen den messen, de mont den breydelstocken, ende het gantsche lijf den vyere’..... Wee ons, als wij het n i e t doen, - dàt ware het ergste bravourstuk..... tegen onzen h e m e l s c h e n en dreigenden (!) koning. Bravourstukjes tegen u, a a r d s c h e koning Filips, halen anderen misschien uit (b.v. de lieden, die wapens opslaan, en een burgerkrijg er voor over hebben), maar wij doen dat vast en zeker n i e t . Wij zijn niet schismatiek. Als u onze belijdenis leest, o koning, ‘sult ghy bekennen, dat men ons, ten onrechte naemt Schismatycke ofte verscheurders der eenicheyt.....’ ‘Die dit woort der waerheydt in synen mondt draecht, is hy oproerich, omdat de menschen haer hier teghen opstellen? ter contrarie, men moet den oproer ende erghernisse toeschrijven den onversoenlicken vyanden Gods ende der menschen, namelick den Duyvel’..... ‘Het behoort u toe, ghenadichste Heere, het behoort u toe, kennisse deser saken te hebben, om u tegen de dwalingen te stellen....’

En wat u betreft, landsoverheden onder den koning, ‘so ghy in het middel der vlammen ende benautheden des doodts, den gheloovighen Martelaer niet en kont onttrecken het betrouwen, dat hy heeft in Jesum Christum ghestelt, en sult ghy niet belijden, dat ghy Jesum Christum van nieus vervolghet ende cruycighet...?

Wy bidden u in den Name Gods, dat ghy wilt een weynich ophouden ende onderlaten desen uwen verstandeloosen wreeden ijver..... Hoe lang sult ghy in sulcke lijdtsaemheyt hooren, die daer seggen, het licht duysternisse te wesen, ende duysternisse het licht? hoe lange sult ghy den onnooselen (onschuldigen, K.S.) sondaer te hooren versteken, ende u niet teghen het gheweldt van zijn teghenpartie stellen, die hem teghelijcke beschuldighen ende veroordeelen.....? Wie den Godloosen recht seyt te wesen, ende den gherechten verdoemt, die zijn beyde den Heere eenen grouwel.....'

Dat is mànnentaal geweest; niet van revolutionairen, doch van trouwe belijders. O neen, niet van revolutionairen: 'wat dracht van wapenen, wat raedtslach heeft oyt ontdeckt gheweest, tselfs als wy door die ghene, die haer decken met uwen name ende macht..... wreedelijck ghepijnicht ende ghetormenteert geweest zijn....? Niet wij dragen wapenen, niet wij bereiden den burgerkrijg, - kijk wat dat betreft, een anderen kant uit, o koning. -

* * *

Deze geloofstaal van onze vaderen, dit appèl aan hoogere en lagere overheden, omklemt de gereformeerde belijdenis en is allen gereformeerden dominees volgens hun zeggen uit het hart gegrepen.

Ook, volgens zijn eigen publieke verklaring, dr H.W. v.d. Vaart Smit.

* * *

Dat wij hier een bepaalden naam noemen, heeft zijn reden. Ons kwam dezer dagen volgend stuk onder de oogen:

TENAX-PAKKET
RUBRIEK I - VRIJE ARTIKELEN I

Uitgave van het Uitgeversbedrijf De Pauw
Koninginnegracht 70 - Den Haag
Afdeeling Persagentuur.
Telefoon 115528 - giro 360574
Nr. 188 van 18-21 Juni 1940.

DE TOEKOMST.
Al naarmate de toekomst voortschrijdt, teekent de toekomst zich af. Het is wonderbaarlijk zooveel succes als de Duitsche wapenen in

dezen oorlog hebben. De Poolsche veldtocht vorderde slechts 18 dagen, hoewel het toch een volk van 32 millioen zielen was dat hier als tegenpartij stond. Hoe het in Noorwegen gegaan is, weten we allen. Nederland en België zijn gevolgd. En thans Frankrijk. In een minimum van tijd is de Fransche hoofdstad gevallen. En de trotsche vesting Verdun, waar van 1914-1918 de Duitsche troepen vergeefs 400.000 dooden offerden in den bloedigsten en langdurigsten veldslag die in dien oorlog geleverd is, is thans schier spelenderwijs overmeesterd.
Wij kunnen ons voorstellen hoe de oud-strijders van 1914-1918, zoowel Duitschers als Franschen, die toen in die jarenlange taaie worsteling elkanders krachten hebben leeren kennen, zich te moede gevoelen moeten bij deze verbijsterende successen. Verdun gevallen! De Maginotlinie doorbroken! Parijs bezet! Alles in een enkele week bij elkander. De Duitschers gevoelen zich gelukkig en trotsch. Ze hebben er reden toe. De Franschen voelen zich wanhopig neerslachtig; het is geen wonder. Frankrijk is verloren. De geleden verliezen aan manschappen en nog meer aan materiaal zijn niet meer te herstellen en de rest van het land heeft geen voldoenden tegenweer meer. Wat thans nog volgt zijn slechts de laatstse stuiptrekkingen van een goed soldatenvolk, dat nimmer laf is geweest en in de geschiedenis tal van roemrijke bladzijden heeft gevuld, maar nu de meerderheid van zijn tegenstander moet erkennen en zelfs met de grootste dapperheid de geleden verliezen niet meer inhalen kan.
Wij zouden blinden zijn, indien wij niet wilden of konden zien, waar een en ander op uitloopt. Het is nog oorlog, ongetwijfeld, en zoolang er gevochten wordt, is de krijgskans een kans, die keeren kan. Maar allengs wordt dit reine theorie. Duitschland en Italië staan momenteel zoo geweldig sterk, dat de afloop van den oorlog zich reeds afteekent.
En - gesteld dat we dit juist zien, dan is één ding duidelijk, namelijk dat de toekomst van Europa door het nationaalsocialisme en fascisme bepaald zal worden, niet alleen elders, maar ook in ons land.
Wij vragen nu niet, of ieder dit aangenaam vindt, of reeds gereed staat deze wereldbeschouwingen te omhelzen. Wij kunnen ons voorstellen, dat karaktervaste menschen, die levenslang aan een bepaalde politieke beschouwing zich gebonden voelden, er niet over denken om nu op eenmaal uit hun oude huid te kruipen en binnen een paar weken in een nieuwe huid te verschijnen. Het zou ook weinig eerbied wekken en veeleer verachting verdienen. Een eerlijk mensch kan het niet doen, zelfs al zou hij het willen!
Maar dat neemt het groote feit toch niet weg, dat de toekomst, aangenomen het feit, dat Midden-Europa den krijg niet meer verliezen kan, door het nationaalsocialisme en fascisme bepaald zal worden en dat ieder Nederlander daar ook in Nederland mee rekening zal moeten houden, hetzij vrijwillig, hetzij noodgedwongen.
En wij gelooven, dat daar ook een andere consequentie uit voortvloeit,

> n.l. dat het verkeerd zou zijn om zich nu uit te putten in lijdelijk verzet of in pogingen om den gang der dingen zooveel mogelijk te vertragen of te hinderen. Zulk negatief werk zou alleen nut kunnen hebben in de overweging dat Engeland misschien den oorlog nog wint, maar brengt tegelijk de schade mede, dat de Duitschers dit negatief werk niet zullen dulden en bovendien indien Engeland verliest, alle aanhangers van dit negatieve werk zichzelf den ondergang bereid zullen hebben en aan hun eigen land en volk inmiddels groote schade hebben toegebracht. Wij meenen, dat de omstandigheden rechtvaardigen, dat wij daartegen waarschuwen. Wij gelooven dat aanbeveling verdient, om een positieve houding aan te nemen en positief mee te werken. Dit is - gegeven al wat boven gezegd werd - de weg en zelfs de e e n i g e weg naar de vrijheid, die de Duitsche rijkscommissaris aan ons land en volk beloofde. Het zal velen moeilijk vallen. Maar er is nu eenmaal iets veranderd. En dat moet men onder de oogen zien met den nuchteren werkelijkheidszin, die steeds een kenmerk van ons volk is geweest.

Boven dit stuk staat als plaats van verzending aangegeven: Koninginnegracht 70, Den Haag, Telefoon 115528.

Wie de jongste uitgave van den Telefoongids opslaat, vindt vermeld: Ned. Chr. Persbureau, directeur dr H.W. v.d. Vaart Smit. Het adres is hetzelfde: Koninginnegracht 70, Den Haag. Het telefoonnummer: 115528.

Nu weten we, dat dit Ned. Chr. Persbureau, kort vóór de oorlog in ons land uitbrak, door de meesten zijner bestuurders verlaten is. Maar we weten ook, dat dr v.d. Vaart Smit gebleven is, en dat, wie hem spreken wil, moet bellen: Den Haag 115528.

De vraag is nu: wat wil dr H.W. v.d. Vaart Smit? Is hier een uitgeversbedrijf ‘De Pauw’ in zijn residentie ingebroken? Is hij overweldigd? Verhuisd? Verdrongen? Uitgeschakeld? Gelijkgeschakeld? Ingeschakeld? Gemuilkorfd? Gaan dergelijke stukken zijn deur uit tegen zijn wil? Zoo ja, dan zijn de smarten van dezen gereformeerden predikant, die, naar wij weten, op behoud van zijn kerkelijken titel s t á á t, wel zeer groot! 't Zijn dan de smarten van den geknevelde. Wij zien hem dan al zuchten onder vreemd geweld! Een uitgeversbedrijf ‘De Pauw’, dat stukken lanceert, en ze expediëert door dezelfde deur, die ook door den directeur van het Nederl. C h r i s t e l i j k Persbureau geruimen tijd is gepasseerd.

Of, is dr H.W. v.d. Vaart Smit n i e t overweldigd? En verlaten zulke stukken het huis, waar men hèm opbellen kan,

niet tegen zijn wil? Zoo ja, dàn zullen de Gereformeerde Kerken zich over zijn positie als drager van den naam en de eere van gereformeerd predikant moeten beraden[1)]. En de duitsche autoriteiten zullen moeten weten, dat deze niet-meer-in-gewonen-dienst-zijnde gereformeerde predikant met ons beleden heeft, en kwaad zou worden, als men 'tanders van hem verwachtte:

a. het is aller geloovigen schuldige plicht,..... dat zij 'hen afscheyden van den ghenen, die vander Kercken niet en zijn, ende hen onder dese vergaderinghe begheven, al waert schoon, dat de Ouerheydt ende der Princen mandamanten ende gheboden daer teghen waren, ende dat de doodt ende lijflicke straffe daer aan hinghe', (art. 28);
b. het ambt en officie der overheid is o.m. 'om te (be)vorderen het Koninckrijke Jesu Christi' (art. 36), of, naar de huidige redactie, 'de hand te houden aan den Heiligen Kerkedienst; en het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen, het Woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt';
c. 'een yeghelick, van wat state, qualiteyt, of condicien, dat hy zy, moet der Ouerheyt onderdanich zijn, ende..... hen gehoorsaem zijn in alle dinghen, die den woorde Gods niet teghen en zijn, en bidden voor haer in haren ghebeden' (id.);
d. 'in alle ootmoedicheyt ende eerweerdicheyt aenbidden wy de rechtveerdighe oordeelen Gods, die ons verborgen zijn, ende stellen ons te vreden, dat wy moghen zijn leerjongheren Christi, om alleenlick te leeren het ghene dat hy ons door zijn woordt aenwijst, ende een willen dese palen niet over treden' (art. 13).

Welnu, deze en dergelijke uitspraken, waarop dr H.W. v.d. Vaart Smit wil geacht worden gezworen te hebben, en te zweren, weerspreken heel het miserabele stuk proza, dat van Koninginnegracht 70, Den Haag, onder ons volk is uitgegaan.

Wie immers belijdt, wat onder a. gezegd is, die kan niet anders

1) Men lette op den datum, en zie, wie wèl en wie niet door deze kerken geschorst zijn in oorlogstijd. (Noot van den corrector.)

dan zich schamen, als van achter de deur, die een gereformeerd predikant placht dan wel pleegt in en uit te gaan, de vermaning klinkt, om toch niet te pogen, den gang der dingen zooveel mogelijk te vertragen of te hinderen. WELKE dingen? Wij hebben vaak genoeg gezegd, geen gewapend verzet tegen de duitsche weermacht te mogen of te willen stimuleeren, ook niet met een enkel woord. Maar dat is toch zeker heel wat anders, dan nationaal-socialisme en fascisme over ons te laten komen? Dat zijn leeringen! Of, gelijk er staat, wereldbeschouwingen! Wat zou dr H.W. v.d. Vaart Smit ervan zeggen, als de engelsche propaganda tot de onderdanen van het duitsche rijk zeide: er staan zóóveel russische tanks aan uw oostgrens, en, zoodra nu de hemel daar 'droevig-rood' zou worden, moet ge nu maar uw pogingen om het bolsjewisme, de russische leer te hinderen, prijsgeven? En wat, als dan een duitsch burger of duitsche Pauw zou verklaren: dat moeten we maar voor zoete koek opnemen: het is: 'werkelijkheidszin, die steeds een kenmerk van ons volk geweest is'? Ik denk, dat zoo'n meneer in het duitsch verrader zou heeten. Ik denk ook, dat hij als zoodanig zou behandeld worden. Ik denk, als een dominee in Duitschland zou zeggen, ingeval van een nog maar waarschijnlijk russische overheersching: verzet u niet langer tegen het bolsjewisme, doch werk positief mee, die dominee zijn huis erg gauw zou moeten verlaten! In ons blad is nog pas er aan herinnerd, dat volgens Adolf Hitler de russische staat en de russische 'Doktrin' wel te onderscheiden zijn. Welnu, wij noemen het God geklaagd, dat van Koninginnegracht 70 een vermaning uit gaat, die, mutatis mutandis, in Duitschland alleen maar verachting ontmoeten zou. Zeker is ze ongereformeerd gedacht. Het nationaal-socialisme (de leer) is tegen de gereformeerde belijdenis. Onze weigering om naar het geweer te grijpen is wat anders dan ongereformeerde leeringen 'niet te hinderen', en zelfs niet te vertragen!

Want volgens de gereformeerde belijdenis, zie wat onder b. staat, is alle overheid verplicht, de kerk toe te staan, elke wereldbeschouwing, elke leer te weerstaan, die het koninkrijk van Jezus Christus niet bevordert, doch tegenstaat. Zie slechts, wat de belijdenis aangaande de kerk zegt - het is een zakelijke afwijzing van de wereldbeschouwing van een totalitairen staat.

Volgens die zelfde belijdenis, waarvan dr v.d. Vaart Smit ook bij de duitsche autoriteiten naar publieke verzekering, zijn visitekaartje maakt, dient in Koninginnegracht 70, Den Haag te worden g e b e d e n voor Koningin Wilhelmina. Zou naar de begeerte van zijn hart een gereformeerde kerkeraad zijn kansel nog eens voor dr v.d. Vaart Smit openstellen, dan zou die kerkeraad zeker van hem verwachten, dat hij voor de Koningin in 't openbaar zou bidden. Maar hoe verdraagt zich dat met de vermaning om positief mee te werken (iets anders dan niet de wapens opnemen) met wereldbeschouwingen van hen, met wie de vrede nog niet geteekend is? Wil men van Koninginnegracht 70, Den Haag ons eens vertellen, of wij moeten bidden, dat Koningin Wilhelmina aan de tafel der vredesconferentie zal aanzitten? Zoo ja, moeten we ons dan reguleeren naar dat gebed, of naar speculaties over wat de met ons oorlogvoerende staat zou begeeren? Hoe bidt men op Koninginnegracht 70? Wil men vandaar ons eens open zeggen, of er in Indië een andere moraal moet heerschen dan in Nederland? Moet de Gouverneur-Generaal van Indië ook ‘m e d e w e r k e n ’? Ik dacht, dat de duitsche autoriteiten, in wier geest de spreektrompet van Koninginnegracht 70 haar geluiden doet hooren over onze thans eenzame residentie, en verder, er zoo heel erg tegen was, als de autoriteiten in de fransche k o l o n i ë n een andere houding aannemen, dan de wettige overheid van het moederland (regeering-Pétain)! (De fransche vloot.) Huldigt men in Koninginnegracht 70 soms tweeërlei moraal? Moet in Frankrijk het staatsgezag der officiëele regeering ook de bestuurders der koloniën verplichten, maar moet in den Staat der Nederlanden een deel der bevolking met de bezetters p o s i t i e f m e e w e r k e n , en een ander deel (in de koloniën) onder de Koningin blijven werken en op háár áánwerken? In het duitsch noemt men zoo'n opwekking: v e r r a a d . In het belijdend-dietsch óók!

En eindelijk, - wie belijdt wat onder d. staat, die schuift met diepe verontwaardiging het product van Koninginnegracht 70 ter zijde! Niet in de verborgen dingen zien, niet op de verborgen dingen ons baseeren, doch op het W o o r d , het geopenbaarde, letten, en d a a r o p a l l e e n ons gedrag baseeren! Alzóó de belijdenis, ook van den dominee, dien men kan opbellen Koninginnegracht 70. Maar hier wordt, o schande, onze ‘houding’

ons voorgeschreven, op grond van w a a r s c h i j n l i j k h e i d s b e r e k e n i n g ! Duitschland zal 't wel winnen! Wie niet bijtijds de bakens verzet, die wordt straks vernietigd.....

Welnu, liever vernietigd om onze trouw aan de belijdenis van dr v.d. Vaart Smit, dan gespaard bij de gratie van Koninginnegracht 70! Geen oorlogsspeculatie beheersche in eerster instantie ons gedrag, zelfs geen ‘mandament’ der ‘princen’ in laatster instantie, doch het W o o r d van Jezus Christus, in eerster èn in laatster instantie.

Wat denkt men eigenlijk van onze menschen? Als wij positief moeten meewerken, om bij een engelsche nederlaag niet te worden vernietigd, moeten wij dan aannemen, dat deze moniteurs positief meewerken, teneinde bij een duitsche zege de vette kluifjes te kunnen bemachtigen?

Men zegt mij: weet u wel precies, wat dr v.d. Vaart Smit tegenwoordig voor invloed heeft? Ik weet er, geloof ik, wel iets van. Maar het levert me geen enkel Leitmotiv. In de week, waarin een anti-revolutionair orgaan van een redacteur, die heusch niet elken politieken knobbel mist, verboden is, acht ik dergelijke producten funest. Laat politieke machthebbers hùn zwaard in de schaal kunnen werpen, de kerk heeft nog het hare. Het gaat de k e r k aan, als zulke producten komen van eenzelfde adres, waarheen men, tot nu toe, ook preekverzoeken kàn richten. Het gaat de kerk aan, als wie het zwaard draagt, de kerk zou vragen, niet aan politiek te doen, doch zelf een politieke leer en moraal zou propageeren, die de kerk rechtstreeks raakt. Wanneer van uit de richting A-Z de politiek de kerk raakt, dan raakt van uit de richting Z-A de kerk de politiek. Daar doet nu eenmaal niets en niemand iets tegen.

Wij willen als kerkelijke menschen graag weten w è l k e de smarten zijn van dr H.W. v.d. Vaart Smit. We hebben de leertucht nog niet afgeschaft. En ò n z e censure ook niet. Perscensuur en kerkelijke censuur zijn twee, en in beide zij grondige eerlijkheid.

(12 Juli 1940.)

10. Studenten, opgepast.
(Een artikeltje voor studenten, maar ook voor anderen!)

Er is een beweging gaande, die tot doel heeft, de Nederlandsche studenten te organiseeren in een centraal geleid verband.

Laat me de studenten, die den Christus belijden, mogen manen tot uiterste voorzichtigheid. Wat ik las van de bepalingen, waardoor het verband zal zijn gekenmerkt, is van dien aard, dat ik allen studenten zou willen vragen, zich te onthouden, als 't even kan.

Gronden voor dit advies zijn o.m. de volgende.

a. Wij leven thans in een interimtoestand. Men moet in zulke dagen geen principiëele veranderingen invoeren. Dat is in strijd met den hooggeloofden ‘werkelijkheidszin’. En het is reeds daardoor uiterst gevaarlijk.

b. Ook om andere redenen is het thans bizonder gevaarlijk. Men weet, dat de duitsche autoriteiten hebben verzekerd, onze staatsinrichting, het karakter onzer samenleving, te willen eerbiedigen. Het is in Den Haag, in de Ridderzaal, gezegd. Het is ook in Duitschland zelf alzoo meegedeeld in de pers (o.a. ‘Frankfurter Zeitung’). Van die zijde wordt u dus blijkens het gegeven eerewoord niets opgelegd. Maar het gevaar is hier: er zijn enkele nederlanders, een klein groepje, die trachten vooruit te loopen op de vredesonderhandelingen, waarbij definitief de status van ons land zal worden geregeld. Zij trachten, het moge hun door God vergeven worden, de heerschende onzekerheid te misbruiken, om in een periode, waarin onderling overleg veelszins onmogelijk is, al vast zóóveel gedaan te krijgen, dat straks gemakkelijk gezegd kan worden: ziet ge wel, vrijwillig heeft de nederlandsche bevolking al gewerkt in de richting van het leidersbeginsel, wij roepen dit beginsel als het principe der nederlandsche keuze uit. In dat geval heeft niet de duitsche overheid, die immers naar volkenrecht onze staatsinrichting-zonder-leiders-beginsel eerbiedigt, doch de verslapte aandacht der nederlandsche bevolking zelf ons een eindweegs den kant van een aan het kleine minderheidsgroepje welkome inrichting van het leven laten oproeien; wij roeien dan pal in de richting van de plaats, waar zij ons tenslotte hebben willen. De gevolgen zullen straks zijn, dat

zij inmiddels op belangrijke posten zich hebben genesteld, en verordeningen òf in 't leven geroepen, òf voor het minst voorbereid hebben, die ge straks niet meer keeren kunt, en die u, gelooft dat maar gerust, zoogenaamd met uw eigen bewilliging, zullen 'aangorden en brengen werwaarts gij niet wilt'.

c. Ge zult tegenwerpen: als wij niet meewerken, komt er toch zoo iets, en daarom moeten we als de kippen er bij zijn, opdat ook onze stem kan worden gehoord bij de overheidsinstanties; doen we niets, dan staan we ook overal buiten. Daar is ongetwijfeld iets van aan. Maar het volgende worde niet vergeten:

1o. Indien bij de vredessluiting de bepalingen voor Nederland dusdanig zouden worden, dat er ook politieke veranderingen ons zouden worden opgelegd, en een staats- en maatschappij-inrichting, welke van de bestaande Grondwet niets overlaat, dan wat het Führerprincipe gebruiken wil, dan hebt ge met al uw goedbedoelde zelfbeveiligingsmaatregelen toch niemendal bereikt; gij zult dan regelingen hebben te accepteeren, die ge nu nog nauwelijks kunt aanduiden, laat staan: u voorstellen.

2o. Zou het komende vredestractaat anders uitvallen, dan hebt ge, door in het interimstijdperk tegemoet te komen aan de speciale verlangens van een klein groepje nederlanders, die blijkens de stembus uw corporaties niet vertegenwoordigen kunnen, u zelf den terugkeer naar wat gij tot op heden gewild hebt, bemoeilijkt.

3o. Ge hebt dan bovendien onbedoeld, gij op uw terrein, gelijk anderen weer op het hunne, de interimsdagen mee laten misbruiken voor niet-interimaire maatregelen; en dat schijnt net precies het verlangen van bovenbedoeld klein groepje nederlanders te zijn. De academici apart behandelen; de sociale organisaties ook weer achter een eigen loketje samenbrengen; de pers eveneens apart bewerken; de kerk ook, en zoo voort, en zoo voort, en dan straks zeggen: het is allemaal vanzelf en vrijwillig gebeurd. En de uitkijktoren, vanwaar het geheel overzien wordt, dien hebt gij niet betreden. Dáár staan anderen op, maar de toren staat in een wolkgordijn. Wijl dit beeld verwarring stichten kan, als zouden n.l. zij, die op den uitkijktoren staan, vandaar ook zelf geen uitzicht hebben, wil ik liever een andere vergelijking zoeken. Er zijn ziekenhuizen, inrichtingen voor

krankzinnigen of zenuwpatiënten, waar een breede gang in 't midden loopt, terwijl rechts en links zalen zijn gebouwd, waar zich de patiënten bevinden. In de deur van elke zaal is een glasopening aangebracht, en het glas heeft de eigenaardigheid, dat wel de directeur en zijn staf in alle zalen kijken kan, van buiten naar binnen, maar dat niemand onder de patiënten kan zien van binnen naar buiten. De directeur kan alle patiënten controleeren, en ook - alle ondergeschikten van het personeel, dat in de zaal maatregelen neemt...! Zóó ongeveer gaat het toe, waar bedoelde volksgenooten hun zin krijgen. Gij wordt in de zaal der academici bewerkt. Ge zijt patiënt, volgens de logica van den corridor. En uw leider, dien gij hebt aangewezen als uw repraesentant, is tenslotte ook weer ondergeschikt personeel. Anderen worden bewerkt in de zaal voor de pers. Derden in die van sociale aangelegenheden. Elke zaal apart. En de centrale leiding is er wel, maar gij krijgt die niet te zien. Zij is in den breeden gang, waarop alle zalen uitkomen. Zonder het te weten, is uw 'ja', in zaal A van beteekenis voor de lieden in zaal B en C en D, enz.

d. Dus: niets doen? Dát is niet beweerd. Rondweg berichten, dat gij in een interimstijd niet aan nietinterimaire maatregelen vrijwillig meehelpt, is al een positief getuigenis. Het is 'positief meewerken' in den geest van serieuzen werkelijkheidszin. Laat dáárop het conflict eventueel aankomen. Op dézen werkelijkheidszin. Interim is interim. Dat kan geen mensch u kwalijk nemen.

En gaan dan de menschen, die het interim misbruiken, toch verder, dan verraden ze daarmee, dat ze meer op het hart hebben, dan ze u zeggen willen. Gaat in dat geval een noodverband vormen, dat àllen omvat, die niet van plan zijn, bepaalde lievelingsdenkbeelden van een klein groepje, u bekend, te volgen. Dat is dàn positief; en het resultaat zal even duidelijk zijn als de stembus der laatste jaren. Geeft gij toe, of trekt gij de scheidslijn onzuiver, dan zal men later zeggen: de stembus heeft niets te beteekenen gehad.

En, laat geen enkel verband, zelfs geen nood-verband, zóó zijn ingericht, dat voor de theoretische en practische erkenning der principiëele tegenstellingen van geloof en ongeloof, geen plaats meer zou zijn.

Studenten, opgepast! Eer gij het weet, zijt ge in een bootje

gestapt, dat, eenmaal afgevaren, u brengt waar ge niet wilt. Bedenkt, dat tegenwoordig niet iedereen u precies zegt, wat hij eigenlijk voor heeft. De bekoring van het studentenleven is juist, dat in de studentenrepubliek men d a a r a a n gruwelijk het land heeft, - als 't kwaad ontdekt is.

Maar soms is 't dan al te laat.

(19 Juli 1940.)

11. Revolutie met stille trom.

Is er wel iemand te vinden, die nog weet, wat nu eigenlijk ‘politiek’ is? Ik weet het, vrees ik, niet meer. Slechts één ding is mij duidelijk: terwijl Europa in brand staat, en Nederland vreeselijke brandwonden opgeloopen heeft, waarvan de pijn al evenmin als de andere effecten verdwenen is, zie ik tusschen den troosteloozen boel enkele volksgenooten rondmarcheeren, die zoowat alles, wat van u en mij was, met de vingers betasten, en aan uw vrije beheer willen onttrekken, of den centralisatiekant uitsturen willen. Komt er dan van uw kant een protest, kerkelijk, particulier, sociaal, wetenschappelijk, religieus, academisch, dan antwoorden ze; politiek, geachte heer, - en daar moet u afblijven. Meteen zijn ze al weer verder; u hebt geen tijd meer om op verhaal te komen, en te verklaren, dat het toch heusch een kerkelijke, particuliere, sociale, wetenschappelijke, religieuze, academische lading was, die daar onder die politieke vlag werd opgeborgen, onder de leus: handen af, handen af, hier is de politiek.

Gevaarlijk is elke erkende dan wel opgekropte capitulatie voor deze handelwijze. Gevaarlijk, temeer, ten overstaan van het revolutioneerend pogen van enkele nederlanders, die - we citeeren henzelf - wel eens ‘als 'landverraders'' zijn betiteld, doch thans van zichzelf per circulaire verklaren, dat zij ‘het beste inzicht hebben getoond’,..... als ware daarmee de kwestie van al of geen landverraad ook zelfs maar even aangeroerd.

We denken hier aan den in ons vorig nummer (en reeds eerder) genoemden ‘Raad van Voorlichting der Nederlandsche Pers’ (dr T. Goedewaagen, A Meijer-Schwencke; drs W.

Goedhuys, P.J.v. Mechelen, dr A. v.d. Poel, mr M.M. Rost van Tonningen).

We beschikken thans over een vrijwel aaneensluitende reeks van mededeelingen, die dit lichaam verspreidt (gedateerd 22, 25 Juni, 3, 5 Juli '40, plus een ongedateerde). We zouden den meer dan slordigen[1] arbeid van dit lichaam willen qualificeeren als een poging om met stille trom revolutioneerend te werken.

Als wij, zonder letterlijke overname, toch enkele eigen openbare mededeelingen op grond van bedoeld materiaal aangaande het geschrijf van dezen Raad doen, hebben we daarbij een goede consciëntie. Ik weet, dat boven een deel der mededeelingen (22 Juni, 5 Juli 1940) staat: 'V e r t r o u w e l i j k e M e d e d e e l i n g e n'. Ik weet, dat boven andere stukken dit opschrift ontbreekt. Ik weet tevens, dat wanneer iemand mij o n g e v r a a g d d r u k w e r k (of cyclostile-schrift) toezendt, in o p e n enveloppe, met het stempel: frankeering bij abonnement, en dit dan bovendien niet aan mij rechtstreeks, doch via anderen, dit vertrouwelijk karakter slechts fictief is, en mij tot niets verplicht.

Zoo is het hier. Ik weet ook, dat, als een groepje menschen illegale en staatsgevaarlijke handelingen doet (b.v. terroriseeren of verboden afkondigingen, die alleen de wettige overheid afkondigen kan), zwijgen zonde kan zijn. Ook dat geval is hier. Ofschoon voorts de mededeelingen nr 11-21 (5 Juli) 'uitsluitend ter informatie der r e d a c t i e s' geschiedden, 'vertrouwelijk' waren, en 'publicatie' ervan 'verboden' was, hebben de heeren aan geen mij bekende r e d a c t i e hun opgedrongen vertrouwelijkheden in open enveloppe toegezonden, doch wel aan mij bekende d i r e c t i e s. Stel, dat zoo'n directie in diep ontzag voor den 'Raad' haar redacties zou willen inlichten, dan moest zij het stuk weer overtikken, want zij zelve wordt ó ó k opgewekt, om alle mededeelingen 'zorgvuldig' te bewaren. Het vertrouwelijke-stuk-in-open-enveloppe moet worden overgeschreven dus. Door een kantoorklerk, laat ons zeggen. Heeft de directie meer dan één blad, dat zij laat verschijnen, dan moet ze nog vaker overschrijven. Wie heeft ooit van eenige serieuze instantie dergelijk ver-

1) Den éénen keer een datum, den anderen keer niet. Den éénen keer onder mededeeling: geheim, den volgenden zonder die mededeeling. Den éénen keer bevelerig, den anderen beleefd. Geel papier voorop, wit daarna volgend. Gedrukt het ééne, getypt het andere.

trouwelijkheidsgehannes beleefd?

Intusschen zou de zaak niet zoo erg zijn, als de heeren niet met sleutels rammelden.

Helaas, dat gebaar ontbreekt niet, en daarom spreek ik er over: het is lands- en staatsgevaarlijk, vooral in crisisdagen, als onbevoegden zich aanstellen als waren ze overheid.

In het stuk van 25 Juni '40 lees ik, dat op grond van een bepaalde opinie dezer heeren, welke opinie me verder koud laat, 'op den duur een aantal advertentiebladen zullen DIENEN te verdwijnen'. Dienen! Wilt u eens vertellen, mijne heeren, wie u tot oversten en rechters over ons heeft aangesteld? Volgens de 'Frankfurter Zeitung' - zie ons vorig nummer - zijn we aangewezen op het nederlandsche recht, behoudens volstrekte verhindering voor de bezettende macht. Wie gelooft nu, dat de duitsche oorlog tegen Engeland volstrekt verhinderd wordt door een advertentieblad in Lutjebroek? Uw sleutels rammelen, maar wij zijn nog niet geïmponeerd. U verzekert ons, dat uitgevers van advertentiebladen, die een ruim gedeelte van hun blad met opbouwende copie vullen ('opbouwend' in uw zin, wel te verstaan), geen moeilijkheden hebben te duchten. Zoo, zoo. Is u de belofte van den duitschen minister Seyss Inquart, en het Haagsche oorlogsreglement vergeten? U hèbt eenvoudig niets in den weg te leggen: het regeeringspakje is u nog niet aangemeten. We wonen in een bezet, niet in een geannexeerd gebied, heer Rost van Tonningen, Kamerlid.

Een anderen keer (3 Juli '40, ditmaal niet vertrouwelijk) lezen we, dat in Noord-Holland de verschijning van twee kleinere bladen gedurende twee weken verboden is. Nu beken ik eerlijk, dat ik, toen ik deze mededeeling in de bladen las, ze eerst voetstoots geloofd heb. Sedert evenwel (zie ons vorig nummer) me gebleken is, dat de heeren wel eens onwaarheid zeggen over de duitsche autoriteiten, geloof ik dit bericht alleen, als ik de bewijzen heb, met naam en toenaam. Maar dat is tot daar aan toe. Hoor weer de sleutels rammelen: 'Uit het bovenstaande blijkt, dat het in het belang der bladen zelf is, zich te houden aan de richtlijnen, welke de overheid de pers voorhoudt. Verschillende andere bladen, die zich aan hetzelfde euvel schuldig maken of systematisch een negatieve houding blijven aannemen, loopen hetzelfde gevaar'. Tot zoover. Intimidatie! Maar kalme

directies (die dit stuk met voorbijgang van de redacties ontvangen) zullen wel voor zichzelf uitmaken, of hun redactie steeds het nederlandsche recht, door de bezettende macht geëerbiedigd, heeft ontzien, of zij derhalve inderdaad de richtlijnen van de door de 'Frankfurter Zeitung' erkende overheid, Koningin Wilhelmina dus, heeft gevolgd, en of zij dus mededeeling no. 7 als dreigement van eenige particuliere heeren al of niet behoeft door te zenden naar de redactie.

Een volgenden keer (nog steeds 3 Juli) lees ik, dat binnenkort[1)] de geheele Nederlandsche Pers geregistreerd zal worden, en dat daartoe de aangeschreven directie (die tevens allerlei wenken voor de redactie krijgt) een toe te zenden formulier DIENT in te vullen. Met welk recht, mijnheer Goedewaagen en Rost van Tonningen? Wie heeft u tot overheid aangesteld? Wij erkennen u niet, en houden ons aan de Reichsausgabe der 'Frankfurter Zeitung' van verleden week.

Tot zoover zijn de feiten al ernstig genoeg. Ernstig vanwege den achtergrond.

Maar nog veel ernstiger is het volgende.

In een andere zending van den reeds genoemden 'Raad' worden de redacties (maar men zendt het stuk aan de directies!) er op gewezen, dat het na 5 Juli 1940 verboden is in de couranten direct of zijdelings te gewagen van H.M. de Koningin, Prins Bernard (bedoeld zal wel zijn: Bernhard, de Raad moet beter duitsch schrijven!) en de ministers der 'vroegere, zich in Engeland bevindende regeering'. 'Overtreding hiervan', aldus wordt gedreigd, 'leidt tot onmiddellijke inbeslagname van het betreffende blad'.

Ongetwijfeld wordt hier een toon aangeslagen, die alleen een wettige overheid past, dan wel een namens haar, of op grond van haar duidelijke verordeningen sprekend lichaam. Wie anders durft voorspellen, dat onmiddellijke inbeslagneming volgt van bladen, die over onze Koningin spreken, na 5 Juli? Maar wij gelooven niet, dat de enkele heeren, die dezen 'Raad' vormen, het recht gekregen hebben, te spreken namens de overheid. Wij hebben in de bladen wel een verordening van

1) Zie inmiddels het vervolg van dit artikel.

de duitsche militaire overheid gelezen betreffende d e m o n s t r a t i e s , maar n i e t s v a n w a t h i e r s t a a t . En wij achten ons niet gerechtigd, geloof te slaan aan wat deze of andere heeren ons willen voorspellen aangaande overheidsmaatregelen. ‘V e r b o d e n ’? Door wien? Zéker niet door de duitsche autoriteiten: zie ‘Frankfurter Zeitung’.

We zouden verder kunnen gaan. De brochure-dr H. Colijn kan overal gekocht worden, ook aan stationskiosken. Toch zou men ze niet m o g e n bespreken? Het staat er duidelijk. Medegedeeld wordt, dat verhandelingen en polemieken over..... de brochure van Dr H. Colijn vanaf heden (5 Juli) uit de kolommen der pers **moeten** worden geweerd. Het kan niet waar zijn, gezien de ‘Frankfurter Zeitung’ en gelet op de rede van den duitschen minister Seyss Inquart. Toch wordt het beweerd!

Dreigement, dreigement! Van Nederlanders tegenover Nederlanders!

En dan komt daar ineens die opvallende vriendelijkheid. Toen ik dit artikel begon te schrijven, beschikte ik alleen over mededeeling 1-3, 5-21. Onder het schrijven bereikt me nieuwe copie van den Raad van Voorlichting enz.: nr 22-29, met bijlage. Wat eerst (zie hierboven) werd o p g e l e g d (u ‘d i e n t ’ dit en dat te doen) wordt nu heel beleefd g e v r a a g d : wij willen de heele pers registreeren, och, wilt u maar ingesloten vragenlijst invullen? ‘W e l w i l l e n d e medewerking’ wordt - ditmaal weer n i e t vertrouwelijk - gevraagd; bij voorbaat wordt netjes bedankt, en zoetsappig wordt (want de deftigheidsallure is nog niet vergeten) ons verontrust gemoed verzekerd, dat ‘deze registratie’ ‘eenige verontrusting niet behoeft te wekken, daar haar doel van zuiver informatieven aard is!’ Hoe dan eerst zoo bevelerig? We zijn er zeker van, dat enkele benauwd gemaakte directies van onbeteekenende bladen 't papier netjes zullen invullen. We nemen aan, dat de meeste te veel nuchterheidszin hebben, om voor een paar machtsgrage nederlanders, die het volkenrecht negeeren, een pen op 't papier te zetten. D e v r e d e i s n o g n i e t g e t e e k e n d , m i j n e h e e r e n , e n 't N e d e r l a n s c h e S t a a t s b e s t e l n o g i n g e e n e n d e e l e p r i n c i p i ë e l g e w i j z i g d : zie ‘Frankfurter Zeitung’.

We zullen uit den overvloed niet meer citeeren. Het gegevene kan volstaan ten bewijze, dat hier r e c h t s t r e e k s r e v o l u -

tioneerend werk verricht wordt. Bangmakerij is daarbij een, hoezeer verachtelijk, dan toch bij deze heeren niet veracht wapen in handen van deze medeburgers. Er zijn gevallen bekend, waarin één paar menschen heel een massa in bedwang hielden, alleen maar door den schrik, door den onbestemden angst voor niet omschreven gevolgen. Soms is het één Jonathan met zijn wapendrager. Maar misschien kent gij dezen Israëliet niet. Een ander voorbeeld kent ge wel: soms is het één soldaat met den vinger aan den trekker van een ongeladen geweer. De methode heeft soms zégen, soms succes. Maar als er een tegenstander is, die 'ziende in het gebod, blind in de toekomst' is, dan, mijne heeren, dan weet de God, dien ik tegenover u hier belijd, den ban bij Zijn volk te breken. Vraag dat maar eens aan dr W.H. v.d. Vaart Smit.

En dat laatste, dat breken van den ban, wil ik in allen ootmoed, door dit artikeltje mede helpen bereiken. Ik zou hét een ramp achten, als uw gezwaai met degens, die niemand u gegeven heeft, onze menschen in hun gang als nederlanders en als christenen, onzeker maakte. Dán zoudt Gij straks kunnen zeggen: ze vinden toch alles goed, laat ons onzen zin doorzetten. Wij zijn burgers van gelijke beweging als Gij, en we houden ons strikt aan onze herhaaldelijk erkende rechten. Wij zijn niet rechteloos gemaakt, mijne heeren. Wij gelooven, dat Gij tegenover Nederlanders èn tegen de duitsche bezettingsmacht, tegenover die beide, u bezóndigt. Gij probeert eens, hoever het gaan kan. Maar Gij gaat, met een zelfs van u mij verbazende ondeskundigheid, u vergrijpen aan de rechten der bezettende mogendheid. Gij doet dit, door u aan te stellen, als waart Gij overheid.

Gij dreigt met inbeslagneming, nog wel onmiddellijk, van een blad, dat rechtstreeks over de Koningin en Prins Bernhard spreekt? Welnu, dat dreigement is belachelijk van grootspraak. Het is ook beleedigend voor degenen, die alleen daadwerkelijk in beslag zouden kunnen nemen. Want gij laat doorschemeren, dat ge niet doordrongen zijt van de oprechtheid der plechtig gegeven verzekeringen, gedaan in overeenstemming met het oorlogsrecht, waarborgende de gelijkgerechtigdheid van alle nederlandsche burgers. Dacht Gij, dat wij ziende blind, en hoorende doof waren? Dacht Gij, dat wij geloofden, dat op uw vergade-

ringen over den ‘ritmeester’, ge bedoelt Prins Bernhard, gesmaald d.w.z. rechtstreeks gesproken worden mag, en dat w i j het niet zouden mogen doen? Dacht Gij, dat de zender Bremen, naar wien wij mogen luisteren, rechtstreeks over de Koningin en de Prinses mag ‘spreken’, zullen we maar zeggen, en dat wij het niet mogen doen? Dat de Belgen hun Koning mogen eeren en noemen - we krijgen zelfs plaatjes er over in de krant - en dat wij onze Koningin zouden moeten doodzwijgen?

Mijne heeren, gij vergrijpt u aan de rechten van de duitsche autoriteiten. Wat d e z e verordenen, hopen wij te lezen. Wat G i j op uw cyclostile-papier zet, zullen wij negeeren.

Hoort toe.

Ik spreek heden rechtstreeks over onze Koningin, aan wie èn de Grondwet, èn het deze respecteerende oorlogsrecht (‘Frankfurter Zeitung’!) mij als onderdaan verplicht. Ik hoop, dat de God der eeuwen haar genadig zal zijn. Ik zal morgen in de kerk, waar Gij niet komt, openlijk voor haar bidden. Ik spreek linea recta mijn beste wenschen voor het Koninklijk Huis uit. D e m o n s t r e e r e n mag ik niet, goed, wij zullen alle straatrumoer vermijden. Wij zijn, meer dan Gij, bang voor onrust in zware dagen. Weest Gij desgelijks, mijne heeren. En weet dit: als dit nummer van ons blad in handen van onze lezers komt, zullen zij weten, dat het n i e t onmiddellijk in beslag genomen is - h e t s p r e e k t n o g s t e e d s v o l k o m e n l e g a a l - en dat uw looze dreigementen sabelgerinkel waren, dat u heelemaal niet staat. Als dit nummer onder de menschen komt, zal onder wie ik bereiken kan, een ban gebroken zijn, en uw hier besproken i l l e g a l e optreden zal doorzien zijn. Als mijn God mijn artikel daartoe gebruiken wil, zal ik Hem daarvoor dánken. Het Evangelie, daar blijft u af.

(19 Juli 1940.)

12. Weerhouding.

Er zijn altijd christen-menschen, die niet zoozeer de teekenen der tijden verstaan, als wel naar de tijden der teekenen uitzien. Ze pogen niet zoozeer hun eigen tijd te k e n n e n , als wel de tijden der maranatha-toekomst te herkennen: hun eigen voorstelling hebben ze zich gevormd van de messiaansche eeuw, van

de eindkatastrofe, en nu doen ze al hun best, om het bepaalde toekomstbeeld, dat zich in hun geest eenmaal vast zette, weer te vinden in de feiten van den dag. Geen wonder, dat met name de spanningsvolle periode, die wij thans beleven, hun zoekenden geest prikkelt tot het instellen van een steeds vernieuwd onderzoek - met behoud van de eenmaal ingeslagen richting.

Het behoeft geen lang betoog, dat zulk doen gevaarlijk is. We hebben in de Schrift van de eindperiode der wereldgeschiedenis een min of meer afgerond beeld gekregen. De hoofdzaak is ons gezegd. Met name wat betreft de diepere bewegende krachten, die in de laatste dagen aan het werk zullen komen. Maar verder is de Schrift n i e t gegaan. Een fotografisch beeld gaf zij ons niet. Wel weten we, dat de antichristelijke macht zich zal doen gelden, maar omtrent het politieke, cultureele, economische 'raam', binnen hetwelk de volgroeide antichristelijke macht haar gewicht in de schaal zal werpen, gaf de Schrift ons geen uitsluitsel. Vandaar dan ook, dat elke eeuw speculaties omtrent den Antichrist kòn geven, welke in een bepaald tijdsgewricht bepaalde publieke personen of machten aangewezen hebben als parousie van den Antichrist. De feiten hebben niettemin al die overijlde en éénkennige speculaties achterhaald. Dat de Antichrist nog niet g e b o r e n is, zal met stelligheid niemand mogen verzekeren: wij leven zeer snel, en er kan in korten tijd erg veel veranderen in de wereld. Maar dat hij nog niet v e r s c h e n e n is, nog niet tot zijn p a r o u s i e (2 Thess. 2) gekomen is, d à t mogen we elkaar wel verzekeren. 'De' werkelijke Antichrist zal naar onze overtuiging een m e n s c h zijn; wij zien geen kans, om Paulus' uitdrukking 'de mensch der zonde' anders uit te leggen (2 Thess. 2:4: de goddelooze mensch, het kind des verderfs; vgl. vs 6: de goddelooze). Maar die mensch der zonde zal de geheele wereld achter zich aan krijgen; hij zal allen, met uitzondering dan van de uitverkorenen, verleiden. Hij zal niet meer met tegencandidaten te worstelen hebben.

En hier krijgen we voor ons denken houvast: tot op dezen dag toe is er niemand opgestaan, d i e g e e n t e g e n s t a n d e r h a d . Niemand, die de geheele wereld 'aansprak', of 'toesprak'. Er zijn ongetwijfeld ettelijke antichristelijke m a c h t e n reeds openbaar geworden. En ze komen in versneld tempo op: de tusschen-

poozen worden korter, de concentratie wordt intensiever. Concentratie is één der voorwaarden voor het antichristelijk bedrijf: de Geest van Christus, de Pinkstergeest, heeft juist gedecentraliseerd, en de kerk over heel de aarde uit-gezaaid; door het ambt der geloovigen heeft Hij de concentreerende hiërarchie, eens voor den 'schaduwen'-dienst door God Zelf ingesteld, vervallen verklaard en gebroken, en met behoud van ras-, taal- en cultuurverschillen Zijn kracht geopenbaard in het toebrengen der uitverkorenen Gods aan àlle plaatsen van Gods heerschappij. Daartegenover zal de Antichrist centraliseerend werken: één wenk van hem zal bevel voor heel de wereld zijn, 'in één ure' zal zijn stem de wereld bereiken tot in de verste hoeken, en aan zijn eenhoofdig bestuur zal de geheele massa zich onderwerpen. Het zal dan blijken, dat de onderscheiden 'n a t i o n a l e ' concentraties slechts voorbereiding waren op de groote Internationale Concentratie, ook al was het 'internationale' aanvankelijk fel gescholden, ja, vervloekt. Maar indien - naar we meenen - dit de grondtrekken van het schriftuurlijke beeld van den Antichrist zijn, dan vloeit daaruit voort, dat de Antichrist nog niet verschenen kan zijn. Van een wereldconcentratie is nog geen sprake. De machten, die elkaar weerstaan, wegen nog te zeer tegen elkander op.

★ ⋆ ★

Hiermee is niet gezegd, dat onze tijd geen antichristelijke t e n d e n z e n vertoont. Zonder eenigen twijfel komt de Antichrist naderbij; en onze tijd levert geen andere dan zevenmijlslaarzen; ook hèm dus niet. Ik zie mezelf nog als amper 9-jarig jongetje op de gaanderij van de Kamper Burgwalkerk staan na de Oudejaarsavondpreek, die ds G. Elzenga had gehouden bij den overgang van 1899-1900. Een nieuwe e e u w : de preek had er veel van gezegd. Wat al een uitvindingen in de 19de, en wat zou de 20e baren? Sedert zijn nog geen volle 40 jaar verstreken, maar wat i s er al niet gebeurd! De pink van die 40 jaar is dikker dan de lendenen der in die preek overziene eeuw! Binnen één minuut is de stem van één mensch een paar maal over de wereld per radio heengegaan.....

Alleen maar: de uitzendingen zijn nog te veel, en de uitzendstations nog te zeer gedifferentiëerd en onderling te zeer

polemisch, dan dat wij zouden vermogen te zeggen: hier is de Antichrist, of daar is hij. De concentraties van heden verloopen vlot en snel; stom buigen duizenden het hoofd; en wie niet door een diep ingevreten verknochtheid aan een goddelijk of voor goddelijk aangezien beginsel in de consciëntie is gebonden, wijkt spoedig voor 't dreigende geweld. En toch - al die concentraties wachten nog op een top-prestatie, op een kop-concentratie. De pluriformiteit is den Antichrist een onaanvaardbaar dogma; hij zal de uniformiteit begeeren, en niet rusten, eer hij ze heeft doorgedreven.

⋆ ⋆ ⋆

Wij achten het, óók ter opscherping van onze eigen christelijke attentie, goed, hierop te wijzen. Niets is in dezen tijd funester dan nervositeit en valsche speculatie. Er bestaat geen christelijke nervositeit, al is er veel nervositeit van christenmenschen. Het is een overwinning van onze v a l s c h e onrust, als we rustig tot elkaar kunnen zeggen: 'de' Antichrist is nog nergens verschenen.

Maar - zal iemand vragen - wordt door deze redeneering de christelijke aandacht nu werkelijk o p g e s c h e r p t ? Wordt ze niet veeleer er door afgestompt?

Wij antwoorden: n e e n .

Want de erkenning, dat 'd e ' Antichrist nog niet v e r s c h e n e n is, dat hij nog niet tot zijn parousie (publieke en officiëele verschijning) kwam, behoeft ons oog niet te sluiten voor de antichristelijke t e n d e n z e n , die è n hier è n gids aan den dag treden. Er zijn antichris t e n (meervoud), die de voorloopers van 'd e n ' Antichrist (enkelvoud) zijn. Het staat dan ook juist omgekeerd: de christelijke aandacht wordt er door gescherpt, en van het doolspoor afgeleid. Zouden wij immers maar é é n kant uitzien, naar slechts é é n hoofdstad wijzen, niet meer dan é é n bepaalden naam noemen, dan zouden wij vergeten, dat op dit moment ook nog aan andere plaatsen de vóórbereidende antichristelijke macht zich naar voren dringt. Wij zouden dan de antichristelijke macht binden aan é é n bepaald politiek systeem, aan é é n ons bekende economische orde, aan é é n gevolgde revolutionaire methode. En als we dan andere, die toch evenzeer in antichristelijke richting werken, zouden veronachtzamen, dan zouden we dus van den w e r k e l i j k e n Antichrist een v e r w r o n g e n beeld ons vormen.

Met andere woorden: ons quasi-herkennen van de tijden der teekenen zou ons oog sluiten voor een belangrijk stuk van de teekenen der tijden.

Het onherroepelijke gevolg is dan, dat we tengevolge van die versmalling en uitholling van onze voorstelling van den Antichrist niet meer bedenken, wat toch de Schrift ons duidelijk leert, dat n.l. de één e antichristelijke machtsconcentratie de andere kan bestrijden - voor een tijd. Zoolang die onderlinge concurrentiestrijd duurt, zóólang zal 'de' Antichrist nog niet het wereldpodium kunnen bespringen. Maar de toeziende kerk zal daarin geen reden zien om te zeggen: hij is er nog niet, het valt dus nog al mee.... Omgekeerd, ze zal naar àlle kanten moeten zien, en opletten, en dienen te zeggen: de antichristelijke voorlopers zijn rechts en links, ze zijn hier èn daar, en op meer dan één front hebben derhalve wij te strijden..... net zoo lang tot het God belieft, ons de laatste doortochtsmogelijkheid af te snijden. Dàt zal gebeuren, zoodra de antichristelijke voorloopers, die eerst nog partiële werkterreinen hebben veroverd, de koppen bij elkaar steken, of ook elkaar successief hebben dood gemaakt totdat tenslotte de sterkste overbleef als eindoverwinnaar. Dan is het tot de definitieve vorming van één universeel, oecumenisch, internationaal antichristelijk front gekomen; dan is er voor de kerk nergens uitkomst meer - zooveel het vleesch betreft; dan zullen de scheidslijnen niet meer loopen tusschen bolsjewiek en antibolsjewiek, plutocraat en antiplutocraat, marxist en antimarxist, doch alleen maar tusschen geprononceerd antichristelijk èn trouw christelijk. Christelijk, in den straksten zin des woords.

* * *

Dat in den tijd dier voorloopers de ééne antichristelijke macht de andere voor een tijd kan onderdrukken, leert de geschiedenis. Er zijn machten, die elk voor zich den Christus Gods gram zijn. Maar onderling zijn ze nog verdeeld. Zoolang ze dat zijn, zal 'de' Antichrist er door worden tegengehouden.

Al moeten we zeer voorzichtig zijn met de uitlegging van het desbetreffende onderdeel van 2 Thess. 2, toch meenen we in wat daar omtrent den weerhouder van 'den' Antichrist gezegd wordt, een vingerwijzing in deze richting te mogen zien.

Paulus zegt daar, dat aan Christus' wederkomst moet voorafgaan de groote apostasie, of afval, en de parousie van ‘den’ mensch der onwettigheid, der zonde, der goddeloosheid. En dan voegt hij er aan toe: ‘voor 't oogenblik weet gij, wat (hem) weerhoudt: als het zijn tijd is, moet hij geopenbaard worden’. Die weerhoudende macht moet straks uit den weg gedaan worden; eerst dan is de baan voor ‘den’ Antichrist vrijgekomen.

Op de plaats, waar ik dit artikel schrijf, heb ik niet de beschikking over den kommentaar, dien ik hier het liefst aan het woord zou doen komen; zoo noodig, kom ik op het onderwerp na thuiskomst terug. Wat ik evenwel vroeger over een en ander heb nagelezen en overwogen, heeft mij reeds eenigen tijd den indruk gegeven, dien ik althans z a k e l i j k ook op andere Schriftplaatsen zou durven gronden, dat die w e e r h o u d e n d e macht wel eens de toenmalige Romeinsche staatsmacht, en met name de Romeinsche k e i z e r zou kunnen zijn, de keizer, in wien ze belichaamd was. Dezelfde keizerlijke macht heeft ook C h r i s t u s willen weerhouden. Waarom? Omdat Hij optrad met de pretentie: ik ben Gods Zoon, ik ben Kurios, Heer, Soter, Heiland, ik ben God. De keizer duldde dat niet, en heeft ook na Pilatus' vonnis christenen laten dooden om hun geloof aan een anderen Heiland, dan hij zelf heette te zijn. Want j u i s t in de volheid des tijds heeft de romeinsche keizer z i c h z e l f als God, als Kurios, Soter, Gods Zoon laten verheerlijken en aanbidden. Selma Lagerlöf begint haar roman over ‘De Wonderen van den Antichrist’ - dat is dan ook vrijwel het eenige waardevolle gegeven in haar theologisch zeer aanvechtbare, pseudochrist en Antichrist verwarrende boek - ze begint, zeg ik, haar boek met een verhaal over den romeinschen keizer, die in den nacht van Bethlehem z i c h z e l f op het Capitool van Rome goddelijke eer laat bewijzen. Welnu - de keizer, die van een nazareenschen jood niet velen kan, dat hij God, Kurios, Soter heet, zou e v e n m i n e e n a n d e r dulden, die deze eeretitels voor zich opeischte, en daarvoor de aandacht van de w e r e l d zou vermogen te winnen. Als ‘d e ’ Antichrist zich goddelijke eer aanmatigt, wat Paulus duidelijk voorspelt, dan zal de Romeinsche macht dat niet dulden, zoolang zij aan de touwen van het wereldregiment trekt.

Deze gewelddadige oppressie van den Antichrist is daarom nog allerminst c h r i s t e l i j k . Want ze heeft ook den Christus Gods

het slot op den mond gelegd: en nog onlangs schreef dr R.J. Dam in ons blad over de onontkoombaarheid van het christenvervolger-zijn voor Marcus Aurelius, den keizer. Die oppressie, dat weerhouden, is zuiver en alleen een maatregel tot z e l f h a n d h a v i n g . Protectie van de eigen doorgevoerde wereldconcentratie, met de onafwijsbare consequentie der hardhandige afwijzing van è l k concurreerend religieus centrum, al is het ook nòg zoo humanistisch ingedacht en ingericht. De concurrentie zit elken voorlooper van den Antichrist in het bloed. Ieder, die onder de oogen van den Keizer-God-Heiland-Heer zich dezelfde eerepraedicaten toekent, m o e t weerhouden worden door de voorloopig sterkere partij. De ééne dictator m o e t den anderen w e e r h o u d e n , die in het gebied van den eerste den kop zou willen opsteken.

Herinnert men zich nu, dat het beeld van de romeinsche keizermacht, gelijk b.v. het laatste bijbelboek het ontwerpt, zeer duidelijk o o k z è l f de antichristelijke grondtrekken vertoont, dan ligt de conclusie voor de hand, dat de ééne wegbereider van den Antichrist den anderen m o e t willen weerhouden. Zoolang die concurrentiestrijd duurt, zal 'de' Antichrist nog uitblijven.

Maar geruststellend is dit allerminst: uitstel is geen afstel. F e i t e l i j k i s h e t t r o u w e n s g e e n u i t s t e l . Want de concurrentiestrijd is een meten der wederzijdsche krachten. In dat proces zal de zwakkere onderliggen. En zoo beteekent elk inzetten van dezen concurrentiestrijd de facto een verhaasten van de komst van 'den' Antichrist, den grooten, den éénen, den definitieven. De sterkere doemt op en begint de baan voor zich schoon te vegen.

* * *

Noem daarom geen naam, en wijs niet naar één hoofdstad, christenmensch. Zie naar de ééne en óók naar de andere, en houd tegenover beide uw beginsel vast; houd vast aan het geopenbaarde Woord. Wij leven nog in het concurrentietijdperk. Hoewel nog onlangs Stalin en Mussolini, communist en fascist, vrienden genoemd zijn, niet door ons, doch door nederlandsche nationaalsocialisten[1], worden toch in Nederland marxisten ter-

1) Bedoeld is het boekje over Nostradamus (zie brief 6 van Adolphus Venator).

zijde gesteld, en vervangen door menschen van wie er één[1)] nog pas heeft uitgeroepen (te Rotterdam), dat hij zoo mogelijk de lieden van het z.g. politieke christendom tot zwijgen zou dwingen, ‘desnoods door ze eenvoudig bij den strot te grijpen’.

Wij worden bij zoo iets stil. We zien een concurrentiestrijd tusschen kerkvervolger en kerkvervolger, die beiden op hun beurt dit z.g. politieke christendom fel hebben bestreden. Wie gelooft nog, dat deze twee opponenten, die den éénen keer vrienden heeten van elkander, en den anderen keer elkander uitsluiten en ter zijde stellen, den strijd om de eindbeslissing altijd zullen kùnnen vermijden?

Let wel - wij zeggen niet, dat de eindstrijd loopen zal tusschen fascist en communist, en dat daarna het vóór-einde zal zijn (de parousie van den Antichrist) en vervolgens het einde (de parousie van den Christus). Wij achten een tijd van betrekkelijke herleving en herademing mogelijk. Wij hebben geen enkele zekerheid, dat de laatste afbakening van grenzen zal worden beheerscht door de probleemstelling van marxist dan wel fascist. Misschien zullen de laatste partij- en groepsnamen wel weer heel anders luiden.

Maar het gezegde moge ons in de ziel doen zinken:

in de eerste plaats, dat waar de ‘weerhouder’ is, de antichristelijke macht in de buurt is; voorts, dat de weerhoudende macht, al houdt ze ‘den’ Antichrist tegen, zelf ook zeer wèl antichristelijk kan zijn;

en eindelijk dat de kerk alleen dàn ontkomen kan aan het gevaar van bewustzijnsvernauwing en probleemvervalsching, als zij hiermee ter dege rekening houdt.

Wie dan met ons tegen het communisme is, zal niet zeggen: elk anti communistisch manifest wordt door ons begroet met gretige voldoening. Het zwaard, dat den communist verteert, kan ook òns verteren: zijn dragers wijzen soms al naar onzen ‘strot’.

Omgekeerd: wie tegen het fascisme is, moet niet vragen naar eenige factie, die de meeste kansen biedt, daartegenover front te maken. Ook deze factie kan ons naar de keel vliegen, en ze zàl het doen, zoodra ze het pad voor zich eventueel heeft schoongeveegd.

⋆ ⋆ ⋆

1) Rost van Tonningen.

Onze goede God laat ons tegenwoordig tusschen twee, minstens twee vuren doorgaan. Straks tusschen hóógstens twee. Zoolang het er minstens t w e e zijn, hebben we nog een vrij ruime 'kans' van leven en van ademhalen. Dat is meteen de kans van rustig bidden. Zijn het hóógstens twee geworden, dan is de 'kans' alweer verminderd. Hoe feller nu de strijd tusschen de stokers van die vuren ontbrandt, des te intenser zal wat hen vereenigt, ook ontbranden: de gemeenschappelijke afkeer van den Christus naar de Schriften. Dat wil zeggen: tenslotte zullen de twee vuren elkander raken: het wordt één vuur, ontstoken tegen den Christus en Zijn kerk. En d a n is àlle kans op een uitweg, op een asyl voor rustige ademhaling en gebed voorbij. Voorgoed voorbij. Dan wacht nog slechts de vuurdoop.

* * *

Den tijd, die ons door de w e d e r h o u d e r s gelaten wordt, hebben wij dus te besteden, om onszelf, en v o o r a l o n z e j e u g d, ervan te doordringen, dat de d e f i n i t i e v e scheidslijn n i e t loopt tusschen fascist en communist, jood of ariër, plutocraat of democraat, maar tusschen Christus en Antichrist, vrouwenzaad en slangenzaad. Wij komen weer bij onze Zondagsschoolwijsheid terecht, - geve God, dat wij haar woorden gaan wégen. De fronten der concurrenten zullen straks verschoven worden. En dwars door à l l e fronten, die de wereld t o t o p d e n l a a t s t e n w e e r h o u d e r t o e, zal vermogen te vormen, zal het front loopen van den Christus tegenover den Antichrist. Er zijn kinderen Gods, die nationaal-socialist zich noemen. Er zijn ook kinderen Gods, die communist willen heeten. Tot beiden zullen wij - Amsterdam 1936, de synode! - moeten komen met de vraag naar hun l a a t s t e principiëele overtuiging. En gij, mijn ziel, stel gij die vraag u bovenal.....

Tegenover de tafel, waar ik dit artikel schrijf, hangt een groot portret van wijlen ds J.C. Sikkel. Ik moet ineens aan één van zijn hamerende woorden denken: we zijn schapen van Christus, en schapen zijn er nu eenmaal, om geslacht te worden.

Of de dag der slachting nabij is? Ik profeteer niet, en de rookende stokebranden, die vandaag in onze taal de lucht met hun gerucht vervullen, erken ik als profeten niet. Zelfs niet als voorspellers.

Eén ding weet ik: de w e e r h o u d e r s van elkaar zien elkaar nog in de oogen en berékenen nog maar het tijdstip hunner definitieve onderlinge afrekening. Aan de vaststelling van dat moment kwamen ze nog niet toe. Misschien geeft God dan nòg weer een periode van rust, waarin nòg weer andere frontlijnen kunnen getrokken worden. Maar de dag der slachting komt, - en tot dien tijd toe hebben de schapen dat ééne groote ding te doen: te hooren naar de stem van hunnen Herder, den stal te zoeken, als Hij ze derwaarts roept, weide te vinden, waar Hij ze openstelt, en den waakhond te gehoorzamen, die - in dienst van zijn meester staat.

Dien Meester, die hun Herder is, ook al laat hij de wolven huilen, den waakhond blaffen, de huurlingen dommelen, den dief graaien naar de wol der schapen.

Voorts hebben ze te bedenken, dat het beeld van Herder en schapen niet het eenige is. Een ander is dat van generaal en - soldaten.

(26 Juli 1940.)

13. ‘Op de grens van twee werelden’. (I.)

Onder dezen titel heeft dr H. Colijn onlangs een brochure gepubliceerd. Zien wij het wel, dan heeft dr Colijn in den zwaren tijd, dien wij doorleven, met deze brochure leiding willen geven aan ons onder harde klappen beduusd geworden volk.

Reeds als zoodanig moet ze ons welkom zijn. Het doet goed, een v à s t e en loyale hand te voelen; er zijn handen genoeg, die aan het gewonde lichaam van ons volksbestaan rukken en sjorren, om uit de verwarring winst te halen voor hun speciale beweging of partij.

Ook om een andere reden verdient dr Colijn's stem gehoord te worden. In hoofdtrekken baseert dr Colijn zich op de feiten, maar dan met behoud van wat staatsrechtelijk bindt, en leiding geven moet.

Zoowel die nuchtere werkelijkheidszin, als die band aan het geldende staatsrecht, ontbreekt in deze onrustige dagen maar al te vaak.

⋆ ⋆ ⋆

Wat het eerste betreft, - wat wordt er al niet gesold met den nederlandschen ‘werkelijkheidszin’. Men moet, zoo hooren we van allerlei kant ons toevoegen, de f e i t e n onder het oog zien. De feiten! En daarop ziende, zoo vernemen we dan, is het maar het beste, dat wij, n e d e r l a n d e r s , z e l f ons in allerlei opzicht gaan schikken naar buitenlandsch model. En met huid en haar ons laten steken in een fascistisch pak.

Maat wat z i j n de feiten dan toch? Zeker, wij hebben moeten zwichten voor militaire overmacht. Maar zijn we ook in den g e e s t e l i j k e n oorlog bezweken? Zijn er geen gereformeerde jongelingen en meisjes, die over de leer van fascisme en nationaalsocialisme grondiger en derhalve beter ingelicht zijn en met meer succes zouden kunnen debatteeren, dan menigeen, die onder onze volksgenooten voor het forum optreedt als leider van nederlandsche jeugd, die naar den naam van het duitsche staatshoofd is genoemd, - reeds in den tijd, waarin - ook volgens officiële formules - ons land met Duitschland in oorlog is? Men roept van zekere zijde om ‘de besten’ van ons volk. Feit evenwel is, dat van diezelfde zijde zullen worden uitgesloten, ja, vervolgd, belijders van den Christus, die, al of niet dragers van een wetenschappelijken titel, toch te goed onderlegd zijn, dan dat ze wetenschappelijke blunders konden slaan op de wijze der jongste Nostradamus-reclame[1)]. Feiten? De grondslag der feiten? Maar onze intellectueele ongereptheid, onze vrijheidszin, onze liefde voor een behoorlijke courant, onze geloofsworsteling, onze spankracht in het afwikkelen van godsdienstige, wetenschappelijke en kosmopolitische taken, die zijn óók feiten. Wie dit alles negeert, en ons verleiden wil, om nu maar den nationaal-socialistischen doop aan te vragen, terwijl de vrede nog niet geteekend is, die sluit zijn oogen voor de feiten. Hij wil ons geblinddoekt in het doopbassin geworpen hebben. Ik ben er zeker van, dat hij met ons niet bidt. Tegenover hem zullen wij òns ‘t e n a x -p a k k e t ’ hebben te stellen, ik bedien me van dit woord onder verwijzing naar hetgeen we schreven over dr v.d. Vaart Smit. ‘Tenax’ beteekent: vàsthoudend, taai, koppig, volhardend, niet loslatend. Maar dan willen we tenax zijn niet ten aanzien van de onlangs

1) Zie de brieven van Adolphus Venator. (Noot van den corrector.)

van Koninginnegracht 70, Den Haag, uit gepropageerde opvattingen, doch ‘tenax’, vast-houdend, aan onze geloofsbelijdenis.

Werkelijkheidszin!

⋆ ⋆ ⋆

En nu dat tweede: band aan het geldend volkeren- en oorlogsen staatsrecht! Waar moet het heen, als we niet met beide handen, desnoods tot bloedens toe, ons vastklemmen aan het beschreven r e c h t ? Dat recht op eigen gelegenheid loslaten, ik zeg het weloverwogen, is in den grond der zaak v e r r a a d . Want dat recht is mede door onze Koningin geponeerd, die haar handteekening plaatste onder het bekende verdrag, waaraan nog onlangs de ‘Frankfurter Zeitung’ zich bleek te refereeren. Dr Colijn merkt in zijn brochure op (blz. 51/2), dat ‘contact met de naar Londen uitgeweken Nederlandsche Regeering’ er thans niet is. ‘Ook ontbreekt het orgaan daarvoor op het oogenblik.’

Het zal niet kunnen betwist worden.

Maar wie zich ten strengste aan het geldend oorlogsrecht houdt, die heeft toch d a a r i n contact bewaard met de Koningin, en met het haar toekomende overheidsgezag.

Bij het volgen van déze lijn zal hij bewaard worden voor de fout van iemand, die, naar ik meen, verder niet hier in bespreking behoeft te komen, dan voorzoover zijn voornemen betreft, om den c o r p o r a t i e v e n s t a a t in Nederland te importeeren; we hebben onlangs over dat begrip ‘corporatief’ reeds een en ander opgemerkt. Dit voornemen werd door bedoelden schrijver uitgesproken in verband met een op zichzelf sympathieke poging, om leiding aan ons volk te geven. Hij wilde dit doen in onverbrekelijke trouw aan onze Koningin. Maar naar onze meening zal, wie Haar werkelijk trouw is, slechts dàn in overeenstemming zijn met letter en geest van het Haagsche Verdrag, waaronder de naam der Koningin staat, indien hij thans g e e n e n k e l e n a n d e r e n s t a a t hier zoekt te bevorderen, dan dien wij hadden op 10 Mei 1940, toen vreemden ons land binnenrukten. Want juist tegen het gevaar der aantasting van het staatsverband, een gevaar, thans ondersteld als van buiten komende, heeft óók de Koningin, voor haar deel handelende, bij voorbaat beschutting gezocht in het Haagsche Verdrag. Wij zullen in de huidige verlegenheidssituatie moeten weerstand bieden aan e l k s t r e v e n

tot s t a a t s v e r a n d e r i n g , z e l f s , al zouden wij meenen, de Koningin daarmee welgevallig te zijn. Zij moet, zoover het aan ons ligt, het huis-van-staat terugvinden, zooals ze het verlaten heeft, noodgedwongen. Moeten er veranderingen komen, goed, maar dan langs den legalen weg, en n a het herstel der orde.

Hoe goed doet het, daartegenover de stem van dr H. Colijn te hooren. Hij wil geen anderen staatsvorm bepleiten, laat staan forceeren. Hij wil evenmin de politieke verdeeldheid negeeren. ‘Alleen een stap, die spontaan door het geheele volk zou worden gesteund, zou er toe kunnen bijdragen, dat de Duitsche Regeering rekening hield met den e e n p a r i g e n wensch van Nederland, om, na den vrede, weer een Oranje te zien aan het hoofd van een herboren, zelfstandigen Nederlandschen Staat’. (53.) En daarom gaat dr Colijn niet als Leider zich opwerpen, doch wil hij, ‘dat de leiders van de proote politieke partijen van weleer de handen ineen slaan’. Teneinde langs dien volkomen legalen weg, dien men ook vóór 10 Mei 1940 op elken willekeurigen dag zou hebben kunnen en mogen inslaan, ieder in eigen kring het besef te doen verdiepen van waar het om gaat, en vervolgens een nationaal front te vormen, ‘gerepresenteerd door personen, die met recht kunnen spreken namens een overweldigende meerderheid van het Nederlandsche volk’.

Hier wordt met het woord ‘nationaal’ niet revolutionair gesold, doch legaal gewerkt.

* * *

We stellen ons voor, enkele opmerkingen te geven aangaande dr Colijn's brochure. Ze is zóó geschreven, dat ieder haar bedoeling vatten kan. Waarmee niet gezegd is, dat ieder haar ook b e o o r d e e l e n kan. Ondergeteekende althans vermag dit niet, voorzoover ze het economisch leven betreft. Die kennis is hem te hoog, dat terrein te vreemd, die problematiek te ingewikkeld.

Maar er zijn enkele andere punten, waar we bij willen stilstaan.

* * *

Tot zoover hadden we geschreven op Zaterdag 20 Juli. Bovenstaande copie was dan ook bestemd geweest voor ons vorig nummer, doch bleef wegens plaatsgebrek toen liggen. Thans zijn we weer een week verder, en inmiddels is de klok doorgeloopen.

In nauw verband met de bedoeling van dr Colijn's brochure is deze week komen staan de oprichting der z.g. ‘N e d e r l a n d s c h e U n i e’, geleid door een drietal mannen, die ons persoonlijk veelszins sympathiek zijn. Zij willen ons volk vereenigen op enkele programmapunten. Voorzoover zij zullen kunnen duidelijk maken, dat zij aanstonds veel grooter menschenmassa achter zich aan kunnen krijgen dan de N.S.B. ooit heeft vermogen te trekken achter haar vaandels, zal deze beweging ongetwijfeld v e r h e l d e r e n d kunnen werken. Het staat voor ons vast, dat de groep, waarvan Mr Rost van Tonningen woordvoerder is, de man, die òns desnoods ‘naar den strot wil grijpen’, veel zwakker is dan degenen, die achter het bedoelde driemanschap zullen gaan staan.

Toch komt voor ons de vraag op: w a t t e d o e n. In de wenschen van het driemanschap ligt naast veel sympathieks ook een en ander, dat ons onaanvaardbaar schijnt, b.v. het opheffen van politieke tegenstellingen. Uit g o d s d i e n s t i g oogpunt is dit verlangen ons onaannemelijk: wij zijn te lang in de school van Groen en Kuyper geweest.

Maar dat is het eenige niet, wat ons bezwaart. Niet slechts een deel van wat het driemanschap w e l noemt, wekt onze bezorgdheid. Deze wordt voor een ànder deel ook opgewekt door de omstandigheid, dat de drie-mannen een paar punten n i e t noemen, die dr Colijn w è l te berde brengt!

Wij noemen:

a. het Oranje-huis;
b. onze onafhankelijkheid.

Wij laten ons niet in met de vraag w a a r o m het driemanschap deze punten heeft weggelaten van zijn program-van-samenbinding. We hebben wel vermoedens, die zich gronden op vertrouwelijke mededeelingen, maar mogen, zeer tot onze spijt, daarover onzerzijds geen persbespreking openen. Het staat eventueel aan anderen, in dezen het zwijgen te verbreken.

Wat wij wel mogen, dat is, nu geen enkele overheidsinstantie ons het spreken over dr Colijn's brochure verboden heeft, simpelweg spreken over de g e v a r e n, die wij hier duchten. We hopen, dat dr Colijn te eeniger tijd, hoe dan ook, ons zijn inzicht wil kenbaar maken. Zien we verkeerd, dan zullen we ons alleen maar verblijden.

Het gevaar is o.i. dit:

Ieder weet, dat wij thans volksgenooten hooren optreden, die op revolutie aansturen. Het blad van den heer Mussert voerde dit vreeselijke woord onlangs aan den kop. Deze volksgenooten zullen dus noch ons Vorstenhuis, noch onze onafhankelijkheid op prijs stellen. Daarentegen zal de overgroote meerderheid van ons volk, als zij maar vrij spreken mag, deze beide punten wel degelijk op het hart dragen.

Stel nu eens, dat dr Colijn de beide punten Koningshuis en onafhankelijkheid zou willen blijven op den voorgrond plaatsen, overtuigd, dat verreweg de meesten ze van heeler harte overnemen, - maar dat, door wat oorzaak dan ook, de openbare getuigende belijdenis omtrent de gezindheid der natie ten aanzien van deze beide punten achterwege blijft, omdat in den drang der contemporaine geschiedenis de actie van het driemanschap z ò n d e r d e z e p u n t e n het wint, zal dan dat deel der nederlandsche burgers, dat op revolutie aanstuurt, niet zeggen: z i e t g e w e l, d e n a t i e s t e l t d a a r o p g e e n p r i j s!? En zal dan aan deze, aldus deels kunstmatig, deels argeloos verkregen uitkomst van den ‘verkenningstocht’ niet als volkswil worden uitgeroepen wat heelemaal de volkswil niet is? Wij weten niet, langs welken weg men straks definitieve beweringen aangaande dien volkswil zal pogen te formuleeren. Gelet op de houding van revolutionair-gezinde nederlanders zijn wij daarop evenwel niet gerust. Wij voor ons meenen, om maar iets te noemen, dat een v o l k s s t e m m i n g over de vraag: Oranje of geen Oranje? zelf reeds r e v o l u t i o n a i r is, zoolang wij n.l. leven onder de vigueur van het Haagsche Verdrag (zie Frankfurter Zeitung). Onderdanen s t e m m e n over de overheid niet, tenzij de overheid zelf het vordert, - en het Haagsche Verdrag laat geen twijfel over de vraag, wie in het huidige staatsbestel de souvereiniteit draagt. Wij vreezen, dat, indien het driemanschap, hoezeer ons veelszins sympathiek, ook onze menschen achter zich krijgt, het zwijgen over beide genoemde, zeer belangrijke punten, z a l w o r d e n u i t g e l e g d i n e e n h e e l a n d e r e n z i n , d a n w i j a l l e n e r a a n z o u d e n w i l l e n g e h e c h t z i e n . Wie weet, wat d a a r v a n de gevolgen zouden zijn bij een min of meer als officiëel aangemerkte registratie van den wil van het volk? Liever accentueeren wij heel scherp, dat een groot deel

van ons volk op deze punten ‘in doleantie’ is, als het n.l. zou móéten, dan dat onze eigen houding onklaarheid zou scheppen.

Voor ditmaal zullen wij het hierbij laten. Misschien kan dr Colijn ons raad geven. Onze lezers - wij leven zeer snel - gelieven te bedenken, dat dit artikel voor wat den kop betreft, op 20 Juli en voor wat den staart aangaat, op 27 Juli is geschreven.

Volgende week het slot.

(2 Augustus 1940.)

14. ‘Op de grens van twee werelden’. (II.)

Sedert we ons vorig artikel schreven, is de bespreking van ons onderwerp ons wèl vergemakkelijkt.

We merkten n.l. op, dat we wel het een en ander meenden te weten van de manier, waarop de actie-dr Colijn was doodgeloopen, met name dan wat betreft de beide voorname punten van a. Oranjehuis en b. onafhankelijkheid, doch dat we ons niet bevoegd achtten, dienaangaande publieke mededeelingen te doen, onzerzijds.

Sindsdien heeft evenwel de R.K. Staatspartij gedurfd, wat wij niet aandorsten. Wie in dezen al of niet de voorzichtigheid te zeer uit het oog verloor, moge de toekomst leeren.

Hoe dit zij, feit is nu eenmaal, dat door de R.K. Staatspartij het volgende is gepubliceerd:

> Door het dagelijksch bestuur der R.K. Staatspartij is tot de Kring- en afdeelingsbesturen een rondschrijven gericht, waarin wordt uiteengezet, dat zich ook in dezen kring het verlangen van de overgroote meerderheid van ons volk om zich in sterke eensgezindheid en een waarlijk nationale eenheidsbeweging aaneen te sluiten; duidelijk heeft geopenbaard. Onder verwijzing naar het feit, dat de leiders der groote partijen, ook niet in gebreke zijn gebleven zich in te spannen voor de totstandkoming eener echt nationale samenbinding. Door omstandigheden buiten hun invloed is het gemeen-

> schappelijk streven met eenige op den voorgrond tredende personen buiten den eigenlijken politieken kring, niet met gewenscht succes bekroond.
> De in dat stadium van de zijde der Duitsche autoriteit gerezen bezwaren golden namelijk een passage uit den aanhef van het program, waarin ons volk werd aangespoord tot 'eensgezindheid ook voor een wedergeboorte van Nederland in vrijheid en onafhankelijkheid en in trouw aan het Huis van Oranje'. Dat deze of een dergelijke aansporing niet de goedkeuring van de Duitsche overheid kon verkrijgen, werd omstreeks dienzelfden tijd in het openbaar bevestigd door den persreferent van het Rijkscommissariaat, die in een persconferentie van 17 Juli o.m. mededeelde, dat een 'nationale concentratie niet is te bereiken door vast te houden aan verouderde begrippen; dat ook dit geldt voor den staatsvorm: en dat het niet in het belang is van het Nederlandsche volk, dat men over het vraagstuk van staatsvorm en monarchie lange debatten houdt, of dat men zelfs pogingen tot nationale concentratie van deze punten afhankelijk stelt'.

Duidelijk staat in deze van R.K. zijde verspreide mededeeling, dat 'de Duitsche autoriteit' bezwaren had tegen de programpunten:

a. Oranjehuis;
b. onafhankelijkheid.

Nu weet ik niet, in hoeverre de hier bedoelde 'Duitsche autoriteit' officiëel is.

Als ik me niet bedrieg, is in bovenstaand citaat gerefereerd aan een uitlating van den duitschen Heer Janke, meermalen aangeduid als 'Pressedezernent', d.w.z. als beslissing-nemer inzake persaangelegenheden. Nu is diens positie tegenover het Haagsche Verdrag (zie 'Frankfurter Zeitung') ons niet geheel duidelijk. Maar in dit niet-geheel-ons-duidelijk-zijn staat hij wat ons aangaat, niet alleen. Van meer beteekenis is het daarom, dat, zijn wij wèl ingelicht, de heer Janke nog weer anderen boven zich heeft, b.v. dr Schmidt, zoodat wat hij zegt, nog geenszins heeft te gelden als een officiëele uiting van het militaire gezag

in het bezette deel des rijks, welk gezag in de Haagsche bepalingen is voorzien.

Als nu het dagelijksch bestuur der R.K. Staatspartij verklaart: ‘de Duitsche autoriteit’ had bezwaar, dan zouden wij graag weten: wèlke autoriteit? Een officiëele, of een semiofficiëele? Een legislatieve, of uitvoerende, òf een autoriteit, die geen van beide praedicaten vermag te voeren? En gold het een ‘bezwaar’, dan wel een ‘verbod’? Een verbod van publicatie dezer twee programpunten van dr Colijn, (hetgeen dan den Pressedezernent of diens chef zou regardeeren), òf een verbod van vorming eener vereeniging onder indiening van statuten, welke bevatten de programpunten: Oranjehuis en onafhankelijkheid?

Wij wilden zoo graag precies worden ingelicht, liefst door dr Colijn of dr Donner of een ander, die tot spreken bevoegd is. Nu de roomschen met publicatie begonnen zijn, kunnen anderen gereedelijk volgen, al was 't maar ter rectificatie of - ter verduidelijking.

Want wat 't moderamen der R.K. Staatspartij hierboven bekend maakt, is niet afdoende, en niet duidelijk. Wij zelf hebben immers de ervaring opgedaan, dat een lichaam, hetwelk o zoo officiëelerig deed, tenslotte bleek niet officiëel te zijn (de ‘Raad van Voorlichting der Ned. Pers’!). Het feit, dat wij nu reeds ons tweede artikel schrijven over de brochure-Colijn, hoewel het volgens dit wonderlijke instituut verboden heette, zegt al genoeg ter adstructie van déze onze vraag: nemen wij in deze verwarde tijden, waarin ook de wijze van officiëele berichtgeving weer ‘fraglich’ geworden is, en onduidelijk, soms niet te spoedig als ‘verboden’ aan, wat toch de militaire bezettingsmacht allerminst officiëel geacht worden wil metterdaad te hèbben verboden? Zoo ja, dan zuchten wij onder verboden die geen wettelijke verboden zijn. Wij hebben in onze positie geen aanmerking te maken op de manier, waarop duitsche autoriteiten haar officiëele publicaties plegen te doen. Maar met het feit voor oogen, dat o.a. een man als mr Rost van Tonningen mede publicaties aangaande ‘de duitsche autoriteiten’ deed, aan welke publicaties bij nader onderzoek de feitelijke grondslag blijkt te ontbreken, doet ons toch vragen, of het niet rationeel is, alleen dàt als communiqué van duitsche bezet-

tingsautoriteiten officiëel te erkennen, waar de n a a m van zulk een autoriteit duidelijk onder staat te lezen?

Wij zouden wel zeer onheusch tegen de bezettingsmacht van den vijand optreden, indien wij ook maar onderstelden, dat zij n i e t met naam en toenaam haar eigen verordeningen zou onderteekenen. Of, indien wij onderstelden, dat zij ons onzeker van beweging zou willen maken, onzeker, door ons zoowèl met officiëel-geteekende verordeningen, als óók met oekases van officieuze, en als 't er op aankomt, niet erkende instanties te willen doen bewerken. Wij moeten ons houden aan wat o f f i c i ë e l blijkt rechtstreeks van den vijand-occupant te komen. De rest kan ons koud laten, - dat zal de occupant zelf niet anders willen zeggen.

* * *

Keeren wij nu terug tot de publicatie van de R.K. Staatspartij, dan vragen wij: is het w e r k e l i j k w a a r, dat van o f f i c i ë e l-v e r a n t w o o r d e l i j k e duitsche zijde hier een d e f i n i t i e f v e r b o d is gegeven?

Zegt men ja, - dàn is mij niet duidelijk, w a a r o m h e t d r i e m a n s c h a p, dat ‘de Nederlandsche Unie’ heeft opgericht, heeft kunnen laten publiceeren (althans één van z'n leden): wij zijn, hoewel jongeren, tenslotte maar van wal gestoken, o m d a t de ouderen het n i e t deden. Dit ware dàn een onjuistheid, die misleidend werkte. Want de nuchtere werkelijkheid zou dan dèze zijn:

dat de ouderen w e l d e g e l i j k van wal gestoken zijn (dr Colijn);

dat ze daarbij twee zeer principiëele punten (Oranjehuis en onafhankelijkheid) naar voren brachten, die bijna heel het volk vurig begeert,

dat ze evenwel daarin zijn gehandicapt door de repraesentanten der oorlogvoerende mogendheid,

en dat nu niet de jongeren b e g o n n e n zijn bij ontstentenis van ouderen, doch dat ze h e e l w a t a n d e r s op touw gezet hebben. Het ware dan royaler, dat ook maar ronduit zóó te publiceeren. We weten dan p r e c i e s, wat we aan de duitschers hebben, en aan dr Colijn, en aan het driemanschap. Klaarheid

is de eerste conditie voor orde en rust bij het beste, niet plompschreeuwerige deel van ons volk.

Zou men daarentegen verklaren: n e e n , strikt genomen heeft g e e n o f f i c i ë e l - d e f i n i t i e f v e r a n t w o o r d e l i j k e duitsche autoriteit dr Colijn den mond gesnoerd, subsidiair, hem de formatie eener unie mèt behoud der beide programpunten v e r b o d e n , dàn klemt te meer de vraag: waarom zwijgt een deel ook van onze pers (‘De Rotterdammer’ b.v.) de brochure-Colijn dood ('t h o e f t toch niet?). En waarom laat men de kansen voorbij gaan, en waarom zouden wij in deze desolate misère nu zóó maar ons aansluiten bij een driemanschap, dat twee punten negeert, die ons volk in overgroote meerderheid toch nà aan 't hart liggen? Waarom?

Wat wij in de publicaties der Nederlandsche Unie lezen is ongetwijfeld veel beschaafder, dan wat van de zijde der N.S.B. wordt opgedischt. En veel meer beheerscht. Het kan personen naar boven brengen, die de overgroote meerderheid van ons volk veel liever onder de oogen ziet, dan de heeren, die met een onaesthetisch pakje loopen, en ons ‘naar den strot willen grijpen’. Maar t e n s l o t t e kan ons dàt prae niet zoo veel schelen. We strijden niet voor of tegen personen, doch voor of tegen b e g i n s e l e n . En het moet ons van het hart, dat wij nog al wantrouwig worden, als enkele bladen, die o.i. in deze dagen in den strijd voor de waarheid in een ommezien gecapituleerd hebben, nu ineens zoo'n reclame maken voor het driemanschap en zijn Nederlandsche Unie. Wij vinden in die Unie erg veel, dat ook op het verlanglijstje der N.S.B. enz. voorkomt. En al zijn we heel erg tegen de N.S.B., wij zullen niet uit blinde haat tegen onverkwikkelijke elementen, die dáár samenscholen, nu maar uit puur negativisme kunnen of mogen slikken wat anti-N.S.B. is.

De Nederlandsche Unie heeft o.i. te veel de N.S.B.-ideologie ontzien. Waarom anders de onderscheiding van ‘cultureel’ en ‘sociaal-economisch gebied’? 't Zijn klanken uit de N.S.B.- staatsleer, model Hegel. Waarom die ‘verheffing’ van het ‘levensideaal’ (!) boven materialisme en egoïsme t o t toewijding aan de waarachtige levenswaarde van mensch en gemeenschap? Het wetenschappelijke materialisme heeft hetzelfde lied gezongen ('t heeft ook 'n s o o r t van religie gebaard), en het heeft óók wel zijn filosofische banvloeken tegen het egoïsme van den

individu geslingerd. En zouden wij nu zoo maar de onuitgewerkte ‘waardefilosofie’ van het driemanschap moeten accepteeren? ‘Vrijheid van godsdienst, kerk, levensbeschouwing, opvoeding’, zoo lezen we verder. De N.S.B. zal graag nog eens bezweren, daar óók vóór te zijn. Alleen, - het komt er maar op aan, hoe straks, als de terreinen van staat en kerk zich afgrenzen, die vrijheid nader uitgewerkt wordt. En waarom in dezen interimstijd als cultureele belangensferen bepaald V l a a n d e r e n en Z u i d -A f r i k a genoemd? Heeft onze Koningin, toen Duitschland in 1918 bezwijmd lag, soms Oost-Friesland willen inpalmen? We waren er te fatsoenlijk voor. Maar waarom zouden w i j dan n ú (!) over een stuk van België en van het Engelsche imperium praten, als 't niet was ten gerieve van N.S.B.-propagandisten, tot in ‘De Nieuwe Eeuw’ toe? In dàt (roomsche) orgaan zetten ze óók al verzen van zóóveel strofen over Dietschland, en zoo! Opvoeding van de jeugd in nationalen zin? Maar wat is dat? Op de christelijke scholen gebeurt dat al lang, - maar juist dat ‘c h r i s t e l i j k e ’ is hier weggelaten. Wat is voorts die arbeidsplicht voor iedereen? Toch weer een soort van propagandadienst?

We stellen slechts vragen, die duidelijk willen maken, dat o.i. de Nederlandsche Unie te veel heeft geluisterd naar leuzen-vanden-dag, daardoor al te gemakkelijk de kans beloopt, toch weer een (meer aristocratisch getint) nationaal-socialisme te importeeren, en helaas nalaat, tegenover revolutionaire woelingen hoog te houden de punten, waar het o m g a a t , voor verreweg het grootste volksdeel. Is, zoo vragen wij, is, en dat z o n d e r gebleken dwingende noodzaak, de kracht van onze volksgetuigenis er niet door verzwakt? Staan we hier, insteê van ‘op de grens van twee werelden’, feitelijk niet reeds aan den anderen kant van die grens? Is er hier geen verzwegen aanpassing geweest, die evenzeer vermoeit en teleurstelt, en - ergert, als de openlijke capitulatie van den paus? Zeker, hij is, verklaart hij, altijd tegen het marxisme geweest. Wij waren het ook. Maar als twee hetzelfde bestrijden, is de strijd nog niet dezelfde.

* * *

We zijn door den snellen gang der geschiedenis gedwongen, onze opmerkingen over dr Colijn's brochure te doen uitdijen. Volgende week dus nog een artikel. Zie intusschen Persschouw.

(9 Augustus 1940.)

15. ‘Op de grens van twee werelden’. (III.) (Slot.)

In zijn brochure heeft dr Colijn zijn volle aandacht gegeven aan de fouten, die ‘de democratie’ aankleven. Kort maar puntig gaat de schrijver na, hoe het in onderscheiden landen met ‘de democratie’ gegaan is. Op meer dan één plaats heeft z.i. het systeem gefaald; één ding valt daarbij op: ‘en dat is niet van merkwaardigheid ontbloot’, ‘het democratische bestuurssysteem’ heeft zich ‘onder den schok der tijden alleen maar goed gehandhaafd in die landen, waar het niet g e s c h a p e n , doch g e g r o e i d is: Engeland, Noorwegen, Zweden, Denemarken, Nederland, Zwitserland’ (28/9).

Op zichzelf genomen, zou men dit resultaat van dr Colijn's verkenningstocht kunnen accepteeren, onder de min of meer toepasselijke opmerking, dat het dan des te meer pleit tégen e l k i n-h a a s t-ontworpen, of van boven dan wel van buiten af o p g e l e g d systeem van regeering en samenleving. Wie in deze dagen zijn werk ervan maakt, de fouten van het democratische systeem aan te wijzen, laat zijn opmerkingen dan nog al eens eindigen in een oproep om toch vooral wat nieuws in te voeren, vooral nu, waar in den storm zoo veel is weggevaagd, en wederopbouw noodzakelijk is. Men vergeet daarbij, dat wederopbouw tháns slechts dàn dien naam verdient, àls hij zich houdt aan de bepalingen van de bekende Haagsche Conventie, m.a.w. als hij in den overgangstijd-der-bezetting niets verandert aan het bestaande systeem. Alleen het systeem-van-handen-àf is rechtvaardig, en verdient den naam van ‘wéder-opbouw’; de ‘weder’-opbouw toch wordt opgetrokken op het oude fundament; wat dáárop niet wordt opgetrokken is geen ‘we-der-’opbouw, doch ‘nieuw’-bouw. En elke nieuwbouw in een tijd van onzekerheid en overgang, van afwachting, van hopen-op-de-vredesconferentie, is een mechanische optrek, doorgedreven hetzij door een groepje revolutionairen, hetzij door een misschien wel grooter, maar daarom nog niet wijzer groep van contra-revolutionairen, zooals, men vergeve het mij, zooals a f g e z i e n v a n d e n t e v o l g e n w e g , haars-ondanks, voor mijn besef de Nederlandsche Unie het is; het feit, dat ze contra-revolutionaire verlangens tegenover de

revolutionaire stellen wil, legt een kloof tusschen haar en wat anti-revolutionair is.

Overigens treft het ons, dat dr Colijn van e l k politiek stelsel ontkent, dat het 'op een ongestoord voortbestaan aanspraak kan doen gelden'. Ook de democratische staatsvormen, zegt hij, brengen bij de geboorte reeds de doodskiemen mee.

Vóór men nu hieruit zou willen afleiden, dat dan volgens dr Colijn zeker de regeeringsvorm er niet zoo heel veel op aankomt, leze men wat hij eraan toevoegt, ter toelichting, en wat dr Kuyper eens heeft opgemerkt over t w e e ë r l e i 'democratie'

Dr Colijn ziet den val der democratie verklaard uit een 't e v e e l'. 'Meer dan 23 eeuwen geleden' getuigde 'een vermaard schrijver der oudheid van de democratie', 'dat zij gevaar liep ten onder te gaan door t e v e e l democratie' (25). 'T e v e e l democratie' is dan ook volgens dr Colijn 'de ziektekiem geweest, die ook de moderne democratie bij haar geboorte heeft meegekregen en waardoor zij thans in stervensnood verkeert' (25).

In zijn vlugschrift, dat voor een breede massa bestemd is, zal dr Colijn zich niet hebben willen begeven in een breede, en scherpe uiteenzetting van beginselen. Maar we mogen toch wel aannemen, dat hij, indien daartoe voor hem aanleiding zou hebben bestaan, zich allicht liever alzóó zou hebben uitgedrukt, dat de fout niet lag in een 'te veel' democratie tegenover een 'te weinig', doch, althans als men het woord niet verder ontleden wil, in een 'verkeerde' democratie tegenover een goede. Dr A. Kuyper heeft op die t w e e ë r l e i democratie destijds gewezen (b.v. Ons Program met Bijlagen, 114-6). Afgedacht van het w o o r d 'democratie', dat als technische term o.i. bedenkelijk is, en in die aanvechtbaarheid zelf mede een oorzaak van misstand en misvorming werd, ligt, als wij wel zien, eigenlijk in het vergeten van d i e waarheid der t w e e ë r l e i democratie, de verklaring voor het feit, dat in het eene land de democratie doodgeloopen, dan wel -geslagen is, en in het andere niet.

Over die t w e e ë r l e i democratie kwam dr Kuyper te spreken in verband met een 'Gids'-artikel over 'Democratie en constitutioneele monarchie'. Merkwaardig was daarbij, dat de schrijver in 'De Gids' van de democratie en dus ook van het streven van dr Kuyper veel waardeerends zei, terwijl Kuyper zelf voelde te moeten waarschuwen. De schrijver in 'De Gids'

had geconstateerd, ‘dat Gods wereldorde nu reeds duidelijk wijst op de toekomstige volledige zegepraal der democratische beginselen’. Kuyper daarentegen verklaarde ‘deze stelling slechts onder beneficie van inventaris te kunnen aanvaarden’. 't Is maar de vraag, wèlke democratie ge bedoelt, zegt hij. Die van het hedendaagsche Frankrijk (men schreef 1871)? Of van Amerika? Van Tocqueville? Of van Mirabeau? Van 1789? Of van onze kloeke vaderen? ‘Want dat er een diepgaand verschil in wezen tusschen beiden bestaat, zal niemand ontkennen’. De Amerikaansche democratie is godsdienstig, werd uit verzet van het christelijk geweten tegen onderdrukking daarvan geboren, wilde het wettig gezag, dat het spoor bijster geraakt was, daarop terugbrengen, maakte plaats voor orde en wet, en grondde op Gods wet. De fransche democratie daarentegen is ongodsdienstig, revolutioneert tegen alle gezag en macht, vond wel in bepaalde misbruiken aanleiding om zich te doen gelden, maar werd toch door het ‘vrijheid, gelijkheid, broederschap’ zelf aan revolutionair misbruik schuldig. Ze verwierp de ordeningen van God.

De vraag, aldus Kuyper nog steeds, is dus: tot welke soort van democratie behoort de thans (1871) veldwinnende? Het antwoord is, dat wat in 1871 in Nederland onder democratischen naam werd aangediend, den verkeerden ‘franschen’ kant uitging. Dáárop lofzangen te zingen, was dan ook wel zeer pernicieus. ‘Wil men echter toch het betrekkelijk recht der democratie handhaven, en tot op zekere hoogte met hare eischen instemmen, men zal dan zorgen scherp te onderscheiden tusschen de beide soorten, die we trachtten te onderscheiden, en zorgvuldig allen schijn van medeplichtigheid zelfs afwijzen met die democratie, welke niet in Gods wereldorde wortelt, maar daartegen strijdt, en die vooral op Nederlandschen bodem geen recht heeft zich te vestigen.’

⋆ ⋆ ⋆

De overweging van Kuyper's onderscheiding uit 1871 is bij ons dan ook oorzaak, dat we ons niet geheel kunnen vinden in den titel van dr Colijn's brochure. Als we dit opmerken, maken we geen gemeene zaak met de N.S.B.-propagandisten, die elkaar het slagwoord napraten, dat we niet meer ‘op de grens’ van

twee werelden ons bevinden, doch reeds over die grens heengekomen zijn. De heeren hebben het vredestractaat, incluis Nederlands radikale onderwerping, al in den zak, en ze hebben te weinig in theologische kringen verkeerd, dan dat ze zich zouden laten waarschuwen door het dezerzijds nog al eens gemaakte onderscheid tusschen ‘wenschen’ en ‘dadelijk gelooven’. Neen, wij hebben 't niet zoozeer tegen de aanwijzing van onze huidige positie als een grenspositie, als wel tegen de gedachte, dat we rechts en links van de grenslijn ‘twee werelden’ zouden zien; we gelooven trouwens, dat dr Colijn zelf zijn titel niet zoo streng wil zien opgevat; als deze toch op blz. 31 beweert, dat overal, waar de democratie niet diep in de volkshistorie geworteld was, zij haar w o r t e l te danken had aan de Fransche revolutie, of wanneer hij op blz. 39 de m o d e r n e democratie vlijmscherp van de g e z o n d e onderscheidt, dan blijkt hij ook zelf tusschen tweeërlei democratie nadrukkelijk te onderscheiden. De twee ‘werelden’ scheiden voor mijn besef zich nog altijd niet dáár af, waar Duitschland en Engeland, de een onder anti-plutocratische, de ander onder pro-democratische vlag elkaar bekampen, doch dáár, waar de humanistische autonomie en vrijheidsleus zich te weer stelt tegen de belijdenis, dat Christus Jezus het recht heeft, niet alleen de kerkgeschiedenis, doch ook die van volkeren en staten te beheerschen als de Zaakwaarnemer Gods. Die scheidslijn loopt anders dan de demarcatielijn tusschen het duitsche en het engelsche ‘levensruimtegebied’. Het bewijs ligt, zelfs voor de blinden, in de onklaarheid van de positie van Rusland. De revolutionaire stoottroepen van het oude slag nemen de ‘democratie’ als einddoel in hun leuzen en vlaggespreuken op; de reformatorische zagen en zien haar slechts als middel om koren en kaf gelijkelijk te laten wassen tot de oogstdag komt. En nu moge het w o o r d democratie bij revolutionairen van nieuwere formatie formeel in den ban gedaan zijn, de afgoden der revolutie zijn daarmee nog allerminst ter verbranding overgegeven. Dat blijkt b.v. uit het abstraheeren van de russische ‘Doktrin’ u i t het compact geheel der russische revolutiedaden. Alsmede uit de steeds sterkere accentueering van het t w e e d e lid in den naam ‘nationaal-socialist’. Benevens uit de poging, ook van duitsche zijde ondernomen, om de democratie als zoodanig te ontzien, een poging, welke de massa

der engelsche democraten op wil zetten tegen haar leiders, die tot dat doel als plutocraten, en dus volks-vreemden, worden aangediend. En niet ten laatste blijkt het uit den theoretischen onderbouw van het ‘leidersbeginsel’; hoe stevig ook het net van machtsbepalingen moge worden toegetrokken over het volk, dat te gehoorzamen heeft, toch wordt, althans theoretisch, de massa des volks, zijn adel en zijn geschiedenis, voorgesteld als de groote vóór-onder-stelling van den leider, zijn opkomst en gezag in den dictatorialen staat.

Vandaar dan ook, dat tusschen de ‘democratie’ en haar g e w a a n d e anti-these, de dictatuur, geen principiëele eindstrijd kan gestreden worden. Geen zuivere afbakening van een d e f i n i t i e f ‘j a’ tegenover een overeenkomstig ‘n e e n’ is hier ooit mogelijk. Dat blijkt reeds uit het ziekteproces der democratieën. Dr Colijn noemt als factoren van a l g e m e e n karakter in de decadentie ‘der’ democratie: ‘de afhankelijkheid der volksvertegenwoordigers van de kiezersgunst’. Zeker, wij allen kennen het verschijnsel, - maar achten het geen fout der democratie, doch van slechte democraten. Het is te algemeen om speciaal een p o l i t i e k systeem aan te kleven. Het s y s t e e m der democratie brengt deze fout niet mee. En - in staten met dictatorialen regeeringsvorm is er de afhankelijkheid van de ‘mindere goden’ ten opzichte van de élite der ‘upper ten’; en h i e r legt het systeem deze afhankelijkheid vast, en is ten deele er op gebouwd, er door bepaald.

Zóó staat het ook met die tweede schaduwzijde der democratie, die door dr Colijn wordt aangewezen: het ‘verlies van gevoel van verantwoordelijkheid voor gezonde financiën der publieke gemeenschappen’. Dat dit verlies hier en daar aanwezig is, - wie zal 't ontkennen? Maar als enkele nauw aaneengesloten lieden de élite vormen, die in den totalitairen staat aan de touwtjes trekken, zal dan 't ‘verlies van gevoel van verantwoordelijkheid’ niet spoedig universeel worden? Een verlies, dat alsdan niet slechts op het punt van financiën, doch over heel de linie zich laat merken? Concentrische applausgolven zijn gevaarlijker dan diffuse.

En dan ‘de angst, om neen! te zeggen’ met zijn tegenhanger, ‘den angst voor een ja!’, dat men toch wel noodig acht, doch dat men inslikt om de gunst van den Koning-Kiezer niet te ver-

spelen! Dr Colijn ziet daarin een derde ziekteverschijnsel der democratie. En als hij daarmee een veelheid van democraten bedoelt, geven we hem weer gelijk. Alleen maar, - zouden na de capitulatie van ons leger geen ‘neen's’ en geen ‘ja's’ zijn ingeslikt? In de pers? In den vakbond? In de federatie? In de regeeringscolleges? Er loopen verhalen over mogelijke, heimelijk opgestelde afluister-microfoons. Men kàn met gefronst gelaat zulke geruchten van de beneficiën van het officiëele nieuws scherp onderscheiden, en toch in hun opkomst het bewijs zien, dat het geloof in het einde of zelfs maar in de vermindering van het symptoom der ingeslikte ‘ja's’ en ‘neen's’ niet bijster algemeen is.

Met de ‘ontwikkeling’ van den ‘democratischen geest’ hebben de aangewezen fouten en zonden van democraten dan ook minder te maken dan met de ontplooiïng van den geest der z o n d e , die in allen woont.

En nu is hier het verschil tusschen den éénen regeeringsvorm en den anderen: in den éénen, den niet revolutionairen democratischen regeeringsvorm, gelijk hij bij òns was uitgewerkt, wordt de stem van wie God als den eenigen en transcendenten Wetgever willen eeren, aangehoord; en al zou het volume van die stem ook moeten dalen door numerieken achteruitgang van wie dien God belijden, toch zal de diepte, de vastheid, de warmte, en vooral de distinctieve k l a a r h e i d van die stem kunnen wassen en toenemen, als haar dragers maar g e l o o f i n G o d hebben. De hoogmoed van wie zweren bij den m e n s c h zal daarnaast wel óók aan 't woord komen, doch dit kaf zal, zoolang de democratie den regeeringsvorm bepaalt, nog niet tot de gewaande heeren van den akker der wereld zeggen, dat zij het koren hebben uit te rukken. Maar niet zoodra wordt in den autoritairen dictatorialen regeeringsvorm de w e r k e l i j k e en e e n i g e Heer en Eigenaar van den akker der wereld verloochend, en niet zoodra worden Zijn goddelijke eeretitels plechtig o v e r g e d r a g e n op den mensch, het ras, den volksgeest, al of niet als draaggrond van den dictator gezien, - of de onderscheiding tusschen kaf en koren wordt geheel anders bepaald, en de wil van wie ‘k ó r e n ’ heetten bij den levenden, transcendenten God, wordt uitgekreten als de w i l van 't ‘k a f ’; hùn stem wordt van de volksstem afgezonderd, daaruit bij selectie

weggerukt, en de dienaren van het menschelijk-autonome gezag verkondigen straks, dat geen oogstdag voor hen lichten kan, tenzij wat zij als kaf zien uitgerukt is, eens en voor goed. Uit beide richtingen zullen zij dan áán komen rukken, de ‘engelen’ van dezen kwaden eigenmachtigen oogst. Ze zullen komen zoowel uit de richting, waar de voormalige, maar dan revolutionair geboren en getogen ‘democratie’ eens opereerde, als van den kant der dictatoriaal geregeerde en geconcentreerde aanrichters van het enthusiaste oogstfeest der Nieuwe Menschheidsreligie.

* * *

Daarom gelooven wij, dat 't aanwijzen van de fouten van democraten in dezen tijd slechts dan nuttig werken kan, indien tusschen democraten en democratie scherp onderscheiden wordt, en het systeem, dat deze fouten systematisch, en noodgedwongen begunstigt, resp. gebruikt, wordt veroordeeld tegelijkertijd. De zwakheid van den een worde niet breed uitgemeten, als de ander aan bod wil komen, de ander, die van die z w a k h e i d zijn z o n d e maakt, mitsgaders een deel der vaste apparatuur van het systeem van zijne keuze.

In hoeverre het goed is, reeds nu te redeneeren over onze toekomst onder vooropstelling van den verwachten afloop van den oorlog, behoeven wij niet meer te bespreken, na hetgeen wij dienaangaande hebben opgemerkt. Hoofdzaak blijft voor ons, dat dr H. Colijn in een moeilijk tijdsgewricht ons volk is voorgegaan in het belijden van den wil tot een onafhankelijk volksbestaan onder ons Oranjehuis. Toen dat volk nog vrij kon spreken, heeft het getoond, zijn nuchterheid te willen demonstreeren in het afwijzen van de experimenten der lieden, die slechts buiten onze grenzen genezend kruid en brood gewassen achtten. Diezelfde lieden zijn zóóver van de nuchterheid verwijderd, dat ze een regeering, die voor jaren voorraden opgeslagen heeft, aansprakelijk durven stellen voor een eventueelen hongersnood in Nederland. Dat nu in een periode van verwarring de grijze staatsman-nederlander, die het woord hier nam, gezegd heeft, wat ons volk begeert, en bij ruime erkenning van de daadkracht van het wapen van den vijand, op de voornaamste punten geen concessies heeft gedaan, dàt zullen ook buiten den engeren kring zijner geestverwanten zeer velen in dank hem afnemen.

Waren we op goede gronden niet bang geworden voor het spreken van een onzichtbare en een zichtbare kerk, we zouden haast naar analogie daarvan willen zeggen: het bekende driemanschap heeft een zichtbare Nederlandsche Unie, dr Colijn de onzichtbare. Zij is meer unie (in den geest), en meer nederlandsch (in haar desiderata) dan de creatie van het triumviraat. En zij blijft, net als de kerk, liever een tijdlang, als dit haar wordt o p g e l e g d , onder vreemden dwang, als 't ware onzichtbaar en verborgen voor het oog der menschen, ja, liever doleerende tot in heel verre toekomst, dan dat zij, ter bereiking van het voordeel eener officiëele ledenlijst, water toe zou voegen aan den wijn, dien God gemengd heeft.

'Dien G o d gemengd heeft'.

Gedachtig aan de hierboven geciteerde gelijkenis van koren en kaf, die in den w e r e l d a k k e r (niet de kerk) tezamen m o e t e n opgroeien tot den oogstdag, en dit op bevel van den Heer van den oogst, hebben wij dezen laatsten betrekkelijken volzin zóó bewust geschreven, dat de parallel tusschen 'kerk' en 'unie' meer dan illustratie wezen wil. Al zijn de zaken van de nederlandsche kerk en een nederlandsche unie altijd o n d e r s c h e i d e n , ze zijn g e e n o o g e n b l i k g e s c h e i d e n . In den grond der zaak zijn beide g e l o o f s aangelegenheden.

Dit niet te verstaan, is de grootste dwaasheid, en dit niet te w i l l e n verstaan is de grootste zonde van de lieden, die zèlf, let wel, hun 'leidersbeginsel' tot een zaak van g e l o o f en van r e l i g i e proclameeren, en niettemin het 'politieke c h r i s t e n d o m ' naar de keel willen vliegen. In het vuur hunner drogrede verspreken zij zich; zij z e g g e n wel, dat geloof en politiek, religie en politiek, van elkaar gescheiden moeten blijven, maar zij m e e n e n eigenlijk, dat hun humaniteitsgeloof, en h ù n laatpantheïseerende karikatuur-religie op het politieke erf, waar immers de machtsmiddelen bij de hand zijn, den strijd willen voeren tegen het geloof in den transcendenten God en tegen de theïstische religie.

God weet, of zij de 'm a c h t ' hier zullen krijgen, met haar middelen.

Wij weten, dat wij de 'b e v o e g d h e i d ' zullen houden.

M a c h t en b e v o e g h e i d blijven gelukkig twee. Tenslotte zal de antichrist g é n e , en de Kerk d é z e behouden. En daarna

komt de dag van den grooten oogst. Kom, Heere Oogster, ja, kom haastelijk, kom over het Kanaal en over den Brennerpas, kom via Malta en Japan, ja, kom van de einden der aarde, en breng Uw snoeimes mee, en wees genadig aan Uw volk; het is wel bevoegd, maar slechts door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen.

(16 Augustus 1940.)

16. ‘Nederlandsche Jeugdbeweging’.

Een toren moest ergens verrijzen. Steenen, kalk, balken, spijkers, binten, klokken, een haan moesten op hun plaats komen in het reusachtige bouwwerk.

Terwijl nu de metselaars, timmerlieden, architecten rustig sliepen, kwamen de steenen vanzelf zich op elkaar stapelen, de kalk zoog spontaan zich tusschen de steenen in, de balken en binten zochten en vonden op eigen gelegenheid hun passende plaats, de spijkers dreven gansch automatisch zich in het hout, de klokken beklommen uit eigen kracht hun hoogen stoel, en het haantje kwam per slot van rekening eigener beweging den top bezetten. Klaar was de toren.

Uit mijn jeugdjaren herinner ik me, dat alzóó de merkwaardige doopsgezinde predikant H. Bakels in zijn ‘Bouquetje Dogmatiek’ de e v o l u t i e l e e r kwam bespottelijk maken. 't Kan ook zijn ‘Bouquetje Polemiek’ geweest zijn. Stel u voor, dat in het heel-al zonder den Bouwheer alles v a n z e l f op zijn plaats gekomen was.....

Ik moet nog al eens aan dezen populairen passus denken, als ik de kersversche concentratie-klokken over Nederland hoor luiden. De klanken zijn niet van de lucht. Wat wordt er al niet geconcentreerd? Eén voor één rukken ze aan. De steenen van de individueele leden, en van de afzonderlijke bonden en federaties. De concentratiekalk. De spijkers van de onder- en overkoepelaars. De balken en binten van de koplichamen. De klokken van de eenheidszangen en volksopstandings-perscommuniqué's. En de haan, die koning kraait, en van den eenheidsconcentratiebouw af den morgen begroet, meteen aangevende, uit welken hoek de wind waait.

Zijn ze gedwongen? Brengen architectenbevelen en sjouwershanden ze allemaal, huns ondanks, op de door die architecten aangewezen plaats?

Neen, ze komen zelf. Vanzelf, - vanwege de nationale wedergeboorte. Ze zijn, zeggen ze, volkomen vrij. Hun e i g e n concentratie w i l beweegt ze, en stuurt ze ook. Ze stapelen en stuwen zichzelf op tot één lichaam, en als het klaar is, kan desverlangd het stadsbestuur het geheel van den trotschen wondertoren zóó maar in bezit nemen. Niet, dat het zóó b e d ó e l d is, verre van dien. Want u moet de concentratiewilsvorming niet verwarren met politieke wilsvorming. Maar ja, dat stadsbestuur, dat den torenbouw kón annexeeren, is toch een werkelijkheid. Het kàn een bestuur zijn van een bepaalde politieke overtuiging. Het kàn - in 't afgetrokkene gesproken - óók wel een bestuur zijn van een tegenovergestelde politieke overtuiging. Want de concentratiewil is geenszins politiek gekenmerkt; al de steenen, balken, spijkers, mitsgaders de haan verzekeren dit om 't luidst. De concentratiewil is alleen maar ‘n a t i o n a a l’ bepaald, of bepalend, - dat weet hij zelf niet al te scherp te onderscheiden. Is de bouw eenmaal kant en klaar, dan kàn hij zich dienstbaar stellen, laat ons zeggen, aan het politieke beginsel van het nationaal-socialisme. Eventueel kàn hij het ook doen aan het politieke beginsel van het communisme, en marxisme. Schreef niet destijds de Nederlandsche N.S.B.-staatsleer, dat haar ethiek ‘z u i v e r f o r m e e l’ gehouden was? Wij zeggen van deze medeburgers, van deze mede-spijkers, mede-balken, mede-hanen geen woord, dat zij niet hóóren willen. Zuiver formeel, - wèlke hand het mechanisme eventueel aanvat, is tot daar aan toe.

* * *

Eu alzoo is het geschied, dat dezer dagen óók al is opgesteld een ‘Plan voor.....’ den Arbeid, wou u zeggen? O neen, dat is met één radiorede van een volksgenoot aan kant gezet. Gauwer, dan wij, gereformeerde antimarxisten, het destijds konden klaarspelen. Neen, ditmaal is er een ‘Plan voor de N e d e r l a n d s c h e J e u g d b e w e g i n g’.

Concentreer de nationale jeugd!

De antithese van Abraham Kuyper? Verwaaide klanken!

Er is een ‘Nederlandse Studievereniging voor vrije jeugd-

vorming' geboren. Een vlot verloopen geboorte, zooals er meer zijn tegenwoordig. Maar heelemaal vrij! 'V r i j e jeugdvorming.'

Gelukkig maar, dat d à t er bij staat. Zoolang dat 'v r i j ' blijft staan, doen w i j alvast n i e t mee. Want we hebben van vrijheid wel d i t ééne onthouden, dat ze ons moet toekomen van den Zoon des menschen, die hier totaal gemist wordt. Ook hebben we van 'vrijheid' dit begrepen, dat ze is een sterke gebondenheid, door ons om Christus' wil aanvaard, gebondenheid aan Christus' Woord. Een vrijheid dus, die zich m o e t uitspreken tegen alles, wat dit Woord weerstaat, ook door het - t e n e g e e r e n .

Maar goed, die 'Studievereniging' dan wil onze jongens en meisjes van 8-18 jaar op 'n a t i o n a l e n ' grondslag zien bijeengebracht. Net de gewichtigste leeftijd. Maar op nationalen grondslag. Een nationale grondslag evenwel deugt alleen voor nationale optreksels. De jeugdactie nu is geen nationaal bouwsel. Want dwars door àlle naties heen loopt de scheiding tusschen wie God vreest, en wie het n i e t doet. 'O n z e ' jeugd, die verbondsjeugd, is immers 'u i t ' alle geslacht, en 'u i t ' alle taal, en 'u i t ' alle natie bijeengebracht - van boven, door den hemelschen Architect, die nimmer sluimert, en Zijn bouwlieden nooit laat slapen.

Reeds hierom zullen wij niet mee m ó g e n doen. Het zou verloochening van ons geloof zijn. En in strijd met het Haagsche Verdrag, dat o.m. de rechten van het g e z i n uitdrukkelijk eerbiedigt, ook in een bezet gebied.

Als dus deze Studievereeniging - naar eigen mededeeling - 'de overheid v r a a g t ' stappen te doen in de richting, die zij aangeeft, dan brengt zij v e r d e e l d h e i d onder het volk. Het is gevaarlijk, verdeeldheid te brengen in oorlogstijd. Dàn dient men zeer speciaal bedacht te zijn op orde en rust. Hier evenwel vraagt men de overheid, stappen te doen in een richting, die óók een offensief tegen de vrije kerk en het vrije gezin zou m o e t e n inslaan. Wij nemen deze Studievereeniging haar vraag dan ook z e e r k w a l i j k . En ò n z e steenen, balken, binten, spijkers, komen z é k e r niet v a n z e l f . De Studievereeniging meent, zegt ze, dat 'op de kortst mogelijke termijn gehandeld - en niet onderhandeld! - dient te worden'. Nu, - o n d e r h a n d e l e n met h a a r doen we zeker niet; daarvoor zijn de

principiëele overtuigingen over en weer te zeer elkaar vijandig. Maar overigens - waarom die haast? Wij meenden, dat in een interimsperiode, vol van spanning, alle haastwerk uit den booze was. Ook meenen we, dat we nog steeds een parlement hebben, - het is niet afgeschaft. De Studievereeniging verzekert, 'besef van de ontzaglijke verantwoordelijkheid tegenover de toekomst van ons volk' te hebben. Zij komt daarmede echter wel wat laat voor den dag; de eenvoudige Zondagsschoolonderwijzers, jeugdleiders, kerkelijke instanties zijn al jaren en jaren lang bezig, 'besef' van 'verantwoordelijkheid' te toonen. Als ik dan lees, dat men met de gerechtvaardigde verlangens der ouders wil rekenen, dan is dat òf welgemeend, òf een paskwil. Het laatste onderstellen we niet als direct bedoeld. Maar die 'vraag aan de overheid' is dan toch maar geweest: een streep halen door de gerechtvaardigde verlangens van die duizenden ouders, die beleden hebben, dat de Staat moest afblijven van de rechten van het gezin. Vooral een gedesorganiseerde, tijdelijk ontmantelde Staat in noodtoestand. Heeft niet de N.S.B. ettelijke malen plechtig verzekerd, dat, ook volgens haar, kerk en gezin 'univoca' waren? Dat mooie latijn kan ik nog maar niet kwijt.... Kerk, en gezin, formaties van 'eigen recht', stond er zoo ongeveer.

En als nu de N.S.B., die n e d e r l a n d s c h e beweging, die a l t i j d beweerd heeft, dat ze g e e n buitenlandsche import was, werkelijk hebben wil, dat we haar oprechtheid niet gladweg loochenen, dan m o e t ze hardop zeggen: n i e t meedoen. Want wat h i e r staat: een beweging met één leiding, dat is en blijft onaannemelijk voor hen, die de jeugd aan de ouders willen overgelaten zien. Ook aan de den Christus belijdende ouders. Wat gemeenschap heeft Jeruzalem met Athene, Christus met Belial? 'Een sterk godsdienstig leven' bevorderen? Maar dáár hebben we de vrije kerk voor, en het vrije gezin, en de confessioneele jeugdbonden. 'Volkse cultuurgoederen'? Wat is uw 'cultuur'? En wat neemt ge op, al of niet onder de grootheid 'volksch'? Drie menschen, onder wie één dame, zullen heel het apparaat leiden? Al die vogels van diverse pluimage leiden? Maar de Overheid zal, krijgt ge uw zin, die drie benoemen en ontslaan. De hand, die het bouwwerk van steenen, balken, binten, in beslag neemt, - daar hebt ge ze dus al.

Ja, maar o o k d e k e r k mag invloed oefenen, lezen we. De

drie lieden der Nationale Jeugd-Leiding, dat overheidsapparaat dus, krijgen b i j s t a n d (meer ook niet) van twee lieden: één heer, en één dame. Zij worden benoemd door de Drie Lieden, ‘op voordracht van het betrokken kerkgenootschap’, dat hier ineens als deus ex machina ten tooneele gevoerd wordt. Wij vragen: wèlk kerkgenootschap? Studievereeniging, Du sprichst ein grosses Wort gelassen aus! Ik zie al die kerken al, ik zie ze samen: één dame-van-bijstand en één heer-van-bijstand benoemen, - die toch niets te vertellen hebben, als puntje bij paaltje komt.....

Werkploegen? Maar ze hebben toch straks een b a a s , zullen we hopen? W e r k -ploegen? Of misschien propagandagelegenheden?

* * *

Ik had nog meer willen schrijven over de détails. Maar gelukkig heeft dr C.N. Impeta me van de moeite ontslagen. Deze publiceert in ‘Kamper Kerkbode’ dienaangaande eenige gegevens, die ik in dit nummer opneem onder Persschouw; zie aldaar. Zij raken de z.g. J e u g d -U n i e - een maaksel, dat in de hierboven aangegeven richting al vast voorbereidend concentratiewerk wil doen. De grootste balken, de stevigste binten, de reeds gesmede zwaarste klokken zouden daarbij al vast in beweging moeten komen.

Wij evenwel doen n i e t mee! Onder geen beding.

Dus - alweer een negatief advies?

Hoe komt men aan den onzin?

Wij werken in ònze jeugdacties àl lang p o s i t i e f . Thans roepen ettelijke bloedgenooten: laat uw positieve werk varen, geef van uw positieven arbeid de hoofdzaak prijs, de tijd dringt, en als ge n e e n zegt, dan doet ge negatief! Maar dat is eenvoudig de dingen op hun kop zetten. Wij willen ons p o s i t i e v e werk blijven behouden. Dien dàns (zie het stuk van dr Impeta) doen we graag cadeau. - En dat ‘diploma burgerzin’ (!) óók. Want zelfs de heeren van de Studievereeniging zouden van onzentwege nog voor het diploma moeten studeeren. Ze hebben onzen burgerzin gekwetst door de overheid te vragen, tegen ons in te gaan (zie boven). Vader Staat blijve af van de rechten van ons gezin, dat niet revolutioneert, doch positief bouwt, als 't christelijk is.

En als men ons soms zou komen aandragen met het meer gehoorde argument: doe het nu maar, want anders wordt ge toch

gelijkgeschakeld, dan antwoorden wij:

a. de kans voor gelijkschakeling wordt juist ongemeen v e r g r o o t, als wij alles er voor pasklaar gaan maken. Als de balken, spijkers, binten opereeren à la Bakels, dan krijgen we een apparaat, dat als 't ware r ò e p t om een e r k e n n i n g, d e j u r e; van de gelijkschakeling, die d e f a c t o dan reeds voldongen feit zal zijn;
b. de nederlandsche overheid zal n i e t gelijkschakelen, want het parlement komt in deze dagen n i e t bijeen;
c. de duitsche bezettingsmacht zal het óók niet doen, want ze heeft, gelijk uit de duitsche bladen zelf blijkt, zich willen richten naar het Haagsche Verdrag. Dat wil dus zeggen: zij dènkt er niet aan, onze nederlandsche volksstructuur te veranderen. Wie dat niet gelooft, kwetst haar.

Wat er nà den vrede van Europa gebeuren kan, dat weet God. Maar wij zelf loopen op geen ding vooruit. Wij zijn niet van die belachelijke vredesconferentiebeleggers-in-zakformaat. Men zal ons trouwens heusch niet een plaatsje aan de groene tafel gunnen.

We hebben dus een p o s i t i e v e n raad:

steenen, kalk, balken, spijkers, binten, klokken en ook gij, haan, op uw plaats - r u s t! Geen revolutionair gedoe, met één enkel memoriepostje voor de ondefiniëerbare grootheid: ‘het betrokken kerkgenootschap’, ingeschakeld in een staatsmechaniek.

Wij gereformeerden, orthodoxen, ook in de Hervormde Kerk, wij hebben niet voor niets sedert 1816 met eerbied, ja, maar óók met vasthoudendheid, onze bezwaren ingebracht tegen de staatscreatie van Koning Willem I. En wat heeft die ‘positieve’ houding al niet tot stand gebracht in ons goede, vrije Nederland! De negentiende, twintigste eeuw zijn er grootendeels door beheerscht!

Derhalve: nog eens:

O p d e p l a a t s r u s t.

En voorts, in vollen ernst: Efeze 2:20-22, 1 Cor. 3:10-16, 1 Petrus 2:4, 5. Daar is geen Bakelsfantasie, geen nationalistische revolutiebouw, doch christelijke werkelijkheid aan het woord. In d i e plaats rust.

(2 Augustus 1940.)

17. Over ‘duistere manieren’.[1)]

In ‘Volk en Vaderland’, 8e Jrg., no. 29, het orgaan der N.S.B., komt een artikeltje voor, waarin althans twéé van de vele onwaarheden de aandacht verdienen.

Nummer één: ‘op de een of andere duistere manier is reeds het bericht uitgestrooid, dat “De Reformatie” verboden zou zijn geworden. Of dat een reclame-truc van den redacteur of uitgever is geweest, weten wij niet, maar het zou ons niet verwonderen. De professor hengelt er in ieder geval wel naar!’.

Natuurlijk weten deze heeren beter. Ze hebben gelezen - het blijkt uit hun eigen woorden - wat er in ons blad stond. Dus weten ze ook, dat het valsche bericht inzake ons blad afkomstig was van den Raad van Voorlichting, zooals het instituut heet. De namen nog eens noemen? Goedewaagen, Rost van Tonningen, Meijer-Schwencke, Goedhuys, van Megchelen, v.d. Poel. Deze heeren, die nota bene aankondigen, dat ze in spoedgevallen gebruik zouden maken van het telexnet van het A.N.P., en dat suggesties, aanwijzingen, etc. van de overheid ook door hun ‘Mededeelingenblad’ zouden worden ter kennis gebracht, worden thans gladweg verloochend. Nu het zaakje mislukt is, en de oogen van velen ervoor zijn opengegaan, dat hun z.g. Raad geen wetgevend lichaam is, en ook geen uitvoerend lichaam.

1) Tot recht verstand diene, dat in het nr. van 12 Juli 1940 volgende mededeeling was opgenomen in ‘De Reformatie’:
Aan onze Lezers.
In enkele dagbladen is een bericht verschenen (volgens het ‘Handelsblad’, ontleend aan ‘De Rotterdammer’), volgens hetwelk de verschijning van ons blad zou zijn verboden door de Duitsche autoriteiten. Bij informatie ter bevoegder plaatse is ons heden gebleken, dat ‘noch officiëel noch officieus’ daarvan iets bekend was; noch de uitgeefster noch de redactie heeft trouwens eenige aanschrijving ontvangen. Waarschijnlijk is dit valsche bericht ontleend aan een ‘vertrouwelijke mededeeling’, waarvan de ‘publicatie’ ‘verboden’ was, en uitgegaan als ‘Mededeeling no. 21’, onder dagteekening van 5 Juli 1940, vanwege den z.g. ‘Raad van Voorlichting der Nederlandsche Pers’, secretariaat Scheveningsche Laan 111, Kijkduin (Post Loosduinen), welk instituut (onlangs in ons blad besproken), zich door deze valsche berichtgeving aangaande ‘de Duitsche autoriteiten’ óók tegenover deze ernstig vergrepen heeft.
K. SCHILDER (Redacteur).
OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V. (L. SMIT, Directeur).
Goes, 10 Juli 1940.

Nummer twee: ‘Verzoeken om bepaalde onderwerpen onder de gegeven omstandigheden niet aan te snijden, zijn voor hem (d.w.z. den Reformatie-redacteur) slechts aanleiding.....’, en wat daar verder volgt. ‘V e r z o e k e n ’, het staat er heusch. En dan heb ik onzen lezers duidelijk genoeg verteld, wat natuurlijk deze scribent ook ter dege weet, dat er allemaal b e v e l e n knetterden. Het is van af heden v e r b o d e n in de couranten direct of zijdelings te gewagen van H.M. de Koningin, Prins Bern(h)ard, de ministers. Verhandelingen en polemieken over de brochure-Colijn DIENEN te worden geweerd uit de pers. En zoo voort. Naar dit quasi-officiëele geluid, het moge hun vergeven worden, hebben ook christelijke bladen geluisterd; ik weet het uit de beste bron. Ze hebben de brochure-Colijn laten doodzwijgen, denkende, soms zelfs schrijvende: ze màg niet besproken worden, het is v e r b o d e n . Inmiddels kreeg de actie-Linthorst Homan alle kansen. Plus de nationaal-socialisten van Nederland. En nu bleek, dat we de heeren van den z.g. ‘Raad’ hebben doorzien, nu zeggen ze van dienzelfden hoek uit: het was geen verbod, maar alleen een v e r z o e k .

En zoo praat men zich er uit!

(9 Augustus 1940.)

18. Schrifturen van Dr H.W. v.d. Vaart Smit.

Ter aanvulling van wat we onlangs schreven over ‘de smarten van een gereformeerd predikant’, kunnen we thans meedeelen, dat inderdaad dr H.W. v.d. Vaart Smit verantwoordelijk te stellen is voor wat zoo al van Koninginnegracht 70, Den Haag, het adres van het z.g. ‘Ned. Chr. Persbureau’, wordt uitgezon den. Gekneveld is deze ‘gereformeerde predikant’ niet. Zijn vroegere medewerking met nationaal-socialisten van Nederland hebben we destijds gesignaleerd. Heftige ontkenningen zijn gevolgd. Niettemin wordt thans op stukken, uitgaande van het ‘Ned. Chr. Persbureau’ reclame gemaakt voor het in ons vorig artikel genoemde ‘uitgeversbedrijf De Pauw’. Zooals er ook reclame gemaakt wordt voor een ‘uitgeverij en boekhandel Oecumenia’. Alsmede voor de copiëerinrichting ‘Ecclesia’, waar

men zijn gecyclostileerde kerkelijke organen in alle formaten kan verzorgd krijgen! Alles Koninginnegracht 70 (nomen s i t omen), en alles telefoon 115528.

Men zal zeggen: ja, maar dat 'Chr. Persbureau' heeft nog andere functionarissen. Inderdaad. Er is nog een dominee mededirecteur: ds Joh. P.v. Mullem. Er is ook nog een adjunctdirecteur A. Kaptein; dat zal wel dezelfde heer zijn, die indertijd een persuiting deed, die wij abusievelijk aan dhr H.W. v.d. Vaart Smit toekenden, hetgeen deze, al weer heftig genoeg, bestreed. Het blijkt, dat we toch niet zoo ver van huis waren. Voorts is er nog een secretaris: jhr J.A. Boreel de Mauregnault. De oude bestuurders hebben destijds, gelukkig, het schip verlaten.

Behalve deze gegevens komt echter een ander dat wèl wat zegt omtrent dr H.W. v.d. Vaart Smit. We kregen toegezonden twee plaatselijke bladen, waarin precies zoo geredeneerd wordt, als de huidige N.S.B.-ers het voor de volksopvoeding wenschelijk blijken te achten. De artikelen waren daar aangediend als afkomstig van dr v.d. Vaart Smit. Bovendien werden ons toegezonden twee artikelen, die op papier van het Uitgeversbedrijf De Pauw waren gecyclostileerd, en die behoorden tot de door ons genoemde serie 'Tenaxpakket', rubriek I, Vrije Artikelen. Ze vormden samen nr 193 van 23-26 Juli 1940, onder den titel 'Een groote beslissing', alsmede 'Over het socialisme'. We lezen: 'deze artikelen kunnen buiten abonnement door elk blad worden overgenomen ad ƒ 1/ - per artikel;..... ze verschijnen ééns per week'. En onderaan staat vermeld: (bij beide artikelen):

> '*Schrijver van dit artikel is Dr H.W. v.d. Vaart Smit te 's-Gravenhage; bij overname behoeft deze naam niet vermeld te worden, doch een redactie die dit prefereert is hierin geheel vrij*.'

Laten we uit deze laatste artikelen enkele zinnen overnemen.

In het artikel 'Over het Socialisme' begint de 'gereforméerde dominee' te constateeren, dat de benoeming van de heeren Woudenberg en Rost van Tonningen (N.S.B.) tot 'regeeringsgevolmachtigde' de 'grootste overwinning is, die de N.S.B. tot dusver behaald heeft'. Of zij ze 'behaald' heeft? We betwijfelen het; maar herinneren ons in ieder geval, dat de heer Rost van Tonningen publiek verklaard heeft, desnoods de lieden van het 'politieke christendom' 'naar den strot te zullen grijpen'. Koninginnegracht 70 is daar niet stil van geworden;

de aldaar huizende dominee ook niet. Het moge U vergeven worden, dr v.d. Vaart Smit. Maar het moge niet vergeten worden.

Vervolgens constateert de schrijver, dat het nationaal-socialisme ‘socialistisch met de daad’ is. Daarna wendt hij zich tot ‘de C h r i s t e l i j k e v a k o r g a n i s a t i e s’. Alsof er geen p o s i t i e v e drang in die vakorganisaties werkte (het recht Gods over mensch en gemeenschap, Christus' koningschap, ons rentmeesterschap, vijfde, zesde, achtste gebod, en eigenlijk heel de wet des verbonds), constateert de gereformeerde predikant, dat de ‘christelijke vakorganisaties zijn opgericht met a l s v o o r n a a m s t e m o t i e f, dat zij den klassenstrijd niet konden aanvaarden’. Dat wie den k l a s s e n s t r i j d niet aanvaardt, evenmin den r a s s e n s t r i j d kan willen, wordt ‘wijselijk’ verzwegen. Nu is ‘in de nieuwe orde’ (welke?) ‘dit motief verdwenen’, constateert dr v.d. V.S. De nieuwe orde; het is, alsof we hier in Nederland door den vijand reeds geannexeerd zijn. Door het wegvallen van den klassenstrijd ‘komen de Christelijke vakorganisaties thans voor moeilijke vragen te staan’. ‘Dat de beide nieuwe regeeringscommissarissen zich ook ten doel hebben gesteld de eenheid der arbeidersklasse organisatorisch te herstellen, is bekend’, constateert dr v.d. V.S. Men lette op de woorden ‘de’ eenheid ‘der’ arbeidersklasse. En niet minder op het woord: ‘h e r s t e l l e n’! Tot achter de poorten van het paradijs wil de heer Rost van Tonningen terug, zoo wil dr v.d. V.S. waarschijnlijk zeggen. En men leze wat er dan onmiddellijk volgt: ‘Wij hopen, dat de Christelijke vakorganisaties zich niet louter negatief tegenover deze ontwikkeling stellen’.

We kennen die klanken: ze zijn puur extract uit wat de N.S.B. pleegt te verkondigen. Weer wordt, evenals in het eerste door ons overgenomen Tenax-artikel geredeneerd, niet uit de beginselen, doch uit de (nog maar verwachte) werkelijkheid; een probleemstelling, die ieder gereformeerd predikant hartgrondig mòèt verfoeien. ‘D a t z o u i m m e r s n i e t s h e l p e n’, constateert de dominee, die toch wel eens van Abraham Kuyper en Hendrik de Cock gehoord heeft. Het schijnt hem heel en al te ontgaan, dat een synode, met welker beslissingen ook hij officiëel geacht wordt in te stemmen in leer en leven (ook in leer!), nog pas heeft uitgesproken, dat elk lid van een der

gereformeerde kerken geroepen is..... ook in het leven der organisaties met name van die op sociaal terrein, de beginselen van het Woord Gods te belijden en daarnaar te leven, en dat derhalve hij niet mag behooren tot welke organisatie ook, die door haar beginsel of practijk in strijd komt met hetgeen de Heilige Schrift duidelijk leert en gebiedt.

Het probleem schijnt niet eens meer te bestaan voor dr H.W. v.d. Vaart Smit. Hij ziet alleen maar twee regeeringscommissarissen, die zich ten doel hebben gesteld, 'de eenheid der arbeidersklasse organisatorisch te herstellen'. Wie niet meedoet, zal, nota bene, de 'doeleinden, die de Christelijke vakorganisaties zich stelden, schaden'.

Welk een verraad van de beginselen, waaruit dr v.d. V.S. tot nu toe beweerde te leven! Dàt is nu de man, die eens gepromoveerd is op een dissertatie, waarin de volgende woorden voorkomen: 'de verlossing kan in niets minder bestaan dan in een algeheele vernieuwing en herschepping. De boom moet eerst goed gemaakt worden, indien hij ooit goede vruchten zal kunnen dragen.... Indien de mensch radicaal boos is, dan is ook radicale vernieuwing en herschepping onmisbaar, zal de verlossing ooit tot stand komen (165)..... Zoo is de herschepping naar theïstische opvatting de ware vernieuwing van de ethisch-religieuse relatie, welke God bij en door de creatio (schepping) tusschen Zichzelven en den mensch gelegd heeft' (167). 'Het is Christus, uit wien en door wien de gansche herschepping is, want Hij is de Heer over alles, de Vorst des levens, de Overwinnaar des doods en de Zaligmaker der wereld' (168). De man, die dat eens schreef, beweert thans, dat als de klassenstrijd maar afgeloopen is (Stalin Mussolini's vriend!)[1] de christelijke vakorganisaties wel huistoe kunnen gaan..... Mogen we in Uw eigen taal besluiten, dominee? Welnu, het zal u en uw mede-(ver)leiders 'niet makkelijk vallen', de volksopinie bij de Christelijke vakbonden tot afwijzing van wat zij uit Gods Woord verstaan hebben, te 'kneden'. Er zijn er ook nog, die trouw zijn, zelfs in bangen tijd. Sommigen j u i s t in bangen tijd.

(9 Augustus 1940.)

1) Zie hierover Adolphus Venator inzake Nostradamus. (Noot van den corrector.)

19. ‘Scheeve voorstelling’.

‘De Rotterdammer’ van 10 Aug. j.l. schrijft, dat wij een scheeve voorstelling hebben gegeven omtrent de christelijke pers, en ook ten opzichte van ‘De Rotterdammer’, toen wij n.l. klaagden, dat een deel van onze pers, onder inwerking van de mededeelingen van den z.g. ‘Raad van Voorlichting’, de brochure-dr Colijn had doodgezwegen. Hoewel we opmerkten, uit de beste bron te citeeren, we hadden n.l., wat we thans wel m ó e t e n zeggen, een schrijven gelezen, dat we bereid zijn door te zenden, onderteekend ‘R e d . R o t t e r d a m m e r ’, en gedateerd 13-7-'40, meent het blad, dat we ons vergissen, en dat het ‘verhaal’ - zoo was 't niet bedoeld - ‘in geen enkel opzicht op ons blad slaat’.

We willen hier graag vermelden, dat in het ‘Rotterdammer’ - nummer van 2 Juli een o v e r z i c h t van den inhoud van dr Colijn's brochure is te vinden. Maar dàt vinden we, men houde het ons ten goede, in deze dagen niet genoeg als bijdrage van de christelijke, antirevolutionaire pers. Zulk een uitvoerig overzicht hebben we óók aangetroffen in ‘De Telegraaf’ (of het ‘Handelsblad’, misschien in beide, in één van die twee zéker). Voorzoover de uitdrukking ‘doodzwijgen’ misverstand kan wekken, willen wij dat graag achterhalen. Maar we vermoeden, dat het meerendeel van onze lezers ons niet heeft misverstaan: onze opmerking over het ‘n i e t h ò e v e n ’ doodzwijgen sloeg blijkbaar op het z.g. verbod, dat door den ‘Raad van Voorlichting’ heette uitgegeven te zijn. Wat ‘De Rotterdammer’ schreef op 2 Juli was v ó ó r d i t ‘v e r b o d ’. Immers, op 5 Juli werd door dezen ‘Raad’ uitgegeven mededeeling nr 16: ‘Medegedeeld wordt, dat verhandelingen en polemieken over de onlangs bij “De Standaard” uitgegeven brochure van Dr H. Colijn v a n a f h e d e n uit de kolommen der pers moeten worden geweerd’. Dat was op denzelfden dag, waarop deze heeren beweerden, dat ‘De Reformatie’ door de duitsche autoriteiten verboden was.

En nu biechten we eerlijk op: we hebben vaak geschreven, dat onze lezers de positie van onze christelijke pers goed moesten verstaan, en dat ze het zwaarder had, dan menigeen zich kon indenken. We hebben ook ‘De Rotterdammer’ niet willen treffen. want we voelen met het blad, dat strijd in eigen kringen

zooveel mogelijk thans wijken moet. Maar dan vóór het ‘gezamenlijk den Filistijnen op den schouder vliegen’. En eerlijk gezegd, we hadden wèl gehoopt, dat onze pers, nu ze eenmaal aan òns blad kon zien, dat de ‘Raad van Voorlichting’ zich tegen de duitsche autoriteiten had bezondigd, en dat zijn decreten en dreigementen vrijuit konden worden onderscheiden van door duitsche hand onderteekende verordeningen, dan ook zou hebben gebruik gemaakt van de vrijheid, die slechts ten onrechte haar was ontzegd. Na 5 Juli troffen wij geen bespreking, geen ondersteuning van dr Colijn's brochure in een deel van onze pers, die toch daarmee een goeden dienst had kunnen bewijzen aan ons volk. Ik weet, dat ook uit eigen kring met de beste bedoelingen menschen aanvankelijk zich aansloten bij de Nederlandsche Unie. Een bespreking van Colijn's brochure tegenover de in andere bladen druk gepromoveerde actie Linthorst Homan zou meer hebben moeten behelzen dan een objectief verslag, dat ook de niet-christelijke bladen gaven. Ideaal had tegen ideaal gesteld kunnen worden.

Laat deze opmerking geen kwaad bloed zetten: ook wij zoeken leniging van den nood van ons christenvolk. Wij zijn overtuigd, dat elke vrijwillig prijsgegeven vierkante centimeter grond een schadepost beteekent voor de zaak van Christus in dit land. Hoe meer wij het hoofd in den schoot leggen, hoe eerder als volkswil zal worden uitgeroepen, mee door ons stilzwijgen en toezien, wat geen volkswil is. Laat men niet denken, dat ons volk zijn christelijk dagblad afvalt, als het in omvang achteruit gaat, of zelfs verboden wordt. Er zullen er zijn, die zoo doen, maar zulke broeders waren toch geen kracht. Maar ons christelijk volk verlangt dan ook, dat onze pers een klaar geluid zal laten hooren, zoolang dit mogelijk is. Als intimidatie een strijdwapen is van sommige bloed- en volks-, of stamgenooten, dan moet juist voor dit wapen niet worden gecapituleerd.

Wij vinden het dan ook, eerlijk gezegd, een beetje een versleten term uit den slechtsten tijd en niet uit den besten hoek der kerkelijke debatten, als ‘De Rotterdammer’ in dit verband het heeft over het ‘onnoodig twistpunten opwerpen onder elkaar’. Heeft men dan niets ervan gevoeld, dat we juist riepen om een sàmen vechten tegen verraders van de zaak van onzen Koning? Laten we elkaar toch goed begrijpen, en niet doen, alsof het hier een

zaakje was van vliegen afvangen. Dáárvoor hebben we veel te groot gevoel van oprechte deernis met ‘De Rotterdammer’, welks mooi gebouw te Rotterdam verwoest is.

(16 Augustus 1940.)

20. Dr H.W. v.d. Vaart Smit.

Wat velen reeds wisten, wordt door den betrokkene thans zelf medegedeeld:

Sedert eenigen tijd is dr H.W. v.d. Vaart Smit hoofd van het A.N.P.-kantoor te Den Haag. Onlangs is hij bij de redacties van ‘kerkelijke en religieuze bladen’ zijn te betalen diensten komen aanbieden: in kwaliteit van het door hem nog steeds als Nederlandsch Christelijk Persbureau aangediende instituut wil hij deze kerkelijke en religieuze bladen doen profiteeren van de wetenschap omtrent, en het contact met ‘de duitsche instanties’ in Den Haag, gelijk die wetenschap en dit contact hem dan weer vergund zijn in kwaliteit van hoofd van het A.N.P.-kantoor.

We hadden dus eerst den z.g. Raad van Voorlichting, die al dadelijk andere overeenkomstige instituten afwees: men moest bij h è m zijn. Nu komt dr v.d. Vaart Smit weer afzonderlijk te staan.

We krijgen heusch te veel. En we vergeten niet, dat die z.g. Raad van Voorlichting zelf al dadelijk aangekondigd heeft, gebruik te zullen maken van het A.N.P.-net: er was dus al contacht met dr v.d. Vaart Smit, die trouwens in kwaliteit van directeur van het Ned. Chr. Persbureau het z.g. vertrouwelijke, maar valsche bericht van dien Raad inzake ons blad heeft verspreid; blijkbaar trokken de wederzijdsche betrokkenen zich van elkaars vertrouwelijkheidsgebaren onderling ook al niets aan.

Na wat wij geschreven hebben over dr v.d. Vaart Smit adviseeren wij onze bladen, ook deze private aanbieding onbeantwoord te laten, en er althans geen gebruik van te maken. Reeds heeft dr v.d. Vaart Smit van een predikant een duidelijk afwijzend antwoord ontvangen.

(16 Augustus 1940.)

21. Het glas champagne.

Volledigheidshalve melden wij, dat het in onderscheiden bladen, ook het onze, op gezag van het hoofdorgaan der Duitsche nationaalsocialisten aanvaarde verhaal van dr Mengelberg's glas champagne, opgeheven na de Nederlandsche capitulatie, door dezen heftig is weersproken in een interview met ‘De Telegraaf’. De verslaggever van gemeld duitsch orgaan (‘Völkische Beobachter’) zou twee flarden van een gesprek tot één verwerkt hebben; na de capitulatie der vesting Holland had dr M. alleen maar thee gedronken, en de champagne was gekomen na een in F r a n k r i j k behaald succes der duitsche wapenen.

We hopen, dat de interviewer van ‘De Telegraaf’ nu weer geen slierten van gesprek verward heeft. Dr M. versta, dat wij in Nederland niet graag twijfel uitspreken aangaande ‘Beobachtungen’ van den ‘Völkische Beobachter’. En, royaal gesproken, zouden wij het doeltreffender hebben gevonden, als hij ons niet had laten verwijzen naar een interview met ‘De Telegraaf’, doch in Nederland teruggekeerd was met een k n i p s e l u i t h e t d u i t s c h e o r g a a n z e l f, waarin **dit** rectificatie had aangebracht op zijn uitdrukkelijk verzoek. De Nederlandsche tranen waren zoo'n verzoek wel waard geweest. Heeft dr Mengelberg dáár zijn best n i e t voor gedaan, dan moest hij h i e r een toontje lager zingen. Heeft hij er wèl zijn best voor gedaan, doch tevergeefs, dàn moest hij in N e d e r l a n d nòg één toontje lager zingen.

(16 Augustus 1940.)

Uit de Schrift

1. Zaag en bijl in 's Heeren hand.

> Zal een bijl zich beroemen tegen dien, die daarmede houwt?
> Zal een zaag pochen tegen dien, die ze trekt?
> Jes. 10:15a.

Zóó als er vandaag gestreden wordt om een pan-europeesche macht, zóó werd in Jesaja's tijd geworsteld voor de pan-aziatische. Er was een machtig rijk, dat heel Azië (natuurlijk naar de kaart van destijds gezien) aan zich wilde onderwerpen, en dat in dien wedloop het al een heel eind gebracht had. Assur (Assyrië) heette dat rijk. Tegen dat rijk werd hier geconspireerd, en daar alleen maar gezucht. De lijst van overwinningen was lang, de katalogus van genomen steden was aanzienlijk. Kleinere staten allieerden zich tegen Assur; en wie dan niet mee wou doen, die kon op oorlog rekenen (Jes. 7), of werd voor 't minst verrader van de gemeenschappelijke zaak genoemd. Het uitzien was naar een machtigen bondgenoot, die den opdringer zou weten tegen te houden.

Zoo bleef Azië leven 'tusschen hoop en vrees'.

⋆ ⋆ ⋆

Maar in dat land, waar men te leven heeft 'in het geloof', in Judea, en in de stad, die beloften had voor een eeuwig koningschap (zij het ook een ander, dan Assur kón verjagen), daar leefde en werkte de profeet Jesaja. Hij behoorde niet tot dat ongelukkige slag menschen, hetwelk de leus aanheft: de kerk heeft niet met de zaken van staat of staten te maken. Want inzooverre alles met alles te maken krijgt, de staat ook met de kerk (let maar overal op!), inzóóverre heeft de profetie ook te doen met de dingen van den dag. Teneinde de beginselen, die

Gods Woord daarvoor geeft, te prediken, en de veronachtzaming daarvan, wáár ze ook aan den dag trede, te oordeelen in den naam des Heeren. Teneinde ook op concrete erkenning en doorvoering daarvan in het eigen volksleven aan te dringen.

Zoo moest dan ook Jesaja zich wel uiten over het ‘probleem-Assur’. Hij heeft het zóó uitvoerig gedaan, en zóó indringend, dat de inhoud zijner profetieën het tegendeel is van simplistisch. Wij zien vandaag zoo heel veel simplistische redeneeringen opdisschen; die vroeger putte uit zes, zeven, acht persbureaux, die leeft en zweert er thans bij één; en die eertijds de kansen van den één afwoog tegen die van den ander, spreekt thans rechtlijnig, ook in de toekomstvoorspelling. Wie met pro è n contra begon, eindigt maar al te vaak in het pro ò f contra.

Maar niet alzoo Jesaja. Wat hij, temidden van de hovelingen en ministers (het parlement was dáár) over de Assyrische kwestie in te brengen heeft, schijnt zóó ingewikkeld, en ligt dermate verspreid, dat men later heele theologische verhandelingen heeft kunnen schrijven over het probleem ‘Jesaja und Assur’.

Met name het kruisen van twee lijnen, die men door Jesaja's woorden loopen zag, gaven aanleiding tot verwondering bij die schrijvende theologen van daarnet. Hoe kon dat nu? Den éénen keer scheen Jesaja pro-assyrisch, den anderen keer was de man sterk anti. Hij was niet gemakkelijk in te deelen bij een partij, en heelemaal niet simplistisch.

Immers, den éénen keer scheen hij pro-assyrisch. Dat was, vond men, het geval zoo dikwijls als hij zeide: niet tegen Assur u allieeren en den éénen heiden bestrijden met behulp van den ander; want ge moet den strijd des Heeren voeren, en kunt dat niet doen in bond met heidenen. Inderdaad, Jesaja heeft sterk gepleit tegen een consequente, nimmer kamp gevende anti-Assurpolitiek, en tegen een geallieerd front, dat heidendom met heidendom zou willen uitroeien. Judea kàn niet met heidenen zich verzwageren; gebeden sluiten wapenen niet uit, maar sommige wapendragers sluiten de gebeden uit, - net als Assur. En dàn moet men in Jeruzalem niet capituleeren voor de alleen-maar-met-wapengeweld-methode. Als Jeruzalem de antithese tusschen zwakken en sterken, tusschen grooten en kleinen zou gaan preeken, en d á á r n a a r handelen, wèl, wat onderscheid blijft er dàn nog over tusschen Assur en Judea? Ook Assur zweert

bij de tegenstelling sterk-zwak; het denkt in machtstermen. Maar Jeruzalem moet in geloofstermen denken. Het wete, dat de eigenlijke en de blijvende antithese die tusschen de vreeze èn de verwerping van den Heere is. En d á á r m e e rekene Jeruzalems Koning. Dan zal hij niet zich tegen Assur allieeren met heidenen. Dan zal hij Assur zien als een geesel Gods, die de volken tuchtigt om hun zonde, en die dan ook de bondsgemeente aanleiding tot b e k e e r i n g worden moet. Tegen Assur geen wapengeweld meer, als God het eenmaal zelf uit de handen sloeg. Wie keert den geesel Gods?

Maar nu komt die andere lijn, welke de theologen die simplistisch willen hooren spreken, altijd zoo verwondert. Hoe fel kan Jesaja tegen Assur spreken! Ook Assur zal verbroken worden, zegt hij; en de Heere zelf zal hem verslaan.

Waarom, Jesaja?

Hoor toe: Zal een bijl zich beroemen tegen dien, die daarmede houwt? Zal een zaag pochen tegen dien, die ze trekt?

Jesaja ziet boven elk conflict de hand van den Heere, van Jahwe. En als Assur in eigen kracht roemt, eigen vleesch tot zijn arm stelt, zich zelf vergoddelijkt, dan zal de God, die de zaag door-Azië's boom joeg, aan de zaag herinneren, dat ze ook maar i n s t r u m e n t was in Zijn hand. En de bijl, die aan den wortel der aziatische boomen was gelegd, moet niet meenen, dat de bijl alles is! Tenslotte komt het op Hem aan, die er mee slaat en houwt; - dat is Jahwe, de God van David, de God van Davids grooten Zoon. D i e God is er in de pan-aziatische crisis. Hij is er m è t en i n Zijn wil tot openbaring van het koningschap van Davids grooten Zoon. En Hij zal het Rijk van dien Zoon doen komen, mee door Assur's drijvend geweld heen. Alle instrument, dat tegen Jahwe zich verheft, zal zelf verbroken worden. De contrasten tusschen grooten en kleinen zullen ondergeschikt gemaakt worden aan de antithese tusschen Jahwe-Christus en den Antichrist, die zelf, hoewel maar mensch, God heeten wil.

* * *

Laat ons nu vooral niet..... simplistisch redeneeren, simplistisch dezen ‘tekst’ ‘hanteeren’. Ze loopen weer over onze straten, de menschen, die precies weten, dat ‘de’ antichrist er

is; ze hebben, gelijk in elke eeuw, hun rekensommetje soms klaar: 666. Ze vergeten, dat zoo'n rekenkunstje ook toegepast is op Genserik, op Oranje, op den laatsten duitschen Keizer, op Napoleon etc.

Neen, neen, dien kant niet uit. Die gang is gevaarlijk. Want welke zaag is ooit aan het oordeel der weg-werping ontkomen, als ze principiëel ging pochen tegen wie haar trok? Was de verbondsgemeente van Israël soms niet zoo'n zaag? Maar toen ze op Golgotha pochte en na Pinkster bleef pochen, is ze in een hoek gesmakt. O, het arme zaad van Abraham! Ook die kerk valt onder dit oordeel, welke niet meer weet van het oneindig qualitatief verschil tusschen het instrument en God, die het gebruikt. Een qualiteitsverschil, dat wij te zien hebben niet als een werkformule voor een theorie, doch in het geloof aan de realiteit van Gods verbond, dat zelf alleen mogelijk was door dit qualiteitsverschil, doch dat voorts het ons geopenbaard heeft zonder vreeze.

Neen, wij gaan geen boomen kappen en doorzagen met dezen zaag-en-bijl-tekst. We gaan er althans niet op UIT trekken, voor dat zagen en kappen. Want we schrijven dit tekstwoord aan den ingang van onzen eigen hof, dien wij te bewerken kregen. En als wij het dáár hebben te lezen gehangen, voor ons zelf, ons, ons zelf, dàn roepen we ook alle pan-aziaten, en alle paneuropeeërs op om mee te lezen, om mee te schrikken, om mee te aanbidden voor den éénigen God, die eeuwig leeft, die alleen God is, die alle antichristenen en ook eenmaal, God weet wanneer, d e n Antichrist verdoen zal door den adem van Zijn mond, en die ons, hanteerders van de zaag van dezen preektekst, slechts genadig wezen zal in den Heere Jezus Christus; Hij is de zaag, die nooit gepocht, de bijl, die nooit dan in den Heere heeft geroemd, en die toch is weggeworpen en verdaan, om onzentwil, opdat wij leven zouden, alleen door Hem.

(14 Juni 1940.)

2. Sabbath op het oorlogsveld.

> En ik zag, toen het Lam één van de zegelen geopend had, en ik hoorde één uit de vier dieren zeggen, als eene stem van eenen donderslag: Kom en zie.
> En ik zag, en zie, een wit paard, en die daarop zat, had eenen boog, en hem is eene kroon gegeven, en hij ging uit overwinnende, en opdat hij overwonne.
> Openb. 6:1, 2.

Beginnen we met een aanhaling:

'Het gezicht der vier paarden met hunne ruiters' 'sluit zich aan bij de nachtgezichten van Zach. 1:8 v.v., en 6:1 v.v. Ook daar zijn het vierderlei paarden, die gezien worden, terwijl hun kleuren vrij wel gelijk zijn aan die der paarden in ons hoofdstuk. Alleen is de volgorde der paarden in Openb. 6 eenigszins anders, dan in Zach. 1 en 6. Dat is echter slechts een formeel verschil, hetwelk in verband staat met de onderscheidene bedeeling, in welke deze gezichten gezien werden: door Zacharia in den tijd vóór 's Heeren komst in het vleesch, door Johannes na de geboorte, het lijden, en de verhooging van onzen Heiland; terwijl toch zakelijk de gedachte dezelfde is. In den Ouden dag moest alles dienen, om de komst van den Zone Gods voor te bereiden. Toen moest de weg voor Hem bereid worden. Daarom gaan in Zach. 1 en 6 de gekleurde paarden voorop, en volgen de witte. Nu de Zone Gods echter gekomen is, en Zijn verzoeningswerk volbracht heeft, en gezeten is op den troon naast den Vader, om de gansche wereld te regeeren, bezigt Hij alles als middel, om Zijn Koninkrijk ter overwinning te voeren. Daarom gaat in ons hoofdstuk het witte paard voorop. Het is om de aanwijzing van de overwinning door dien ruiter te doen, de andere paarden en ruiters doen hulpdienst voor den eersten ruiter en zijne overwinning, en zij zijn hem tot dienaars.'

Aldus één van onze uitleggers.[1)]

* * *

Het wil dus zeggen: de sabbath is er - ook op 't oorlogsveld.

De paarden zijn hier oorlogsinstrument, 'niet als werkdier, voor den arbeid op het veld, maar als gespannen voor den krijgswagen', komen ze hier voor.[2)] Oorlog, honger, dood. Het

1) Dr S. Greijdanus, Komm. Openb., blz. 145.
2) t.a.p.

evangelie van den verhoogden en gereed gekomen Christus is de ruiter op het witte paard. Dat Evangelie van den aangebrachten sabbath gaat voorop.

Het is dus nieuwe bedeeling, ook op het slagveld. Het oorlogsterrein breidt zich uit, want het sabbathsterrein i s al uitgebreid.

En zooals in de oude bedeeling de werkdagen voorop gingen, en de sabbath achteraan kwam, doch in de nieuwe bedeeling de sabbath vooropgaat, vanwege Christus' Paschen en de werkdagen volgen,

en zooals we dus onze rust verklaren uit den arbeid, doch den arbeid uit de aangebrachte Rust,

zóó verklaren wij de Rust van Christus, onzen sabbathskoning, niet als een vinding van ressentiment der religieuze gemeente,

doch wij verklaren de onrust van de oorlogsellende uit Zijn R u s t , de Rust van Christus onzen Kurios.

We kùnnen weer preeken. We hooren eerst klokken, dàn kanonnen.

(21 Juni 1940.)

3. Oorlogsvoeding.

> En neem gij voor u tarwe en gerst en boonen en linzen en gierst en spelt, en doe die in één vat, en maak die u tot brood: naar het getal der dagen die gij op uwe zijde nederliggen zult: drie honderd negentig dagen zult gij dat eten. Uwe spijs nu die gij eten zult, zal in gewicht zijn twintig sikkelen daags; van tijd tot tijd zult gij die eten. Gij zult ook water naar zekere maat drinken, het zesde deel van een hin; van tijd tot tijd zult gij het drinken. Ezech. 4:9-11.

De symbolische handeling ter begeleiding en ondersteuning van het profetische woord behoort tot het methodisch apparaat der profeten Israëls; ook Ezechiël moet op Gods bevel ze verrichten.

Gemakkelijk viel hem dat niet. Hij moet niet minder dan in een eigen honger-periode een uitgehongerde bevolking afbeelden. Zes graansoorten moeten door elkaar gemengd worden in het brood, dat hem te eten gegeven wordt. Een wonderlijk mengsel, 't is niet best. Vooral niet voor een Israëliet, die in zijn wet tegen

het mengen van ongelijksoortige stof uitdrukkelijk gewaarschuwd wordt (Deut. 22:9, 10, 11; vgl. ook Lev. 19:19). Brood, waar àndere ingrediënten doorheen gewerkt waren, beteekende derhalve: armoede en economische nood; maar ook: geestelijke verlating. Als men n.l. zijn toevlucht nemen moet tot wat een orthodox man tegen de borst stuit, is dat niet maar economische ontblooting, doch vooral religieuze verlating. Evenzoo was voor Joël niet dit het ergste, dat de sprinkhanen de akkers afvraten (economische nood), doch dat ze het a l t a a r in den tempel kaalvraten, zoodat het volk niet meer in Jeruzalem offeren kon: het kon niet eens meer zijn God 'bedienen'; en dàt was nu de nood-in-het-religieuze. Het oorlogsbrood van Ezechiël smaakt slecht; er zit veevoer (gerst) in, en nog minder supl, tot peulvruchten toe..... Maar vooral - het is o n r e i n : het wijst op een lotsgemeenschap met wat niet strookt met Israëls dieper leven.

Dit tranenbrood moet de profeet geruimen tijd eten. Onze vertaling heeft: 390 dagen, en velen denken daarbij aan de veertien maanden van Jeruzalems belegering. Anderen lezen: 190 dagen, en denken aan de periode der ballingschap van het tienstammen-rijk: voor ieder jaar één dag in de symboliek. Zóó lang moest de profeet (vs 4) op zijn linkerzijde liggen: een machteloosheids- en verstijvings-houding, die beeld zal zijn van de over het volk komende ontkrachting.

De 'zieke' man zal op rantsoen staan: niet meer dan 20 sikkels krijgt hij te eten, d.w.z. 327.4 gram (Noordtzij); 'ruim drie ons per dag, welke dan over verschillende maaltijden moeten worden verdeeld' (dezelfde). Met zijn drank staat het al niet beter: het zesde deel van een h i e n is zijn rantsoen en d.i. 'slechts weinig meer dan 1 liter per dag (1 hien = 6.074 L.)..... misschien voldoende om het leven te rekken, maar niet om het dorstgevoel in den zomertijd afdoende te bestrijden' (Noordtzij).

* * *

Het maakt een groot verschil of een profeet van Israël in het Oude Testament in een symbolische handeling oorlogsvoeding neemt, dan wel of leden eener bepaalde volksgemeenschap in de dagen van het Nieuwe Testament vanwege opgedrongen lotsgemeenschap met een volk, dat hun den oorlog bracht, in een

paar weken tijds daarna zich zulke oorlogsvoeding zien opgelegd. Tusschen dat profetisch gebaar en onze huidige nooden is een groot verschil, evenals tusschen de belegerde stad Jeruzalem, die hier in haar nood geschilderd wordt, en ons volk dat geen kerkvolk meer is.

Maar er zijn ook punten van overeenkomst. En vooral - er is eenzelfde historische openbaringslijn.

Punten van overeenkomst zijn er. Als Jeruzalem straks zijn oorlogsbrood te kauwen krijgt en gerantsoeneerd wordt, zelfs in betrekking tot het allereerste levensmiddel, water, wáter, - dan is het stilliggen van den regelmatigen tempeldienst, dan is het verschraalde of verschaalde offer, dan is het leege altaar het ergste: een leeg altaar, dat doet m é é r z e e r dan een leege tafel. En wie er anders over denkt, die is in den nood al spoedig de man gebleken, wiens liefde verkild is, de hypocriet, die heengaat, nu ja, omdat hij er nooit echt in geweest is. Als David de toonbrooden van het heiligdom eet in dagen van nood, doet hij hetgeen in dien nood geoorloofd is, nu de priester zelf ze hem gaf; en de priester desgelijks handelt goed. Maar als David dat een prachtig buitenkansje vindt, op altaar en tempel te mogen vegeteeren, en als hij dat fijne 'heilige' brood n i e t zwaarder te verteren vindt dan Ezechiëls oorlogsbrood van vandaag, dan is David geoordeeld. Brood, dat schraal is, water, dat krap toegemeten is, - dat beteekent lotsgemeenschap met de paria's van heel de wereld; het beteekent het brandmerk in den rug àller slaven: vae victis, wee, wie de zwakste is gebleken, bij de mènschen wee! Maar als het schrale brood dan bovendien nog is samengesteld op onwettige manier, als het niet 'kósjer' is, dan is dat meer dan lotsgemeenschap met de s l a v e n van de heele wereld. Het beteekent alsdan lotsgemeenschap met de h e i d e n e n , met de v r e e m d e n in religieuzen zin, met de o n b e s n e d e n e n van hart. Wie d a t niet het ergste vindt, en wie d i e n bijsmaak er niet meer aan proeft, die zal d a a r i n hypocriet blijken, weggeloopen straks, omdat hij toch al niet echt er bij was, noch er in. En als d i e man later dan weer prachtig brood krijgt opgedischt, en van 'kosjere' samenstelling, dan zal hij er niets bizonders aan proeven, dan alleen maar dit, dat het weer het v l e e s c h doet glanzen. Dat hij weer w e t s c o n f o r m mag eten, ja, dàt is hem ten eenenmale ontgaan.

Zijn periode van het schrale eten en drinken is hem een proefprocedure geworden. In de distributieperiode is hem van Godswege een spiegel voorgehouden; maar och, hij zag er alleen maar in, hoe mager hij was naar het lichaam; hij heeft niet eens ontdekt, hoe mager hij was naar den geest. Het ontging hem, dat Jahwe een 'magerheid' over het volk 'g e z ó n d e n ' heeft, opdat zou blijken, wie de oogen open heeft voor de eischen van de w e t en wie niet. Hij keek in den spiegel, maar hij is nog minder dan de man, die terstond v e r g a t, hoedanig hij was. Hij kon niet v e r g e t e n, want hij had n i e t s g e z i e n. Hij kende alleen maar de bakkersformule van het oorlogsbrood, en de sanitaire effecten, die het had op zijn vleesch. Hij had nooit de vraag gesteld, hoe de c u l t i s c h e formule van dat oorlogsbrood was, en hoe het de w e t g e v e r Israëls was, die daar zoo bedachtzaam zijn drank hem schonk tot aan dat streepje, dat op zijn beker aangebracht was: tot zoover en niet meer, vanwege de aanwezigheid van de gerichten van Jahwe!

* * *

Die openbaringslijn der g e e s t e l i j k e schifting, der formeering van een o v e r b l i j f s e l naar de verkiezing, d i e i s e r ó ó k n ú.

Oorlogsbrood, rantsoen. Vindt ge d à t het ergste? O neen, maar die g e e s t e l i j k e penétratie, d i e is het zwaarste lot. Lotsgemeenschap met de p a r i a 's aller landen, vindt ge d i e het ergste? O neen, maar de lotsgemeenschap met anti-christelijke bewegingen, d i e is ons zware kruis: een dagblad, dat niet opgemaakt is e voto Dordraceno, en de algemeene censuur die uw geestelijke spijze voor u indenkt naar niet-christelijken maatstaf, dàt is het ergste. Geen vacantie-genoegens meer? Maar de achteruitgang van kerk en zending, de kwijning van de zaak van Gods koninkrijk, dat is veel erger.

En wie d a t niet ziet, en niet d a a r o v e r tobt, die zal straks blijken uitgevallen uit de rij der bondgenooten, óók als de distributiekaart weer in de kachel gaat. Hij heeft de bakkersformule bestudeerd, maar niet de wetsformules. Hij is tot zijn ééne graansoort weergekeerd, doch heeft nagelaten het beginsel der wet, die als cultisch voorschrift hem waarschuwde tegen vermenging met het heidendom, tegen pénetratie van vreemde leer en zede.

Oorlogsbrood en distributie, en een belegerde stad, - ze zijn

er weer. En de schifting gaat onherroepelijk verder. Die onrecht doet, dat hij nog onrecht doe; en die vuil is, dat hij nog vuil worde. En wat daar verder volgt (Openb. 22:11). Zalig is hij, die brood eet in het koninkrijk Gods. Ja, zalig is hij, die den wil Gods doet, van harte, en die zijn brood kan onderscheiden met de geestelijke keur, zijn tafel aan kan schikken met de wet in 't hart. Zalig, wie de pacifieke pénetratie van heidendom en valsche leer verafschuwt als de pest, hetzij hij weinig eet of veel, hetzij hij mèt of zonder bon aan tafel moet.

Het overblijfsel der verkiezing wordt ook tegenwoordig openbaar. De afval ook, - de langzame. Want zóó kwam Christus in Ezechiëls tijd, en zóó komt hij ook nu.

(28 Juni 1940.)

4. Ontevredenheid zaaien.

> En de burgers van Sichem bestelden tegen hem, die op de hoogten der bergen lagen leiden, en al wie voorbij hen op den weg doorging, beroofden zij; en het werd Abimélech aangezegd.
> Gaäl de zoon Ebeds kwam ook met zijne broederen, en zij gingen over in Sichem, en de burgers van Sichem verlieten zich op hem;
> en zij togen uit in het veld, en lazen hunne wijnbergen af, en traden de druiven, en maakten lofliedekens; en zij gingen in het huis huns Gods, en aten en dronken, en vloekten Abimélech.
> En Gaäl de zoon van Ebed zeide: Wie is Abimélech, en wat is Sichem, dat wij hem dienen zouden?
> Richteren 9:25, 26, 27, 28a.

Sichem, in de dagen der Richteren, - 't was niet veel in het oog van menschen, zooals wij zijn, menschen, die in een paar maand zóóveel volken zien onderworpen en zóóveel vierkante kilometers grond bezet.

Niettemin had Sichem een ‘kóning’. In den tijd van ons teksthoofdstuk heette de titularis Abimelech.

De Richterenperiode miste een centraal gezag, en dat was een gevolg van de ontrouw aan het Woord van God. Twee rampen, die samen de deur openzetten voor willekeur en revolutie, voor gerechtelijken moord en snelle regeeringswisseling.

Sichem had dat aan den lijve ondervonden. De manier, waarop Abimelech aan het bewind gekomen was, legde er getuigenis van af. Hij was, om zoo te zeggen, een hinderlijke figuur in het schouwtooneel van de kerk des Ouden Verbonds. Wanneer op het doek een film vertoond wordt, of een lichtbeeld, en in de zaal is iemand, die van zijn plaats opstaat, en zóó gaat staan, dat hij het beeld onderschept, dan zien de menschen niets meer, dan een figuur, die zij niet scherp onderscheiden. En wat ze zien móéten, ontgaat hun. Zoo is ook Abimelech: onder Israël dient alle koningschap, en alle leiderschap theocratisch te wezen: het dient zich te verbinden met de priesterlijke liefde, die d i e n t . Maar Abimelech komt tot de macht door een 70-voudigen moord; dat er één ontsnapte, was werkelijk niet z i j n 'schuld'.

Niet lang echter handhaaft zich de tyrannie, die een zedelijken grondslag mist. Straks dingt een ander naar de heerschappij, en die ander is al evenmin kieskeurig in het zoeken naar de middelen, die hem op het schild kunnen heffen. Tusschen Abimelech en zijn onderdanen, de burgers van Sichem, komt 'een booze geest' een wig drijven: het afweekingsproces is dra aan den gang. En dezelfde burgers, die zoo 'enthusiast' Abimelech tot dictator hebben uitgeroepen, zijn nu na enkele jaren al klaar, om hem op zij te dringen.

Dat gaat evenwel 'methodisch', 'systematisch'.

Nummer één der revolutionaire methoden is: opzettelijk ontevredenheid zaaien. Men legt lieden in hinderlaag; hun taak is, relletjes te veroorzaken, die Abimelech's bewind in kwade reuk moeten brengen. Men máákt misère, opdat het volk die misère straks verwijte aan de verantwoordelijke regeeringsinstanties. De bergstreek, toch al ontoegankelijk, en moeilijk te controleeren, wordt onveilig gemaakt; een fluistercampagne ontwikkelt zich straks, spoedig en heftig. Hebt u het al gehoord: al weer een karavaan geplunderd! Mooie regeering hebben we! Terwijl de profetie k l a a g t , dat destijds in Gods verbondsland een ieder deed wat goed was in zijn oogen, daar gebruikt de revolutionaire clan deze klacht, schijnheilig genoeg overgenomen, als een welkom p r o p a g a n d a m i d d e l . Men stóókt: straks zal de zittende regeering de gevolgen wel ondervinden, wanneer het 'uur der bevrijding' eens slaat. Verraders werken achter de schermen; maar zij zuchten steen en been over het verraad; de

slappe regeering ‘verraadt’ de ‘onschuldige slachtoffers’, die men ostentatief beweent.....

Nummer twee der revolutionaire methoden is: zorgen voor een candidaat-bevrijder; een man, die op de ruïnes van den verlepten inboedel de vaan van een nieuw, een jeugdig bewind zal planten, zoodra het groote uur, de stonde der bevrijding maar slaat! Als zoodanig fungeert hier een zekere Gaäl. Sommigen hebben gemeend, dat hij het proletarisch element vertegenwoordigde in tegenstelling met den aristocratischen Abimelech. Abimelech - die naam wijst op een koninklijken vader; het zou dus een man van deftige afkomst wezen. Gaäl evenwel is de zoon ‘Ebed’; dat kan een eigennaam zijn, doch ook beteekenen: ‘slaaf’. Indien dit de juiste opvatting zou zijn, zou hier een ‘man uit het lagere volk’ een tegencandidaat zijn tegen den ‘dwingeland der plutocratie’. Evenwel - zekerheid aangaande den naam ‘Ebed’ hebben we niet; in dezen is dus voorzichtigheid den uitlegger geboden. Dit ééne is wel duidelijk: Gaäl heeft niet opgezien tegen ‘een opmarsch naar Sichem’. Met een keurbende van vertrouwden, zijn élite, rukte hij de stad binnen, de avonturier van onbekende afkomst. Verbondskind? Wat maalt men daarom? Abrahams zaad? Wel neen, het komt slechts op de dáád aan. 't Is een Kanaäniet, - maar hij tenminste heeft i n i t i a t i e f ! Hij maakt handig gebruik van de heerschende ontevredenheid, en wakkert ze aan. De heroïsche moed, en dan van een genie, dat uit de lucht kwam vallen; - is 't geen geschenk van ‘de Voorzienigheid’?

Nummer drie van de revolutionaire methoden is nu: syncretisme in den godsdienst, gepaard met een krachtig appèl op de diepere volksinstincten, plus gedweep met de ‘volksche’ cultuur. Men gaat naar buiten op het veld, - de groote optocht van bodemverbondenen! Men maakt een religieuze ceremonie van den oogst! Een dankzeggingsdienst ontbreekt niet; zouden de prachtige boeren, die op hun eigen bodem groot geworden zijn, niet de voorzienigheid erkennen in den oogst? Maar vooral geen sectarische kerk! Vooral geen traditioneele dogmatiek! Vooral niet de orthodoxe Jahwè-dienst, laat de orthodoxe priesters zich niet met politiek inlaten! Men brengt zijn religieuze ceremoniën over naar het huis van..... Baäl Berith. D.w.z. van den ‘Baäl des verbonds’. O zeker, 't verbond blijft aan de orde! Men is niet

anti-religieus; de tradities van het voorgeslacht worden met begrijpende achting bejegend. Maar - er zij toch een n i e u w e religie: de Baäl, de ‘nieuwe’ god, die bij den bodem past, is met den niet-distinctieven, niet exclusivistischen, niet-sectarischen naam van Baäl prachtig getypeerd. De oude god van het oude ras, dat sedert vele eeuwen in Kanaän gewoond heeft kan zijn naam ook zonder redelijk bezwaar aan Jahwè leenen; baäl beteekent: heer. Maar die naam heeft boven het streng-orthodoxe ‘Jahwè’ dit voor, dat hij verbonden is aan het oude bloed, den ouden kanaänsbodem, - een prachtig symbool van religieuze natuurverbondenheid..... De mythe keere terug en werke opvoedend.

Straks wordt het religieuze oogstfeest, gewijd aan den ouden baäl-berith, het hoogtepunt van het aldus opgewekte volksenthusiasme. Onder luid geroep wordt Abimelech gevloekt, en de nieuwe aera ingeluid..... De teerling is geworpen, - wie nu nog terug wil, is verrader van de nieuwe religie, en van de bevrijding!

Het eind is straks een vreeselijk bloedbad. Velen vallen er aan ten offer, en ook Abimelech zelf vindt een smadelijk einde.

* * *

't Zijn oude geluiden, maar ze klinken ons geslacht als nieuw in de ooren. Niet, dat men zeggen kan: deze is van A, en de ander van B een zuiver prototype: de l i j n e n kruisen zich thans weer anders. Maar men vindt dezelfde dweperij, dezelfde methode, dezelfde mythen, dezelfde ‘religiositeit’. De God van Luther? - de oude germaansche Wodan is beter. De orthodoxe mensch? - maar de heroïsche is beter. Logische speculatie en kerkelijke theologie? - maar de mythe is beter. Traditie en legaliteit? - maar de s t ú w e n d e kracht is beter, en de revolutionaire methode, mits ter hand genomen in dienst van het ideaal eener volks- en bodem-verbondene religie van dynamisch gehalte is beter! Onrecht? Wat d è z e dynamiek doet, dat is a l t i j d recht!

Nu lette de kerk, die het Oude Testament als Gods Woord erkent, voor het minst op deze twee dingen.

In de eerste plaats: Abimelech en Gaäl zijn beiden onder het oordeel Gods verpletterd. Het was God, die een ‘boozen geest’

gezonden had tusschen Abimelech en Sichems burgers. De Heere God heeft het pad der eigenwilligheid en de slagvelden der principiëele verwarring in zijn theocratische verbondsgemeenschap telkens en telkens weer laten opbreken om beurten door de elkaar bekampende partijen. Partijen, die niet naar de schriftuurlijke antithese zich afgrensden tegenover elkaar, doch zich van elkaar onderscheidden door maatstaven in het kader van tegenstellingen, die zij zelf bedacht hebben. Zoo slaan de bommen en granaten van 1914-'18 en van 1940 diepe gaten in de wegen der wereld, want de tegenstellingen die menschen maken zijn niet naar de principes van het Woord geformuleerd. Heden Abimelech, morgen Gaäl - en het eind is, dat na de Richteren-periode de Heere het theocratisch koningschap stelt, gemarkeerd in David, en daarom uitdrijvende Saul. Zoo komt over Compiègne I en II tenslotte de theocratische Priester-Koning Jezus Christus Triumphator tot zijn laatste heerschappij. Het hoofd omhoog, uw verlossing komt!

In de tweede plaats: de revolutionaire woeling, die te Sichem tegen Abimelech stemming maakte, kon hem veel verwijten. Abimelech was ook een sta-in-den-weg, toen Jahwè het beeld van den theocratischen priester-koning projecteerde. Maar toen Sichem dezen duivel uit wilde werpen door Beëlzebul, den overste der duivelen, toen werd Israël nóg verder afgevoerd van het schouwtooneel, dat den Messias aan de kerk vertoonde. Slechts de terugkeer naar het W o o r d heeft weer verlossing gebracht.

Alzoo zal het ook met dit geslacht zijn. Amen.

(5 Juli 1940.)

5. Volksgunst.... ijdelheid.

> Want een komt uit het gevangenhuis om koning te zijn, daar ook een die in zijn koninkrijk geboren is, verarmt. Ik zag alle levenden wandelen onder de zon, met den jongeling, den tweede, die in diens plaats staan zal; daar is geen einde van al het volk, van allen die vóór hen geweest zijn; de nakomelingen zullen zich ook over hem niet verblijden: - gewisselijk dat is ook ijdelheid en kwelling des geestes.
> Pred. 4:14, 15, 16.
> Van alles wat gehoord is, is het einde van de zaak: Vrees God en houd zijne geboden, want dit betaamt allen menschen.
> Pred. 12:13.

'Vox populi vox Dei', - de stem van 't volk is die van God...

Wat een lange reeks van meeningen heeft zich in deze spreuk al tot uitdrukking zien brengen. De democratie heeft zich ervan bediend, en de dictatuur niet minder. In het eerste geval was de 'stem van God' meestal mythisch bedoeld, in het tweede óók de 'stem des volks'. In het eerste geval werd de stem des volks continu gedacht, in het tweede als extatische roep van het groote 'oogenblik' der historische doorbraak tot de in de jongste mythe gepredikte idealen gezien.

De Prediker denkt er anders over. Want bij mythen kan hij maar niet leven. Hij heeft op a l l e r l e i wijs rust voor zijn benauwden geest gezocht; waarom zou hij dan niet óók aan de mythe zich vergaapt hebben? Maar ach, - de feiten..... De stem des volks roept heden: Heil Dir im Siegeskranz..... en morgen: kruis hem, kruis hem.

Nieuwe, nog ongeformuleerde idealen behoeven maar een nog jongeren drager, die hun formule thematisch uitwerkt, en daarbij zéér heroïsch denkt, en de nieuwe dageraad is geboren! En kijk, de 'arme, maar wijze jongeling' van vs 13 brengt zijn tractement mee; hij slaagt er beter in, dan de aftandsche 'oude, maar dwaze koning, die niet meer verstaat zich te laten waarschuwen'. Het volk heeft gauw gekozen, meer voor de woordvoerders dan voor hun gevoerde woord: Heil Dir..... Straks worden Bastilles bestormd. gevangenissen geopend, deportaties ongeldig gemaakt, en de arme, maar tactische jonge figuur, die het 'groote oogenblik verstond', komt, naar vs 14 zegt, uit de gevangenis; en hij schaamt zich niet; wat het oude régime hem aandeed, was immers de laatste consequentie van deszelfs reeds transparant geworden

dwaasheid? Reeds dragen zijn adepten hem op de schouders, en het gaat linea recta naar de residentie der verjaagde regeering: de parvenu wordt heros, en drager van de hoogste macht.

Namen zoeken? Het is niet noodig. Aan Jozef denkt de een, aan Jerobeam de ander, aan Astyages, Cyrus, Onias, Alexander Jannaeus, Alexander, den zoon van Herodes den Groote nog weer derden. Aan tijd- en landgenooten, hun geschiedenis of hun droomen, denken zéker vierden. Maar de Prediker zinspeelt op niemand. Hij heeft een algemeenen regel op het oog; en hij kent geen eeuw, die geen voorbeelden aan kan wijzen.

Met één slag zijn alle verhoudingen dan veranderd. Hoe men ook vertaalt, hetzij men met de Statenvertaling den man van aanzien in vs 14 b berooid in ballingschap ziet gaan, hetzij men dit tekstgedeelte laat slaan op den nieuwen gezagsdrager van daareven (‘arm geboren tijdens het koningschap van den oude’), - in beide gevallen is de záák dezelfde.

En dan is daar die overeenkomstige volksreactie. ‘Al de levenden’, hyperbolisch gesproken, beteekent dat: zoo goed als iedereen, ‘al de levenden’, kiezen de zijde van het nieuwe licht, ze zijn vóór den man van het opvallende succes. Ze stemmen vóór den onstuimige, die de plaats van den oude in zal nemen. ‘Dat is’, aldus de Kantteekeningen, ‘openlijk converseerende, of omgaande, te weten, o m b i j t i j d s z i j n e g o e d e g r a t i e o f g u n s t t e v e r w e r v e n’. Ziedaar het paard, waarop ze nu ineens allemaal gewed hadden, het groote nieuws van de arena! Of neen, 't was eigenlijk geen ‘wedden’, doch een ontdekken, een intuïtief taxeeren geweest! Geen eind, aldus vertaalt men vaak vs 16 a, geen eind was er aan de volksmenigte, de scharen, die hem volgden. (Gemser, Siegfried, e.a.)

Toch, aldus vs 16b, dachten latere generaties er niet meer zoo over. De komeet trok weer voorbij en toen een andere ook nog maar werd áángekondigd, trok diè de belangstelling. ‘De nakomelingen zullen zich over hem ook niet verblijden’; de latere generaties jubelen hem niet meer toe; later is hij niet meer bemind..... Want ook dit is ijdelheid en een najagen van..... wind.

Een najagen van wind. -

't Is alles wind, waar zich zijn hart mee streelt.....

⋆ ⋆ ⋆

Is dan dit het einde? Het défaitistische, dat onherroepelijk relativeert?

Ja, zoo verkondigt steevast elke nieuwere élite, die de macht gegrepen heeft. Défaitisme wordt dan ambtshalve verboden. ‘Murmureeren’, in sommiger taal heet dat tegenwoordig wel eens ‘kankeren’, wordt dan ook publiekrechtelijk vervolgd. Evenwel, de vervolging wordt alleen maar ingesteld, inzooverre het défaitisme zich richt tegen den n i e u w e n held en z i j n régime. Het ‘murmureeren’ tegen den vroegeren, thans afgeleefden systeemtijd was natuurlijk een heel andere zaak geweest; dàt was tóén ontwakend volksbewustzijn geweest.

Maar de Prediker weet, dat zulke uiteenloopende waardeeringen van den ontevredenheidsgeest óók behooren tot de ‘ijdelheid en het jagen naar wind’. Het is, zoolang in het staatsleven niet de vreeze Gods en de wet des Heeren tot haar recht komen, àlles ijdelheid. IJdelheid, omdat de mensch in beide gevallen, dat van den oude, en óók dat van den nieuwe, steeds weer aanknoopt bij zichzelf, d.w.z. bij de ijdelheid, bij wat tenslotte wind is, en geen ‘substàntie’, geen ‘hypostáse’, geen ‘v a s t e g r o n d v a n b e t r o u w e n e n v a n r o e m’.

Maar zóóver is de Prediker van den défaitist, ook van den quasi-stichtelijken défaitist verwijderd, dat hij er geen genoegen mee nemen kan, te blijven staan bij een weemoedig klagen over de ijdelheid en het jagen naar wind, dat zoowel rechts als links van de door menschen getrokken scheidslijnen van gelegenheidsantithesen aan de orde van den dag is. Menschen trekken vandaag hun scheidslijnen zóó, morgen doen ze het anders. Heden loopt de lijn tusschen oostersche en westersche beschaving, morgen tusschen democratie en monarchie, overmorgen tusschen democratie en plutocratie, een dag later tusschen nationaalsocialist en bolsjewiek, jood en ariër, germaan en galliër, noorsch en latijnsch ras, spilgenooten en spilbestrijders. Deze demarcatielijnen worden steeds weer uitgewischt, en de groepeeringen der opponenten wisselen daarom bij den dag.

Dit te constateeren, en dan n i e t m e e r te weten, n i e t m e e r te zeggen, is het èrgste défaitisme; het doet bij èlken brand afzijdig staan, en is in den grond der zaak ongeloovig, al zingt het ook dagelijks psalmen o v e r ‘uit de diepte’.

Maar de Prediker zingt ‘u i t de diepte’, waar hij zijn God

ontmoet heeft. Toen Deze hem te sterk werd, gingen zijn oogen open. Hij zag, dat het alles ijdelheid en windbejag is, z o o v e e l h e t v l e e s c h b e t r e f t. Maar dat hij het vleesch, en dan ook àlle 'vleesch' zoo 'dóór-gekregen' had, dàt kwam van zijn verbondenheid, niet aan eenigen 'geest' der 'eeuw', doch aan den Geest van God.

En daarom wordt zijn slotwoord n i e t: dat men nu maar aan àlles vertwijfelen moet; en óók n i e t: dat àlles onder het oordeel ligt, en dat èlke 'houding' als 'houding' is veroordeeld; en evenmin: dat de jacht naar wind óók wind is, dat niemand ooit meer dan wind in handen krijgt, en dat het dus het meest profijtelijk is, de huik maar naar den wind te hangen, en het laatste succesnummer nèt precies op tijd applaus te geven, en den buurman met het applaus net één tel voor te wezen, de nieuwe beweging te mijden, zoolang het oude régime zich nog doet gelden, en haar bij te vallen, of althans ópenlijk bij te vallen, als het oude zijn hielen heeft gelicht, dan wel beentje is gelicht.

O neen, - zijn slotwoord, waarin hij met ons tot rust en tot evenwicht en tot zijn nieuwe startbaan komt, is dit: Het einde van de zaak, nu alles is gehoord, het slotwoord van het geheel is: v r e e s G o d e n h o u d Z i j n g e b o d e n. Dewelke op papier staan. Want dat is aller menschen zaak. Dáár ligt de scheidslijn; daar een demarcatielijn die nooit weer uitgewischt wordt; dáár wordt een antithese geproclameerd, die niet als gelegenheidswoord te dienen heeft. De oude man, en de onstuimige jongeling van hierboven zijn er beiden door bepaald, of zij het weten of niet weten. Want Christus Jezus is er door bepaald. En de kerk dus ook, en heel de wereld.

Gij ziet het niet?

O neen, maar daarom zegt het volgende, en laatste vers dan ook, dat God alle werk in het gericht brengt. Hij staat boven de vakbonden en boven de Gestapo, boven de Gepeoe en de S.S., boven den generaal die gevangen neemt en den ander, die gevangen genomen wordt, boven de berichtgevers die hun ganschen geest uitlaten, en de anderen, die het niet doen. Wie Hem toebehoort, heeft de volksgunst gewogen en te licht bevonden. Maar de goedertierenheid Gods is hem meer geworden dan het leven: zij werkte hem een gansch zeer uitnemend eeuwig 'gewicht' van heerlijkheid.

(12 Juli 1940.)

6. Verwarring.

> En ik zal jongelingen stellen tot hunne Vorsten, en kinderen zullen over hen heerschen.
> En het volk zal gedrongen worden, de één zal zijn tegen den ander, en een iegelijk tegen zijnen naaste: de jongeling zal stout zijn tegen den oude, de verachte tegen den geëerde.
> Wanneer iemand zijnen broeder uit het huis zijns vaders zal aangrijpen, zeggende: Gij hebt een kleed, wees ons tot overste, laat toch dezen aanstoot onder uwe hand wezen:
> zoo zal hij te dien dage zijn hand opheffen, zeggende: Ik kan geen heelmeester wezen, daar is ook geen brood en geen kleed in mijn huis, zet mij niet tot een overste des volks.
> Jesaja 3:4-7.

Wij spreken nogal eens over de gerichten Gods, die over ons land komen. Maar dit ons spreken is lang niet steeds geloovig, diep, getrouw. 't Is soms niet meer waard, dan het aantrekken van den profeten m a n t e l . De scherp analyseerende, en konkreet op de dingen ingaande pro f e t i e , - d i e moet dan nog kómen. Ze blijft vaak weg. ‘Het volk, dat van kermen verstand heeft’, is met den mantel al vaak content. Ik geloof, dat de Heere Zich zeer vertoornt over velerlei christelijk gebazel. Formeele g e z i n d h e i d s ethiek is het: kermen, verootmoedigen, zuchten, bidden. Maar materiëel zeggen: zóó en zóó moet gij vandaag dóén, dat ontbreekt maar al te veel. We krijgen dan ‘verstand van kermen’. Maar geen kermen van verstand.

Zulk gekerm vergroot het g e b r e k a a n l e i d i n g . En waar blijkens Jesaja 3 dit gebrek aan leiding een o o r d e e l is, wordt het oordeel in zùlk gekerm alleen maar vergroot. Slechts in de b e k e e r i n g wijkt het; want die is ook altijd van A tot Z concreet; geen formeele gezindheidsethiek, doch materiëele werkethiek vindt dan erkenning voor haar voorschriften.

Scherp wordt dit belicht door Jesaja. In hoofdstuk 3:1-11 teekent hij, hoe ‘Juda van zijn leidslieden beroofd’ is[1)]. Hoe dit bedoeld is, zegt prof. Ridderbos: ‘Men vergelijke 2 Kon. 24:14, waar door Nebukadnezar de aanzienlijken, de helden en de handwerkslieden uit Jeruzalem worden weggevoerd’. Vreemd

1) Dr J. Ridderbos' Korte Verklaring, die ik hier volg, ook in andere détails.

geweld had de leidende instanties buiten werking gesteld, en wat er overbleef, onder zijn directe contrôle geplaatst.

'Het aldus ontbloote staatswezen', aldus weer prof. Ridderbos, 'wordt een speelbal der grillen van halfrijpe jongemenschen, die de heerschappij weten te bemachtigen, vgl. Pred. 10:16. Grenzenlooze verwarring is het gevolg.' 'Kindergrillen' zullen over hen heerschen, alzoo vertaalt deze exegeet vs. 4b. Dat is natuurlijk geen leeftijdskwestie; hier wordt zákelijk gewogen en te licht bevonden. Diepere ernst ontbreekt. Bijgeloovigheden van den één. Onbeheerscht geëxperimenteer van den ander. Onbegrepen ideologieën bij den derde. De glijbaan als route naar snel succes bij den vierde. Nervositeit tot heroïsme omgedoopt door den vijfde. De bezonkenheid van het oordeel weggespot door de mythe der dynamiek door een zesde. Kindergrillen. Over zóóveel jaar is er weer stabilisatie.

Maar o, de inmiddels aangerichte schade, de schade, als God Zijn toorn ontlaadt in al zulke dynamiek.

In dàt ontzaglijke geval wordt de anarchie, zelve reeds een oogenlust der zonde, tot haar gestrenge straf. Een straf, die niet door gewelddadige oppressie van hooger mènschenhand kan worden bezworen; want toen Nebukadnezar kwam, moest hij j u i s t de tuchtroede Gods zijn over judeesche koningen, die dictatoriale allures hadden aangenomen, en hun theocratischen, naar Christus Jezus heenwijzenden ambtsdienst hadden miskend en nagelaten. Neen, alleen door terugkeer naar de w e t is die straf te verbreken. Ontbreekt deze, dan wordt de toestand verergerd. Individualisme doodt dan de individualiteit: man tegen man, ieder probeert, hoe ver hij met zijn polsstok springen kan; lukt het, dan heeft hij het getroffen; lukt het niet - waar is de rechter? Hij heeft hem immers door? Gevestigde posities beteekenen niets meer, ouderdom evenmin. Men kan koningen hooren uitschelden en raadslieden der kroon hooren beleedigen door wie al bij een eerste steekproef als intellectueel bezwijkt. En straks kan niemand meer orde brengen in den chaos: 'wanneer twee broeders samenkomen in het ouderlijk huis, dan vraagt de een den ander, de hoogste macht te aanvaarden - niemand zou zich ertegen verzetten! - en de zorg voor het tot een puinhoop geworden staatsgebouw op zich te nemen; de vrager gaat uit van de veronderstelling, dat de ander nog een mantel heeft om

zich behoorlijk mee te kunnen vertoonen. Maar deze wijst den voorslag heftig af; hij wil en kan niet de arts zijn, die het uit duizend wonden bloedend lichaam van den staat (vgl. 1:6) heelt: immers is hij even arm als de anderen' (Ridderbos).

'Deze aanstoot', - deze puinhoop, ziedaar wat er overgebleven is.

⋆ ⋆ ⋆

Wat in Judea het staatsbestel overkomen was, is ook grootendeels voor het onze tot een ramp geworden. God weet, voor hoelang.

Maar met het trekken van een parallel hebben we dit Schriftwoord niet tot zijn recht doen komen. Judea was een staat, doch het was in de staatsorganisatie tevens, en dan wel primair, kèrk. In zijn staatsbestel was het veelszins afhankelijk van vreemde staatsmacht; en straks is dat proces van onafhankelijkheidsverlies doorgegaan tot in de ballingschap. Het is een proces, van God Zelf geleid, - de ontmanteling van den stoel van David, opdat straks Davids Zoon verschijnen zou naar eigen wijze: zonder uiterlijke gedaante, zonder wereldlijke heerlijkheid. Inzooverre deze ontkleedingsprocedure ook voor de hedendaagsche kerk van Christus geldt, opdat zij straks ongewapend en ontbloot haar geloofsglorie, en die alleen, zal mogen demonstreeren aan God en aan Zijn engelen, inzóóverre heeft de ontblooting van het staatsbestel, die in de laatste jaren hand over hand toeneemt, ook daar waar men er niet van weten wil, haar parallel in ons leven.

Doch iets anders houdt ons bezig. Judea's s t a a t s bestel wordt ontbloot, opdat Judea's k e r k weer leeren zou, dat die militaire en politieke ontmanteling een te-recht-brenging is van de kerk, die primair is als organisatie van de kinderen van Abraham. De plaats der politieke te-recht-stellingen in de dagen der anarchie is meteen de plaats der kerkelijke te-recht-brenging in dezelfde periode der bekeering tot de gehoorzaamheid aan Gods geopenbaarde Woord. Tenzij de kerk zich verhardt, ontrouw wordt, zwijgt, knoeit, laf wordt, smakeloos zout.

Zoo is het ook voor ons. Geen grooter steun voor de geesten, die thans verwarring stichten, dan een laffe kerk, die met haar eischen van formeele ethiek, b.v. 'wees correct', heel correct

den preekstoel voorbijloopt. Althans den preekstoel, die concreet spreekt.

Maar als de anarchie, die heden ons bedreigt, wordt opgevangen door een kerk, die heelemaal zichzelf durft zijn, omdat zij m ó é t , dan zal het oordeel schiften in het huis van God, en d u s ook daaromheen.

De t u c h t van 's Heeren Woord, die worde erkend, nu de dagen anarchistisch, en daarin wel zeer boos zijn.

(19 Juli 1940.)

7. Wederopbouw.

> Toen ik zelf in het huis van Sjemaja, den zoon van Delaja, den zoon van Mehetabel kwam, terwijl deze in geestvervoering was, zeide deze: 'We moeten samen gaan naar het huis Gods, midden in den tempel, en de tempeldeuren sluiten, want men komt u vermoorden, ja bij nacht komt men u vermoorden!' Maar ik zeide: 'Zou een man als ik vluchten? En wie, die is als ik, zou den tempel kunnen binnengaan en in het leven blijven? Ik ga niet.' Ik begreep het wel: 'Zie, God had hem niet gezonden om deze profetie aangaande mij uit te spreken, maar Tobia en Sanballat hadden hem omgekocht, opdat ik bang zou worden en aldus zou doen en zondigen. Dat ware dan voor hen een gelegenheid tot laster geweest om smaad over mij te brengen.' 'Gedenk, o mijn God, Tobia en Sanballat, naar deze zijn daden! En ook de profetes Noadja en de overige profeten, die mij bang wilden maken!'
> Nehemia 6:10-14 (vertaling Dr A. Noordtzij).

'Nehemias', 'de heylige Bouwmeester', zooals Vondel hem aandient, is de man van Jeruzalem's wederopbouw geweest. De verwoeste stad moest uit het stof herrijzen. Maar Nehemia is in de ziel gezonken het psalmwoord, dat zoo de Heere de stad niet bouwt, tevergeefs de bouwlieden zich eraan geven. Wat van den bouw geldt, is ook voor den wederopbouw van kracht.

Daarom is Nehemia niet de man, die den wederopbouw kan beginnen met ongeloovigen of défaitisten. Als 'binnen den kring van Juda', d.w.z. in de gemeenschap der teruggekeerde ballingen, de moedeloosheid aan het woord komt, dan zingen de vermoeiden een liedje:

‘Des dragers kracht is op;
er is te veel puin;
wij, wij kunnen niet
den muur bouwen.’
(4:10, vertaling Noordtzij.)

Die slappe lieden ook: van den geestelijken tegenstand, door de groep Sanballat geboden, reppen zij niet. Ze worden er niet door aangevuurd. Wederopbouw is een kwestie van materiëele waarden, en van niet meer. Zij zien alleen maar puin. Den heiligen krijg zwijgen ze in hun kerm-liedje dood. Maar Nehemia gaat door: wee hem, als hij het niet doet. Hij ziet wèl den heiligen oorlog. Wederopbouw is primair een geestelijk theocratisch begrip. Een étappe in den g e e s t e l i j k e n strijd.

Nu, hij ondervindt er dan ook al de zwarigheden van. Maar hij komt langs dien weg óók dagelijks verder in de goede, de alleen geestelijke en geloovige uitwerking van dat anders zoo vage begrip van ‘wederopbouw’.

Nehemia ondervindt de moeilijkheden, zoo zeiden we. Wat al tegenstand: overval, hinder, sabotage, laster-campagne, dreigement, fluistergerucht. En, niet te vergeten, intimidatie, gepaard met een poging, een wettige aanklacht tegen hem uit te lokken. Eerst wordt Nehemia bestookt met een ‘open brief’. Sanballat, de schrijver van het geslepen stuk, huichelt ènkel vriendelijkheid: - - och, och, Nehemia moest eens weten, hoe hij door allerlei onverantwoordelijke elementen van allerlei leelijks verdacht en beschuldigd wordt, tot van een greep naar de macht toe! Zou een conferentie tusschen schrijver en geadresseerde geen raad schaffen? Met de meeste hoogachting, uw dienstvaardige Sanballat. Maar Nehemia doorziet den listigen toeleg van intimidatie. die de bedoeling heeft, Nehemia er toe te brengen, het wederopbouwwerk te staken: de kracht van den leider is dan meteen gebroken (6:5-9). Nehemia's ondubbelzinnig antwoord evenwel bewijst Sanballat, dat de man-van-den-wederopbouw niet in de fuik geloopen is. Dan volgt een nieuwe aanval. Een ‘ons verder onbekende profeet’ moet nu ‘Nehemia in het voor hem als leek verboden tempelgebouw lokken (vgl. Num. 18:7), waardoor den priesters gelegenheid wordt geboden hem van heiligschennis aan te klagen en op dien grond om het leven te

brengen'. Onder die priesters immers heeft Sanballat's groep heel wat medestanders: het waren de officiëele hoogwaardigheidsbekleeders, die van den al te parmantigen 'leek' niet veel moesten hebben en over zijn sociale hervormingen lang niet te spreken waren. De combinatie van trouwelooze priesters en valsche profeten is trouwens niet nieuw: Jesaja wist er óók alles van, en Micha eveneens. Als nu, waarschijnlijk op invitatie, Nehemia bij dezen valschen profeet op bezoek komt, raakt de man, casueel genoeg, in 'geestverrukking'[1)], - de simulant! En weer zingt de sirene: Nehemia, laten we toch sámen naar den tempel gaan, sluipmoordenaars bedreigen uw leven, maar dáár zijt ge tenminste veilig. De Heere zelf geeft kènnelijk deze waarschuwing mij in! Maar Nehemia loopt ook nu niet in de val. Hij begrijpt, dat de quasi-godsgezant omgekocht is, en zal niemand de kans geven, hem van illegale handelingen (als een in zijn geval den niet-leviet verboden overschrijding van den tempeldorpel) te beschuldigen. Mag hij blijven doorwerken, dan m o e t h e t v o l k w e t e n , w a a r h e t o m g a a t . En moet hij, zooveel het vleesch aangaat, eenmaal ten val komen, d a n d i e n t h e t v o l k n ó g t e w e t e n , w a a r h e t o m g a a t . In dàt geval zal de wederopbouw van den tempel zelfs nog door zijn persoonlijke schade wezenlijk gediend zijn. Ook al wordt hèm troffel en zwaard door de Sanballats en andere verraders uit handen geslagen. Maar valt hij in het voor hem gesponnen net der vreesachtigheid of der illegale handelingen (hoezeer ook overigens haast onvermijdelijk), dàn heeft z i j n ondergang niets stichtends, en wordt de zaak van den wederopbouw werkelijk en voor goed geschaad.

En nù durft de profeet ook met het verraad tot God komen, - als aanklager. Hij redt zich niet uit den greep van het hem opgedrongen conflict door een quasi-stichtelijke mishandeling van het woord: hebt uwe vijanden lief, als zou dit een bevel zijn, om den heiligen oorlog stop te zetten. Neen, - God moge gedenken aan Tobia en Sanballat, 'aanbidders van 'andere goden'', en ook aan die, 'profetes' en de andere 'profeten', die als valsche profeten zich dienstbaar stellen aan de legionairs van het geestelijk verraad. Hun namen en personen zijn in het niet verzonken,

1) Het hebr. woord, door Noordtzij aldus vertaald, wordt door anderen, ook door Aalders (Valsche Prof. 126) anders opgevat. Het maakt voor het doel van dit artikel geen verschil.

maar Nehemia heeft ze voor Gods aangezicht gebracht, en in het kroniekenboek hierboven staan die namen aangeteekend; - eens zal het van de daken gepredikt worden, wat deze duisterlingen - onder wie de dame Noadja niet ontbreekt - hebben uitgericht.

* * *

Zoo weten wij, wat w e d e r o p b o u w is.

Het is n i e t een kruiersdienst-op-groote-schaal, 't is geen georganiseerde puin-opruiming. Het is bekeering tot God, verzameling van het ‘overblijfsel’, dat naar de verkiezing is, combinatie van troffel en zwaard, maar deze beide gehanteerd in den p r i n c i p i e e l e n g e l o o f s s t r i j d.

> Dies met een stoet hartsiers ick 't lijf verzek'ren gingh,
> En gaf den bouwlien, zo ick 's vyands list doorsnuffel,
> Den degen in d' een vuyst, in d' ander hand den truffel,
> Den beuck'laer by de werck, om schutten slagh op slagh
> Van 't heyr, dat zwert van nyd steeds op zijn luymen lagh, -

zooals Vondel het teekent.

Wederopbouw kàn dus niet zijn een herstel-naar-de-gelijkschakelingsmethode. Want deze methode wischt de grenzen tusschen Godsvrees en haar tegendeel uit; treft economische, sociale, architectonische voorzieningen, doch schakelt daarbij de propaganda voor heidendom en ongeloofstheorieën in en lokt of dwingt haar catechumenen bij duizenden: onder de kleine kinderen, die uit logeeren gaan, onder de krachtige mannen, die worden opgeroepen tot den wederopbouwdienst, en onder de sociaal afhankelijken. De echte wederopbouw daarentegen is op den C h r i s t u s G o d s gericht; al was het gerucht ook valsch, dat Nehemia misschien wel de Messiaansche koning zou willen worden, niettemin werkt hij gehoorzaam op dézen Koning aan; hij verbiedt daarom de gemengde huwelijken (geen ras-, doch geloofskwestie), herstelt den sabbath, verwijdert de geestelijke verraders, voorziet den tempel van het noodige, legt de ‘trouwbond-oorkonde’ vast, leest de wet Gods publiek, roept een boetedag uit, vervult de schaduwen, ontziet als niet-leviet de wet, die hem den toegang tot den tempel ontzegt, zorgt voor de priesters en hun tractement, en bouwt in den staat aan de k e r k:

Doen klom ons juychen nae 't gesternte klaer van schimmer[1],
Om dat van derwaerts was gezegent ons getimmer.
De stadt bevolckert weer van 't Priesterlijck geslacht,
Zyn thiende Levi wierd geheylight en gebracht,
De Godsdienst raeckte in zwang: waerom myn naem zal duren
Zoo langh Jerusalem derf roemen op zijn muyren.

Er is een zoogenaamde wederopbouw, die een étappe is in den oorlog van den Antichrist tegen den Christus Gods. Valsche profeten luiden hem in, baatzucht en intrigue worden soms zijn methodische propaganda-middelen. De christen late zich daarbij niet inschakelen, en de kerk geve spijze aan den hongerigen mond van de kinderen der vaders, die afbraak noemen wat ongeloovigen als wederopbouw aandienen, en die deswege worden uitgesloten van steun. Ze brenge de Sanballat's voor Gods troon, en de Noadja's ook, en doe in elk van haar leden haar plicht. Wordt den voor het geloof plaats openlatenden wederopbouwdienst van boven, of van b u i t e n af, de kop ingedrukt, zij ligge liever onder den voet van den vijand, dan met hem bouw te heeten, wat God braak noemt.

Immers,

Men lescht vergeefs: het is om niet gekreten:
Men bluscht geen vier, zoo Godt ons niet beschermt.
De Kerck gelijckt (gelijck verkracht, eilaci!)
Een Konings Bruit, berooft op hare staetsi
Van Sluierpracht, gesteente, parle, en ring,
En jammerlijck mishandelt, en geschonden.
Men hangt vergeefs aen 't uiterlijck zijn hart.
Wat met tieras of koper wordt gebonden,
Dat spat in 't eindt; hoewel het eeuwen tart.
V e r g a e p t u n i e t a e n h o u t o f s t e e n u i t w e n d i g h :
D e w a r e K e r c k s t a e t v a s t , e n d u u r t b e s t e n d i g h .[2]

(26 Juli 1940.)

1) Schittering.
2) J. v.d. Vondel. Klaghte over het verongelucken der Kercke v. St. Kath. te Amsterdam (de Nieuwe Kerk, in 1645 uitgebrand).

8. Stemmen uit de staatscreatuur.

> Toen zond Amazia, de Priester te Beth-El, tot Jerobeam den Koning Israëls, zeggende: Amos heeft eene verbintenis tegen u gemaakt in het midden van het huis Israëls; het land zal alle zijne woorden niet kunnen verdragen;
> want alzóó zegt Amos: Jerobeam zal door het zwaard sterven, en Israël zal voorzeker uit zijn land gevankelijk worden weggevoerd.
> Daarna zeide Amazia tot Amos: Gij ziener, ga weg, vlied in het land Juda, en eet aldaar brood en profeteer aldaar;
> maar te Beth-El zult gij voortaan niet meer profeteeren, want dat is des Konings heiligdom en dat is het huis des koninkrijks.
> Toen antwoordde Amos en zeide tot Amazia: Ik was geen profeet en ik was niet eens profeten zoon, maar ik was een ossenherder en las wilde vijgen af;
> maar de Heere nam mij van achter de kudde, en de Heere zeide tot mij: Ga henen, profeteer tot mijn volk Israël.
> Nu dan, hoor des Heeren woord; gij zegt: Gij zult niet profeteeren tegen Israël, noch druppen tegen het huis Isaäks.
> Daarom zegt de Heere alzóó: Uwe vrouw zal in de stad hoereeren, en uwe zonen en uwe dochteren zullen door het zwaard vallen, en uw land zal door het snoer uitgedeeld worden; en gij zult in een onrein land sterven, en Israël zal voorzeker uit zijn land gevankelijk worden weggevoerd.
> Amos 7:10-17.

Den naam ‘staatscreatuur’ hebben we vaak gegeven aan de door Willem I aan de nederlandsche kerk opgelegde bestuursinrichting.

Wij vreezen, dat tháns het drijven van centralisatie-propagandisten ons links en rechts gaat afzetten met staatscreaturen. Voordat wij door de macht der met ons in oorlog zijnde mogendheid worden gedwóngen, loopen zij, al of niet na een onderhoud met een niet nader verantwoordelijken secretaris-generaal, de één nerveus, de ander weloverwegend, allerlei bestuursinstanties af, zeggende: laat uw organisatie toch mee-centraliseeren, want anders vischt ge straks achter het (staats) net. Breng de jeugd onder staatsbemoeiing. Breng de pers, ook de kerkelijke, daaronder. Breng de vereenigingen eronder. Zoo willen zij ons murw maken, opdat de oorlogvoerende mogendheid straks kunne zeggen: het is al staatscreatuur wat ik zie: deze natie van slappelingen

heeft zichzelf geruischloos klaargemaakt voor de gelijkschakeling: haar geschiede naar haar versuften wil.

Staatscreatuur: hier een weinig, daar een weinig, binnenkort overal.

Nu, Amos wist er óók al van. Er was in het tienstammenrijk, waar hij zijn profetische werkzaamheid verrichtte, een koning gekomen, een echt 'verlicht despoot', die veel van gelijkschakeling hield: ze was hèt groote machtsmiddel voor een alleenheerscher, die de theocratische gedachte miskent. De man heette Jerobeam; hij had dat groote, lastige ding, dat kerk heette, ingeschakeld in den staat, de priesters staatsambtenaren gemaakt, dan werden ze vanzelf wel zoet, en de spits afgebeten van de pijlen der religie. Die waren elders zoo ongelooflijk scherp.

Religieuze autarkie!

Sedert dien was er een golf van afval heengegaan over het tienstammenrijk. En nu zendt de Heere tot het in zóóverre gelijkgeschakelde tienstammenrijk een man uit het nog niet gelijkgeschakelde tweestammenrijk. Die man is Amos, onze profeet. Hij durft nog opponeeren tegen koningen, ook tegen zulke absolutistische als Jerobeam. Hij durft nog voor den tempel het recht vindiceeren om zelfstandig te spreken, ook al zouden de 'princen' ertegen zijn.

Vandaar, dat Amos in conflict komt met de stroomannen der staatscreatuur. Daar hebt ge b.v. Zijne Eminentie Amasia. Eerste Rijks-Priester te Bethel. Een man 'in bontjas', zou iemand zeggen in 1940, maar bij de overheid van Samaria uiterst welkom, want hij is eerst Staatsambtenaar, en daarna Religieus Warenbezorger. Bisschop van de niet zoozeer 'belijdende', als wel 'Nationale' Tien-Stammen-Rijkskerk. Rijksbisschop, heelemaal vàn en vóór het régime, moet u weten. Residentie heeft hij te Bethel: want daar heeft de Grondvester van het Rijk, Jerobeam I, den staatseeredienst ingesteld. En de huidige Jerobeam II volgt staag het spoor van zijnen grooten voorganger.

Maar nu is daar juist te Bethel die lastige twee-stammenboerenprofeet A m o s binnengekomen, en houdt daar redevoeringen tegen afval, en meer van zulke affreuze thema's van Reactionairen. De man móét weg, liefst met een zoet lijntje; anders wordt het volk nog wakker, en volksinstincten kunnen lastig zijn. Daarom gaat er vanwege Rijksbisschop Amasia, Hoofd der

Rijkskerk, en Leider van den Centralisatiedienst, afdeeling Religie, een boodschap naar Jerobeam II: die dweper uit de Belijdeniskerk van het Tweestammenrijk wordt staatsgevaarlijk: zijn woorden zijn tegen onze Staatscreatuur gericht, en dus tegen den Staat; hij moet voor het Rijksgerecht gedaagd worden, want zulke kankeraars zijn even gevaarlijk als samenzweerders (‘verbintenis’, vs. 10, = samenzwering). Het land zal zijn woorden niet kunnen dragen: hij verstoort onze rijkseenheid en haar ideologie. Het is niet minder dan ‘hoogverraad’ (prof. van Gelderen). Deze lastige volksmenner heeft Jerobeam's ondergang voorspeld, aldus rapporteert de Rijksbisschop. Het was wel niet waar, want Amos had slechts den ondergang van Jerobeam's d y n a s t i e aangekondigd. Maar bij snel recht worden de aanklachten wel eens meer onnauwkeurig geformuleerd. Ook heeft hij de deportatie der bevolking aangekondigd, die Amos. Hij breekt daarmee het moreel der burgerbevolking: men moet haar beschermen tegen die deprimeerende berichtgeving. Wèg met den man: laat men van hooger hand hem het zwijgen opleggen.

Aldus Amasia: dat later alles precies zoo kwam als Amos heeft voorspeld, weten w i j . H i j wilde het niet weten.

Naast deze officiëele actie bij de Autoriteiten komt er nu een officieuze, beter gezegd: een semi-officiëele, die particulier blijft. Dat is altijd makkelijk als men met lastige lui te doen heeft: ze weten dan nooit precies, waar ze aan toe zijn. Dat laatste is trouwens de bedóéling: onzekerheid in de bewegingen van uw tegenstander maakt hem murw. Zonder daarom de officiëele beslissing van de Rijksregeering zelf af te wachten, geeft Amasia, die immers met haar in verbinding staat, na korter of langer tijdsverloop (v. Gelderen) Amos een niet onduidelijken particulieren wenk: Amos moet er maar op rekenen, dat zijn zoogenaamde reformatiewerk tóch verboden wordt door de Autoriteiten, laat hem de wijste partij kiezen, en zelf het oppositiebijltje er bij neerleggen. De heer Amasia neemt zelfs allures van Autoriteiten aan: te Bethel zult ge niet meer profeteeren: men heeft in uw optreden aanleiding gevonden tot een spreekverbod. Luister naar een goeden raad (de strenge man kan ook weer gemoedelijk zijn): neem de wijk naar het tweestammenrijk, waar ge trouwens thuis hoort, en zet dáár uw arbeid voort, eet dáár, judeesch profeet, uw brood. Zoo luidt het advies. Profeten, die

brood eten, - men kent de spreekwoordelijke uitdrukking. Amasia neemt eenvoudig aan, dat profeteeren een kwestie van broodwinning is; zoo redeneeren wel meer de menschen, die u waarschuwen, vooral niet tegen den stroom der vermeende of verwachte meerderheid op te roeien: anders zou men zichzelf maar ‘vernietigen’. Welnu, Amos, hier gaat de grond onder uw voeten branden, want hier is het een koninklijk heiligdom, een RIJKStempel (Van Gelderen), of STAATStempel (Ridderbos). U hebt in feite majesteitsschennis bedreven: dat ziet er kwaad voor u uit. Wat eenmaal in het staatsleven ingeschakeld is, wordt met den stérken arm daarin g e h ó ú d e n .

Maar Amos blijft het antwoord niet schuldig. Hij was van huis uit geen profeet, en geen profetenzoon, d.w.z. niet krachtens geboorte behoorende tot het profetengilde (Ridderbos). Hij was geen lid van de Nationale Judeesche Corporatieve Profetenkamer, zooals al die betaalde, de staatsleiding àlmaar naar de oogen ziende valsche profeten het wèl zijn in de Israëlietische,... die huurlingen, die àltijd zeggen, dat de staatsleiding gelijk heeft, en er ‘een bontjas’, en meer, mee verdienen, juist zij! Zijn herdersbedrijf kan hem best onderhouden; ‘en staan hem niet, wanneer hij van Juda's hoogland afdaalt, de vruchten ten dienste van de sycomoren, welke de Seféla in menigte oplevert (1 Kon. 10:27)?’ (Van Gelderen). Neen, niet uit winstbejag, maar krachtens goddelijke roeping treedt Amos op. Zóó iemand laat zich niet intimideeren, om de wijk te nemen. Juist omgekeerd: hij valt aan. Maar dan met het zwaard van het Woord, dat hem zijn God weer geeft. Amasia is kwaad, omdat Amos tegen het syncretisme spreekt, d.w.z. tegen het vermengen van den dienst van Jahwe met dien der Baäls, wat de profeten steeds ‘hoererij’ genoemd hebben, een afhoereeren van den Heere! Maar Amasia's eigen vrouw zal straks l e t t e r l i j k afhoereeren: de schande van het hoereeren zal men straks aan Mevrouw van den Staatspriester waarnemen, en ieder zal er het zijne van denken. Het zal publiek zijn (‘in de stad’). Het kàn een hoereeren uit a r m o e d e wezen, om (Ridderbos) in haar levensonderhoud te voorzien (als haar man is gedeporteerd naar het concentratiekamp in het buitenland, deelende in de door Amos gedreigde straf over de geestelijke hoererij). Reeds dàn is deze daad van wanhoop een bewijs van corruptie in de hoogste kringen. 't Kan ook nog anders

wezen: ‘het is bij de inname van steden wel voorgekomen, dat de vrouwen der overwonnenen zich maar al te gewillig toonden jegens de overwinnaars’; en aan ‘zoo iets’ denkt prof. van Gelderen hier. Het prestige van Amasia zal in elk geval wèg zijn: want er was geen geestelijke weerstand meer bij wie de smeer likt van rijkskandelaren, zelfs al is het ten koste van het Woord des Heeren, en van de waarheid. Bij het naderend oordeel zal Amasia zijn kinderen verliezen. Zijn grondbezit valt in vijands handen dan, en wordt verkaveld en verknipt. Hij heeft geen toekomst en geen erfrecht meer. En zelf wordt hij gedeporteerd. Hetzij bij de inneming van Samaria, hetzij bij de deportatie van een deel van het volk onder Tiglath-Pileser (Ridderbos), hetzij op nog anderen tijd is deze profetie vervuld aan Amasia, den profetenjager..... uit winstbejag, uit staatsoverweging allicht ook, in elk geval uit den geest van corruptie, die altijd in het syncretisme werkt, en in den oogendienst, die ook de religie uitlevert aan staatsgeweld.

Parallellen, parallellen, denkt iemand.

Ja, zeker, ze zijn er: de wereld staat altijd voor dezelfde conflicten, en het is zeer goed, dat te weten.

Maar parallelkunst grijpt den zin niet. Hier is de worsteling van Judea (tweestammenrijk) tegen Israël (tienstammenrijk). Minder slordig uitgedrukt: van de orthodoxie, die in ‘belijdend’ Judea (met Jeruzalem) nog langer stand gehouden had, en in Amos een naar buiten tredend getuige had ontvangen, tegen het staatsabsolutisme en syncretisme van Israël. Van het ware heiligdom, waar de belofte van Messias aan gegeven was, tegen het valsche van Bethel (en Dan), het staatscreatuur van Jerobeam I.

En nu wordt het conflict Amasia - Amos een conflict van Antichrist tegen Christus. Christus wil komen uit het onvervalschte Israël, d.w.z. uit dàt Abrahamszaad, dat ‘naar den Geest’ geboren is, uit het overblijfsel-der-verkiezing. Uit het volk, dat zich het hàrt door Amos laat besnijden. Dat volk heeft deze Amasia vergiftigd, en verbasterd; toen hij het Woord liet wijken, heeft hij met al zijn pochen op Abraham's ‘ras’ venijn gespoten in zijn aderen. En nauwelijks komt de tegenslag, en grijpt een buitenlandsche macht zijn ras naar de keel, of de weerstand is weg; de innerlijke corruptie treedt aan den dag: in een schandaaltje eindigt de geschiedenis van the first lady van

Bethel. Jahwe gebruikt dat schandaal bij voorbaat als symbool: zóó hoereert in dit Rijk mijn bruid, het volk, af van zijn God, haar Man, - denk aan de vrouw van Hosea, denk aan de vrouw, meteen, van Lot.

Familiegeschiedenis, - maar dan tevens staats- en kerkgeschiedenis. Waarom mócht Jerobeam den priesterdienst niet inschakelen in de staatsmachinerie? Omdat, zooals men te Jeruzalem nog wel weet (al is ook daar straks het syncretisme ingedrongen), omdat Jahwe wil, dat de ambten van profeet, priester, koning, niet in één man zijn vereenigd. Ze worden één in C h r i s t u s ; maar d i e zal dan ook, belast met dit drievoudig ambtsgezag, drievoudig d i e n a a r zijn: knecht, in slavengestalte, die zijn leven g e e f t , niet één, die dat van anderen n e e m t . Om Hèm af te beelden, moet in Abraham's volk de profeet geen priester, de priester geen koning zijn: wie als Saul, dan wel Uzzia, toch dien kant uitgaat, wordt met een nederlaag, dan wel met melaatschheid gestraft. De verwerping van de gelijkschakelingsmethode onder Israël - Juda was van 's Heeren wege een openhouden van de baan voor Christus, den Theocratischen Priester-Koning-Profeet. Opdat zou blijken, dat alle gezag heeft te dienen, wil het zegenen; dat de heerschappij van 't Woord zich niet laat verdoezelen, maar vrij ook tot de staatsmacht komt; en opdat de kerk zou weten, dat haar theocratische Koning haar Archeeg, haar Leider is, ook al zijn de ‘mandamenten der princen’ nóg zoo daartegen.

In dit licht bezien we ook heden ons bezet gebied. En bidden voor ons koningshuis, opdat het aan de kerk een stil en gerust leven moge kunnen bieden in alle godzaligheid en eerbaarheid, opdat de Christus hier zijn plaats behoude, en alle corruptie, die religie, Woord en kerk wil uitleveren aan wat vreemd is, getroffen worde met den ban, die over Amasia kwam. Wij bidden dit. Wij bidden niet tegen personen. Wij bidden wel tegen zaken. Wij bidden hardop. Boerenzonen en profetenzonen.

Over volk en ras de heerschappij van 't Woord.

(2 Augustus 1940.)

9. Een energie van dwaling.

> En daarom zal God hun zenden een kracht van dwaling.
> 2 Thess. 2:11.

Erasmus, de humanist, heeft in zijn ‘De Lof der Zotheid’ zijn speelsche pen ook in den bijbel allerlei plaatsen doen aanstreepen, als geschikt voor zijn elegant ‘betoog’, volgens hetwelk in deze vreemde wereld de zotheid, de dwaasheid, den hoogsten lof verdient. In zijn bekende geschrift tracht hij in drie afzonderlijke pericopen getuigenissen óók uit de Heilige Schrift bij te brengen; en wie speelsche gedachten ook in deze omgeving verdragen kan, zal veel ‘waardeeren’ kunnen, schoon hij doorloopend valsch waardeert. Dat de geciteerde Schriftplaatsen door Erasmus vrijwel alle verkeerd uitgelegd zijn, en bij hèm zonder uitzondering àlle in een onschriftuurlijk raam worden geplaatst, zal den kenner der Schriften duidelijk zijn reeds bij eerste lezing.

Maar dat Erasmus - zoover wij hebben nagegaan - het woord van Paulus uit 2 Thess. 2:11 geheel en al heeft laten liggen, dat mag ook op zijn eigen ‘standpunt’ wel het allermeest verwonderlijk heeten.

Heeft misschien de majesteit van dit woord zelfs hèm nog afgeschrikt?

* * *

Hoe dit zij, - verschrikkelijk is dit woord van oordeel wèl. Met name voor wie let op die twee woorden: ‘z e n d e n ’, en ‘e n e r g i e ’ (kracht).

God zal zenden, of, gelijk sommige handschriften lezen: G o d z e n d t . Als Hij zendt, dan is daar een almachtige, alomtegenwoordige kracht losgebroken. 't Is Z i j n kracht. Als H i j zendt, wie houdt dan terug? Niet één! Gelijk Hij onweders zendt, en Zijn Woord, en Zijn Geest, en gelijk Hij in die alle Zijn raad volvoert, en nooit met leege handen weer ziet komen wat eenmaal door Hem uitgezonden is, zóó is het ook hier. Als Hij een kracht van dwaling z e n d t , dan houdt ook niemand die kracht ergens tegen. Niemand, ook de kerk niet. Ook de Schrift niet. En vooral - God zelf niet. W a a r Hij die kracht zendt, d a a r zal ze ook werken. Er is niets tegen te doen.

En dan - het is, zooals er in het grieksch staat, een e n e r g i e van dwaling. Geen voorbijgaande vlaag. Geen gril. Geen bevlieging. Niet maar iets, dat aan ‘anhauchen’ doet denken. Maar een e n e r g i e . Dat woord krijgt in d i t (aan den Antichrist gewijde) hoofdstuk des te sterker coloriet, nu het ook in hetzelfde verband met satanische en antichristelijke machten in verbinding wordt gezet. Satanische ‘energie’ zal den Antichrist stuwen. Nu is satanische energie groot. Maar ze staat tenslotte nog altijd onder de toelating Gods en kan niets buiten Zijn wil. Maar als God zelf rechtstreeks een energie gaat zenden, een energie, die instrument wil wezen van Gods o o r d e e l , dàn is er met recht geen houden meer aan. De energie van dwaling moge aan den satan en aan den Antichrist de duizenden in de armen voeren, zoodat zij in een ommezien bij groote drommen achter het anti-christelijke vaandel áán beginnen te loopen, niettemin voltrekt zich in die òpstuwing van geestdriftige leerlingen van den Antichrist een hen zèlf vóórtstuwend gericht van God. Een gericht, dat sterker is dan zij, ook al verloochenen zij het nog zoo grandioos.

We belijden van de kerk, dat zij onder het aspect der genade niet alleen c o e t u s (vrije samen k o m s t), doch ook c o n g r e g a t i e is (d.w.z. een van hooger, en van sterker hand bijeen g e b r a c h t e menigte). Hetzelfde geldt onder het aspect van den toorn straks, en ook reeds heden, van de enthusiastelingen, die den Antichrist gaan volgen. Ze zijn een c o e t u s , want ze b e w o n d e r e n de ‘teekenen en wonderen der leugen’, die teekenen, waarin de energie van satan haar ‘parousie’ heeft. Maar ze zijn ook een c o n g r e g a t i e ; een hoogere, sterkere hand drijft ze dynamisch op één hoop. Dat is de dynamiek der door God g e z o n d e n dwalingsenergie. Ze kùnnen niet blijven bij het oude, het pakt hen niet. Ze kunnen het niet láten, dan dézen, dan dién kant uit te kijken. Ze dwalen rond, ‘waartoe zij ook g e z e t zijn’.

★ ⋆ ★

Coetus, maar ook congregatie.

Maar als wij die beide termen hanteerbaar achten zoowel voor de door den doop tot Christus' leerlingen gemaakte geloovigen, ‘in hun vergadering vereend’, als ook voor de antichristelijke

scharen, dan is er toch één albeheerschend verschil tusschen beide op te merken.

In het eerste geval (de kerk) is het woord c o n g r e g a t i e gebruikt in eigenlijken zin. In het tweede daarentegen slechts in oneigenlijke beteekenis. ‘Congregatie’, daar zit het woord k u d d e (grex) in. Een congregatie is een kudde s c h a p e n. Bijeengebracht onder één Herder, door de energie van den Oppersten Herder en Eigenaar der schapen, van wien de Herder, die hen rechtstreeks weidt, gezonden is. Alweer: ‘gezonden’, Zoo is het in de kerk. Maar in de gecomprimeerde ‘wéreld’, die den Antichrist zal toebehooren, zal geen kudde zijn te zien. 't Zijn schapen, die in bokken zijn veranderd. Of - naar een ander beeld - slachtschapen, op een hoop bijeengedreven ‘tot den dag der slachting’, al noemen zij zelf hun samentreffen ook een krachtige, vroolijke vergadering voor het feest der uiteindelijke bevrijding.

* * *

Zoo gezien, is het volkomen verstaanbaar, dat de antichristelijke bewegingen, die in de wereld opkomen, steeds bewuster van twee woorden zich gaan bedienen.

D y n a m i e k.

En: m y t h e.

Dynamiek - een krachtige, zich baanbrekende wil, die de duizenden ontsteekt in oer-rassische drift, - ze heet alsdan meer waard dan een weloverwogen systeem.

Mythe - ze heet vruchtbaar, en paedagogisch effectief, - meer dan begripsmatige wijsheid.

De dynamiek der mythe verklaart zich dan ook autonoom; ze redeneert niet, en ze richt geen parlementen in, groote niet en kleine evenmin, ook schrijft ze geen in paragrafen verdeelde vonnissen met restricties en ‘althansen’, één en andermaal. De b e w é g i n g is haar alles, de p a r t i j e n gelden voor haar niet. Dynamiek - daarmee correspondeert het tekstwoord: z e n d e n. Coetus. En ‘congregatie’.

Mythe - daarmee correspondeert het andere tekstwoord: d w a l i n g. Heen en weer schommelen tusschen de ‘termen’ der ‘problemen’. En dan in de mythe de polariteit der tegendeelen beleven! Coetus. Maar ook ‘congregatie’.

Vrije wil - coetus, zelfverharding.
Maar ook rechtvaardig oordeel, - ‘congregatie’, verstokking van des Heeren kant.

⋆ ⋆ ⋆

Nu moge de kerk scherp toezien, opdat zij geen ‘theologen’ van de mythe dulde, geen leer, die theologie in ‘prediking’ en ‘getuigenis’ op doet gaan en belijdenissen slechts als historische actestukken zou kunnen respecteeren. De kerk ontdekke met schaamte, hoezeer de theologie der mythe reeds is voortgeschreden. En de staatkunde der mythe. En de paedagogie der mythe. En de religiositeit der mythe.
Want ofschoon het o o r d e e l van het vallen in déze dwaling aan de ontrouwe kerk, evenmin als aan de verslapte christelijke politieke partij, of oudervereeniging, of hoogeschool, of propagandaclub, n i e t b e s p a a r d k a n b l i j v e n, het zal voor wie gelooft een spoorslag zijn, om des te scherper de energie der dwaling te onderscheiden van de energie van 't Woord van God, den Joden wel een struikelblok, en den Grieken wel een dwaasheid, doch hun die gelooven, kràcht zoòwel als wijsheid Gods. Energie van wijsheid, en genade, - zóó e n e r g i e k, als de kracht geweest is die Christus optrok uit de dooden.

(9 Augustus 1940.)

10. De nog niet ‘gelukkige’ inconsequentie.

> Te dien dage zullen z' in onmacht vallen, -
> de schoonste maagden, de strijdbare knapen, - van dorst, -
> die zweren bij de schuld van Samaria,
> die zeggen: ‘Bij het leven van uw God, o Dan!’
> en: ‘Bij het leven van de beêvaart naar Berseba!’
> Ja, vallen zullen z' en niet weder opstaan.
> Amos 8:13, 14.
> (Vertaling prof. dr C. van Gelderen.)

Wanneer we menschen ontmoeten, die uitgaan van een verkeerde grondstelling of beschouwing, maar die dan soms een practijk erop nahouden, waarin meer dan wel minder, b e t e r wordt gehandeld, dan feitelijk in de lijn dier onjuiste beschouwing

zou passen, dan zeggen we vaak: dat is een g e l u k k i g e i n c o n s e q e n t i e .

Maar er zijn ook o n g e l u k k i g e i n c o n s e q u e n t i e s . Elke van haar voert méde tot den duivel.

In onzen tekst stuiten we op zoo'n nog volstrekt niet ‘gelukkige’ inconsequentie der gelijkschakelaars uit Amos' dagen. Spreken we hier van ‘gelijkschakelaars’, dan herinneren we aan hetgeen we eenige weken geleden hier hebben geschreven, toen we voor het eerst den profeet Amos lieten spreken. We zagen toen, hoe in het tienstammenrijk, in tegenstelling met het rijk der twee stammen, de koning Jerobeam uit vermeend staats-, en uit eigenbelang, de ‘religie’ had ingeschakeld in het staatsleven. Ofschoon de wet des Heeren dit uitdrukkelijk verbood, wijl volgens die wet de p r i e s t e r zelfstandig tegenover den k o n i n g moest staan en geen willoos werktuig der staatsmachinerie mocht wezen, had Jerobeam het toch ander beschikt. Uit vrees, dat n à de scheuring tusschen de tien en de twee stammen, zijn eigen onderdanen, thans van Jeruzalem afgescheiden, toch weer naar Jeruzalem als r e l i g i e u s centrum, als t e m p e l s t a d , zouden heengetrokken worden, - want o, die religie is zoo taai! - had hij de aloude bedevaart naar Jeruzalem eenvoudig afgeschaft. Men kon z i c h z e l f wel bedienen: het tienstammenrijk was autark, en zou zich heusch niet laten beheerschen door een volks m i n d e r h e i d . De minderheden moesten liever naar het groot-Israëlietische Rijk komen, dan omgekeerd. Daarom had Jerobeam in t w e e plaatsen, vallende binnen zijn eigen rijksgebied, in D a n (ten Noorden) en in B e t h e l (ten Zuiden) religieuze centra ingericht, met den bekenden kalverendienst. Men kon dan dáárheen bedevaarten organiseeren, in volkschen zin (1 Kon. 12: 28-29). Tusschen beide plaatsen was dan weer eenig verschil. ‘De cultus (eeredienst) van Bethel was veel meer nationaal dan locaal. Bethel's tempel was het centraal-heiligdom van het tienstammenrijk. Tegenover het nationale, het centrale van Bethel had de cultus in Dan slechts provinciale beteekenis.’ (Van Gelderen.) Te Bethel zetelde, om zoo te zeggen, de religieuze r i j k s l e i d e r , te Dan de religieuze g o u w leider. Dan was meer een uithoek.

Jerobeam had daarmee ongetwijfeld een ‘goeden slag’ geslagen: de totaliseering getuigde van staatsmanschap. Hij had

ook zijn ‘jeugd’ gevormd: een nationale jeugdactie, op nationale leest geschoeid, maar heusch niet met verwaarloozing der religieuze beseffen! Amos kent ze ook wel, die Jerobeam-jeugd. Het zijn sportieve jongelui, een krachtig ras, heroiek genoeg. ‘De schoonste maagden’, zuiver ras. ‘De strijdbare knapen’, - dapper, verbeten, de tanden op mekaar (vs 3). En o zoo lang had men het nationale leven er mee kunnen bouwen en bezielen.

En toch -

Toch bleven ook in het tienstammenrijk oude tradities taai. Hoewel Jerobeam zijn menschen van het tweestammenrijk had willen verwijderd houden, bleek het toch, dat op den duur het heimwee naar de o u d e rijksgrenzen, van vóór de scheuring, velen af en toe te machtig werd. Oudtijds, vóór de rijksscheuring, had men de grenzen van het rijk aldus aangegeven: ‘v a n D a n t o t B e r s e b a’. Dat was in de dagen van den grooten Salomo zoo geweest. ‘D a n’, in de noordmark, ‘Berseba’ in de zuidmark. O ja, als de grenzen van D a n tot B e t h e l loopen, is het goed leven, onder een goeden leider. Maar stel u toch eens even voor, dat de grenzen weer loopen van Dan tot B e r s e b a? Berseba, de Saar, de Boekowina, de Oostmark, Vlaanderen, het wordt alles op zijn beurt terug verlangd: heim ins Reich, Groot-Dietschland, Groot-Israël!

Geen wonder, dat er menschen zijn, die, hoewel tot het tienstammenrijk behoorende, toch wel graag naar B e r s e b a op pelgrimage gaan. ‘Van de pelgrimstochten uit het tienstammenrijk naar Berseba weten we alleen door een paar uitspraken van Amos, 5:5, en 8:14. Een zonderlinge pelgrimstocht! Bethel, het koninklijke centraalheiligdom (Amos 7:13) voorbij. Vlak langs Jeruzalem - het schrikbeeld van den eersten Jerobeam (1 Kon. 12:26-27). Door heel de lengte van Juda heen, langs Bethlehem, Tekoa (de woonplaats van Amos) en Hebron, bereikten ze eindelijk Berseba, de plaats, waar Jahwe in den grijzen voortijd verschenen was aan Izaäk en Israël (Gen. 26:23-25; 46:1-4), aartsvaders, naar wie ze gaarne hunne heiligdommen noemden (Amos 7:9)’ (Van Gelderen).

Is 't niet prachtig? De traditie herleeft; ze hebben het er voor over, zich van den Judeeschen Corridor te bedienen! Een gelukkige inconsequentie! Een ‘deur der hope’?

⋆ ⋆ ⋆

Ja, zoo spreekt wie gauw tevreden is.

Maar Amos, al ziet hij de inconsequentie, is niet tevreden. Het is toch nog maar een o n g e l u k k i g e inconsequentie. Amos komt zelfs uit den Judeeschen Corridor heelemaal naar het tienstammenrijk toe, om tegen den afval te getuigen. Gij komt wel in de buurt van Jeruzalem, maar er niet in - en in Berseba doet ge nog aan afgodischen cultus! De M e s s i a a n s c h e wegen, die over Jeruzalem loopen, en die door de w e t, het W o o r d, afgeteekend zijn, die laat ge n o g liggen. Uw voet betreedt den Judeeschen bodem, van Oud-Abrahams land. Maar uw hart bekeert zich n i e t tot Abrahams g e l o o f. Dies zijt ge ook zijn w a r e kinderen niet; het zaad, het echte Messiaansche zaad van Abraham, wordt gevormd door de verbondsgetrouwe g e l o o v i g e n. Zoo profeteert hij; dat ze Tekoa aandoen, heeft hem nog heelemaal niet soepel gestemd.

Want al zijn ze 'r e l i g i e u s', ze moeten het Woord gehoorzamen, anders is hun religiositeit afval. Daarom kunnen ook de volksche leuzen en eedsformules, zelfs al zijn ze 'ingesteld' op de Berseba-pelgrimages, en dus zoo'n beetje in Amos' lijn voor wat de waardeering van den ouden stamverwanten bodem betreft, Amos toch niet bekoren. Zooals wij tegenwoordig onze 'volksche' spreekwoorden hebben en onze 'volksche' leuzen, en onze kern-spreuken, op spandoeken hoog boven de straat te lezen, zoo had men destijds zijn religieuze eeden. 'B i j d e n G o d v a n B e t h e l!' 'B i j d e b e d e v a a r t n a a r B e r s e b a!' Men zou vandaag er een postzegel van maken. Een gedenkzegel. Een fraai ontworpen propaganda-stempel er bij! Maar o Dan, die 'god' bij wiens leven ge zweert, is een a f g o d. Hij is de s c h u l d van Samaria, d.w.z.: de groote zonde van het tienstammenrijk, waarvan Samaria de hoofdstad is. Heel dat stierbeeld van Bethel, ook dat van Dan, ook de onzuivere cultus van Berseba, is s c h u l d. 'D e S c h u l d v a n S a m a r i a', - DAT zou Amos liever in het poststempel bij dien mooien fonkelnieuwen nationalen postzegel als tekst opnemen, het schandaal van Samaria, zóó althans in Amos' profetische 'onbarmhartige' qualificatie. En als ze een 'hoe-zee', een religieus-nationaal 'hoezee' uitbrengen op 'de bedevaart naar B e r s e b a', dan bedoelen ze wel er op te pochen, dat ze toch heel wat er voor over hadden ('een buitenlandsche reis' voor religieuze volks-

verbondenheidsmanifestatie), maar Amos is niet tevreden gesteld. Ook zoo'n lange tocht verzoent de zonde niet. Die wordt er alleen maar door v e r z w a a r d , want men houdt onder àlle Dan-, àlle Bethel-, zelfs àlle Berseba-bedrijven vast aan den eigenwilligen, onwettigen kalverendienst. ‘Ze zoeken het overal, behalve bij den w a a r a c h t i g e n God van de historische openbaring’. En daarom zal de straf niet uitblijven; de blinkende Jerobeam-jeugd zal verrotten, in onmacht vallen, versmachten, zoodra de dag der bezoeking komt.

* * *

Elke revolutie brengt de lieden naar voren die laboreeren aan die z.g. ‘gelukkige inconsequenties’.

Ze hooren bij een organisatie, waarin f e i t e l i j k voor een christen geen plaats is. Maar ze doen nog aan dit, en ze doen nog aan dat. Ze hebben heusch nog niet alles afgeschud! Handelt zachtkens! Loopt niet te hard van stapel!

Maar de Kerk noeme al zulke inconsequenties o n g e l u k k i g , want ze brengen n i e t op de Messiaansche lijn. En ze sussen de conscientie. Ze laten de toeziende ‘leiders’, de Jerobeams, die pas met nieuwe of herhaalde vrijheidsbeperkingen gaan ingrijpen, als het de spuigaten uitloopt, paradeeren als t o c h o o k n o g w e l v e r d r a a g z a a m (‘ge wordt er in uw religie vrijgelaten’). En ze wisschen tenslotte de grenzen tusschen Jeruzalem en Berseba, tusschen Jeruzalem en Bethel-Dan uit!

Niet naar Berseba terug om een dronk te wijden aan de edele traditie van 't voorgeslacht. Maar in Jeruzalem gebleven om te drinken uit de fonteinen des heils, en te weiden in de grazige weiden. ‘D e w e i d e n u i s h e t W o o r d’.

(16 Augustus 1940.)

Aan een jongeren tijdgenoot

No. 1.

Amice,

Er is geen ramp zoo groot, of iets goeds komt er in mee. Dat is ook zeer natuurlijk, omdat in alles Gòd meekomt, God, die àlle dingen ten goede laat medewerken dengenen, die naar Zijn voornemen zijn geroepen, God, die Zijn doel met alle ding bereikt, Zijn góede doel.

Een goede kant, ook aan de beroering van dezen tijd? Ja, amice, - al was 't alleen maar deze, dat jij onder de adembenemende beklemming van den korten wervelwind, die ons overviel, zoo weinig last gehad hebt van je zelf. Of van die bedokteraars, die zoo echt ‘begrijpend’ ‘naast je gaan staan’, zin of geen zin. Je hebt geen tijd gehad, m'n vrind, voor problemen, niet eens voor het probleem-van-den-oorlog. Je hebt alleen maar tijd gehad, om tot God te zeggen: abba, Vader. Je hadt ook geen tijd voor zelfonderzoek; maar wèl tijd genoeg, om te verklaren: ik ben een kind van God. Amice, ik ken ze, die 't gezegd hebben, toen ze voor 't laatst bij vader of moeder, of bij hun jonge vrouwtje den ransel pakten. Zoo onder 't pakken door, met 'n snik in de keel misschien, - hoewel, de meesten slikten hem weg: als ik niet weer kom, nu, 't is in orde tusschen God en mij, hoor. Voor een deel z i j n ze ook niet weergekomen. - -

En nu zijn jij en ik weer zoo ongeveer bezig, ons te acclimatiseeren.

Tenzij dit geschiedt in de vrees van God, zal het gevaar, dat we daarbij beloopen, groot zijn.

Want om Gods wil mag je n i e t g e w e n n e n aan den overgangstoestand van nu. Je zult moeten blijven uitzien naar een antwoord op vragen, die gerezen zijn, en om zoo'n antwoord moeten b i d d e n . En, wat nog meer zegt, jij, jongere tijdgenoot,

zult de hand moeten leggen, vooral nu, op het woord der waarheid, om het onvervalscht te bewaren.

* * *

Een enkel woord over dat eerste punt. O, ik kan me zoo levendig voorstellen, dat je vol vragen zit. Vragen, waarop je geen antwoord krijgt. Je zult vragen, waarom Rotterdam gebombardeerd is, wat daar toch wel gebeurd moet zijn, waaruit dat bombardement verklaard kan worden in overeenstemming te zijn met de regelen, die de Führer van den duitschen staat voor dezen oorlogsdienst heeft aangegeven in den Artushof te Danzig, in een ook aan nederlanders in vertaling toegezonden rede. Amice, je moet op later wachten; - de feiten kunnen thans nog niet beschreven worden, en heelemaal niet overzien. Je zult vragen, wat de bedoeling is, die God de Heere met 'd i t a l l e s' heeft, en je zult z è l f s op die vraag slechts ten deele antwoord krijgen. Ten deele, - want de hoofdzaak van het antwoord weet je al; die staat in den bijbel; alleen maar: van 'd i t a l l e s' heb je geen overzicht; en wat dàt betreft moet je dus óók op later wachten. Wat weten jij en ik nu eigenlijk aangaande de feitelijke toedracht der zaken? We weten minder dan ooit.

Maar pas nu voor één ding op, amice. Denk niet: die vragen blijven toch onbeantwoord, - wat nut heeft het, ze te stellen? Smoor ze maar..... Mijn beste kerel, er is geen grooter ongeluk, dan niet langer te vrágen..... in Gods tegenwoordigheid. Als je buiten deze tegenwoordigheid vraagt, is ook dát een ramp. Maar nabij God te leven, dat beteekent toch óók: aan de orde blijven stellen, wat Hij in de geschiedenis voor onze aandacht plaatst. Als ze tegen je zeggen: doe maar net als Hiskia, breid 'de brieven' uit voor het aangezicht des Heeren, dan komt 't er op aan, de grens tusschen werkelijke vroomheid en ijdele vroompraterij in de gaten te houden. Hiskia had de 'brieven' eerst gelézen, - toen w i s t hij tenminste, wàt hij zijn God voorlei. Maar de oproep, om te doen als hij, mag dan ook nimmer doodloopen in een verzwegen vermaning, om de 'brieven' als lectuur-alleen-maar-voor-den-Heere te behandelen. Wentel uw weg op den Heere, uw weg, maar niet het onopengevouwen bestek van den weg.

Juist, om te kunnen weten, wat God ons te zeggen heeft in

de feiten, hebben wij die f e i t e n zelf onder de oogen te zien. 't Is erg moeilijk, amice. En nooit zal 't ons heelemaal gelukken. Maar toch hebben we te verlangen naar het feitenmateriaal, en naar normale verhoudingen, waarin de weg tot de bronnen niet langer versperd zal zijn. God beware je moeder, dat haar verlangen naar normale tijden niet hoofdzakelijk opga in haar trek naar wat meer thee of koffie per dag en per persoon. En Hij beware speciaal jou er voor, dat je reikhalzen naar den vrede zijn dominant zou vinden in je werklust, je huwelijkshoop, je examenplannen. Hoofdzaak zal moeten zijn te weten, wat er in Nederland gebeurd is in de dagen van Mei 1940. Om dan dáármee te kunnen gaan tot God, en Zijn voorzienigheid te kennen niet maar als ‘een’ werkelijkheid, doch als dat zeer bepaalde onderhoud, en die zeer bepaalde regeering, waarin Hij thans tot ons gekomen is. De Geest der waarheid verwekke betrouwbare geschiedschrijvers, die ons later zullen zeggen, wat geschied is. Zoolang het God belieft, ons te laten blijven in de positie van vandaag, de positie der onklaarheid, zullen we dit feit hebben te accepteeren, om ons te herinneren, dat we altijd uit geloof hebben te leven, ook als het nacht is op het terrein der geschiedschrijving. Maar als te zijner tijd de Staat der Nederlanden weer zichzelf zal zijn, en de historicus binnen onze landsgrenzen weer de vrije hand zal hebben, dan vinde hij met name in jouw buurt gretig gehoor. Gretig gehoor, dat er op uit is, o nee, niet zoozeer, om lucht te krijgen in het werpen van expectoraties tegen m e n s c h e n , als wel, om met klare stem te kunnen spreken met God over wat Hij ons heeft willen leeren in de dubbele sprake van Schrift en historie.

* * *

En - als ik die twee noem, Schrift èn historie, dan heb je meteen het bewijs, amice, dat ik je niet als voorloopig toch maar werk-looze naar huis heb gestuurd. 't Komt in de wereld, hoe vreemd het daarin ook toe mag gaan, voor een christen nooit zóó te staan, dat hij op mórgen en overmorgen wachten moet, vóór en aleer hij zijn mond open kan doen. De historie van de laatste d a g e n moge al in den nevel hangen, die van vele e e u w e n is je verteld, m'n waarde. En wat de S c h r i f t betreft, - die is

kant en klaar, als ik 't zoo eens zeggen mag, n'en deplaise onze barthiaansche buren.

O ja, en nu ben ik waar ik wezen wil. Als jij in deze ontstellende dagen, waarin onze nette, onze voor jaren opgestelde boekhouding zóó maar in een paar dagen ijdelheid gebleken is, als jij in d i e dagen, zeg ik, werkelijk bij de Schrift leeft, dan zul jij geen oogenblik g e w e n n e n aan den toestand. Je zult geen moment vergeten, dat onze bezwaren tegen de N.S.B. dezelfde gebleven zijn. Wij hadden voor het hebben of voeden van die bezwaren heusch geen geruchten over verraad en dergelijke noodig, geruchten, waar je toch het rechte niet van hoort. Want onze bezwaren waren g e l o o f s bezwaren. Je hebt gehoord, dat de heer Rost van Tonningen en de anderen weer in 't land zijn. Je zult daar niet van staan te kijken. Maar je zult evenmin vergeten, dat je de feiten niet weet; en het zal je nopen tot p r i n c i p i ë e l e concentratie van je aandacht: je zult over de Schriftuurlijke beginselen, over Gods waarheid je des te intensiever moeten bezinnen, en er ook voor moeten uitkomen, wijl dat de beste ‘Dienst am Volke’ is.

Neem dien goeden raad van 'n oudere aan, amice; hij maakt zich 'n beetje bezorgd, dat jij zult vergeten, dat we in een interimstoestand zijn, zwischen den Zeiten van vóór en na de bezetting door een vreemde mogendheid. Hij maakt zich bezorgd, dat er soms al gemeten wordt, óók wel in jouw tegenwoordigheid, naar den maatstaf der beschaamde vrees, der tot bedaren gebrachte paniekstemming, en niet naar dien der nimmer te beschamen profetie. De lui van den eersten maatstaf praten erg gemoedelijk tegen je. Ze kloppen je op den schouder: nou, valt 't niet mee? Je hadt dit en dat gevreesd, je was bang voor hier en ginder, maar wat viel 't mee, niet? Eén bombardement maar, vijf dagen slechts, geen vóórcensuur der pers, geen preekverbod, een goed woord voor onzen historischen strijd voor vrijheid en vroomheid in de rede van den duitschen rijksminister, die in de Ridderzaal sprak, en zoo voort..... 't valt nog al mee, en kijk nou niet zuur!

Nou, amice, Adolphus Venator zal niet tegen jou zeggen: kijk wèl zuur. Aan zuurkijkers hebben we geen behoefte, die kunnen niet eens bidden voor onze Koningin, zooals jij, hardop hoop ik, met mij doet.

Maar ik zeg: kijk, hoewel niet zuur, dan toch ernstig.

Akklimatiseer niet, maar geloof alleenlijk. Ik zeg niet tegen jou: het valt nog al mee; en evenmin: het valt tegen. Want ik weet niet, wat er komt. Ik z è g alleen maar: val jij nu niet tegen. En ik w e e t alleen maar, dat wij samen aan den maatstaf der nooit beschaambare profetie gebonden zijn. Die noopt jou en mij ons beproefde goud van de gereformeerde beginselen te bewaren. Te belijden, dat wij God openlijk blijven aanroepen om een vrije kerk, om christelijke politiek, om een overheid naar artikel 36 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, om een christelijke school, om een jeugd, waar de staat zijn vingers van af houdt. Kortom, om een 'Doktrin', zóó als we die geleerd hebben van der jeugd aan, en openlijk hebben voorgestaan.

Toen de duitsche Führer in een radiorede zijn jongste verhouding tot Rusland besprak - je hebt misschien óók geluisterd - maakte hij een duidelijk verschil tusschen zijn houding jegens den russischen staat en die jegens de 'Doktrin' - de leer - die men daar huldigde. Met de eene deed hij anders dan met de andere. Zouden wij minder onderscheidingslust aan den dag leggen? Daarvoor beware ons God. We zullen om Zijnentwil niet grijpen naar verboden wapenen, doch aanvaarden wat in den strijd met bommen en kruit over ons kwam. Maar onze 'D o k t r i n', dáár zullen we voor blijven staan, opdat men niet onzen God hóne, dat Hij in Nederland alleen maar een stelletje hoera-lieden had overgehouden.

Beste kerel, zeg het aan je zelf, zeg het ook aan je meisje, dat God eens moeder moge maken in een vrije kerk temidden van een vrijen staat, zeg het ze allemaal, wier levenspad is afgegrensd door de graven van Grebbeberg, Moerdijk en..... Golgotha, zeg hun, dat 't er erg op áánkomt, of de calvinisten van Mei 1940 nù hun God belijden, duidelijk en hardop. Met besten groet, steeds gaarne

t.t.
(14 Juni 1940.)
ADOLPHUS VENATOR.

No. 2.

Amice,

Je kent zeker ook wel het modewoord van den dag. Het luidt: b e g r i p . We moeten begrip hebben voor al datgene, wat de

ander over ons brengt. Het volk moet begrip hebben voor de gewijzigde situatie. De leveranciers van goederen, die later betaald zullen worden, zullen ongetwijfeld begrip aan den dag leggen voor den nood des tijds. De lezers van het dagblad dienen begrip te toonen voor de moeilijke positie der redactie in een periode van bezetting. Begrip is al, wat de klok slaat.

Ik heb me wel eens laten vertellen, dat b e g r i p s v o r m i n g één der zwaarste dingen is. Maar 't is best mogelijk, dat de geleerde heeren, die van die moeilijke begripsvorming reppen, met ‘begrip’ weer heel wat anders bedoelen dan degenen, die in den zooeven bedoelden zin van dat elastieke woord zich o zoo galant bedienen. Misschien hebben jij en ik althans dàt van al dat begrip begrepen.

Hoe 't wezen mag, ik geloof, dat 't in deze dagen zoo goed als onmogelijk is, ergens ‘begrip’ voor te hebben. Kranten als de nederlandsche van vóór 10 Mei 1940 behooren tot een voormalig tijdperk, lijkt het wel. Eén troonrede van Hare Majesteit in de Ridderzaal, - en dagen achtereen perskommentaren. De een zoo, de ander zùs. Eén installatierede van een duitschen minister in dezelfde zaal, en alle bladen toonen ‘begrip’, en verklaren, dat 't ook aan de overzijde van 't redactiebureau aanwezig is. De één heeft het begrip zóó, en de ander óók alzóó. Ook al zóó. Ik zie wel eens kranten met advertentiekolommen. Slager A, bakker B, manufacturier C, ondertrouwd paartje D, enz. En dan stuit je ineens in die advertentiekolommen op zóó iets:

VACANT

Zouden we niet een Bond oprichten, om alle bladen, die den moed hebben, deze figuur van de advertentiepagina naar de redactioneele kolommen over te brengen, te beloonen door een toevloed van advertenties, dermate, dat de daarvoor gereserveerde ruimte heelemaal ópgebruikt wordt? Ik verzeker je, dat ons volk voor dié krant begrip zou hebben.

Maar ik wou je werkelijk niet laten lachen. Ik wou je alleen maar vragen: als je zoo weinig begrip hebt van 't heden, heb het dan des te meer van 't mooie verleden, dat God ons gegeven heeft, en dat we met mekaar vaak zoo slordig hebben gebruikt.

Ik heb zoo den indruk, amice, dat we een enkele maal onder

de felle slagen, die we krijgen, in onze eerste reactie dat rechte begrip voor het mooie verleden van vóór 10 Mei 1940 wat kwijt raken. In tijden van acute beroering komt 't o zoo gauw over onze lippen: we hebben gezondigd. De boetepreek is een permanent geluid uit den kring van geslagen christelijk opgevoede menschen. Maar God is met boetepreeken evenmin als met andere preeken spóedig tevreden. Als wij aan zijn poort kloppen, een tikje bescheidener dan toen de wind nog in de zeilen woei, en Hij hoort ons zeggen: wij hebben gezondigd, wij hebben gezondigd, dan vraagt Hij ons: waarin? waardoor? waarmee? wanneer? hoe? waar? in welk opzicht? quia (om) wat? en quatenus, d.w.z. in hoeverre? Schuldbelijdenissen, die geijkte rhetorische formules zijn, welke niet meer om 't lijf hebben dan een blanco pagina, waarop ditmaal met koeieletters te lezen staat:

DEBET,

maar zonder dat met fijn handschrift ònze eigen gekauwde zakpen in urenlange bezinning heeft ingevuld de posten, en de bedragen, om dàn te eindigen in het vermoeide: en nog oneindig veel méér, o Vader, - ze zijn in Gods oogen even verfoeilijk, als de ‘feesten’ waarvan Hij door Amos verklaart: ik màg ze niet!

Dat weten we allemaal, amice. We willen er ook wel eerlijk aan denken.

Maar wat we n i e t allemaal in de gaten hebben, is misschien dit: we loopen gevaar, de dikke streepen, die God door ons werk gehaald heeft, te zien als een veroordeeling van het ter hand nemen zèlf van dat werk. Terwijl 't alleen maar een afstraffing was van de zonden in ons werk, zijn onvolkomenheid, zijn onvolledigheid.

Zeg, toen de meester bij jou op school een streep haalde door jouw rekensommetje en door je fransche thema, beteekende dat soms een sommatie, om nu maar met r e k e n e n op te houden, en h e t f r a n s c h voortaan cadeau te doen? Je lacht me uit, - zóó zot vind je de vraag. A la bonheur, maar ik verdenk toch jou ervan, dat je evenmin als ik, direct de boetepredikaties dóór hebt, die zóó'n dwaze ‘toepassing’ maken op de streep, die God soms d o o r, en soms alleen maar ò n d e r ons werk gezet heeft.

Vóór 10 Mei strijd in de kerkelijke pers. Een streep er door,

of er onder op 10 Mei. Nooit meer strijden, zegt er nu iemand. Daar heb je 't al, - lach je me soms nog uit? Toch maar 'n ontdekkend woord, wou je nog beweren? Beste vrind, ik geloof er niets van. Er is zonde geweest in 't spreken, maar zonde ook in 't stille-zijn. Wie precies zegt, waarin de zonde bestaan heeft, in 't spreken èn in 't niet-spreken, die preekt ontdekkend. Ieder ander preekt toe-dekkend; hij steekt de lamp niet op, maar hij morrelt aan de lamp des Woords, - hij doet er verduisteringspapier om, - dat is meteen in de mode, zeitgemäss, meneer! 't Zal wel een broeder uit Efraïm zijn, die daar eerlijk betuigt, dat Efraïm Juda niet meer benauwen moet; maar en passant legt hij net zijn efraïmietische verlanglijstje bij Juda op tafel. Eerlijk, hij merkt het zelf niet.

Er is zonde geweest in onze cultureele prestaties; de één daasde er over, de ander lanterfantte op de cultuurmarkt, of in een cultureele sociëteit, een derde zong àl te vlot 't lied van ‘de eere Gods op alle terreinen des levens’, een vierde ging met opgeheven hoofd op allerlei dag-doeleinden af. Een streep er onder: 10 Mei 1940! O wee, zoo betoogt nu ergens een sympathieke boetpreeker: we moeten heusch terug; er waren gevaren van veruitwendiging, gevaren van verwereldlijking, terug, terug, we zijn te overmoedig opgedrongen. Of ik 't niet geloof? Man, 't is allemaal waar. Maar als je overmoedig opgerukt bent, moet je niet 't oprukken zelf, doch den overmoed prijsgeven. En ben je verkéérd aangeland, dan moet je een anderen weg inslaan. Maar - in 't zelfde veld blijven! vergeet dat alsjeblieft niet. En wat die gevaren van veruitwendiging betreft, er zijn precies die zelfde gevaren in 't retireeren: 't is stukken gemakkelijker, en ook goedkooper. Als iemand met opgeheven hoofd de Via Triumphalis opgemarcheerd is, dan moet hij niet denken, dat de zaak in orde is, als hij nou voortaan met opgeheven hoofd de Via Crucis afwandelt. Ik denk, dat 't aan dat opgeheven hoofd gelegen heeft. Wie 't nooit echt gebógen heeft, die kan wel zingen: wij s t é k e n 't hoofd omhoog en z ù l l e n d' eerkroon dragen, maar hij kan 't niet waar maken: zijn hoofd stond àl maar door stijf achterover, den neus in den wind: hij kon 't niet meer opsteken, geen centimeter. Hij z ó u niet d' eerkroon dragen, maar dat strijdlied zelf fungeerde als zijn eerkroon, zijn ridderorde.

Pas op, m'n waarde, voor alle boetepreeken-zonder-begrip. En loop niet, van den weeromstuit, noch met opgeheven, noch met gebogen hoofd - het doel voorbij. Laat je niet wijs maken, dat God na 10 Mei 1940 ons terugwerpt op de verschansing der gedesillusioneerden. En kijk elken boetepreeker, die je gepàkt heeft, eens ferm in de oogen, en let vooral op je zelf. Let op, of hij en jij soms niet ongemerkt hierin accordeerden, dat jullie nou nèt precies d i e dingen in den ban wouden gaan doen, die juist jùllie niet zoo heelemaal lagen. Niet meer rekenen? Geen fransch meer? Reken b e t e r , en zet je fransche grammaire er i n ! Niet kwaad worden op mij, hoor; ik ben 't al genoeg - op mezelf. Dàg, hoor, -

je
ADOLPHUS VENATOR.
(21 Juni 1940.)

No. 3.

Amice,

Hoe bevalt het jou tegenwoordig onder de Afgescheidenen? Nee, ik bedoel natuurlijk niet een kerkelijke titulatuur je op te dringen, want je kent waarschijnlijk geen A meer voor een B. Je hebt begrepen, dat ik, als ik jou onder de Afgescheidenen reken, je positie in het nederlandsche volk op 't oog heb. Want man, je wordt meer en meer afgescheiden, tegen wil en dank.

Ik las in ‘De Standaard’ een artikel over de rechtspositie van een bezet land; misschien heb jij er ook wel op gelet. Die positie is maar niet aan de willekeur van den vijand overgelaten, wel neen man, daar hebben we v e r d r a g e n voor; ‘De Standaard’ herinnert er aan. Weet je, welke bepaling mij bizonder trof? Deze: wanneer het gezag van de wettelijke overheid feitelijk is overgegaan in handen van dengene, die het gebied heeft bezet, neemt deze alle maatregelen, die in zijn vermogen staan, teneinde voor zooveel mogelijk de openbare orde en het openbare leven te herstellen en te verzekeren en zulks, b e h o u d e n s v o l s t r e k t e v e r h i n d e r i n g , met eerbiediging van de in ‘het land geldende wetten’. Je kunt dat lezen op de voorpagina van ‘De Standaard’ van 18 Juni j.l.

Behoudens volstrekte verhindering moeten dus, volgens plechtig verdrag, de in ons land geldende wetten worden ontzien. Behoudens volstrekte verhindering moet dus door de vijandige mogendheid onze persvrijheid worden ontzien, en onze parlementaire staatsinrichting, en onze godsdienstvrijheid, en onze radiovereeniging, en ons recht van vergaderen, en onze christelijke school, en zoo heel veel meer. Werd er anders gehandeld, dan zou dat tegen het volkenrecht ingaan, - zooveel heb ik er van begrepen. En dat volkenrecht, daar wordt terdege mee gerekend; - dat merk je wel, als een vijandige vliegmachine of mijnenlegger op de helling genomen wordt. Het zou dan ook tegen dat volkenrecht ingaan, indien behoudens volstrekte verhindering in het burgerlijke leven het Führerprincipe werd toegepast hier in Nederland. Of indien onze staatsvorm werd veranderd.

Nu ben jij allicht geen hooge oome, zoodat je wel niet in staat zult zijn, precies de streep te zetten, waar die volstrekte verhindering optreedt. In buitengewone tijden wordt er nog al eens met de rekenmachine gewerkt: rikketikketik, en je krijgt de einduitkomst erg vlug op een briefje. En voordat jij op je deftige manier je potlood uit je vestjeszak gehaald hebt, om met breed gebaar den vluggen rekenmeester eens ná te rekenen, tikt zijn machine al weer verder: hij kijkt niet eens meer naar je om.

Maar er zijn er nog anderen dan die vlugge rekenmeester, die je zijn briefjes op tafel legt. Je hebt ook nog je eigen volksgenooten. Ze zijn van allerlei slag. De meesten voelen, dat ze maar eens wachten moeten op later. Ze morren niet, ze maken geen praatjes en geen heibel. Ze probeeren ook niet hun zin door te drijven. Anderen daarentegen nemen wèl de kans waar. Om zoo te zeggen: ze plunderen. O nee, heelemaal niet met die plundering, die opvalt. Ze halen geen perzische tapijten uit den desolaten boedel weg, die na het duitsche bombardement van Rotterdam is achtergebleven, en ze bestelen de villa's van den Grebbeberg niet, noch snijden ze de koffers open, waarvan de eigenaars zoek zijn. En toch plunderen ze. Ze probeeren een stukje van je volksvrijheden af te nemen. Ze maken misbruik van den critieken toestand. Ze dringen naar voren en trachten gedaan te krijgen wat hun niet lukken zou in normale tijden waarin naar alle kanten de ‘in het land geldende wetten’ worden

geëerbiedigd. Ze doen dik tegen de Joden, want er zijn duitsche autoriteiten in de buurt, - alsof die heeren zouden vergeten, dat het hier Nederland is, waar b e h o u d e n s v o l s t r e k t e v e r h i n d e r i n g, de wettelijke positie der Joden te eerbiedigen valt. Of, ze probeeren een bepaalden radio-omroep een voorrangspositie te bezorgen, want er zijn duitsche autoriteiten in de buurt, - alsof die heeren zouden vergeten, dat het hier Nederland is, waar b e h o u d e n s v o l s t r e k t e v e r h i n d e r i n g de omroepvereenigingen gelijke rechten houden moeten. Of, ze probeeren hagespraken te promoveeren, en andere politieke vergaderingen tegen te werken, en de pers te dwingen in de richting van hùn allerspeciaalste inzichten, want er zijn duitsche autoriteiten in de buurt, - alsof die heeren vergeten zouden, dat het hier Nederland is, waar b e h o u d e n s v o l s t r e k t e v e r h i n d e r i n g alle politieke partijen en bladen mogen staan op hun wettelijke rechten.

Deze plunderaars in smoking, of in het nog veel mooiere hemd, willen jou en mij in òns hemd laten staan. En inderdaad, dat hemd van ons is maar uniform en dus geen uniform, waarmee we de straat op kunnen.

En alzoo w i l l e n z i j o n s a f s c h e i d e n. Niet wij scheiden ons van hen af, doch zij scheiden ons van zich af. Zij hoopen brandstof op, en God geve, amice, dat er geen ongelukken van komen, als de generale revisie komt. Als je ze hóórt, dan gebeuren er wel ongelukken: ze praten nog al eens over het uur der wraak, dat komt. En ze vertellen ons nu al, alsof z i j Europa in mekaar moesten zetten, dat we heelemaal duitsch zullen worden, tenzij we het groote uur begrijpen. Ik dacht in mijn verdragsgetrouwe onnoozelheid, dat het groote uur alleen begrepen werd, indien naar het Verdrag, dat 'De Standaard' afdrukte, b e h o u d e n s v o l s t r e k t e v e r h i n d e r i n g onze nederlandsche landswetten geëerbiedigd werden. Vooral door nederlanders zelf. Wie dat n i e t doet, doet on-nederlandsche handelingen, en ook onduitsche, volgens het Verdrag. Ik denk, dat, nu minister De Geer afwezig is, minister Seyss Inquart hun dat wel aan 't verstand zal moeten brengen.

Intusschen, mijn beste, vergeet niet, waar je staat, jij met je belijdende christelijke overtuiging. Je wordt afgescheiden, man. Je heb 't goed gehad: een paar ministers op je bondsdag, kamer-

leden in je verre familie allicht, en een eigen dagblad. En je dominee schreef allicht in de grootere pers. Een lintje allicht ook nog. Maar ik heb 't gevoel, dat, tenzij God wonderen doet, wij wel eens weer v a n o n d e r e n o p zouden kunnen moeten beginnen. Net als De Cock, maar dan over h e e l de linie: De Cock had alleen maar kerkelijke conflicten, al lag daar ook achter een zekere gelijkschakelingspolitiek van den toenmaligen koning Willem I.

In zijn ‘De God der Wereld’ laat Benson een figuur optreden, die de trekken van den antichrist vertoont, - naar schrijver's inzicht. 't Is Julian Felsenburgh. Hij preekt de eenheid van het Menschdom, de Moeder van allen. Duitsche, engelsche, en italiaansche hoofdsteden hadden tegelijk voor dat ideaal gebukt, en eenstemmig, enthusiast vanwege het Nieuwe Geloof, hadden ze, vereend van zin, a f g e s c h e i d e n , tot terdoodbrenging toe, wie er niet voor bukten. Want d e z e n waren de sectariërs, de onwilligen, de onvruchtbaren.

Dat zal nog een andere oorlog worden, dan de tegenwoordige, amice: kijk maar naar dat stedenlijstje. D i e oorlog is er nog niet, maar hij komt op ons af. En alle leer, die van jou en mij verklaart, dat wij den dronkenmakenden droom der Humaniteit n i e t mee droomen, en dus Afgescheiden zijn, rotte plekken, die men uit het lichaam der Menschheid maar uitsnijden moet, brengt ons, hagespraak of geen hagespraak, naar die toekomst heen.

Zeg, ben jij klaar?

En wil je wel je offeren voor je Koning, die op een ezelsveulen reed?

Denk er eens over, en laten we samen bidden.

Je

ADOLPHUS VENATOR.

(28 Juni 1940.)

No. 4.

Amice,

Bij de lectuur van ons blad ben je zeker nog al eens op een enkel vreemd woord gestuit. Een klein kwaaltje van ‘De Reformatie’, hoor ik je meesmuilen; maar ik houd me in dat

opzicht liever op de vlakte. Eén van die woorden is ‘i n t e r i m ’. Een interimstoestand. Interimsethiek, Interimsbepalingen. En zoo voort. En zoo voort.

Nou, ik hoef jou over dat lastige woordje geen lesje te geven. Je hebt op school wel gehoord van ‘het Interim’, een bepaalde periode uit de geschiedenis van volken en regeeringen. ‘Interim’ beteekent. als ik 't goed begrijp, zoo iets als ‘i n t u s s c h e n ’, ‘i n m i d d e l s ’, ‘t u s s c h e n d e b e d r i j v e n d o o r ’.

Vandaar dat een interimstoestand een soort van o v e r g a n g s p e r i o d e is. Je moet dan met mekaar ergens op w à c h t e n . En dat brengt dan weer mede, dat je in zoo'n interim ook i n t e r i m s t o e s t a n d krijgt. En interimsm a a a t r e g e l e n . Wie zulke toestanden of maatregelen zou aanzien als b l i j v e n d , heeft een manco in zijn bovenkamer. En wie een maatregel, dien h i j z e l f blijvend maken wil, jou of mij aandient als een onschuldigen i n t e r i m s maatregel, die o n d e r s t e l t een manco in jouw of mijn bovenkamer. Zou hij ons te slim af wezen? Maar een interregnum (een interimsregeering) is toch geen gewoon regnum (een normale regeering)? Interimskleeren zijn toch geen normale kleeren? Stel, dat je den winter zou moeten zien door te komen met een regenjas-van-papier, dan zul je 'm mogen liefkoozen: m'n beste interimsjasje! Maar je verlangt toch stiekum naar een normale niet? Als in de concertzaal tusschen de bedrijven door de dames en heeren in de corridors zich wat loopen te vertreden, dan kunnen ze een hartig hapje halen aan een buffet: 'n sandwich, 'n glaasje limonade, en ‘éven 'n caravellis’, voordat het belletje weer gaat. Maar wie begint een d i n e r in de pauze?

Nou, m'n waarde, toen ik in onze kolommen dat woord ‘interim’ hier en daar zag staan, een paar keer achter mekaar, moest ik ineens aan een ouden bekende denken Je hebt wel eens van Kierkegaard gehoord? Je was enkele jaren geleden niet ‘bij’, als je niet iets van hem wist; hij gold destijds even veel als een mannelijke editie van de jongste noorsche romancière.... voor de onwetenden. Tegenwoordig luwt dat weer wat, al heeft prof. Van Rhijn nog pas over hem geschreven.

Ik dacht, moet je weten, aan een beschouwing, die Kierkegaard ergens vastknoopte aan een regeeringsmaatregel in het oude Kopenhagen, zijn woonplaats. 'n Ondernemende minister van financiën van het destijds nog onbeschermde en dus zelfstandige

Denemarken had aan de volksvertegenwoordiging een ontwerp van inkomstenbelasting voorgelegd. Schrik van rondom! - dat gaat wel meer zoo met belastingen, kijk maar uit naar je biljet in de eerste interimsjaren..... Maar - de deensche minister wist z'n luidjes te troosten. Niks erg, hoor, verklaarde Zijne Excellentie; - het is maar een interimsbelasting! Straks wordt de bepaling weer ingetrokken.

Nu kon Kierkegaard nog al eens brommen in zijn baard. Mooie opvoeding, moppert hij, als ze denken, dat nieuwe maatregelen g e m a k k e l i j k e r ‘er in zullen gaan’, als ze maar i n t e r i m i s t i s c h heeten te zijn! Och ja, excellentie, natuurlijk zit daar een element van waarheid in. Maar, zoo pruilt Kierkegaard, e r i s o o k h i e r e e n g r e n s , zooals bij alle menschenwerk. Komt Uwe Excellentie over die grens heen, dan heeft de troost, dat 't maar iets interimistisch is, geen zin meer - als troost.

Een grens, zegt u?

Ja, en ze is wel aan te wijzen ook. Overal, waar een r e s t i t u t i o i n i n t e g r u m mogelijk en zeker is, d.w.z. waar we heelemaal weer in den ouden toestand kunnen worden hersteld, en dan op elk willekeurig moment, of voor 't minst aan het eindpunt van het interim, dáár kunt u w e l spreken van een interimistische verordening, Excellentie! Maar als zoo'n restitutio in integrum - die Kierkegaard is al nèt zoo vervelend als ‘De Reformatie’ met die niet-interimistische vreemde-woorden-manie - als zoo'n restitutio in integrum kwalijk uitvoerbaar is, of heelemaal onmogelijk, dan kunnen, aldus valt Kierkegaard uit, zulke ministerieele troostredenen over het interimistisch karakter der inkomstenbelasting mij gestolen worden. Excellentie, wordt mijn portemonnaie straks weer bijgevuld? Is er een restitutio in integrum voor mijn beurs? Straks? Ik kan me toch ook niet interimistisch ophangen? Er zijn nu eenmaal dingen, handelingen, je zelf ophangen b.v., die n o o i t i n t e r i m i s t i s c h zijn. Zoo'n leepe minister! Je ziet je lieve geldje nooit terug..... en toch verklaart Z.Exc.: interimistisch, meneer! Zou een meisje soms gauwer over de eerste verlegenheid heenkomen, wanneer een meneer haar een i n t e r i m i s t i s c h huwelijk aanbood?

En dan komt Kierkegaard eerst heelemaal los! We beleven, zegt hij, zoo'n ernstigen tijd, en toch is dat geleuter van interi-

mistisch niet van de lucht. O jullie sofisten, - als het nu eens gaat over beslissingen, die geen restitutio in integrum toelaten, wat dan? Leuterpraat, meneeren! En zeer misleidend! De eerstvolgende generatie zal die belasting aan den lijve voelen, er is geen spiertje interimistisch aan! Sociale verhoudingen worden er door geschapen, - voor goed. Laten we ons niet belachelijk maken als de vrijer, die het meisje makkelijker tot een ja-woord denkt te verlokken, als hij het voorgestelde huwelijk maar interimistisch noemt. Of als de man, die naar de strop grijpt, en zich wijsmaakt, dat 't niet zoo erg is, als hij slechts een interimistische hangpartij in den zin heeft.

Aldus Kierkegaard, in zijn Dagboeken.

Mijn beste kerel, ook jij wordt vandaag o zoo druk toegesproken met termen uit de interimsdictionaire. Laat je niet in de maling nemen: die interimsdictionaire is alles behalve een interimistische dictionaire. Dat kunnen ze je in Duitschland wel beter vertellen. Er zijn van die corporatieve vrijers, die op je maagdelijk gemoed afgestuurd worden. We zijn, zeggen ze, in een overgangstijdperk, en nu moet u het oogenblik verstaan. Den opmarsch naar het nieuwe Europa bijhouden, tempo, tempo! Doe mee, anders schiet je straks, na het interim, over, net als 't meisje, dat den huwelijkscandidaat afwees, en later geen kans meer kreeg..... Leg 't hoofd in dezen o zoo zachten zijden strop, - 't is maar een interimistische handeling, hoor! Geen Kamervergadering ad interim, - wat doe je nog met je politieke leidraden van vóór het interim? Beid uw interimstijd, duur uw interimsuur, zóó ongeveer moet je in de dagen der duitsche bezetting het opschrift van de klok der Amsterdamsche Beurs lezen. Vóór het interim, meneer, is er zoo ontstellend veel democratische leuterpraat geweest; m'n goeie man, - verzet nou tijdig de bakens, en doe je interimistische oogen bij tijds open! Corporatieve perskamers, - we zijn in het interregnum der sociale en politieke ordening! Federatief verband van vereenigingen, we zijn in het interim der cultureele ontplooiing van den dietschen genius! En zoo voort. Het is al interim wat de klok slaat.

Ik geloof niet, m'n waarde, dat ‘De Reformatie’ in 't algemeen over dien Kierkegaard erg te spreken is. Maar ik denk toch, dat ik voor dit maal wel met jou een snoepreisje naar Kopenhagen ondernemen mocht, om dit interimspreekje van 1851 ad interim

te lezen. Of, nee, eigenlijk wou ik je maar adviseeren, het niet ad interim, doch voor altijd te overwegen. Want warempel, ik geloof dat Kierkegaard dezen keer heelegaar gelijk heeft. Als jij je laat in slaap sussen door het interims-geleuter, dan ben je dwazer dan dat meisje en dan die galgcandidaat van eigen keuze, waarover Kierkegaard het had. Je komt er niet gauw van af, - misschien wel nooit, als je tegenwoordig (excuseer het germanisme) je 'instelt' op het interim. Met die 'instelling' zelf heb je al tegenover het interim een niet-interimistische houding aangenomen. Word ik vervelend? Best mogelijk, - want ik heb in mijn eersten na-oorlogsbrief je al gewaarschuwd tegen het akklimatiseeren aan den huidigen toestand. Ik ben ook wat oud, moet je weten.

Een restitutio in integrum, die is mogelijk bij God, in Zijn rechtspraak, die zondaren rechtvaardigt. Ze is echter onmogelijk bij de menschen. Elke deuk in onze Oranjeliefde doet schade. Elke relativeering van principes. Elk ontijdig meepraten met de dictatoriale propaganda, ook al is 't over de leuterpraat der democratie, is gevaarlijk - in een interim. Voorloopig moet je niet de democratische leuter praat bevechten, maar de vrije praat probeeren te redden. Dàt lijkt me interims-werk. En je moet bedenken, dat leuterpraat van democraten nog geen democratische leuterpraat is. Als God de Heere ons heiligt, door ons actueel te leeren spreken in des te grooter trouwbetoon, dan zal Hij ons óók in het zedelijke Zijn restitutio in integrum nabij doen komen, - ze geschiedt pas in het uur van onzen dood.

Temeer daarom moet je Zijn Woord des te serieuzer ter hand nemen. Dat is geen interimistisch werk, want het is een gebod voor alle dagen. Het is dus de beste, ja, eenige redding, óók in het interim van heden, dat trouwens slechts zeer ten deele een interim is.

En pas op voor geweckte importappelen op gebeelde interimsschalen, - elke week krijg je een nieuwe portie op je menu. Pas op voor Kierkegaards minister, den leeperd. Hij zei: geef den keizer wat des keizers is, en voegde er aan toe: 't is maar ad interim! Maar Christus liet die toevoeging weg.

Hoe zou Hij anders dat bevel op é é n l i j n hebben kunnen plaatsen met het nimmer interimaire: geef Gode wat Gods is?

Met hartelijken, ik hoop, niet-interimistischen, groet,

ADOLPHUS VENATOR.

(5 Juli 1940.)

No. 5.

Amice,

Den Veluwschen boer al gesproken op je jongsten wandeltocht? Nou, wat zei hij ervan? Je weet, hij is pas bewerkt met een brochure: 'D e s t e m v a n o n s b l o e d'! Schrijver: E.J. Roskam Hzn., precies dezelfde, die al eens van een partij-, immers N.S.B.-schietgat, ergens in Amsterdam, uit, op onzen redacteur eenige gifgasbommen heeft neer doen komen. Naar vaker geschiedt, is bij die gelegenheid 'slechts onbeteekenende schade' aangericht. De bommen werden 'lukraak' geworpen. En zeker was onze redacteur een 'n i e t - militair object'.

Maar dat is al lang geleden.

Sedert heeft deze heer Roskam weer van zich laten hooren. Tenminste, zijn naam staat op het product, zooeven genoemd. En o, hoe innig de veluwsche boer erin wordt aangesproken! Ik moest, toen ik het las, ineens denken aan die meditatie (zal 'k maar zeggen) in ons vorig nummer, over Baäl-Berith.

Heeft de veluwsche boer, toen je bij hem een glaasje melk dronk, je nog geen coupure uit het stuk voorgelezen? Misschien had hij geen tijd? En heeft ie 't boekje weggelegd tegen den winter? Maar dan moet j i j er aan te pas komen, amice. De Veluwe kan niet wachten. Geen dag en geen nacht. Laat zijn ooren er van tuiten. Dezelfde heer Roskam, die destijds er prat op ging, dat hij lid eener gereformeerde kerk was, - ik denk niet, dat het tegenwoordig nog zoo met hem staat, - heeft eens een veluwschen monoloog opgesteld..... hij kent onze taal en onze dialecten, en schrijft ze tot in de perfectie, in zijn gedrukte stukken. 't Was een monoloog, waarin de Veluwenaar betoogde, dat ie van de preeken van dien Schilder niets begreep, - doch de hegeliaansche N.S.B.-wijsheid, nee maar, die ging er in als koek. Je kunt dus bij hem terecht.

Nou, laten we eens kijken, wat onze veluwsche boer zoo al van dat roepende bloed van hem zelf begrijpt - - volgens den heer E.J. Roskam Hzn. Ik geloof, dat de preeken van Schilder daarbij vergeleken bewaarschool-gestamel zijn. Maar misschien doe jij een andere ervaring op.

Zet je schrap, vrind, denk aan den Veluwenaar, en kijk ernstig. Zet je veluwsche boer, en zijn dochter, die je die groote portie melk heeft toegeschikt, naast je en luister naar docent E.J. Roskam Hzn., die zoo heel eenvoudig preeken kan. Ik stel me het discours dan aldus voor:

> '*Uit den nevel van het rationeele*, *individueele denken met zijn valsch intellectualisme en zijn steedsche cultuur*, *zijn democratie en klassenwaan*, *zijn kapitalisme en Joodsche geldmarkt*, *verschijnt een geslacht*, *dat weer verstaat de roepstem van zijn volk*, *zooals die ook nu nog spreekt in bloed en taal en teekenen*....'

Stil, veluwsche boer, je moet nou niet interrumpeeren. Je wou zeggen, dat je dat s t e e d s c h e wel begrepen had, maar de rest niet? Mond houden, man, we beginnen pas.....

> '*Boven het verstandelijk weten stelt de Germaansche geest het innerlijk begrijpen*' - -

O ja, zeit de Veluwenaar, dat zei onze dominé ook, 'n zware, meneer, geen luchte. Ga maar door, nou wordt het toch zeker goed. Smytegelt? Love? Erskine? Hutcheson? Van der Groe?

> '*Boven de intellectueele kennis het natuurlijke inzicht*'.....

'N a t u u r l i j k '? n a t ú ú r l i j k ? o foei, wat 'n schande! Onze Bondsdominé zegt het precies andersom. Weg met dien Roskam, die moet bij dominé in de leer.

> '*Boven de macht van het goud de heiligheid van den bodem*'.....

Hoe durft ie.....?

> '*Boven het laat-Romeinsche individueele heerschersrecht het Germaansche boerenerfrecht*'.....

Gaat dat soms over de Erfgooiers? - -

> '*Boven het absolute Koningschap bij de Gratie Gods het leiderschap dat de levenswetten van het volk vorm en zin geeft*.....'

Nou, meneer, ik ben toch altoos trouw aan onze Koningin geweest. Dat zeiden de N.S.B.-sprekers hier op de Veluwe ook altijd van d'r zelve.

Stil nou goeie vriend, en luister verder:

> '*De machten, die de wederopstanding van ons volk niet wenschen, remmen ons geestelijk zóó, dat wij zelf den moed missen de zuivere lijnen te trekken.... Het is nu eenmaal zoo, dat deze machten, ook wat onzen roep voor de raszuiverheid van ons volk betreft, in de officiëele kerkelijke leiders zulke trouwe bondgenooten vonden.*
> *Dit spel speelden zij zoo geraffineerd, dat vele eerlijke Christenen in de N.S.B. zich inderdaad meenden te moeten verzetten tegen de volksche gedachte*'.....

Wàt? zoo hoor ik nu den veluwschen boer al weer interrumpeeren, - wàt? willen ze nou kwaad spreken van onze dominees? Of gaat het soms over onze dokters? Maar hier op 't dorp hebben we d'r eentje, die óók van den Bond is. Ik begrijp niet veel van dat ras en die raszuiverheid. Wat moeten nou ineens die koeien en paarden hier?

Stil nou, goeie man, en nog even luisteren:

> '*Indien wij de raszuiverheid van ons volk verachten, dan verraden wij ons eigen volk en in dat verraad van eigen volk verloochenen wij ook het Christendom.*'

Wâblief, valt onze boer uit, en hij verschuift nerveus zijn pet, wâblief? 't Volk verloochenen, is dàt het christendom verloochenen? Wel heb ik van m'n leven! Twee uit een stad, en drie uit een geslacht, dat heb ik nog pas Zondag hooren verkondigen. De één wordt aangenomen, de ander verlaten! Hoe kan die man dat schrijven, en dan voor ons, die op de Veluwe bij de oude waarheid grootgebracht zijn van ouder op kind. Wèg met die fratsen!

Nee, nog éven luisteren:

> '*De Godszoon van het licht kreeg van Zijn Vader de opdracht, den gebroken band tusschen God en mensch, tusschen hemel en aarde te herstellen om zoo den ban, die de wereld en het leven drukt, te breken en de levensvreugde te schenken aan het volk, dat zich richt tot God als tot een Vader en vriend.*
> *Eersten Kerstdag hoorde ik een Gereformeerd predikant in zijn gebed zeggen: "Wij danken U God, dat Gij zoo tot ons gekomen zijt dat Gij*

één met ons waart". Deze predikant was dan ook een boerenzoon.
Dat is de Calvinistische interpretatie van het Christendom (tenminste zooals het Calvinisme verstaan wordt door de Veluwsche boeren).
Hiermede bracht het Calvinisme niets nieuws.
Hiermede greep het terug op de Heilandgedachte zooals die duizenden jaren geleden, lang voor Christus' geboorte, leefde onder onze Germaansche voorouders.'

Het Calvinisme van onze goeie ouwe schrievers ook al bij onze Saksische voorouders, lang vóór Christus' geboorte? Nou, m'n goeie man, jij bent van de kleine kerk, is 't niet?

Als jullie dan zoo'n man als die meneer Roskam met z'n onzin en klinkklare heidendom als lid hebben gehad, dan hoef je hier op de Veluwe nooit meer iets van onze Groote Kerk te zeggen. - -

En meteen, zonder verder te redeneeren, stapte onze Veluwsche boer op. Hij wou niet eens meer aanhooren, wat jij over die kerkelijke tucht te vertellen had.....

⋆ ⋆ ⋆

't Is maar een ontwerp, amice, van wat je overkomen zal zijn op je veluwschen tocht.

Maar zóó iets zal het wel wezen, overal, waar op de Veluwe mijnheer Roskam aanklopt met zijn product.

Toch moet je niet je schouders ophalen over al dien onzin. Onzin is nooit machtig, maar soms wel krachtig. En meneer Roskam, voormalig gereformeerde, naar we maar zullen aannemen, heeft nu eenmaal goedgevonden, z i j n naam te verbinden óók aan deze passage:

'*De verlossing van ons volk moet dan komen door de jeugd.*
De ouden verdwijnen vanzelf, de middelmoot wordt oud en zoo zal de jeugd de plaats innemen der werkers en dan het leven vernieuwen.'

Ook schijnt de man al druk te werken met de m y t h e . Lees maar eens dezen barren onzin:

'*In de Germaansche mythologie was de verlossingsgedachte reeds voorondersteld. Het naar eigen aard en roeping doen leven van alle volkeren in de wereld, in harmonie met de Scheppingsgegevenheden, is een eerste eisch, ook voor het Christendom.*
De Siegfriedgedachte wordt dikwijls verkeerd geïnterpreteerd. Ook

deze dingen moet men veel eenvoudiger zien en ontdoen van de 19e eeuwsche romantiek. In al zijn nuchterheid is de inhoud ervan als volgt:

Siegfried, *de goddelijke held*, *kreeg de opdracht van Zijn Vader om den band tusschen den Eeuwigen en Mydgaard (de aarde) te herstellen*. *Hiervoor moest hij strijden met den draak. In deze worsteling ging Siegfried in den dood*, *maar door dezen dood ontstond op Mydgaard het verlangen naar den Eeuwigen. Dit laatste is dan weer gesymboliseerd in het Nibelungenlied*.
U ziet dat de Calvinistische interpretatie van het Christendom hieraan niet vreemd is.
Deze dingen moeten wij niet overschatten, *maar wij moeten ze ook niet onderschatten*.
De Heilandgedachte zooals die door onze vaderen, *in dit verband bedoel ik door de Saksers*, *is opgebouwd*, *spreekt ook nu nog tot ons en persoonlijk wil ik dan zeggen dat mij dit tot vandaag den dag volkomen bevredigt en ik niet wensch dit anders te zien*.'

Zeg, weet je nog, hoe kwaad de nederlandsche N.S.B.-ers waren, toen sommige van hun denkbeelden indertijd h e i d e n s c h genoemd werden? Maar de heer Roskam beweert nu:

'*Als Christus sterft op Golgotha klinkt over de aarde de triumfkreet 'Het is volbracht'. Dan beeft de aarde*, *dan wordt de zon verduisterd en de natuur treurt. Als dan na drie dagen de held overwinnend over den dood weder opstaat*, *dan juicht de schepping*.
Dit alles was niet vreemd aan de wereld der Saksers.

Terecht zegt de heer E.J. Roskam Hzn.:

'*In elke periode van onze geschiedenis*, *wanneer een nieuwe tijd vroeg om nieuwe mannen*, *dan kwamen zij*, *doelbewust*, *naar voren*, *die denkers en strijders*, *die bouwers en bewaarders*, *die het aanschijn van ons volk vernieuwden*.
Uit ons altijd gevende boerendom kwamen zij voort.
Als een offer zijn zij verteerd.
Dit is de nood van ons volk: onze bloedreserves taken uitgeput, *want het grootste gevaar voor ons volk is niet die enkele procenten Oostras of Westras of zelfs Indisch bloed dat onder ons leeft*.
Ons volk is sterk genoeg om dat te verwerken.
Veel erger is de degeneratie, *zoowel de geestelijke als de lichamelijke verwording in vele boerenstreken zelf*.
Schrikbarend is het, *wat zich daar in het verborgene afspeelt*.'

Inderdaad. D e z e woorden, ook al zijn ze nog gelardeerd met

fantasieën, bevatten toch één stukje waarheid. Het e e r s t e èn het l a a t s t e zinnetje, d i e zijn tenminste waar.

De veluwsche boer zal voor deze penetratie in zijn geest niet bezwijken. Hij zal zijn oogen open houden.

Voorloopig zal hij over zijn catechismus wat langer nadenken dan over de 'volksche' nonsens, waar de naam van den heer Roskam op gedrukt staat.

Vale, vale
t.t.
(12 Juli 1940.)
ADOLPHUS VENATOR.

No. 6.

Amice,

Ook jij hebt zeker altijd gedacht, dat er een fransche revolutie was geweest, dat er daardoor erg veel in Europa veranderd is, en dat Frankrijk een heelen poos daarna zoo'n verfoeilijke democratie geweest was.

Maar dat is allemaal slechts een booze droom geweest. Ze hebben op je school je eenvoudig dat allemaal op de mouw gespeld. Ze hebben je boeken laten lezen van Carlyle, en je hebt als kleine jongen gelezen van Robespierre, Danton, Samson, van de Place de la Concorde, de guillotine, de terdoodbrenging van een koning en een koningin.

Maar 't is n i e t waar geweest. Niets, 'maar dan ook niets' van aan.

Je kijkt me wat meewarig aan? Geen wonder ook. Jij bent ook nog niet 'v o o r g e l i c h t'. Dat zal pas komen, als jij je nieuwe Leerboek der Geschiedenis krijgt, - officiëel goedgekeurd door Dr Goedewaagen en mr Rost van Tonningen. Maar i k, amice, i k ben je ditmaal èèn streep vòòr. Ik ben n.l. langs een korteren weg voorgelicht. En wel door een geschrift, waarop t o t t w e e m a a l t o e de Nederlandsche pers met nadruk gewezen is door den 'R a a d v a n V o o r l i c h t i n g d e r N e d e r l a n d s c h e P e r s'. Deze Raad heeft de pers vermaand, bovenstaande correctie op het onderwijs in de Algemeene Geschiedenis onder de aandacht van het Nederlandsche volk te brengen. Het onderwijs

in de Vaderlandsche Geschiedenis zal ook onmiddellijk dienen omgebouwd te worden. Waarschuw jij bijtijds ook de professoren in de kerkgeschiedenis, dat de fransche revolutie is opgeheven.

Je wilt bewijs? Luister. De Groote Profeet, de Eéne, die géén brood gegeten heeft, sprak alzoo:

Sept fois changer verrez gent Brittannique,
Taints en sang en deux cent nonante an:

FRANCE, *NON POINT*, *par appuy Germanique*,
Ariéz doubte son pôle Bastarnan.

Lijkt wel wat op fransch, niet? Oud-fransch, moet je weten. Gevloeid uit de pen van den G r o o t e n F r a n s c h e n Z i e n e r Michael Nostradamus, notariszoon, geboren te 'Saint Rémy en Craux' op 1 Dec. 1503, overleden in 1566. Zeer beroemd, die ziener.

Nooit van gehoord, zeg je me daar? Och ja, die opvoeding van jou ook! Maar nu is aan de pers, Adolphus Venator hoort daar ook bij, een heel mooi boekje toegezonden, met een heele collectie van de profetieën van Michael Nostradamus, prachtig uitgevoerd, en dan nog honderd exemplaren op Oud-Hollandsch papier. Volgebleekt-Perkamenten-omslag! Ter eere van Parijs, waar Nostradamus gewerkt heeft. De Raad van V o o r l i c h t i n g der Nederlandsche Pers nu wil per se, dat wij, perslui, dit boekje bespreken.

Fransch georiënteerd, die Raad van Voorlichting?

Ik begrijp je vraag: je denkt aan dien omslag ter eere van de Stad Parijs. Nee man, zóó kinderlijk zijn we niet. 't Gaat om grootere dingen: Nostradamus heeft ons geprofeteerd, hoe d e oorlog van vandaag afloopen zal. Je kunt zóó maar, nou ja, zóó maar..... ik bedoel, als je knap in 't uitleggen bent, en deksels knap in 't inleggen, je kunt, herzeg ik, in dat geval zóó maar beslissen wie den oorlog van nu zal winnen. Dat is Duitschland.

Het is dus niet zoozeer uit voorliefde voor Frankrijk's hoofdstad, als wel uit de begeerte, dat we nu reeds uit een duitsche overwinning bij voorbaat zullen leven en denken, dat de Raad van Voorlichting, tot tweemaal toe de pers, zoo midden tusschen andere mededeelingen, dreigingen, verboden, en geboden door, heeft gezegd: u moet eens over dat boekje van Nostradamus schrijven.

Nu, aandoenlijk is het wèl. De vertaler is als door een mirakel aan het kostelijk geschrift gekomen. De man had een ‘Franschen vriend’; hij is niet eenkennig, merk je. Die vriend is nu niet meer. Hij liet den vertaler ‘geschriften’ na. Onder die geschriften vond vertaler dan de merkwaardige studie, die de heer Rost van Tonningen er bij ons arme, door demo- en plutocraten, met kerkelijken steun bedrogen volk, erin gewerkt wil zien. ‘De oppervlakkige lezer zal het werkje glimlachend ter zijde leggen’, en ‘ongeloovig’, zegt de Vertaler. Jij en je Bouwen-en-Bewarenmeisje hebben je vonnis al in den zak. Maar de Vertaler, en deze N.S.B.-heeren. d i e zijn geloovig. Die fransche, inmiddels overleden vriend kwam zoo te schrijven: ‘Nostradamus is van de pest verschoond gebleven, omdat hij het onwrikbare vertrouwen bezat, dat zij hem niet zou deren. En heeft Christus, de grootste Heelmeester aller tijden, niet altijd opnieuw het Geloof als het middel aangeduid, dat steeds zal helpen’? Volgebleekt Perkament!

De Raad van Voorlichting preekt dus..... astrologisch, zoo je merkt. Reken er maar op, dat je binnenkort ook horoscopen voor de kiosken zult zien hangen. De toekomst van Mussert, uit de sterren gelezen. Vijf centen maar.

Wie de profetieën van Nostradamus niet gelooft, is vast geen man van wetenschap. Het regent immers in het boekje van Nostradamuskenners? Maar zou mijnheer Mussert, ik onderwind me het te vragen, ik vráge slechts, Leider, zou mijnheer Mussert wel den tijd hebben gehad om een echte Nostradamus-kenner te worden? Hij heeft pas nog het noodige gezegd van de Joden. O, die Joden. Maar Nostradamus, dat weten alle kénners, was - jood. O Ironie! De Raad van Voorlichting beveelt de pers de wijsheid van een Jood tot basis te nemen van ons ‘geloof’. We moeten, zegt hij, in het wordende Europa volksch inglijden. Acte één is: de Pers corporatief onder Joodschen invloed gezet! Michael, die Groote Man! Elders heeft men boeken van Joden verbrand, hier worden ze in Volgebleekt Perkament gepresenteerd. Catharina de Médicis, nah, ze wou destijds den man beslist zien: hij gaf zoo maar horoscopen van de ‘jeunes princes’. Wie weet, krijgen we later geen Nostradamus-film? Pendant van de Raspoetinfilm: trekken van verwantschap onmiskenbaar. En de Engelsche Koning Karel IX gaf hem een gratificatie van deux cents écus d'or. Hu, die Joodsche goud-dragers, de Veluwsche

Boer van mijnheer Roskam rilt er nog van. Il mourut... regardé comme un imposteur par la plus grande partie de ses compatriotes, zegt de Encyclopaedie Moderne, die nog durft smalen, dat de stapel geschriftjes over hem n'ont servi qu'à entretenir la s u p e r s t i t i o n dans les compagnes. Maar dat zal voortaan moeten veranderd worden. Superstitie verbieden is een zaak van de k e r k, niet van de politiek.

Venator, Venator, je dwaalt af, hoor ik je zeggen. Gelijk heb je, ik haast me dus de vertaling van die vier fransche regels te geven. Ik volg slaafs de Pers-Voorlichtings-Bron:

> '*Zeven maal zult ge het Britsche volk zien veranderen, gekleurd in bloed in 290 jaren. FRANKRIJK GEENSZINS; door den druk der Duitschers twijfelt de ram aan zijn Bastarnische pool....*'

Dat is te zeggen: 'In een tijdvak van 290 jaren heeft Engeland zeven groote omwentelingen in zijn geschiedenis... De met bloed bevlekte gebeurtenis, welke Nostradamus noemt, is de koningsmoord van 1649, toen Cromwell Karel I liet terecht stellen. Daarop volgen de groote veranderingen'. Het zijn deze zes, lees ik verstomd:

1. van 1649-1660 is Engeland onder Cromwell;
2. in 1660 Karel II op den troon terug;
3. in 1685 probeert Jacobus II de katholieke kerk in te voeren;
4. dies wordt hij in 1689 onthoofd;
5. in 1711 groote economische crisis;
6. in 1714 George I van Hannover op den troon.

Reuzenomwentelingen, man. Zelfs een 'getràchte' (nummer 3). En na 1714 in Engeland alles bladstil..... Dat waren dus zes groote veranderingen. Maar na 1714 niks meer te beleven. 'De zevende omwenteling in een tijdsverloop van 290 jaar moet derhalve nog plaats vinden.' Welnu: tel bij 1649 nog 290, en je krijgt 1939: toen brak de oorlog uit. Het noodlottige jaar voor Engeland.

Aldus zien de Voorlichtingslieden op naar den Grooten Jood.

Maar die aan zijn Bastarnische pool twijfelende ram dan? Wel, m'n goeie man, de Bastarniërs woonden aan den Weichsel. In Polen dus. Tenminste, volgens het Volgebleekt-Perkament-boekje van den hier geïmporteerden Jood. Door den druk der Duitschers nu twijfelt de ram aan zijn Bastarnische pool..... Dit beteekent,

dat zelfs de dierenriem, i.c. de ram, niets meer voor Polen kan beteekenen wanneer de ondergang van Engeland nabij is. En het lot van Polen is in den herfst van 1939 bezegeld...!!!! Aan de Poolsche Pool de Twijfelram!

Nu leerden wij vroeger op het gymnasium, dat (kijk maar in Hecker) de Bastarniërs, een roof- en krijgszuchtige volksstam tusschen den Djnester en de Djneper, en aan de uitwatering van den Donau woonden. De Djneper: Oekraine. Stalin de baas. De Djnester: Bessarabië. Stalin pàs de baas. Jongste nieuws, ons toegekomen, nèt nadat de Voorlichtings-Raad het boekske ons heeft bevolen te bespreken. De heeren mogen nu wel oppassen, dat hun Voorlichtingsdienst niet v e r b o d e n wordt, want wie met Joden omgaat, komt bij de Marxisten terecht.

Och ja, amice, ik dwaal al weer af. Je wou nog van die fransche revolutie hooren? Nu, lees dan wat er staat. F r a n c e , n o n p o i n t . F r a n k r i j k g e e n s z i n s . Dat beteekent dus, dat Frankrijk na 1649 niets en niemendal heeft beleefd van zulke katastrofes, als je zóó maar kunt opsommen in de Engelsche geschiedenis. Geen koning onthoofd. Geen kroon weer hernomen. Geen keizer weer op de proppen. Geen Napoleon. Geen economische crisis. Niks van an.

Verbrand de boeken van Carlyle en zulk slag. Richt een standbeeld op voor den Parijschen Jood, en laat mijnheer Goedewaagen een krans leggen, en mijnheer Rost van Tonningen een gloeiende rede houden. ‘De bèsten van het volk vóórop!’ zei hij onlangs nog.

Amice, lach en huil. Lach om al den onzin. Huil om de nederlandsche pers, die stom is als een muisje, wanneer een paar heeren de pers voorlichten, en net als echte franctireurs de Persstraat probeeren schoon te vegen, al dreigende met straf en nòg eens straf over wie niet naar hun pijpen danst. Wanneer zullen onze kranten weer eens zulken volksgenooten rondweg de waarheid zeggen, die op Joden afgeven, en niet eens weten, dat ze een Jood importeeren in de dagen, waarin mijnheer Mussert heel gewichtig doet?

‘Wie ooren heeft om te hooren, dat hij hoore, aldus staat er geschreven in de Heilige Schrift, het boek, dat Nostradamus gedurende zijn gansche leven trouw heeft gediend.’ Zouden onze Voorlichtingsraadslieden niet eens weten, dat Joden het Nieuwe

Testament niet aanvaarden? Zouden zij zelf wel 't verschil tusschen Oud en Nieuw weten?

Jij en ik denken nu aan iets anders. Aan artikel 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis: alle deze boeken alleen ontvangen wij voor heilig en kanoniek..... en wij gelooven zonder eenige twijfeling al wat daarin begrepen is..... dewijl zij ook het bewijs van dien bij zichzelven hebben, gemerkt de blinden zelven tasten kunnen, dat de dingen, die daarin voorzegd zijn, geschieden.

In het sterfjaar van den joodschen, steedschen, notariszoon (o Roskam!) begon dit belijdeniswoord zijn loop te nemen onder de nederlandsche calvinisten, die geen tyrannie ontzagen in hun geloofsgehoorzaamheid, en geen jood van 't doopvont weerden, die van Nostradamus' voorspellingen tot die der Schrift zich had bekeerd.

Bedenk deze dingen, amice, en wees erin bezig. Met je moeiten wil meeleven:
je
ADOLPHUS VENATOR.
(19 Juli 1940.)

No. 7.

Amice,

Je zult je uit de periode der Timmermans-verheerlijking nog wel herinneren, hoe vreemd je dat aandeed: het kindeke Jezus in Vlaanderen. De ‘heilige familie’ werd getransponeerd vàn het Judeesche land naar het Vlaamsche. Je zag Maria op den Nethedijk. Het werd je wonderlijk te moede. Het was ook heel verkeerd: want niet alleen de tijd, doch ook de plaats van Christus' optreden op aarde is door God bepaald. En ze behóóren bij den Middelaar Gods en der menschen, die tijd, en die plaats. Ze zijn authentiek. Ze zijn onafscheidelijk met Hem verbonden. De Heiland kòn nu eenmaal zóó, d.w.z. in het vleesch, niet verschijnen in Vlaanderenland. Daar kon Hij eerst láter werken. Door Zijn Woord, de kerk, het ambt. Timmermans heeft het verkeerd aangelegd: even verkeerd, als Upton Sinclair, die zijn messias, men noemt hem Timmerman, laat optreden in New-York

of Chicago, en die hem afschildert als den consequenten antimilitairist. Even verkeerd, als de met de Roomsche kerk in conflict gekomen Joseph Wittig, die niet in Vlaanderenland, doch in Silezië zijn Christus laat opereeren.

Toch hebben zulke boeken de functie gehad, die ook aan andere kromme stokken wel toekomen kan: ze hebben soms geslagen op een zieke plek, die je toen pas echt ging vóelen. Je hebt misschien je ook wel eens afgevraagd, als je tenminste hebt meegedaan aan den Timmermans-cultus: zou i k hebben kunnen gelooven, indien Christus had geloopen op den Coolsingel, op het Damrak, aan den Vijverberg? Als de wonderbare spijziging geschied was in de Scheveningsche Boschjes? Als de Gevangenpoort Lithostrotos was geweest? En de kamp van Oldebroek de plaats der hemelvaart?

Je vindt die vragen een beetje cru, misschien zelfs oneerbiedig. Ik zie het aan je gezicht. Nu, ik vind ze n i e t oneerbiedig, want God heeft het ‘overblijfsel der verkiezing’ in de volheid des tijds nu eenmaal doen gelooven, dat geografische plaatsen, die destijds allen even vertrouwd waren als jou de Coolsingel, het Damrak, en die andere plekken zijn, schouwtooneelen waren van Zijn heerlijkheid, en operatievelden van directe krachten der toekomende eeuw. Feitelijk zijn de Coolsingel, en zoo voort, dat nòg. En nog meer. Want dezelfde Christus passeert daar nog dagelijks: alleen maar: met Zijn Godheid, genade, majesteit en Geest. Dat heb je al op de catechisatie geleerd, en je hebt de les erg slècht geleerd, als je het ‘bij ons’ van Zondag 18 niet hebt geïnterpreteerd als: op den Coolsingel, en wat daar verder volgt. Misschien heb je dat ‘bij ons’ heel vroom opgevat, als stond er: ‘in ons’. Maar dat deugde toch niet. ‘In’ en ‘bij’, - die voorzetsels verschillen nog al wat.

Nee, oneerbiedig vind ik die vragen niet; ik zou veeleer jou gebrek aan eerbied verwijten, als je den Coolsingel hadt onttrokken aan je Heiland en aan Zijn directe bemoeiingen. Ik vind die zóó gestelde vragen alleen maar zinloos, en ongepast: Je moet niet vragen, wat je z o u gedaan hebben, als dit en dat zou gebeurd zijn, want God vraagt van jou en mij alleen maar, dat we klaar zullen komen met wat Hij w e r k e l i j k heeft gedaan. Een wandelende Jezus op den Coolsingel is in Gods raad niet geweest. Wel een preek op den Coolsingel, een debat, een kerk-

dienst vlak in de buurt. En dáár heb jij mee te maken gehad, tot op den dag van heden.

De kromme stok.

En de ferme slag. -

Je hebt dus óók gevoeld, dat niets funester is, dan de bijbelsche figuren te laten ‘spelen’ in een onwezenlijke omgeving, schemerig, mythisch, vèr-weg? Bij dàt gevoel dan wou ik dezen keer je pakken. Biecht eens op: komen niet heel wat bijbelsche figuren tegenwoordig erg levendig voor je aandacht staan? Krijgen ze, om zoo te zeggen, geen vleesch en beenen voor je oogen? Vel en spieren? O nee, - de stok wordt er niet een rechte stok van. Je hadt al làng concreet moeten weten, wie die bijbelsche figuren waren, in den tijd, toen de bijbel werd geschreven, en in welke verhoudingen ze leefden, verhoudingen, die in den grond der zaak nòg in de wereld zijn, constante verhoudingen. En mijnheer Janse van Biggekerke had je daarbij al lang kunnen helpen: die heeft óók zoo'n echt christelijk pathos voor het concreet maken van die oude geschiedenis van heil en onheil, in de Schrift gestaafd. Maar wat allicht jaren van studie op de J.V., en jaren van christelijke lectuur je nauwelijks hebben kunnen realiseeren, dat hebben misschien de enkele weken van Mei-Juli 1940 je naderbij gebracht. ‘Mannen des bloeds’ - ze willen op je afkomen, man. ‘Offeranden van bloed’, - ze zijn geen mythische figuur meer. ‘Laat ons Zijn banden breken’, - 't is wat meer geworden dan een spreuk over koningen, die al lang begraven zijn of pas tegen den eindtijd opdoemen..... zullen. ‘Twist met mijn twisters, Hemelheer’, - dat is geen motief voor een aria, je hebt daar den tijd niet voor, maar je hebt misschien geroepen, nog pas geleden, toen je de krant hadt dichtgevouwen, droomend, of meer ontsteld, dan je voor je familie wéten wou. ‘De vijand’ en ‘de wraakgierige’, - ze zijn je huis gepasseerd, de lui, die naar dien naam solliciteeren, en wie weet, of je naam niet op 'n lijstje staat? Je bent, mèt je winterlezingsredenaar, zóó maar ineens van het tijdperk van 't christelijk wajang-spel in den roezemoes van 't harde leven overgebracht, en je bent nog niet eens van den schrik bekomen.

En nou moet je niet weer in den droom terugvallen.

En vooral niet den Coolsingel vermijden: een straatje om. Je Koning is er al, en strijdt Zijn strijd dáár. Hij wint hem er ook;

maar misschien moet jij een paar leelijke builen er voor over hebben, indien niet erger. Beste kerel, ik denk, dat jij het tienmaal erger zult krijgen, dan ik het ooit gehad heb, ik, die wat ouder ben. En je kinderen, - ik 'mag' er niet aan denken, maar ik mòet er aan denken. Geen k i n d e k e Jezus in Vlaanderenland, te New-York, op den Dam, in Silezië, doch de v e r h o o g d e Christus. Met Zijn Godheid. Genade. Majesteit. En Geest. Ik hoor er ginds eentje snikken: Absalom, mijn zoon, mijn zoon, ach, ware ik voor u gestorven, Absalom, mijn zoon, mijn zoon. Ik hoor een ander, hij heeft geen toga, zeggen: dat Levi geen vader en geen moeder kende, en dat hij ook zoo is. 'Maar wij, in fierheid, werpen den handschoen voor zijn voet, en gaan....', hou op, zeg je tegen me, ik was heelemaal niet fier, maar wat benauwd, gister op den Coolsingel. Stil maar, ik was 't ook. Maar we zijn toch samen een eindje dichterbij gekomen - bij onzen Koning, daar, en op den Dam..... Ik vrees niet, neen, schoon ik.....

Dàg, hoor, je
ADOLPHUS VENATOR.
(26 Juli 1940.)

No. 8.

Amice,

Zeg, weet je nog van m'n babbeltje van vóór twee weken? We hadden 't toen over Nostradamus. Hij bracht ons op 't chapitre van horoscopen, astrologie, en aanverwante artikelen. Misschien heb je, ondanks m'n vermaning aan 't slot, gedacht, dat ik je alleen maar eens wou laten lachen, toen. Mis, man. Dáár is de factor bijgeloof te ernstig voor. Een van z'n anker losgeslagen schip, en een bijgeloovige bemanning, daar komen altijd ongelukken van, vooral als er kapers in de buurt zijn. Wie op 't bijgeloof van zijn vijand weet te speculeeren, kan er heel wat mee bereiken. Tenminste, voor werk dat op korten termijn moet opgeleverd worden.

Want bijgeloof wantrouwt steeds. Het wantrouwt, omdat het geen God heeft, om op te bouwen. Vooral die astrologische horoscoopwijsheid is typisch als uiting van karikatuurreligie. Aan

den eenen kant suggereert ze haar klanten, dat alles in de wereld toegaat naar vàste, natuurnoodwendige regelmaat, in een ijzeren schema gevangen. Schicksal, Schicksal! Staat de planeet Mars met Mercurius in verbinding, dan is er bij UEdele, tenminste als Uw geboortedatum etc. dan óók nog klopt, krenking van het zenuwstelsel. Staat Mercurius bij Uranus, wel, dan komen er évenementen om van te schrikken. Staan beide planeten in De Waag - sterrenbeeld - dan krijgt de onderste wervel bij jou last, tenminste, als..... IJzeren wetmatigheid! Maar hoe is nu aan den anderen kant geen mensch zoo onzeker als de horoscoopstudioos? Hij vertrouwt zijn rekensommetje nooit. 't Kan zoo, maar 't kan ook altijd anders. Zooveel horoscopen, zooveel drommen verklaarders.

Je zult, als je in dezen critischen geest eens spreekt met menschen, die de astrologie geloof schenken, te hooren krijgen: nou ja, er zijn natuurlijk altijd amateurs, die niet te vertrouwen zijn, net zooals bij het spiritisme! Maar als je s e r i e u z e astrologen voor je hebt, hoef je niet aan 't resultaat te twijfelen.

Je kunt dan rustig antwoorden: dat de o n z e k e r h e i d b i j h e t s y s t e e m h ó ó r t . Het systeem gaat terug op theo- en anthroposophen, die in de lijn van Paracelsus loopen. Welnu, de achtergrond van wat deze lieden naar voren brengen, is altijd weer: dat er in den kosmos geen duurzame, geen wezenlijke, geen essentieele contrasten bestaan kunnen. Alles is in den grond der zaak een bezielde god-doorgloeide é é n h e i d . Alle ja laat zich tenslotte verbinden met zijn eigen neen. In den laatsten grond van alle leven is er immers een eenheid van tegendeelen?

Duidelijk komt dat uit in een voordracht over ‘sterren en vaderland’, gehouden in Mei 1933, enkele maanden nadat Duitschland vrijwel had gekozen vóór het Führerprincipe. De voordracht is opgenomen in een boek van Dr F. Schwab, 2e druk. In den eersten druk kan deze voordracht niet opgenomen zijn geweest; ze is een reactie op de in Maart '33 bekend geworden keuze van het duitsche volk vóór Adolf Hitler.

Wat wil nu Schwab uit de sterren lezen voor het ‘vaderland’? Hij begint zijn opstel met te wijzen op de tegenstelling van dag en nacht. De dag heeft iets vaderlijks: dag en zon hooren bij elkaar. Ze werken sterkend op het organisme in. De nacht daarentegen, met de m a a n , werken moederlijk: de mensch gaat

in den slaap als 't ware in den moederschoot der wereld in, om elken morgen wederom geboren te worden.

Nu weet je, dat dag en nacht bij elkaar hooren; was er geen dag, dan ware er ook geen nacht meer. Ze hebben elkaar noodig. Vandaar, dat Schwab met dezen polsstok nu heel wat verder springen kan. Bij de maantypen (maan en Saturnus hooren bij elkaar) wordt nu Kaïn ingedeeld: dit type streeft naar vrijheid, en wil zich losmaken uit de omsluitende verbanden (net zooals het leven in den moederschoot) naar zijn vrijmaking dringt.

Tot de zontypen daarentegen (zon en Mars hooren bij elkaar) valt Abel te rekenen: zon en Mars houden van het daglicht, ze zijn ‘open’, houden van de ‘openheid’.

Maar zooals dag en nacht elkaar noodig hebben, alzoo ook Abel en Kaïn, m'n waarde; die twee typen vertoonen allerminst een scherpe tegenstelling van goed en kwaad; welneen, in alle menschen zit zoowel het Kaïns- als het Abelstype; door Saturnus is de mensch gekomen tot ontkenning van God, en wordt hij een verloren zoon. Maar door Mars blijft hij toch weer in het erotischzinnelijke steken; in het bloedleven handhaaft de bijkans verloren zoon zichzelf. De mensch is dus polair geordend; aan de eene pool de Saturnuskrachten, aan de andere de Marskrachten; goddelijk de eene, duivelsch de andere. Maar God en duivel hooren óók alweer bij elkaar: er zijn immers geen werkelijke tegenstellingen? De alchemisten hebben dat al lang begrepen: Paracelsus ook.

En nu de volksgeest? De beide broers, Kaïn en Abel, zitten erin verstoken, wat dacht je anders? Uit de eene tendenz komen de konservatieve stroomingen; Abel zit in de parlementaire periode in het parlement rechts. Uit de andere komen de opstandige, vernieuwende, daadkrachtige: Kaïn zit links: Wordt het parlementaire streven door de sterren weggebezemd, dan zal je het zóó gaan zien: de Kaïns-typen houden aan het parlementaire systeem vast, want ze verloochenen God, en houden het bij den mensch: ze willen de banden breken. De Abels daarentegen zien uit naar God, d.i. den Führer, en loopen dus met gestrekte hand uit den rommel weg. Abel, de vrouwelijke, Kaïn de mannelijke geest. Abel schaap, Kaïn bok. Schaap en bok in één hok, zei dominee De Groot onlangs; en zonder het te weten, sprak hij toen een wijs woord, volgens Schwab, want komen

Kaïn en Abel niet uit één moeder? Dies was ook Thorr met z'n hakenkruis opponent van Loki..... in de Edda.

En overal waar je nu de uitersten hebt, zie je de variaties van de typen. Rechtsradikalen, die zijn voor het Führerprincipe: volksch slaat bij hen de klok. Linksradikalen op hun beurt zijn pacifisten (had je dat van dien Kaïn gedacht?); ze zijn pacifisten, omdat ze tegen de eigen volksche gedachte zijn (nu krijg je Kaïn toch weer zoo'n beetje door, hè?).

En wat is nu in 1933 gebeurd? De linksche krachten, die van het Oosten uit de wereld in een chaos wilden werpen, de Kaïn-Saturnus-bokken van het communisme, hebben hun tegenvoeter gevonden in de Abel-Mars-schapen. De russische communisten zijn evenwel reeds omgeslagen in uiterst rechts, want in plaats van een arbeidersregeering kreeg je daar de dictatuur (bl. 347), d.w.z. een overslaan naar uiterst rechts. Intusschen is Abel in Duitschland opgestaan, om Kaïn te bestrijden: Abel's krachten zullen de wereld moeten redden.

En als jij nou denkt, dat het dus ten allen tijde zal wezen: de Führer-idee, en niet de dictator-gedachte, Duitschland en niet Rusland, Hitler en niet Stalin, Mussert en niet David Wijnkoop, dan heb je 't mis. Volgens Schwab tenminste, die in 1933 een duitsch boek schreef, hetwelk met een apotheose van den Führer eindigde. Want in de sterren staat geschreven, dat de Mars van Abel zal worden geadeld door de zon; en dat de Saturnus van Kaïn zal worden verzacht door de mildheid van de maan. En dat dus Kaïn en Abel beide hun plaats hebben, en Hitler en Stalin ook, en dat kinderen van één moeder familie van mekaar blijven, net zoo goed als alle sterren aan één firmament staan.

Het kan dus zoo, maar het kan ook anders.

Volgens de sterren tenminste.

Als dus Nostradamus' exegeten van vandaag het ooit mis zouden krijgen, dan zullen ze vroolijk een nieuwen kommentaar schrijven.

Maar pas op, dat jij nu morgen niet met sterrenlogica de straat opgaat. Je zou, vóór je 't weet, sterretjes voor je oogen krijgen. Zoek de sterren aan het firmament, zoek ze niet in de krant, noch in het A.N.P. En als je soms wat kribbig wordt, omdat je zoo weinig van de stèrrentotaliteit ontdekt, en alle kaïnieten onder abelachtige leiding ziet plaatsen, troost je dan met één ding:

de sterren zitten alvast in je corpus, man. Mars in je roode bloedlichaampjes, zuurstof, ijzer, en weet ik wat niet meer. Hij stuwt je leven naar boven toe. En aan Saturnus ga je eenmaal dood: van hem komt verkalking, tuberculose, doofheid, rheumatiek. Saturnus zorgt voor witte bloedlichaampjes, maar die zijn dan ook in de minderheid. Om kort te gaan: van je Abel-Mars leer je leven, en van je Kaïn-Saturnus ga je sterven. Je lichaam is net als een staat: de rechtschen regeeren, de linkschen spelen politie. Die blijft in de minderheid, al maakt ze het je nog zoo lastig. Maar je moet bij ‘rechts’ en ‘links’ vooral niet aan Groen en Kuyper denken. De lijn loopt anders.

Een gezonde staat? vraag je. Wel, die wordt b i o l o g i s c h geregeerd. Ethiek kun je nu wel cadeau doen. D i e e t - kunde blijft alleen over. Bloed, ras, bodem.

Snap je nou, waarom de verknoeiers van ons volkskarakter en onze volksgeschiedenis zoo druk in de weer zijn? Ze hebben de dieet-kunde aangeleerd. Ze hebben de ethiek afgeschaft. Dien ze heden dienen, zullen ze morgen óók verraden. 't Staat in hun horoscoop geschreven. Maar hou jij je maar bij Gods Woord, en - de ethiek. Dàg.

t.t.
ADOLPHUS VENATOR.
(2 Augustus 1940.)

No. 9.

Amice,

A l g e o r i ë n t e e r d ?

Je hoort het vreemde woord dagelijks gebruiken, net zoo goed als ik. De nieuwe tijd. Het nieuwe Europa. De nieuwe ordening. Niet achteraan komen. Niet negatief, o pardon, niet bloot negatief je daartegenover verhouden! We moeten ons oriënteeren, naar de feiten, zegt men.

Soms evenwel bekruipt me een verzoeking. De verzoeking, om waar zóóveel groote meneeren in een luttel paar weken zich heelemaal om-georiënteerd hebben, zóó hevig, dat er geen occidenteeren meer aan zij, nog eens m'n Kierkegaard te liefkoozen.

Je weet, die kon van die gekke dingen zeggen. Een mensch krijgt er soms later nog last van. Hij zei in z'n Dagboeken zoo eens langs z'n neus weg, dat er maar weinig woorden zijn, waarmee de menschen, zonder dit nu bepaald te willen, zóó veel zeggen als met het woord: o r i ë n t a t i e . Oriëntatie, daar zit oriënt in. Oriënt beteekent: het oosten. De zon komt uit het oosten, de sterren gaan in het oosten op. Wie z'n geografisch plekje bepalen wil, krijgt dus met het oosten te maken. Dat is geografie. Maar Kierkegaard geeft aan het geografische gegeven een historische wending. Oriëntatie, zegt hij, dat is een wereldhistorisch memento: de heele geschiedenis begint in het oosten, de bakermat van het menschelijke geslacht.

Zoo'n speelman toch. - -

Maar heeft-ie geen gelijk?

Als de kapitein tot den stuurmansleerling zegt: oriënteer je, en breng me als de wind het resultaat, en de jonge man zou dan zeggen: meneer de kapitein, er is een hééle school haringen in de buurt, hij kreeg een draai om z'n ooren. Ik hoor het er al van langs gaan: dat is geen oriënteering, ezel; je mot niet naar die haringen kijken, maar naar de sterren, den stand van de zón.

Lacie, eilacie!

Als de massa dezer dagen opgewarmd wordt tot her-oriënteering, dan gaat het vaak niet anders toe dan tusschen dien kapitein en dien stuurmansleerling. Met dit verschil evenwel, dat de leerling zonder standje vertrekken mag; hij krijgt zelfs een goedkeurend knikje.

Dat vind je nog al kras, is 't niet?

Maar - ik zie 't niet anders.

Ze willen je tegenwoordig maar laten beslissen vóór dit en tégen dat. Vóór concentratie (want de bij concentratie levende duitschers maken een mooie militaire kans), en tegen het partijwezen (want de engelsche parlementariërs zijn in het defensief gedrongen). Haringen in de buurt, kap'tein!

Waar is nu, in gemoede, de kapitein, die zóó'n stuntelig rapporteur een draai om de ooren durft te geven?

Hij is niet gauw te vinden. Dominees zelfs gaan in den spoedcursus van de techniek zoodaniger oriëntatiekunst vóórop. Althans 'n emeritus-dominee als dr v.d. Vaart Smit.

En nu wil ik slechts d i t zeggen:

als jij je oriënteeren wilt, dan moet je wat meer aan Kierkegaard denken. Jij moet naar het paradijs terug. Je moet den b e g i n s e l strijd leeren voeren. Den strijd van Christus tegen Antichrist. Eerst als je van d i e eeuwenoude worsteling het puntin-geschil begrepen hebt, en van zijn methode de quintessence te pakken hebt, en met zijn leuzen opstaat en naar bed gaat, en zijn communiqué's hebt gelezen in de Heilige Schrift, zelfs al zou je dominee hebben verklaard, dat hij, die toch ook wel deskundig is, daar alleen maar 'B i b l e c h a r a c t e r s' beschreven acht, à la Alexander Whyte, en eerst als je den kommentaar van prof. Greijdanus bent doorgekropen, den kommentaar op de Openbaring van Johannes, en eerst als je nog heel veel andere zware toeren hebt uitgehaald, - eerst dan, jij, jongere tijdgenoot, zul jij een begin kunnen maken met de nieuwe oriëntatie.

De rest is larie. -

Een onbeschaafd briefje, hè?

Ik mag 't lijden.

Als 't maar wáár is.

Oriëntatie is 'n kùnst. Een oprichting van een wereldhistorisch momento, althans een acte ten overstaan daarvan. Voor èchte oriëntatie moet je heusch 'in 't paradijs geweest zijn'. Daar 'is de kerkgeschiedenis begonnen'.

En de lijn, die dáár getrokken is, loopt dwars door de oostersche èn westersche mogendheden heen.

Noch economisch, noch in ander opzicht oriënteer ik me naar Berlijn - of Londen. Net zoo min als Hiskia zich oriënteerde naar Hamath dan wel Arpath, naar Damaskus dan wel Samaria, naar Ninivé dan wel Jeruzalem. Ja, heusch, zelfs Jeruzalem was zijn oriënteeringspunt niet. Hij moest het hebben van de poolster der belofte, en van de zon der gerechtigheid, en van de sterren die in de hand van den Wandelaar tusschen zeven kandelaren zijn.

Oriëntatie, - daar zit oriënt in.

Paradijs.

Antithese van Gen. 3 en Openb. 12.

En zoo zij niet spreken naar dit woord, het zal zijn, dat zij geen dageraad zullen hebben.

Zij zullen, m.a.w., het niet eens nóódig hebben, z i c h te oriënteeren. Ze zullen georiënteerd w o r d e n, aangegord en

gebracht waarheen zij het niet wilden.

Laat zulk een dwang voor jou niet noodig wezen. Wie in de probleemstelling God verlaat, heeft smart op smart te vreezen.

Maar wie op Hem vertrouwt, op Hem alleen, wèl, m'n beste jongen, diè kan zich oriënteeren. Gelóóf jij dat? Hartelijken groet van je v r i e n d

ADOLPHUS VENATOR.

(9 Augustus 1940.)

No. 10.

Amice,

Je kent dr J. Eykman waarschijnlijk beter dan ik. Als ‘intellectueel’ heb je natuurlijk destijds - 't is al weer ruim 6 jaar geleden, en we zaten midden in den strijd over Barth - kennis genomen van het bij Bosch & Keuning te Baarn verschenen boek: ‘De Openbaring der Verborgenheid’. Het werk, ik hoef je geheugen niet op te frisschen, wou op populaire, en serieuze manier laten zien, wat de dialektische theologie van Barth zoo al te beteekenen had ‘voor alle terreinen des levens’... als ik dezen kuyperiaanschen term in deze omgeving plaatsen mag.

In de voorrede werd al dadelijk van die theologie hoog opgegeven, en werd herinnerd aan het bekende artikel van dr Miskotte, gansch vurig, en ook gansch barthiaan, waarin deze zoowel dr Colijn als onzen redacteur ik weet al niet meer van hoe groote neo-calvinistische dwaasheid beschuldigde, wijl zij in een tweetal artikelen, beide onder het motto: ‘Jezus Christus en het Menschenleven’, het hadden ‘gewaagd’, Christus, den gekruisigden, maar daarna verhoogden en nooit meer te kruisigen Heer, rechtstreeks te betrekken op politieke en cultureele gebieden. Of liever, want onze Heiland laat Zich door ons nergens op betrekken, ze hadden betoogd, dat Christus, de Heer, als Handhaver Gods in deze wereld, rechtstreeks betrokken was, en nu ook Zijn leerlingen betrok, in het politieke, het sociale, het cultureele leven. Dr Miskotte kon van die hoogmoedshouding van Colijn - Schilder maar niet bekomen, schier. Daaraan indachtig, wilden nu de opstellers van bijdragen aan ‘De Openbaring der Verborgenheid’ aantoonen, dat wat Barth en de zijnen ondernomen hebben, wis en

zeker géén ‘studeerkamer-revolutie’ was. Alsof dàt gezegd was! Hoe vaak was niet ook in ons blad verzekerd, dat Barth consequenties van omverwerping over heel de linie van het v o l l e menschenleven meebracht?

Om nu op dr J. Eykman terug te komen, deze besloot het boek met een opstel over ‘Christelijk Jeugdwerk’. Dat stuk heb jij allicht gelezen, zou je niet voor het ‘jeugdwerk’ hevig geïnteresseerd zijn? Vlak vóór dr Eykman aan het woord kwam, had in het boek ds Buskes, van het ‘Hersteld Verband’ nog ferm de miskottiaansche trom geroerd. O, die neo-calvinist Colijn! In het boek ‘Jezus Christus en het Menschenleven’ hadden de ‘neocalvinisten’ (!) ‘hun beschouwing over de nationale goederen’ gegeven. En Colijn had ‘durven’ (!) schrijven: dat ‘in den modernen tijd ook de gewone burger met zijn stembiljet in de hand een instrument is, waarvan de Christus-Koning Zich bedient. Wel te verstaan: bedient ter voltooiïng van Zijn koninkrijk’. Daar moest ds Buskes (want barthianisme en piëtisme raken elkaar) niets van hebben. Hoe kon Colijn nu het oneindig verschil in kwaliteit tusschen de nationale goederen en de goederen van het Koninkrijk der hemelen uit het oog verliezen? De Barthianen waren beter onderricht. Hùn onderricht was dit: met die nationale goederen sta je op de aarde, de doodgewone aardsche aarde. Maar het Koninkrijk der hemelen maakt ons daarvan los. ‘H e t E v a n g e l i e v a n h e t k r u i s m a a k t d e n m e n s c h l o s u i t d e n n a t i o n a l e n s a m e n h a n g’. ‘In e l k e nationale beweging blijft een christen een vreemdeling.’ In jouw jeugdwerk, en in dat waaraan je zuster, je meisje, meewerkt, werd altijd geleerd, ja zelfs vóóropgesteld, dat je alleen in je menschelijke verbanden kon worden aangesproken door God, veranderd, vernieuwd, bekeerd. Want je bent nu eenmaal in die verbanden, zoo leerde Calvijn - De Cock - Groen - Fabius - Kuyper. En als God je hèbben wil, God of de duivel, dan zoeken èn de Heere God, èn de duivel, je op, zooals je bent, en dáár, waar je bent: op aarde, in je verbanden, die God Zelf trouwens heeft gemaakt. Maar neen, - hier luidde het anders:

Ernstig en eenzaam staat
Tusschen de holten van
Hemel en aarde de man
Die Gods woorden verstaat....

Het dos moi pou stoo, het archimedisch steun- en standpunt, dat nog nooit gevonden was b u i t e n de aarde, voor een levend mensch, werd nu geplaatst buiten alle verbanden (‘eenzaam’), en geprojecteerd ‘t u s s c h e n d e h o l t e n v a n h e m e l e n a a r d e’. Daarna is wel óók die poëet weer een kopje koffie gaan drinken in de huiskamer, bij moeder de vrouw, maar het papier van zijn studeerkamer, straks van Bosch & Keuning, bleef geduldig. Ik hoef voor jou dat alles niet diep op te halen, je weet het nog wel. Bestrijden hoef ik het in dit briefje óók niet; ons blad heeft het zoo vaak gedaan. En het heeft voorspeld, dat dat alles zou uitloopen op een (trouwens rondweg in uitzicht gestelde) ondermijning van onze nationale goederen. En van deze niet alleen. Na de amsterdamsche synode heeft onze redacteur een brochure er aan gewijd ‘Geen Duimbreed’. Hij liet daarin zien. hoe onder invloed van die barthiaansche theorieën de ééne adept der ‘christelijke politiek’ en der ‘christelijk-sociale actie’, en zoo voort, was terecht gekomen in de C.D.U. (o zoo'n democratisch instituut, waar je tegenwoordig niet veel meer van hoort, sedert de democratie onder Rost van Tonningen en Woudenberg tot een Frühlingserwachen is opgeroepen met stentorstem), en de ander in de N.S.B., die precies den anderen kant uit wou. En terwijl die twee met elkaar slaags raken, staat de christelijke ‘pelgrim’ van Bosch & Keuning's verzamelwerk misschien wel ‘ernstig’, maar zéker niet ‘eenzaam’, en nòg zekerder niet christelijk-gemeenzaam, niet zoozeer

> ‘*tusschen de holten van*
> *hemel en aarde*’,
> *die man*.....

als wel tusschen Rost van Tonningen en Buskes, of ook Van Houten.

En intusschen lees ik nog eens over, wat dr Eykman schreef en schrijft. Hij s c h r e e f, in de uitgave Bosch & Keuning,

dat Barth's lidmaatschap van de S.D.A.P. goeddeels ‘geschiedde’ onder het motto: daar g e b e u r t tenminste iets, es g e s c h i c h t da wenigstens etwas;.....

dat hij óók uitriep (de S.D.A.P.-er): in Gods naam geen menschenwerk, de Geest Gods moet het doen (n.l. het maken van een leiding, waarlangs het licht zijn gloed kan verspreiden)...

dat, ‘zoodra er sprake is van den scheppenden Geest Gods iedere collecte voor het Koninkrijk Gods en zijn uitbreiding in feite nonsens, erger nog, heiligschennis wordt en dat ieder gebed voor den bloei van Zijn Koninkrijk Godslastering wordt, zoodra daarmede feitelijk bedoeld wordt de bloei van de Zondagsschoolvereeniging, de School met den Bijbel of de Jongelingsvereeniging, hoezeer ook aan den Heer en aan 's Heeren naam verbonden’....

dat het woord gehoorzaamheid alle coöperatie met den Opdrachtgever (God) afwijst, en dat we altijd maar weer als Abraham zijn, die naar een land moest, dat hij niet kende.....

en dat het - nota bene - bij de bespreking van ‘christelijk jeugdwerk’ niet noodig was in te gaan o.m. op deze vragen: ‘wie hier werkelijk de naaste van de vragende jeugd is; zijn dat de Ouders, is dat de School, of beide, is het de Kerk, of is het de Gemeenschap of is het de Staat’???

Dit s c h r e e f dr Eykman.

Maar wat s c h r i j f t hij nu? In de concentratieperiode?

Ach, ook dr Eykman is het te bar geworden in ons oude Nederland. De storm heeft gewoed; en sedert zijn bij getallen windkanalen aangelegd, waaruit één bepaalde wind over alle velden heengeblazen wordt, kunstmatig. Dàt is ook dr Eykman te machtig geworden. Hij heeft een brochure geschreven, onder den titel: ‘Wij bouwen verder, MAAR OP WELKEN GRONDSLAG?’

Amice, ik zal over die brochure geen critiekje hier neerpennen. Er staat, vooral aan 't slot, heel veel in, dat reeds eerder door ons blad geschreven is. Geen woord kwaad daarvan. Maar ik wilde jou dit ééne vragen: begrijp jij nou, waar Miskotte gebleven is, met zijn uitval tegen Colijn en Schilder? En waar Barth blijven moet? En Haitjema? En die knappe broeder, die daar

ernstig en eenzaam staat
tusschen de holten
van hemel en aarde, die man....?

Dr Eykman wil bouwen in den stijl van 1 Cor. 3:11! Niemand kan een ander f u n d a m e n t leggen dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.

Is dan toch, o barthianen, Christus een f u n d a m e n t in d i e n bouw, die in discussie is tusschen nationaal-socialisten en marxis-

ten, antirevolutionairen, christelijk-historischen, C.D.U.ers en communisten? Is hij dan toch een f u n d a m e n t van een gebouw, dat in de aarde en den tijd is verankerd, en in de verbanden van gezin, staat, maatschappij, en zoo voort? Niet maar een fundament, dat in een a n d e r e 'wereld' met a n d e r e 'dimensies' staat dan het gebouw, waaraan thans de wederopbouwdiensten ondersteld worden te werken, neen, maar een fundament, dat binnen dat historisch-aardsche bouwwerk een heuschen opwaartschen druk kan geven, en dragen kan?

Ik wil je wel eerlijk verklappen, dat ik éven gedacht heb: fijn, alvast één barthiaan bekeerd van het barthianisme. Ik zeg dat, nu ik woord voor woord gelezen heb, niet meer. Goede verstaanders hooren nòg de klanken van het barthianisme in wat dr Eykman schrijft. In de manier, waarop hij bepaalde dingen uitdrukt. En andere verzwijgt. Dit geeft dan ook zijn brochure iets onduidelijks. Het angelpunt zit hier, dat hij, op den tweesprong van het betoog gekomen, verklaart: dat 'b i j b e l s c h b o u w e n' beteekent: 'g o e d N e d e r l a n d s (c h) b o u w e n'. Het zwaartepunt ligt hier natuurlijk niet in Nederlandsch; want terecht wordt óók opgemerkt, dat 'wij in Nederland, e v e n m i n a l s i n w e l k l a n d o o k, op het eenig mogelijk fundament, Jezus Christus, kunnen bouwen, wanneer wij dat zouden willen doen hand in hand met Judas of met den grooten "aanpasser" (!) Petrus of met hen, die in het hoofd hebben een of andere rassenvroomheid, rassenverheerlijking of een andere mensch- of staatvergoddelijking'. 'Goed-nederlandsch', staat dus naast goed-duitsch, goed-engelsch, goed-russisch, etc. De nadruk zal dan ook wel vallen op 'goed': 'g ó e d-Nederlandsch'.

Maar nu één van beide:

dr Eykman bedoelt, dat in Nederland christelijke t r a d i t i e s liggen, en dat we d i e niet moeten verloochenen (dan kunnen we dus met zijn brochures onder de Heidenen en Mohammedanen niets beginnen, evenmin als de heer Mussert, die de christelijke kerk beschermen wil, maar dan alleen in de b i n n e n E u r o p a g e l e g e n deelen van het rijk),

óf:

hij bedoelt, dat het W o o r d d e s H e e r e n moet worden gehoord en gehoorzaamd, en dat dit ook metterdaad mogelijk is b i n n e n het kader en het bestek van staats-, maatschappij-,

politieke bouwsels.

Vraag dr Eykman eens, hóe hij het bedoelt, als je hem tegenkomt?

Zou hij zeggen: ja, heusch, die t r a d i t i e s zijn voor mij de verbindingsschakel, en de Zwijger, en Luther, en zoo, zeg hem dàn, als je 't niet onbescheiden vindt (en ik verdenk jou van die misvatting niet), dat die grondslag wankel is. Dan zouden de Joden anders moeten ‘bouwen’ dan wij? De Zoeloe's ook? We zouden dan de mohammedanen met rust moeten laten in onze zending? En deze onbeschermd? (à la Mussert?)

Zou dr Eykman daarentegen verklaren: neen, maar het W o o r d van Jezus Christus, in den bijbel, is een fundament, waarop je een concreet-nederlandschen politieken, socialen, economischen optrek kunt doen ‘steunen’, echt steúnen, wel, vraag hem dàn, of hij niet beter van Miskotte afscheid nemen kan, en eens hardop zeggen, dat de christelijke politiek van Colijn's t h e o r i e , althans van diens theoretisch v e r l a n g e n (wij blijven bescheiden) toch heusch goeden zin heeft, en goede sier, óók in dezen dr Eykman benauwenden tijd? Dan kun je zelfs Judas nog scherper taxeeren dan dr Eykman het hierboven deed; Judas is alsdan geen ‘koning der verraders’, doch verrader van het bepaalde evangelie, verrader dus ook van een zeer bepaalde tragedie; en dan is verrader niet maar wie in den volksmond als zoodanig aangewezen wordt, maar ook wie een ànderen Messias wil, dan Paulus en de ‘aanpasser’ Petrus. Het verschil tusschen Petrus - Paulus ter eener, en Judas ter anderer zijde lag n i e t hierin, dat de één op den Messias niet wilde ‘bouwen’, en de ander wèl, maar dat de één d i t , en de ander w a t a n d e r s Hem wilde zien bouwen. Dat er op H e m historisch gebouwd m o è s t en k ò n worden, en dat Hij anders geen messias was, d á á r i n waren ze het samen gloeiend eens. Ja, gloeiend: dat woord is maar geen oratorie dezen keer.

Een bekeering?

In elk geval een verduidelijking: als de barthianen het eerste woord spreken in dezen ellendigen tijd, dan komen ze toch weer naar het standpunt van Colijn - Schilder en de andere ‘Kuyperianen’ toe. Z e k u n n e n 't o o k n i e t l a t e n , als ze nog iets willen redden van wat ook door hun theologie bedorven en uiteengeslagen is.

Paulus in 1 Cor. 3:11. En Eykman. En Colijn. En het driemanschap.

E n B a r t h , wou je vragen?

Och Barth heeft nog pas geschreven, dat op den grondslag van 1 Cor. 3:11 alleen maar i n h o p e gebouwd worden kan: gar nicht anders, als in der Art, im M o d u s der Hoffnung. Dat beteekent bij hem: niet historisch. Niet zóó, dat je kunt zeggen: ik heb tenminster i e t s b e r e i k t , dat de Opgestane Heer g o e d v i n d t , en bewaart tot op Zijn dag en daarna, al moet hij het dan ook zuiveren en volmaken.

Je ziet, dat Barth er nog niet aan toe is, dr Eykman gelijk te geven. Tot onderscheiden fundamentleggers à la Kuyper - Colijn - Fabius - Groen etc. knikt hij nog maar altijd: neen: war dabei 1 Kor. 3, 11 nun wirklich bedacht?

Mocht je dr Eykman niet te spreken kunnen krijgen, troost je dan in elk geval maar met deze gedachte, dat je, om voor ons berooide volk iets goeds te kunnen zijn, goed antirevolutionair moet wezen. Verdiept, bekeerd, gesterkt, van allerlei ballast bevrijd? Best mogelijk. Maar dan toch antirevolutionair, en kerkelijk-gereformeerd, ook al met àl die toevoegselen van daarnet erbij. Houd vast, dat het barthianisme ettelijken heeft losgeweekt van hun vroegere politieke partij. Ze voelden zich, vrij de een, geslagen de ander, belast, opgelucht, de derde, vierde. Een enkele vertoonde ook wel een tikje dédain in z'n gelaat, toen hij de deur passeerde. Ik zie er heel wat, met name onder de barthiaansch-christelijk-democraten, die vandaag een beetje beteuterd staan te kijken: de wind is niet in de zeilen. Anderen zijn aan 't jubelen: grrrooooote overwinning (van de N.S.B., zegt dr v.d. Vaart Smit). Maar wij s a m e n zullen maar voortgaan in 't oude spoor. Hopen we, dat we het nòg beter doen. Wij willen niet met leedvermaak zien, dat óók onder de uit onze gelederen weggeloopen barthianen op 't oogenblik de oorlog om de m à c h t in vollen gang is; de marxistisch opgetuigde christen-democraten van ds Buskes onder de hiel van de N.S.B.-ers, waar immers óók verscheiden barthianen onder zitten. Want wij willen nooit profiteeren van het recht van den sterkste. Die héét geen recht. Er is alleen maar een recht van G o d . In zijn naam, en noch in naam van ‘het’ recht, noch in naam van ‘de’ kracht, willen wij ‘altoos recht doen in 't gericht’, wanneer het

heet: ‘land en volk was in verval, maar zijn pijlers stelde ik vast tegen woed' en overlast’.

O, wee, mijn briefje is te lang geworden. Maar 't was verleden week te kort..... aanpassen maar.

Groet dr Colijn van me bij gelegenheid. Als steeds,

t.t.,

ADOLPHUS VENATOR.

(16 Augustus 1940.)

Persschouw

1. Wat ons te doen staat.

De verbijstering, die over ons kwam, heeft veler blik verduisterd. Prof. Mr V. Rutgers schreef in ‘De Standaard’:

> In onze harten schrijnt de vernedering, - niet omdat voor een overmachtigen tegenstander de wapens zijn gestreken, maar omdat ons volk in zijn grootsten nood niet vrij is geweest van innerlijke verdeeldheid. In welke vormen die innerlijke verdeeldheid zich heeft geopenbaard en in welke mate zij onzen weerstand heeft verzwakt, daarover zal eerst later het volle licht kunnen schijnen.
> Daarnaast is er de teleurstelling over de houding onzer Overheid. Ook daarover moet de historie oordeelen. Ik geloof, dat haar oordeel milder zal zijn dan dat, hetwelk velen thans uiten. Ik ben overtuigd, dat veel meer de wijze waarop de besluiten werden uitgevoerd en toegelicht dan die besluiten zelf de gevoelens hebben gekrenkt.
> Het zou echter in hooge mate verontrustend zijn, indien wij ons zouden begeven in een stemming van moedelooze en thans vruchtelooze critiek. Van wege de bezettende macht is te kennen gegeven, dat wij worden vrij gelaten ons eigen huis te bestieren, natuurlijk met inachtneming van de beperkingen, welke de situatie oplegt. Het zou een eeuwige schande zijn, indien wij van deze vrijheid geen ander gebruik wisten te maken dan tot ontevredenheid en murmureering.
> Uit onze nationale vernedering en teleurstelling moet ons opheffen de moed, dien onze soldaten aan den dag hebben gelegd. Zij zijn niet gevallen opdat wij - burgers - bij de pakken zouden blijven neerzitten en het hoofd zouden laten hangen. En voorts: onze beginselen gelden niet alleen in tijden van voorspoed. Die beginselen hebben ons in onzen

> tegenspoed niet verlaten. Onze voormannen zijn gespaard. Zij er dan bij ons geen verwarring, maar bewaren wij onze eendracht, niet ziende op wat achter ons ligt, maar ziende op wat vóór is.

In deze regelen waardeeren we het allermeest de herinnering, dat onze b e g i n s e l e n van kracht blijven, ook in dagen van tegenspoed. Was dáárvoor de strijd krachtiger gevoerd en gewaardeerd, de verdeeldheid zou althans van onzen kring verder weg gebleven zijn.

In ‘Leeuwarder Kerkbode’ (classicaal) merkt de heer H. Algra op:

> Energie ontplooiden we door arbeid op alle terrein des levens. Dat is de term. En het is goed, dat we dat hebben gedaan en hebben begrepen, dat er op al die levensterreinen plaats was voor Christelijke actie. Op velerlei gebied hebben de kerkelijk Gereformeerden pioniersarbeid verricht.
> Wij weten nog niet, welke takken van arbeid in de toekomst op dezelfde wijze kunnen worden voortgezet.
> Maar dit weten we wel, dat we onze energie allereerst zullen moeten concentreeren op kerkelijk terrein. Wij hebben nu predikanten noodig, die zich met hun gansche ziel gaan wijden aan hun werk. Er zijn Goddank altijd zulken geweest. Maar daarnaast waren er ook, die het rustig deden. Al te rustig.
> Anderen waren wel verbazend actief, maar teveel voor werk, dat niet allereerst op hun terrein lag. Er waren er helaas ook, die het heilige vuur misten. Die predikant waren geworden en het zoo nu en dan betreurden, mede, omdat er blijkbaar zoo weinig perspectief in zit.
> Ook onze predikanten hebben de dagelijksche bekeering van noode. Opdat zij bereid zijn, altijd te werken, bij dag en bij nacht. Paulus deed dat ook. Hun werk moet vooral bestaan in arbeid in de gemeente. Huisbezoek en nog eens huisbezoek. Voortdurend contact. Men kan er op aan, dat er geweldige krachten gaan werken onder ons volk. En te midden van den strijd hebben wij het Gereformeerde geloofsleven te versterken.

> Dan de ouderlingen. Op dat gebied heerscht in de steden een ernstig kwaad.
> Er zijn tal van menschen, die om hun positie en opleiding geschikt zijn, om mede leiding te geven in de gemeente. Maar men vraagt ontheffing. Men vindt, dat er renteniers genoeg zijn en gepensionneerden, voor wie het ouderlingen-ambt een aardige tijdpasseering is. Men vergeet, dat in een kerkeraad ook mannen moeten zitten in de kracht van hun leven, die den nieuwen tijd verstaan en die het initiatief kunnen nemen voor nieuwe dingen.

Ook deze opmerking vraagt de aandacht:

> Ons werk komt nu in het vuur.
> En dan nog de jeugd.

Het is een verschrikkelijk schandaal, dat in een stad als Leeuwarden, met een groot aantal Gereformeerde onderwijzers, die hun vrije middagen hebben en hun vacanties, het zoo moeilijk is, om een knapenleider te vinden, dat de jeugdouderlingen hun schaamte moeten overwinnen en iemand, die slechts tijdelijk in de stad verblijft, moeten vragen, of hij het dan maar wil doen.

Dat zijn zoo een paar dingen, waar we in dezen tijd maar eens aan moeten denken.

De dagen van rust en overvloed zijn voorbij. Er komen tijden van offers en strijd.

En - van intensieven geestelijken arbeid.

(7 Juni 1940.)

2. Ons zelf blijven.

In ‘Westlandsche Kerkbode’ wordt een artikel (niet onderteekend) op de voorpagina geplaatst, waarin geklaagd wordt over één onzer bladen, dat volgens het oordeel van schrijver te zeer het eigen principieel geluid thans achterwege laat. We lezen:

> Bij wien ligt nu de schuld dat onze ‘christelijke’ dagbladen dreigen te verwateren? Bij de nieuwe overheid misschien?
> Op deze vraag die wellicht in stilte gesteld wordt, durf ik momenteel zoo beslist mogelijk te zeggen: NEEN, ABSOLUUT NIET! Daar er een zekere persvrijheid is, ligt het louter en alleen aan de directie. Ik geloof dat men de uitdrukking ‘beperkte persvrijheid’ ten eenenmale onjuist verstaat. ‘Beperkt’ wil m.i. zeggen dat men niet gaat schrijven tegen het thans geldende gezag in (dat zich naar aller meening overigens zeer loyaal gedraagt) en dat men geen artikelen in de pers lanceert, waardoor de positie van Duitschland als oorlogvoerende mogendheid in gevaar komt en tenslotte dit, dat men geen onnoodige onrust onder de burgerbevolking zaait.
> Dat is alles! Trouwens ieder weldenkend mensch, die het goed met zijn vaderland meent zou het wel uit zijn hoofd laten om in bovengenoemden afkeurenswaardigen zin, de menschen op te ruien.
> Ik ben het dan ook volkomen eens met hetgeen Dr Colijn (gelukkig nog één die principieel nuchter de voldongen feiten beziet) schrijft in ‘De Standaard’ van 18 Mei, wanneer hij zegt: ‘Ondergaan wij de bezetting van ons grondgebied met waardige berusting, onthouden wij ons van elken vorm van verzet, óók van wat men lijdelijk verzet pleegt te noemen. Door ARBEID alleen kan een deel der verliezen worden goedgemaakt en de middelen tot leven op soberen voet worden verkregen’.

Het spreken van ‘nieuwe overheid’ lijkt me niet juist: we zijn de Staat der Nederlanden onder Koningin Wilhelmina. En we verzetten ons niet, omdat de daartoe gemachtigde en deswege bevoegde nederlandsche autoriteit beslist heeft, de wapens neer te leggen.

Overigens kan ik niet beoordeelen, inhoeverre de pers zich al of niet vrij voelt in de mededeeling van f e i t e n . Indien een christelijk nieuwsblad zou meenen, de feiten niet te mogen publiceeren (voorzoover ze n.l. voor publicatie in aanmerking

komen) zou niet-verschijning beter zijn dan uitkomen met berichten, die onjuist zijn. Laat ons ook in dezen voorzichtig zijn met beoordeeling; maar dan voorzichtig vàn en náár twéé kanten.

(7 Juni 1940.)

3. Beuzelingen of geloofsworsteling.

We hebben - zie ons vorig nummer, en let op den datum, vermeld in het artikel - geheel eigener beweging onze meening gezegd over de vraag, of de kerken er goed aan zullen doen, in deze barre tijden de bekende ‘meeningsgeschillen’ maar aan kant te zetten. Vergaderingen zijn duur, drukwerk ook.

Nu staat voor mijn besef de kwestie zóó: men moet ook ‘in dure tijden’ t r o u w zijn. Men moet ook niemand o v e r r o m p e l e n , noch in de trouwbetooning, gelijk hij ze verklaart te zien, onnoodig hinderen.

Ik zelf ben dus niet dáárom voor terzijdestelling van het agendumpunt, dat het geld en de tijd duur geworden zijn; want, al geloof ik metterdaad, dat terzijdestelling van de aangelegenheid verstandig is, toch mag ik van den oorlog geen misbruik maken om anderer consciëntie te benauwen. Voor mijn besef kunnen de moeilijke tijdsomstandigheden wel a a n l e i d i n g zijn, maar geen r e d e n tot het ad acta leggen van heel de onverkwikkelijke affaire. R e d e n is en blijft voor mij, d a t h e t k e r k e l i j k a a n d e o r d e s t e l l e n e r v a n n o o i t h a d m o e t e n g e b e u r e n . Maar zoolang anderen verzekeren, dat de zaak dringend was, en om Gods wil ter hand genomen mòet worden, wil ik hun graag de volle ruimte laten. Ook ter wille van de positie van het onderling verkeer. Er was immers r e f o r m a t i e noodig?

Van den anderen kant moet dan ook niemand anderen in een moeilijke positie brengen. Onzerzijds volgen wij deze gedragslijn door, hoewel de heele zaak reeds sedert 1936 verkeerd aangepakt achtende, desnoods bereid te zijn tot afwikkeling; wij pressen niemand door misbruik te maken van ‘de omstandigheden’. Maar hunnerzijds moeten de voorstanders van het wèl-afhandelen der aangelegenheid dan ook n i e t zeggen: de tijden zijn moeilijk,

maak er maar een h a a s t i g eind aan: een k o r t rapport, desnoods over slechts een p a a r van de punten. Want één van beide moet geschieden: òf n i e t v e r d e r g a a n, òf h e e l e n a l afhandelen.

Een en ander stellen we voorop, nu we in 'Friesch Kerkblad' ds H. Veldkamp hooren verzekeren:

> 'Men kan de norm verliezen, en niet meer weten wat belangrijk en onbeduidend, wat groot en wat klein is. Zooals de Franschman die in den laatsten oorlog midden in een kogelregen bij een aanval op 't commando: "liggen!" bleef staan, omdat hij in z'n ransel een flesch wijn had, waar geen kurk op zat.'
> Aan deze simpele en toch zoo diepzinnige woorden van Dr Adolf Maurer heb ik den laatsten tijd dikwijls moeten denken. Inderdaad hebben wij ook als kerken de norm vaak uit 't oog verloren, en wisten we niet meer wat belangrijk en onbeduidend was. De meest onbeduidende dingen werden tot in het eindelooze uitgemeten, en het belangrijke bleef op den achtergrond. Die Franschman was wel een groote dwaas, zeggen we nu, dat hij meer aan z'n flesch wijn dan aan z'n leven dacht, maar ik vermoed, dat hij vele navolgers heeft, en dat wij meer drukte gemaakt hebben om de flesschen en de kurken dan om het leven der kerk. Zoo was het in onze onderlinge gesprekken, de pers en de kerkelijke vergaderingen. We zaten al maar met onze gedachten bij die flesch wijn zonder kurk, en dat nog wel midden in den kogelregen van Gods gericht, waarin Hij bezig was Zijn kerk te roepen tot den gemeenschappelijken eindstrijd. Deze zonde der kerk komt ons wel heel duidelijk voor de aandacht te staan, nu wij het betrekkelijke en onbeduidende van heel veel dingen gezien hebben, toen de oorlogsmachine over onze landen raasde, wat ons in een positie heeft gebracht die wij eenige weken geleden nog ondenkbaar achtten. Zulke catastrophale gebeurtenissen brengen gewoonlijk den ongeloovigen mensch geheel uit z'n evenwicht, maar ik heb goede hoop, dat ze de kerk en haar leden en voorgangers weer in evenwicht zullen brengen, d.w.z., dat ze de juiste verhoudingen weer gaan zien tusschen wat belangrijk en onbeduidend is.

Voorzoover dit op de ‘meeningsgeschillen’ mocht slaan, zal het mij verheugen, indien ‘Friesch Kerkblad’ in 1940 het standpunt gaat innemen, dat ook ik in '36 heb verdedigd: dat 't n.l. nooit zoover had moeten komen. We lezen verder:

> Deze hoop zou geheel de bodem worden ingeslagen, indien kerkelijke personen en bladen op dezelfde wijze doorgingen met hun gewroet als voorheen, maar iets dergelijks durf ik zelfs niet veronderstellen.

Welk ‘gewroet’ is hier bedoeld? Het alarm-roepen òf het geven van bescheid op aanklachten, die ook ‘Friesch Kerkblad’ steunde en zeer gewichtig noemde, en waarvan het blad synodale behandeling nóódig keurde? Is het blad van meening veranderd? Men zou het denken als men leest wat volgt:

> Tersteegen zong eens: ‘geen strijd om beuzelingen, waar engelen ons omringen’, en voor zulk een strijd is tè minder plaats waar duivelen ons omringen, en hun laatste krachten concentreeren voor een beslissenden aanval op de kerk. Dit is het immers, dat naar de Schriften achter de oorlogen moet wegkomen. De benauwing dezer tijden noemde Jezus nog maar een beginsel der smarten. Daarom temeer dient nu alle aandacht geschonken te worden aan hetgeen ons verbindt, en niet op hetgeen verdeelt. Het eerste is meer dan het laatste, en ik geloof zelfs dat we bij eenig nadenken ons verbazen en schamen moeten, dat we door zulke beuzelingen ons l a t e n verdeelen.

Ik ben 't er mee eens. Alleen maar, - indien het werkelijk zóó droevig er voor staat, als ook ‘Friesch Kerkblad’ met nadruk hielp verzekeren, dàn m ó e t er worden voortgegaan met de behandeling van veel, dat ons verdeelt. Niet om mijnentwille, doch om der wille van ‘Friesch Kerkblad’ e.a.

Voorts:

> Tot die beuzelingen reken ik zonder eenig voorbehoud dingen als gezangenkwestie, promotierecht, opleiding en sommige z.g.n. leergeschillen. Daar zal nu toch hoop ik wel het laatste woord over geschreven zijn, want als God spreekt, moet de mensch zwijgen.

Dit laatste zou ik niet willen nazeggen. Als God spreekt, moet de mensch niet tégenspreken. Maar wèl spreken. En met zijn broeder eerlijk samenspreken.

Tot dit laatste behoort ook, dat hij in zware tijden niemands consciëntie presse, en den schijn vermijde van juist dàn eigen lievelingsdenkbeelden een gemakkelijke zegepraal te bezorgen.

Dien schijn ontgaat ds V.m.i. niet geheel. Let eens op wat er volgt:

> God haalt bovendien soms door één gebeurtenis een streep door al onze plannen en verlangens, maakt onmogelijk wat wij hadden gehoopt, maar maakt soms ook mogelijk waaraan wij hadden gewanhoopt. Zoo zie ik nu mogelijk - en het zal wel gauw noodzakelijk blijken - wat Ds Hagen ter synode voorstelde, inzake eenheid van Amsterdam en Kampen. De tijd was daar toen nog niet rijp voor. Maar tijden kunnen sneller rijpen onder Gods hitte, dan wij denken.

Dat zulke stemmen gehoord zouden worden, heb ik na het uitbreken van den oorlog al meermalen gedacht. Dat ze zóó gauw komen zouden, is echter meer dan ik verwachtte. Kiesch schijnt het me niet, vooral niet in het blad, dat over de kwesties, hier bedoeld, copie plaatste, verzonden door het persbureau van dr v.d. Vaart Smit, en afkomstig, wat later (niet in 'Friesch Kerkblad') bleek, van dr W.A.v. Es.

Kampen en Amsterdam één?

En dan tevoren de promotierechtkwestie een beuzeling verklaard?

Maar hoe moet het dan met hen, die b.v., m o e s t er werkelijk eenheid komen, de Theol. Fac. der V.U. onder de kerken zouden willen zien komen, evenals thans Kampen? Wil men daarvoor pleiten, dan heeft men dadelijk weer de promotierechtkwestie. Door déze uit te schakelen als te beuzelachtig, wordt door 'Friesch Kerkblad' aangestuurd, enkele weken na de capitulatie van Nederlands leger, op de verwezenlijking van wat nu juist 'Friesch Kerkblad' zoo graag wil. Is dat kiesch? Heeft b.v. 'De Wachter' haast-je-rep-je voorgesteld, vanwege den duren tijd de Theol. Fac. der V.U. te brengen onder de kerken?

Laat ons elkaar ontzien, met woorden, en vooral met daden.

Ds V. voorspelt:

> Van een voortgezette Synode in September te Sneek, om over de leergeschillen te spreken, komt natuurlijk niets. Het geld, daarvoor gereserveerd, plus dat voor een zesden hoogleeraar zou ik maar aan Rotterdam geven om z'n geruïneerde kerken weer op te bouwen - dáárvoor is het nú nuttiger besteed.

Over de eerste volzinnen sprak ik reeds. De tweede stuiten m.i. af op het achtste gebod.

Ds Veldkamp verklaart nog:

> In Engeland is nu een wet uitgevaardigd, waarbij de regeering beschikken kan over iederen man, vrouw en kind, plus z'n bezittingen. Zulk een wet was er in het koninkrijk Gods allang, maar we stoorden er ons geen van allen aan.

Hoe iemand dat laatste durft zeggen, versta ik niet; laat ons denken aan een onbedoelde onnauwkeurigheid. Hoe het zij, - ik vind dit artikel een ongewenschte reactie op den oorlogstoestand.

Laat den nevel optrekken, en laat ons dàn samenspreken. Met groote woorden zuinig zijn. Maar dàn er ook voor stáán, of ronduit zeggen: we nemen ze terug.

Al ons spreken over de oordeelen Gods moet o.m. hierin zich legitimeeren, dat we niet onze groote woorden inslikken, doch ze herroepen, als we ze eindelijk overdreven achten, of anders - ze handhaven.

Ik herhaal: het woord is aan degenen, die vonden dat het heel erg was in de Geref. Kerken.

(14 Juni 1940.)

4. Onze koningin.

In ‘Delfsh. Kb.’ spreekt ds H. Knoop over

> de beoordeelingen, die met ergerniswekkende gemakkelijkheid ten beste gegeven werden, o.a. over het vertrek van

> onze Koningin. Men stond er verbaasd over, hoe menschen, die van regeeringsverantwoordelijkheid en al wat daar aan vastzit geen notie hebben, die zeker niet op de hoogte waren van de grondwettelijke verplichtingen van de Koningin, precies wisten, wat al of niet moest gebeurd zijn. Ze veroordeelden o n v e r h o o r d. Dat mag nóóit en dat mag men niemand doen. Dat is zonde. In elk geval zou zwijgen tot de boeken geopend konden worden éérst vereischt zijn.

Laat men toch niet in de kaart spelen van elementen, die de losrafeling der banden van het eigen nederlandsche leven hoe eerder hoe liever zoeken. Het is erg, als een zwaard onze touwen doorhakt. Maar het is erger, als heel ongemerkt de draden verslijten. Dan hoeft het zwaard er niet eens meer aan te pas te komen.

(21 Juni 1940.)

5. Het recht der bezettende mogendheid.

In ons blad schreven we herhaaldelijk over de rechtspositie van de bevolking in een bezet gebied. We deden dat, o.m. wijl het de positie der kerk, van het gezin, en van de godsdienstige overtuiging rechtstreeks raakt, en dus ons allen en met name ook ons blad direct interesseeren móet. We deden het ook, om, naast het behouden eener zuivere positie tegenover de bezettende macht, precies te weten, wat onze houding moet zijn tegenover een klein groepje Nederlanders, die van de tegenwoordige moeilijke situatie misbruik maken om de zaak van kerk, gezin, en religieuze overtuiging schade toe te brengen ten bate van hun eigen voor ons geloof verwerpelijke theorieën. We gelooven, daartoe van 's Heeren wege geroepen te zijn, en ons tegenover Hem, ons volk, en onze kerken te misgaan, als wij het nalieten.

Wij zijn thans in staat, over dit punt een duitsch blad te citeeren. De ‘Frankfurter Zeitung’ (und Handelsblatt) van 4 Juli 1940, Nummer 335-336, ‘R e i c h s a usgabe (!) der Frankfurter Zeitung’, Seite 3, bevat volgend artikel:

Occupatio bellica.

Die Rechtsgrundlage der deutschen Verwaltung in den besetzten Gebieten.
Vor kurzem sind von den zuständigen deutschen Stellen nähere Einzelheiten über die deutsche Zivilverwaltung in den besetzten niederländischen Gebieten bekanntgegeben worden. Danach hat der Reichskommissar zur Durchführung seiner Aufgaben alle Befugnisse, die nach der niederländischen Verfassung und den niederländischen Gesetzen bisher dem König (der Königin) und der niederländischen Regierung zukamen. In allen Fragen soll streng nach den Grundsätzen des Völkerrechts verfahren werden, wobei die Rechte und Pflichten der Besatsungsbehörden auf Grund der Bestimmungen der Dritten Haager Konvention festgelegt seien. Das niederländische Recht bleibe in Kraft und ebenso behielten die niederländischen Behörden und Beamten ihre Befugnisse, soweit diese sich mit den Aufgaben der deutschen Zivilverwaltung vereinbaren lieszen. Die Generalsekretäre der niederländischen Ministerien seien dem Reichskommissar verantwortlich, der zur Ausführung der Verwaltungsaufgaben vier Generalkommissare ernenne. Ferner würden für die einzelnen Provinzen Bevollmächtige ernannt; für die Aufrechterhaltung der Ruhe und Ordnung sorge die niederländische Polizei, soweit der Reichskommissar sich nicht der deutschen Schutzstaffeln und Polizeitruppen bediene.

Haager Landkriegsordnung.

‘Nach den Grundsätzen des Völkerrechts und auf Grund der Bestimmungen der Dritten Haager Konvention.....’ - das heiszt, die deutsche Verwaltung soll nach den Grundsätzen der occupatio bellica, der kriegsmäszigen Besetzung geführt werden, wie sie im dritten Abschnitt (Artikel 42 bis 56) der Haager Landkriegsordnung geregelt ist.
Die Rechtsgrundsätze der occupatio bellica sind eine Eerungenschaft des neunzehnten Jahrhunderts. Noch bis zum Ende des achtzehnten Jahrhunderts ging man davon aus, dasz die Bezetzung den Uebergang des ‘eroberten’ Gebieten mit allen Hoheitsrechten an die Besatzungsmacht bewirke. Das wichtigste Kennzeichen der occupatio bellica ist demgegenüber dasz die Staatshoheit des besetzten Landes bestehen bleibt und dasz die Besatzungsmacht nur gewisse Hoheitsrechte für die an der Ausübung ihrer Funktionen behinderte Regierung wahrnimmt. ‘Ausübung der Staatsgewalt für den Souverän auf Grund der tatsächlichen Gewalt und nach Maszgabe des objektiven Kriegsrechts zur Wahrnehmung der Interessen der Kriegführenden und zum Schutze der Bevölkerung der besetzten Gebietes’ - in dieser Definition hat man die wesentlichsten Merkmale der Kriegsbesetzung zusammenzufassen versucht. Voraussetzung für die Erlangung der Rechte nach den Art. 42 bis 56 der Haager Landkriegsordnung ist demnach die tatsächliche Ausübung der Herrschaftsgewalt im besetzten Gebiet. (Wie so häufig knupft das Volkerrecht auch hier gewisse Rechtswirkungen an die blosze

‘Effektivität’ irgendeiner Maszregel.) Dementsprechend bestimmt Artikel 42, Absatz 2: ‘Die Besetzung erstreckt sich nur auf die Gebiete, wo diese Gewalt hergestellt ist und ausgeübt werden kann’. Die Rechte der Besatzungsmacht enden in dem Augenblick, in dem sie ihre effektive Herrschaftsgewalt verliert oder in dem für die Rechtslage des besetzten Gebiets eine entgultige Regelung getroffen wird, entweder durch einen Friedensvertrag oder durch die tatsächliche, völlige Niederkämpfung und Vernichtung der feindlichen Staatsgewalt (‘debellatio’).
Wahrnehmung der Interessen der Kriegführenden und Schutz der Bevölkerung der besetzten Gebiete - das sind die beiden einander häuftig widersprechenden und daher nur unter Aufbringung stärksten Verantwortungs-

und Pflichtsgefühls zu vereinbarenden Gebote, von denen sich die Besatzungsbehörden leiten lassen sollen. Danach sind alle einzelnen, aus dem Wesen der Kriegsbesetzung als einer gleichsam provisorischen und treuhänderischen Verwaltung folgenden Bestimmungen auszulegen.

Das Recht der Besatzungsmacht.

Die Landesgesetze bleiben, ‘soweit kein zwingendes Hindernis besteht’, in Kraft (Artikel 43). Die Besatzungsmacht kann alle Gesetze und Verordnungen erlassen, die aus Grunden der militärischen Sicherheit und zur Wiederherstellung und Aufrechterhaltung der öffentlichen Ordnung und des öffentlichen Lebens erforderlich sind. Auch die Gerichtsbarkeit des besetzten Gebietes bleibt grundsätzlich weiterhin in Tätigkeit. Nur im Falle einer Störung der Gerichtsorganisation hat die Besatzungsmacht eigene Gerichte, gegebenfalls auch mit eigenen Richtern, einzusetzen, die nach den im besetzten Gebiete geltenden Gesetzen, möglicherweise aber nach eigenen neuen Verfahrensvorschriften Recht sprechen. Endlich soll auch die Verwaltung nach Möglichkeit nach Maszgabe der bestehenden Gesetze weitergeführt werden. Allerdings ist die Besatzungsmacht nicht verpflichtet, sich dabei der bisherigen Beamten zu bedienen, wie auch diese nicht verpflichtet sind, sich in den Dienst der Besatzungsmacht zu stellen. Die Besatzungsmacht kann Steuern, Zölle und Gebühren erheben, sie soll es ‘möglichst nach Maszgabe der für die Erhebung und Verteilung geltenden Vorschriften’ tun (Artikel 48). Es erwächt ihr dafür die Verpflichtung, die Kosten der Verwaltung des besetzten Gebietes in dem Umfange zu tragen, wie die gesetszmäszige Regierung hierzu verpflichtet wäre. Die Erhebung weiterer Geldbeträge ist nur zur Deckung der Bedürfnisse des Heeres oder der Verwaltung dieses Gebietes zulässig (Artikel 49). Die Zivilbevölkerung der besetzten Gebiete behält ihre bisherige Staatsangehörigkeit. Sie darf nicht gezwungen werden, der feindlichen Macht den Treueid zu leisten (Artikel 45) oder Auskünfte über das eigene Heer und dessen Verteidigungsmittel zu geben (Artikel 44). Die Ehre und die Rechte der Familien, das Leben der Bürger und das Privateigentum sollen ebenso wie die religiösen Ueberzeugungen und gottesdienstlichen Handlungen geachtet werden. Das Privateigentum darf nicht eingezogen werden (Artikel 46). Doch kann die Erfüllung der Dienstpflicht in der Wehrmacht der besetzten Landes oder seiner Verbündeten verboten werden. Auch können der Zivilbevölkerung Natural- und Dienstleitungen abverlangt werden. Sie dürfen jedoch nur für die Bedürfnisse der Besatzungheeres gefordert werden, müssen im Verhältnis zu den Hilfsquellen des Landes stehen und solcher Art sein, dasz sie nicht für die Bevölkerung die Verpflichtung enthalten, an Kriegsunternehmungen gegen ihr Vaterland teilzunehmen (Artikel 52, Absatz 1). Die Besatzungsmacht kann weiterhin das bare Geld und die Wertbestände des besetzten Staates und die ihm zustehenden eintreibbaren Forderungen, die Waffenniederlagen, Beförderungsmittel, Vorratshäuser und Lebensmittelvorräte, schlieszlich überhaupt alles für Kriegszwecke geeignete bewegliche Staatseigentum

mit Beschlag belegen. Nachrichten- und Beförderungsmittel, Waffenniederlagen und Kriegsvorräte aller Art können auch dann beschlagnahmt werden, wenn sie Privatpersonen gehören. In diesem Falle müssen sei beim Friedensschlusz zurückgegeben werden, und es musz die Entschädigung geregelt werden (Artikel 53).
Das eroberte Land ist mithin, soweit die Vorschriften des Völkerrechts respektiert werden, nicht der Willkür der feindlichen Besatzungstruppen ausgesetzt. Die Regeln der Kriegsbesetzung enthalten vielmehr die wichtigsten Erfordernisse einer Notverordnung, die auf der Grundlage der

tatsächlichen Machtverhältnisse eine Wiederherstellung der öffentlichen Ordnung erlaubt. Die oben wiedergegebene Mitteilung zeigt, dasz sich die deutschen Besatzungsbehörden über diese Rechtslage im klaren sind und ihr Rechnung tragen wollen.
X.

We vragen onzen lezers excuus voor het feit, dat we een vreemde taal gebruiken. Vertalen leek me ditmaal ongewenscht.

Het mooie van dit stuk is, dat het in een Reichsausgabe staat. Onze lezers kunnen nu zien, dat we, ons baseerende op deze bepalingen, primo goede nederlanders waren, en secundo precies zoo redeneerden als de duitsche rijkspers verzekert, dat de duitsche autoriteiten door ons willen geredeneerd zien. Het gaat in het stuk immers duidelijk over Nederland.

Wij hebben nog een ander doel met dit citaat.

Zooals uit een officiëele mededeeling, aan den kop van ons nummer, blijkt, is door een lichaam, dat zich aandient als de 'Raad van Voorlichting der Nederlandsche Pers', tevens orgaan tot voorbereiding eener Nederlandsche Perskamer, een bericht verspreid, dat na officiëele informatie onjuist bleek.[1)]

We zullen de bladen, die uit dit als 'vertrouwelijk' aangediende stuk hebben geciteerd, niet hard vallen. Wel vragen we ons af, of het niet een in de kaart spelen van een klein groepje nederlanders is, als onze (nog wel christelijke) pers dadelijk doorgeeft, wat dit groepje nederlanders publiceert.

Wij verstaan dit niet goed.

We geven toe, dat we dezen 'Raad' evenmin verstaan. Boven heel de mededeelingenreeks (no. 11-21) staat: 'Vertrouwelijke mededeelingen, uitsluitend ter informatie der redacties. Publicatie derhalve verboden'.

Maar midden in mededeeling 20 staat: 'Strikt vertrouwelijk - niet voor publicatie bestemd'.

Dat is funest. Alles heet vertrouwelijk, publicatie is zelfs over heel de linie verboden, maar toch wordt, door dan een apart onderdeel van één der berichten weer eens extra als 'niet voor publicatie bestemd' aan te dienen, de indruk gewekt, als ware het geheime totaal geen geheim totaal.

Deze methode van nederlanders acht ik ongeoorloofd.

1) Bedoeld is het bericht, dat 'De Reformatie' door de duitschers verboden zou zijn.

Ik dring er bij onze pers nogmaals op aan, dezen heeren geen stap tegemoet te doen, en zich vooral niet te laten intimideeren. Wij willen de duitsche weermacht ontzien, en ons correct gedragen. Maar wij willen nederlanders, die zich incorrect gedragen (ook tegenover de duitsche autoriteiten, waarvan zij beweringen in 't geheim en toch weer half niet in 't geheim doorgeven, welke onwaar zijn) ons van het lijf houden. Wij hebben dat recht, ook volgens de ‘Frankfurter Zeitung, Reichsausgabe’. Wij willen, dat nederlanders, die anders denken dan wij, afblijven van onze religie, en niet door semi-officiëele handelingen, en persbeïnvloeding, de zaak van Christus in onze landen hinderen.

Ik heb een vraag aan ‘De Rotterdammer’. Dit blad (vergissen we ons niet) heeft ‘mededeeling nr 21’ van genoemden Raad verwerkt in een publicatie. Dat is nu eenmaal gebeurd, we zwijgen er in liefde over. Maar heeft het blad ook van dezen ‘Raad’ een afstraffing gekregen? Zoo neen, mag ik dan ook op mijn beurt andere mededeelingen van dezen Raad publiceeren? Ik zou het zeer nuttig achten, want ons volk zou dan duidelijk zien, hoe men tracht, onze vrije, ook kerkelijke pers, langs geheime en toch ook weer half-geheime wegen te infecteeren met onwaarheden niet alleen, doch ook met bijgeloof.

Overigens hoop ik, dat de duitsche autoriteiten dezen heeren aan het verstand zullen brengen, dat zij niet verkiezen, dat er omtrent hen onwaarheden worden gelanceerd. Die wekken maar ‘onrust en verdeeldheid’, om met mededeeling nr 21 te spreken!

(12 Juli 1940.)

6. ‘Om der wille van de smeer....’

Het ‘Chr.-Sociaal Dagblad’, ‘De Amsterdammer’ schrijft:

> Indien de Duitsche autoriteiten de eenheid van het Nederlandsche volk zouden beoordeelen naar het beeld, dat de nationaal-socialistische organisaties hun er van geven, moeten zij wel een zonderling beeld er van krijgen.
> Vier, vijf nationaal-socialistische groepen, elk met een eigen blad en al wat er verder bij zulk een groepeering behoort, bieden zich aan, kloppen aan de deuren der Duit-

> sche bewindhebbers en vragen om ‘de gunst en de recommandatie’.
> Elk dezer groepen - die met elkaar een 2 procent van het Nederlandsche volk omvatten - pretendeert te spreken namens het geheele Nederlandsche volk. Zij en zij alleen zijn de groep der zuivere nationaal-socialisten. Zij probeeren elkaar in vriendelijkheid tegen de Duitsche autoriteiten en 't Duitsche volk te overtreffen; zij pogen elk voor zich het voorbeeld van de N.S.D.A.P. - de Duitsche nationaal-socialistische partij - te volgen; zij pogen elkaar te overtroeven in anti-semietisme, in roemen over ‘het Germaansche ras’, in het praten over de doeleinden, welke Duitschland in de internationale politiek heeft; in kwaadspreken over de Nederlandsche regeering, kortom in alles, waarmee zij meenen de Duitsche autoriteiten in het gevlij te kunnen komen.
> En bovendien, elk voor zich klaagt over de ‘verdeeldheid van het Nederlandsche volk’, waartegenover dan staat hun ‘krachtige en prachtige eenheid’.

In nationaal-socialistische kringen heeft een tijdlang het woord ‘heroïsch’ den dienst gedaan van stopwoord.

Dat was nog in de dagen van den opbouw der propagandistische mythe.

Ziehier de heroïsche werkelijkheid.....

(12 Juli 1940.)

7. Meten met twee maten.

‘De Amsterdammer’, ‘Chr.-Sociaal Dagblad’ schrijft:

> Zaterdag werd de D e A m s t e r d a m m e r m a r s c h gehouden. Het is een sportieve prestatietocht, waaraan de naam van ons blad verbonden is. Ons blad is een nietpolitiek orgaan. De marsch, waaraan de naam van ons blad verbonden is, heeft nooit tot eenige politieke uiting, laat staan tot eenige ordeverstoring aanleiding gegeven.
> Voor de marsch van Zaterdag was de gebruikelijke

politioneele goedkeuring gevraagd en verkregen.
Echter waren er - althans voor de gemeente Amsterdam - bijzondere voorwaarden:
Verboden was:

a. het medenemen van vaandels, banieren en vlaggen;
b. het maken van muziek;
c. het zingen;
d. het houden van spreekkoren.

Als goede, gezagsgetrouwe Nederlanders hebben de deelnemers zich uiteraard aan deze voorschriften gehouden. Den zin er van begrepen ze niet. Waarom de vereenigingen hun vlag niet mochten dragen, waarom er, al marcheerend, geen ferm marschiedje gezongen mocht worden, waarom er geen marsch geslagen en gespeeld mocht worden door een tamboer- en pijperscorps, waarom de vereenigingen niet hun 'yell', hun spreekkoor op den vereenigingsnaam, mochten laten hooren, was den deelnemers duister, maar - het was gezegd, dus: gehoorzamen.
Echter trof het ons, dat op denzelfden Zaterdag een groepje N.S.B.-ers in uniform met gestoken trompetten door het hartje van Amsterdam mocht trekken.
Zaterdag gold het uniformverbod nog ten volle. Die groep wàs dus in overtreding. En zij mocht ongestoord de trompet steken.
Terwijl aan gezagsgetrouwe Nederlanders zelfs het zingen van een marschlied verboden was.
Wij verstaan dit niet.
Hier was een ongelijke behandeling. Hier werd tweeërlei maat aangelegd.
Hier werd niet recht gehandeld.
Nogmaals: wij verstaan dit niet.

Naar ik hoor, loopen op meer dan één plaats bepaalde volksleden met gummistokken.
Ook al om na te volgen?
We hopen niet, dat de ziekte op anderen overslaat.
We hopen wel, dat nederlandsche burgers op voet van gelijkheid zullen behandeld worden.

(12 Juli 1940.)

8. Occupatie geen annexatie.

In ‘De Nieuwe Eeuw’ (roomsch) schrijft prof. Regout over den rechtstoestand in bezet gebied. We lezen o.m.:

> Occupatie is geheel iets anders dan annexatie. Eupen en Malmedy, de gebieden, die voor 1919 bij Duitschland behoorden, zijn eenige weken geleden geannexeerd, ingelijfd bij het Duitsche Rijk; andere streken van België en Nederlandsch grondgebied zijn geoccupeerd, zijn bezet door de Duitsche weermacht.
> In een g e a n n e x e e r d gebied zal de wetgeving van den annexeerenden staat worden toegepast; de burgers worden onderdanen van dien staat; de annexatie wil een blijvenden toestand scheppen. Het b e z e t gebied daarentegen b l i j f t z i c h z e l f o v e r d e g e h e e l e l i j n ; de bewoners behouden hun nationaliteit; de e i g e n w e t g e v i n g b l i j f t v a n k r a c h t, op enkele beperkingen na; de bezetting is een t i j d e l i j k e toestand voor den duur van den oorlog.
> Zoo blijft dus voor ons Nederlanders de Nederlandsche wetgeving: 't Nederlandsch burgerlijk recht enz. onveranderd gelden, evengoed als de verordeningen van staat, provincie, gemeente, enz.

Voorts:

> Evengoed als de Nederlandsche wetgeving in werking blijft, zal ook het dagelijksche leven zijn normalen vorm moeten behouden of daar zoo spoedig mogelijk toe moeten terugkeeren. De verschillende vormen van activiteit, de bezigheden van iederen dag, de gebruiken met een ons eigen nationaal karakter, moeten voortgaan, zooals voor de bezetting gebruikelijk was.

Vervolgens:

> Wij willen thans de vraag bespreken, wie in bezet gebied de gezagsdragers zijn. Is er geen innerlijke tegenspraak tusschen de loyaliteit, die wij tegenover onze eigen Vorstin willen bewaren, en de bereidheid de verordeningen der Duitsche bezettingsautoriteiten op te volgen?

> Het antwoord is niet moeilijk. Volkenrechtelijk is de positie van de nationale overheid en die van de bezettingsautoriteiten duidelijk geregeld, en deze regeling is ook uit moreel oogpunt verantwoord.
> De eerste woorden van art. 43 geven er de samenvatting van: 'Daar het gezag van de wettige overheid in feite is overgegaan in handen van den bezetter, zal deze...' M.a.w. rechtens, de jure blijft het bezette gebied onderworpen aan den verdreven souverein; feitelijk, de facto, neemt de occupant, tijdens den duur van de bezetting, de plaats in van het wettig gezag, ter regeling van de zaken, die voor de militaire belangen van den bezetter, en voor orde en welzijn van het bezette gebied, noodig zijn. De souvereiniteit over ons volk is dus volkenrechtelijk gebleven bij de Koningin met haar regeering. Daar de Koningin met de regeering uit het bezette gebied van Nederland zijn heengegaan - evenals Koning Albert tijdens den wereldoorlog zijn land verliet en de zetel van de regeering in Le Havre vestigde - om niet in de macht der oprukkende Duitsche troepen te geraken en het contact met de overzeesche gebieden van het Rijk niet te verliezen, nu kan zij haar gezag over het bezette gebied feitelijk niet meer u i t o e f e n e n .

Niet uitoefenen is evenwel iets anders dan niet meer bezitten. Schrijver citeert ook Heyland:

> Een samenvatting van wat wij hierboven hebben gezegd over de souvereiniteit in bezet gebied geeft Heyland in 'Wörterbuch des Völkerrechts', II, 156: 'Slechts de u i t o e f e n i n g van de souvereiniteit in 't bezette gebied gaat over op den bezetter. D e s o u v e r e i n i t e i t z e l v e v a n d e n g e o c c u p e e r d e n S t a a t o v e r h e t b e z e t t e g e b i e d w o r d t d o o r o o r l o g s b e z e t t i n g n i e t v e r n i e t i g d . De vijandelijke (d.i. voor den bezetter vijandelijke) souverein b l i j f t s o u v e r e i n v a n h e t b e z e t t e g e b i e d . Hij is, voor den duur van de bezetting, slechts in de uitoefening van zijn souvereiniteit f e i t e l i j k verhinderd. De occupatio bellica beteekent geen gebiedswerving, geen occupatio imperii'. (Het gespatiëerde van Heyland.)

Duidelijk staat hier, dat de souvereiniteit van Koningin Wilhelmina gehandhaafd blijft.

Nog enkele voorbeelden:

> In September 1870, tijdens den Fransch-Duitschen oorlog, was Keizer Napoleon III vervallen verklaard van den troon en de Fransche Republiek uitgeroepen. Het Hof van Appèl van Nancy, welke stad gelegen was binnen het door het Duitsche leger bezette gebied van Elzas-Lotharingen, ging er toe over zijn vonnissen uit te spreken 'in naam van de Fransche Regeering en het Fransche Volk'. Duitschland had echter de Fransche Republiek nog niet erkend en verbood deze formuleering. Het stelde van zijn kant voor de formule te gebruiken 'in naam van de Duitsche Mogendheid in het bezette gebied van Elzas-Lotharingen', of, indien de Fransche rechters deze formule niet wilden aanvaarden, de woorden 'in naam van den Keizer der Franschen'. Men kwam niet tot een oplossing. Bluntschli heeft terecht opgemerkt, dat in dit verward geval de formule 'in naam van het recht' of 'in naam van de wet' het middel zou zijn geweest om uit de impasse te geraken. Tijdens den wereldoorlog is zonder bezwaar der Duitsche autoriteiten, in het bezette Belgische gebied geregeld recht gesproken 'in naam van den Koning der Belgen'.

Laat ons onze rechten kènnen, en zoover het aan ons staat, handhaven. (19 Juli 1940.)

9. Bizonderheden aangaande een federatief jeugdfront.

Dr C.N. Impeta schreef in Kamper Kerkbode een artikel over bovengemelde formatie, waar men toe geraken wil. Handelende over den z.g. Centralen Jeugdraad, schrijft dr Impeta:

> Men wil natuurlijk n i e t : samensmelting. Dàn ware de vraag of we toestemmen zelfs geen vraag voor ons. Want men moet goed weten, dat bij den Centralen Jeugdraad ook

de Roomsche en Sociaaldemocratische Jeugdorganisaties, de Vrijzinnige Jeugdcentrale en het Padvindersgilde aangesolten zijn. Het gaat meer (men vergeve mij de vreemde woorden: ze zijn alzoo gebruikt, ik haal dus de gebruikte termen aan) over een misschien mogelijke organisatie voor een instantie (ongeveer: lichaam) van samenwerking, die voortaan zouden kunnen hebben een ‘Raad van Leiding’.

Sprekende over het federatief jeugdfront, zegt dr Impeta:

We hebben evenwel een zéér groot bezwaar. En dat is: het volslagen gemis aan principiëele éénheid.
Dit komt ook terstond uit in de formuleering van de punten van het ‘programma’, zal ik nu maar zeggen.
De G r o n d s l a g zou dan deze moeten zijn:

1. Aanvaarding van de algemeen-Christelijke en historische grondslagen van ons Nederlandsche volksleven.
2. Handhaving van de bij ons volkskarakter aansluitende geestelijke vrijheid in het openbare leven, met de erkenning van de noodzakelijke handhaving van orde en gezag.
3. Trouw aan ons volk en vorstenhuis.

Ik verheug me er in dat zoovelen van geheel uiteenloopende beginselen dezen grondslag zouden willen aanvaarden; maar acht hem tegelijk v o o r o n s en ons Jeugdwerk volkomen onvoldoende.
Het D o e l is aldus geformuleerd:

1. Systematische bewustmaking van het nationaal volkskarakter.
2. Versterking van het geestelijk en zedelijk leven en bevordering van de lichamelijke ontwikkeling van onze Nederlandsche jeugd, zoowel in als buiten de organisaties.
3. Versterking van het gezinsleven.

Stellig niet kwade woorden, en goede bedoelingen, ik twijfel er niet aan. Maar wat verstaat men onder ‘het nationale volkskarakter’ en onder ‘het geestelijk (en zedelijk) leven’, dat versterkt moet worden?
Onder M i d d e l e n wordt dan genoemd: inzonderheid ‘de historie en de cultuur van ons volk behandelen, ter bevordering en waardeering van onze volkséénheid’ en 't ‘weerstandsvermogen der Nederlandsche jeugd stalen’.

Dan volgen nog ‘enkele program-punten’, die o.m. duidelijk maken hoe we ‘de cultuur’ van ons volk op onze vereenigingen moeten behandelen:

a. Film over Nederland en overzeesche gebiedsdeelen;
b. openstelling van musea;
c. excursies naar steden en streken van ons land;
d. bevordering van eigen volkslied, spel en dans;
e. gemeenschappelijke viering van nationale feestdagen;
f. bevordering van diensten aan de gemeenschap door deelname aan E.H.B.O., ophaaldienst van afval (jongens), Sociale hulpdienst (meisjes), Burgerzin-diploma, Lichamelijke Opvoeding.

Zijn hier geen goede dingen bij? Ongetwijfeld. Laten we niet alleen critiseeren, ook waardeeren. In bepaalde opzichten toone Nederland zich één; óók onze jeugd.
Maar: onze bezwaren overtreffen toch verre onze toejuiching van het één of het ander.
Nederland en de Nederlandsche jeugd zij één ja, bijv. in trouw aan vorstenhuis en vaderland.
Maar voorts is er toch het diepgaand, blijvend verschil in wereldbeschouwing en daarmee samenhangend in beschouwing van het Woord Gods, de Wet Gods, den Dienst Gods; grondslag van het jeugdwerk, doel van het jeugdwerk en de middelen om het doel te bereiken.
Zeker, we zouden ook bij zoodanige federatie ‘eerbiedigen elkanders levensovertuiging’. Maar zal 't bovengenoemde programma iets beteekenen, dan zouden wij er ons toch aan moeten gewennen om voortaan ook excursies te beramen en te maken naar steden en streken van ons land, onze jongelui musea moeten binnenvoeren, voor hen noodzakelijk noemen het ophalen van afval, en als voornaam programmapunt nieuw invoeren: stelselmatige lichamelijke oefening.
En daar voelen we niets voor.
Maken onze jongelui groepsgewijs excursies - best. Bezoeken ze musea - uitnemend. Helpen ze mee aan practisch werk - loffelijk. Houden ze hun lichaam soepel - fijn.
Maar dit alles is niet doel van ons jeugdwerk. Het vervange nimmer wat wij ons ten doel stellen, nu sinds meer dan 50 jaren: het leeren kennen en belijden van de heilige

beginselen, neergelegd in Gods Woord en in de Belijdenis der vaderen, geldend ten aanzien van Kerk en Staat en Maatschappij.
En dit heerlijk doel laten we ons - zoo lang nog niet macht dwingend over ons komt - niet met onzen vrijen wil ontrooven.
Ik voor mij zie in concentratie of federatie van heel de Nederlandsche jeugd, recht- en vrijzinnig, Roomsch en Protestant, Gereformeerd en sociaal-democratisch, g e e n e r l e i h e i l .
Eenheidsmaniakken zijn er altijd geweest. Wellicht achten sommigen hunner nú de kans schoon om tot verwezenlijking van hun idealen te geraken.
Maar als ik in ‘De Rott.’ van 18 Juli onder 't opschrift ‘Over nationale Concentratie’ lees (en ik betrek dit dan op onze jeugd): ‘Er moet een vernieuwingsbeweging komen. Verouderde begrippen en idealen[1)] moeten op zij worden gezet. Niemand mag de klok terugzetten’ - dan is het mogelijk, dat straks het één en ander ‘verouderd’ zal blijken; maar dan roepen wij toch om het noemen van c o n c r e t e dingen in plaats van zulke algemeenheden; en dan verklaren wij alvast bij voorbaat, dat we o n s C h r i s t e n d o m n o o i t v e r o u d e r d z u l l e n a c h t e n ; het is o u d doch i m m e r n i e u w ; en we roepen het uit met den grooten Duitschen held Luther: ‘Het Woord van God - dàt zult gij laten staan!’
Ik voeg er bij, dat ook 'n soort commissie ter ‘overkoepeling’ van de Protestantsch-Christelijke jeugdbonden - om dan ‘een instantie’ te hebben ter gezamenlijke ‘afwering van eenig dreigend gevaar’ - mij al evenmin gewenscht, laat staan noodig, voorkomt, zoolang 'n dergelijk gevaar nog in 't geheel niet aanwezig is, althans voor onze oogen, naar hetgeen wij nu zien.

1) Ik lees verder: ‘Ook op de pers rust hier een taak. Boven alles praevaleert [is van waarde] het v o l k s w e l z i j n , dat niet mag opgeofferd worden aan de verkondiging van min of meer verouderde begrippen en opvattingen van theoretischen of academischen aard!’ - Maar aan het waarachtig - dan óók geestelijk! - volkswelzijn wordt juist s t e u n en s t u u r gegeven door g e z o n d e b e g i n s e l e n ontleend aan het immerblijvende Woord van God!

> Laten we blijven die we zijn, in de kracht Gods, met veel gebed tot en groot vertrouwen op Hem.
> En meer dan ooit, in deze tijden, tot doel ons stellen: p r i n c i p i ë e l e v o r m i n g van onze jeugd!

Zîe voor wat onze meening betreft ‘Kerkelijk Leven’.

10. ‘Land en volk’.

Het drupt al. Via allerlei plaatselijke bladen wordt de huistafel volgepropt met geschriften over rassentheorie, etc. ‘De Eerste Heemsteedsche Ct.’, 18-7-'40, schrijft over ‘Land en Volk’ o.m.:

> Een groot deel van onze Nederlandse Volkseigenschappen kunnen wij natuurlijk afleiden uit onze Germaanse oorsprong. Nederland behoort tot die landen, waarin de Germaanse zuiverheid van ras vrijwel ongeschonden bewaard is gebleven. Het deelt dit gelukkig lot met landen als Duitsland, Denemarken, Noorwegen en Zweden.

Een paar alinea's verder:

> E e r s t e b i j b e l v a n G e r m a a n s e o o r s p r o n g .
> Door hun bekering tot het Christendom verscheen onder hen een vertaling van de Bijbel. Ofschoon dit geschrift natuurlijk ten opzichte van hun eigen beschaving een tweedehands document was, kunnen wij uit die vertaling zeer veel omtrent hun eigen aard afleiden.

‘Veel interessanter literatuur’ heet in de Eerste Heemsteedsche ‘de Edda’ (liederen, legenden, m y t h e n van germaanschen oorsprong). Veel interessanter dan - de ‘Gouden Bijbel’ van Ulfilas. Wat die Edda betreft:

> De gehele oorspronkelijke geestes- en godenwereld van onze voorvaderen duikt daarin omhoog.

En nu de klap op de vuurpijl:

> Wij weten allen uit onze geschiedenisboekjes, dat Karel de Groote, de grote Germanenkeizer, de verzameling be-

> volen heeft van al deze geschriften, maar wij weten ook, dat zijn zoon en opvolger, onder de invloed van een Latijnse clerus, de volledige vernietiging van al deze geschriften bevolen heeft. Het Romeinse Christendom kon deze voortbrengselen van Oud-Germaanse inspiratie en fantasie niet dulden.

O neen, dat is geen hartstochtelijke aanval; het klinkt allemaal zuiver refereerend, en hoofdzakelijk v o o r a l rassentheoretisch geïnteresseerd. Maar het dringt den geest der jonge menschen in: het ras voorop, rassenadel nummer één, en wat straks daartegen inging, al was het christelijk, heeft maar bederf gebracht. Zoolang het ras heidensch is, heeft het zijn adeldom; het christendom bracht de ontaarding.

Een gevechtje met de Eerste Heemsteedsche? Och neen: een klein bewijs maar, dat ons volk stelselmatig wordt geïnfecteerd met ideeën, die heel zeker kerk en bijbel uit de volksaandacht bannen.

Als we nog lang zóó moeten, dan kan de heer Keuning zijn klacht over eigenwijze J.V.'s wel staken. Zùlke rassentheoretische eigenwijsheid, waaraan wetenschappelijke critici geen waarde toekennen, zal dan het veld voor zich alleen behouden hebben.

(2 Augustus 1940.)

11. Het driemanschap en onze geestelijke vrijheid.

De heer H. Algra schrijft in ‘Friesch Dagblad’:

> De Nederlandsche Unie heeft nu in een tweede persconferentie haar bedoelingen nader uiteengezet. H a a r bedoelingen, dat wil zeggen, de bedoelingen van de drie mannen, die de leiding van deze stichting hebben.
>
> Het is nu op bepaalde punten niet vaag meer. Het is integendeel v o l k o m e n d u i d e l i j k. En wij prijzen ons gelukkig, dat wij reeds boven onze eerste opmerkingen als titel plaatsten: b e d e n k e l i j k e n g e v a a r l i j k.
> De Nederlandsche Unie wil geen tijdelijke actie zijn, uit den nood geboren. Zij wil haar volle activiteit als leidster

en woordvoerdster van het Nederlandsche volk eerst ontplooien na den vrede.
En nu is het zeer beslist haar opvatting, dat degenen, die zich bij haar aansluiten, moeten breken met de politieke partij, waartoe zij tot nu toe behoorden. Het is wel niet gevraagd, om dat te doen, maar er is toch duidelijk gezegd, dat het niet te pas komt, wanneer iemand toetreedt tot de Nederlandsche Unie en tegelijk ook nog 'een ander ijzer in het vuur houdt'.
Daarmee is duidelijk geworden, wat tot nu toe vaag en zwevend schéén.

Wie dus tot nu toe het antirevolutionaire vaandel volgde, zou door toetreding tot deze Unie aan Dr Colijn den scheidbrief geven. Zou vaarwel zeggen de partij, die hij tevoren liefhad en waar hij zijn krachten aan gaf. Hij zou de oude vlag van onze partij in een museum moeten brengen. De Nederlandsche Unie wil een gewone politieke partij zijn met een eigen program, en met een boodschap aan het Nederlandsche volk: zegt uw partijen vaarwel en treedt toe tot de nieuwe organisatie met haar leiding van boven af. In wezen is er tusschen deze propaganda en die van de N.S.B., wat dit punt betreft, geen verschil. Beide bewegingen willen niet naast, maar in plaats van de bestaande partijen één organisatie. De vrijzinnig-democraten moeten breken met Oud; de antirevolutionairen met Colijn; de Christelijk-Historischen met Tilanus.
Dat is meer dan een kwestie van het volgen van personen.
Dat is een breken met de historie.
En met name voor ons antirevolutionairen is dat een geweldige zaak. Wij hebben Groen gehad als den grondlegger van onze partij. Wij hebben Kuyper gehad als onzen grooten voortrekker. Zij hebben ons hart geraakt, doordat zij ons voorgingen in den geestelijken strijd en ons leerden, dat de politieke strijd niet is een kwestie van rede of opportunisme, maar van de overtuiging des harten. Zij zijn ons voorgegaan in den strijd en hebben met ons geworsteld in het gebed. Niet maar een gebed voor ónze organisatie en ónze actie, maar een gebed voor ons volk. Dat het mag worden

vernieuwd en gesterkt door de beginselen, die ons gegeven zijn in de Schrift.
Kortom, onze strijd was een geloofsstrijd. Was het en is het, ook nu. En wanneer er nu drie mannen komen, die zeggen: gij moet, om een goed lid van onze Unie te zijn, uw partij vaarwel zeggen en uw voorgangers verloochenen, dan zijn wij dankbaar, dat wij het heel zeker weten, dat het antwoord van onze mannen zal zijn een besliste weigering. Wij herhalen wat wij Zaterdag zeiden: w i j volgen geen grijze vanen.
In dit verband hebben wij de R.K. Staatspartij niet genoemd. Het dagelijksch bestuur van die partij heeft haar leden aangeraden, de leiding van het driemanschap te aanvaarden. Of dat bestuur dat gedaan heeft uit gebrek aan zelfvertrouwen, uit argeloosheid of uit wat voor oorzaak ook, wij weten het niet. Het gaat ons ook niet aan. In elk geval zal die organisatie nu moeilijk terug kunnen.
Het meeste verwondert het ons, dat het Chr. Soc. Dagblad, het orgaan van het C.N.V., zijn lezers heeft aangeraden, zich achter het driemanschap te scharen[1)]. Vroeger ging dit vakverbond zich onthouden op politiek gebied. Het gaf althans geen politieke adviezen. N u , door het dagblad, wel. En het eerste politieke advies is: schaar u achter de leiding van een driemanschap, dat, zooals nu blijkt, anti-thetisch staat tegenover de politieke partijen, waartoe het overgroote deel der leden van het C.N.V. behoort. Die leden komen dus voor het dilemma te staan: òf het advies van hun leiders in de vakorganisatie in den wind slaan, òf hun politieke organisatie den rug toekeeren. Het is dringend noodig, dat het bestuur van het C.N.V. duidelijk uitspreekt, wat zijn standpunt is. Na de jongste toelichting van de Nederlandsche Unie moet het k i e z e n . Als het zijn advies handhaaft, moet het geen voorbehoud maken, dat het driemanschap wraakt en moet het zijn advies v e r d u i d e l i j k e n , door tezeggen: w i j a d v i s e e r e n u , v o o r h e t l i d m a a t s c h a p u w e r p a r t i j t e b e d a n k e n . Is hun bedoeling anders, dan moeten zij onmiddellijk en onomwonden zeggen, dat zij zich hebben vergist.

1) Inmiddels ingetrokken.

Intusschen heeft het driemanschap ook op ander gebied zijn bedoelingen verduidelijkt. Het is niet voor een leiderschap van één persoon voor het geheele volk, o.a. omdat er niet een geschikte persoon disponibel is. Maar voor de ééne jeugdorganisatie, die er door samensmelting van alle bestaande jeugdvereenigingen moet komen, acht het een eenhoofdige leiding wel mogelijk en gewenscht. Een jeugddictator staat op het programma!
Inmiddels blijkt óók dat het program er oorspronkelijk anders heeft uitgezien.
Eerst stond er: doelbewuste opvoeding van de jeugd in nationalen zin, met eerbiediging van de geestelijke verscheidenheid van ons volk. Die laatste zinsnede is nu geschrapt.
Het is genoeg.
Niemand onzer mag langer een afwachtende houding aannemen. Laten onze mannen spreken. Voor het forum van het gansche volk zeggen, wat zij zien als onze taak.
Wij blijven strijden voor de geestelijke vrijheid. Dat is voor ons meer dan een leuze. Daarbij kan niemand òns van vaagheid beschuldigen. Wij hebben den schoolstrijd gekend. Wij weten van den strijd voor de vrijmaking der kerken. Wij hebben onze vrije organisaties gebouwd, die zonder overheidssteun door de liefde en trouw van de kleyne luyden groot zijn geworden.
En dat werk van onze voortrekkers vraagt van ons maar één plicht: Hou en trouw!

12. Fouten der democratie.

Via ‘Friesch Dagblad’ neem ik iets over uit ‘De Volkskrant’:

Niemand meent of beweert, dat het parlementaire stelsel zonder feilen of fouten is, of dat de democratie nooit uitwassen heeft vertoond, aldus ‘De Volkskrant’.

Er is herhaaldelijk op gewezen en er is ook wel een en ander gedaan om hetgeen verkeerd groeide af te snoeien.
Maar is het thans het ogenblik begane fouten breed uit

te meten, ze zelfs te verergeren, en zo aan de vrienden, die staan te trappelen om ons met een ander stelsel gelukkig te maken, materiaal in de handen te stoppen?
Uit een capitulatie wordt de overeenstemming, die men wenst, de nationale eenheid, die men begeert, niet geboren.
In een der bladen leest men de erkenning, dat het Nederlandsche democratische stelsel in menig opzicht ziek was, dat de democratie ook in Nederland aan verwording was ten prooi gevallen.
In dit verband wordt ‘de verschijning van een 50-tal politieke partijen bij een stembus, dingend naar zetels in het Parlement’, genoemd ‘een bewijs van verrotting in het volksleven’.
Schuilt hierin geen schromelijke overdrijving?
Reeds in de naam: vijftig politieke partijen?
Het waren voor de meerderheid juist g e e n politieke partijen: het waren politieke gelukzoekers, die van de techniek der kieswet gebruik maakten om een heibeltje op touw te zetten.
De wetgever heeft aan de uitwas een einde gemaakt, zoodat de vijftig ‘politieke partijen’ van de vlakte zijn verdwenen en het derhalve geen zin meer heeft ze als getuigen, laat staan als kroongetuigen op te voeren.
Wees van oordeel, dat we nog te veel partijen hebben, en ge krijgt gelijk, maar van een ‘verrotting in het volksleven’ kan niet worden gesproken.
Een week vroeger dan was bepaald hebben we den zomertijd gekregen: een uur met nog veertig minuten er op.
‘Met één pennestreek’, lezen we ergens, als tegenstelling van het ‘gezeur’ waar wij jaar in jaar uit aan hebben gedaan.
Hulde voor de kordaatheid tegenover de loomheid van onze volksaard.
Maar men ziet thans voorbij, dat het verzet tegen de zomertijd (er is zelfs sprake geweest van twee uren verschil in de lange zomermaanden) verband hield met de belangen van het platteland, het boerenbelang waarvoor men weleer ook wel in blakende ijver ontstak.
Over dat boerenbelang (de koeien hebben van de

zomertijd geen verstand, werd wel eens gezegd om de kwestie in een notendop samen te vatten) hebben we geschreven en is in het Parlement gepraat, te lang en te uitvoerig allicht, maar toch niet zonder zin of reden.

Nu vinden we het tegenover de ‘éne pennestreek’ niet rechtvaardig, het agrarische belang weg te moffelen en het voor te stellen alsof wij in Nederland te traag van geest zijn niet alleen, maar alsof het bewind van de pennestreek toch zoveel juister en heerlijker is dan het gemeen overleg met afweging der betrokken belangen.
En als de pennestreek over de zomertijd zoveel lof verdient, dan kan aan het stelsel de ruimst denkbare uitbreiding worden gegeven, bewijs van kordaatheid en vastberadenheid.
We willen maar zeggen: fouten erkennen en naar verbetering streven is uitstekend, maar men hoede zich er voor, met het badwater het kind weg te werpen.
En: onze volksaard is toch niet zo geheel minderwaardig.

Ook wij zien verschil tusschen de fouten der democratie en die der democraten of die der vagebonden op het erf der democratie. Ik kan dien vluchteling maar niet vergeten, die in 1939 bij aankomst in New-York den bodem van Amerika - kuste.
(16 Augustus 1940.)

Verzen

Uit Psalm 80.

't Is waar, gij zijt zoo niet van toegenegentheden,
Als deze wijngaard wel van goedheid is ontaard;
Doch uw langmoedig oog bezie eens naar beneden,
Hoe schaars hun wreed gebit uw erfdeel heeft gespaart.
Bezoek, omhels het volk, dat eertijds op u roemde,
't Geen uwe rechter hand een eigen druyfstam noemde[1],
En uwe minne een zoon, bij uwe gunst geteelt;
Het volk, dat weder hijgt in uwen schoot te keeren,
En deerlijk afgesolt, u ernstig komt bezweeren,
Dat gij zijn wee geneest, en zijne breuke heelt.

Zoo gij aan onzen geest, die pas[2] beweegt in 't beven,
Die effen[3] in 't gevoel van onze jamm'ren leeft,
Weêr d'innerlijke vreucht, als 't leven van zijn leven,
En aan ons ongeluk den laatsten doodsteek geeft:
Beloven wij van 't pad der ondeucht snel van schreden,
Ten zelven oogenblik op 't pad der deucht te treden.
Komt uwe goedigheid, met onze quaal belaân[4],
Noch eynd'lijk vleugelen aan ons verlangen bieden[5]:
Wij zullen met de straf de zonde straks ontvlieden,
En met de ballingschap haar oorzake ook ontgaan[6].

HEIMAN DULLAART.

(21 Juni 1940.)

1) 'Gods rechterhand is zijn almacht, zijn noemen is maken.'
2) 'nauwelijk en alleen'.
3) 'alleen maar'.
4) 'met ons lijden begaan'.
5) 'door verlossing namelijk'.
6) Aanteekening van de hand van prof. dr J. Wille, Heiman Dullaart, blz. 141/2. - K.S.

Gebedt.

Wilt de palen van ons lant
Schutten met u hoge hant,
Hoedtse voor bedeckte lagen
En voor onvoorziene slagen,
En verlaetse nimmermeer.
Wilt ons horen, lieve Heer!

Brenget weer den gulden tijdt,
Maeckt ons dit verwoesten quyt,
Slaet u cudde weder gade,
Dat den dief haer niet en schade
Noch den huyrlink niet en scheer.
Wilt ons horen, lieve Heer!

Geeft dat yeder soet en stil
Mach na-leven uwen wil,
Dat de groote mette cleyne
Niemant dien als u alleyne,
En hem redelijck geneer.
Wilt ons horen, lieve Heer!

Ghij sijt die de crijgen vuert,
Ghij sijt die de machten stuert,
Ghij cont wonderlijck behouwen,
Op u jonste[1)] wij vertrouwen,
Niet op ruyter ofte speer.
Wilt ons horen, lieve Heer!

JACOB REVIUS.

(28 Juni 1940.)

1) Gunst.

Het heyrkracht....

Het heyrkracht veler volcken
Dat boven inde wolcken
Zich legerde inde locht voor d' ondergangh der Zonnen,
Vertoonde ons al de benden
Die d' ouwde Stad berenden,
En niet aflieten voor zy haddenze gewonnen.

's Nachts als wy bezigh waren
Om t' off'ren op d' Altaren,
En 't heylich Pincxterfeest met yver uytermaten
Aendachtelyck te vieren,
Nae d' overouw manieren,
Riep ons een stemme toe: laet ons dees Kerck verlaten.

Lof zy Jehova die ons wormkens vrund'lijck is,
En toont den rijcken schat van zijn geheymenis:
Die zynen Engel zend uyt 's Hemels hooge kercken,
Om ons t' ontsluyten wat wy hebben aen te mercken
In Jacobs droeven val, en jammerlijcke ellend.
Mijn Christenen, dit in uws herten tafel prent:
Aenmerckt Gods strengheyd aen de geen die hem verachten,
Zijn groote goedigheyd aen al die op hem wachten.

JOOST VAN DEN VONDEL.
(Uit: Hierusalem verwoest.)

(5 Juli 1940.)

Uit Psalm 20.

De Heer verleene u al
Het heil, waerom uw yver badt,
En namaels bidden zal.
Nu weet ick, van om hoogh verlicht
Dat d' Opperste, aen de be
Van zijn' gezalfden dier verplicht,
En aen deze offerste,
Hem zal verleenen al wat dient
Tot zijn behoudenis.
Hy zal hem, als Godts trouwe vrient,
Genadigh en gewis
Verhooren van den heilgen boogh
Des hemels, en hem vast,
Door zijnen arrem van om hoogh,
En almaght tegens last
Bevestigen op zijnen stoel.
Dat andren hunnen troost,
In 't midden van dit aerdsch gewoel,
Vry zetten, west en oost,
Op oorloghswagens, ruitery,
En paerden: wy alleen
Gewinnen Godt op onze zy
Door vierige gebeên:
Wy roepen in den hooghsten noot
Godts naem aen, anders geen.
Geen maght van heiren is zoo groot,
Daer Godt by valt te kleen.

Behoe uw' Koning, lieve Heer.
Verhoor ons in 't verdriet,
Wanneer wy roepen; dat geweer[1)]
Beschaemt uw helden niet.

JOOST VAN DEN VONDEL, Harpzangen.

(12 Juli 1940.)

1) wapen.

Eendracht, doch eerst recht.

's Lands rechten en vryheden
Ick helpen sal in zwang;
In geen vereende steden
Gewetens felle dwang
Of tyrannye lyen:
Ick wensch de goe gemeent
En trouwe burgeryen
Door liefd' te sien vereent.

Ick heb van kindsche dagen
De vryheydt voorgestreen,
En 't harrenasch gedragen
Tot welvaert van 't gemeen:
Noch wil ick 't velden sweyen
Van Hollands fieren leeuw,
En met Oranje meyen[1)]
Bedecken wees en weeuw.

..... 't Is quaed een leeuw te dwingen,
Die door 't benautste streeft, en maeckter 't ruymste spoor.

JOOST VAN DEN VONDEL.
(Princelied, en Klinckdicht op Frederick Hendrik.)
(19 Juli 1940.)

Al stonden wy....

Al stonden wy, met heele benden,
Gekerstent, blanck in 't harrenas,
En dat 'er slechts een schrede was
In 't midden, tusschen moortellenden,
En 't Heidensch offren, naer den sleur;
Wy koren Christus voor den keur:
Wy lieten zygen weer[1)] en wapen;
De pylen, speeren, zwaerden slapen,
En offerden, als tamme schapen,
Ons willigh op, aen 't weerloos Lam,
Dat stom van zelf ten outer quam.

JOOST VAN DEN VONDEL.
Rey van Gekerstende soldaten. (Uit: Peter en Pauwels.)

(26 Juli 1940.)

1) takken.
1) geweer.

Nu dreight....

Nu dreight een helsche en blinde nacht
Van dwaelinge en afgoderyen
Het licht van 't kruisaltaer met kracht,
Door 't ommeslaen der heerschappyen,
Te blusschen, heidenen ten spot.
O bitter lot!
Nu staen de kruisgezanten bloot,
Ten doele der godtslasteraeren.
De kerkgewelven lijden noot,
En onbebloede Christaltaeren.

Laet ons in 't hof ten outer treên,
In zulk een' ommezwaey van staeten,
Den hemel offren met gebeên,
Den wil des oppersten gelaeten.
't Is Godt die den rijken hun paelen zet.
Dit 's de opperwet.

JOOST VAN DEN VONDEL (Zungchin).

(2 Augustus 1940.)

Een koning Saul....

Een koning Saul, van dootvyanden bestreên,
Toogh buiten 't leger 's nachts naer 's lants waerzeghster heen,
Op dat ze een' geest verwekte, om uit zijn' mont te hooren
Wat lot hem 's andren daeghs van boven was beschoren.
Zy wekte Samuël, een' ouden godtsprofeet,
Die uit der aerde rees, en in het lange kleet,
Hem spelde hoe hy op de lijken van dry zoonen
Zou storten in het zwaert, versteeken van zijn kroonen.
Toen wanhoop velt won, quam het naberou te spa.
Die raet zocht buiten Godt, verviel uit Godts gena.
Dees misdaet wert hem voor een dootschult aengerekent.
Vrees Godt alleen, die weet wat spoet of ramp betekent.

JOOST VAN DEN VONDEL (Zungchin).

(9 Augustus 1940.)

De wijnpers....

De wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven parssen,
En met een' rooden dauw vervarsschen
Dit veld, dat om vervarssing schreit.

't Is Wijnmaend, 't is de rechte tijd.
Laet dien Wijngaerdenier betyen,
Die maet kan stellen yeders lyen.
Hy zet den merckpael van den strijd.
Hy geeft by beurte zon en regen,
Dan zonneschijn, dan regenvlaegh.
De zonne schijnt niet alle daegh,
Noch juist, wanneer 't ons valt gelegen.
Het water leit niet eeuwigh vlack.
Het onweêr weet zijn tijd en stonden.
't Staet al aen tijd, en maet gebonden,
Wat voorvalt onder 't hemelsch dack.
Gods roeden, die het lichaem plaegen,
Zijn bezems, om de ziel te vaegen.[1)]

Ghy zalige Englen altemaal,
Ten dienst der vromen, uitgelezen,
Daelt neder, yeder met een schael.
Koomt, schept het sap der zuivre bezen,[2)]

En mengelt dit, dat bidden wy,
Met bittre traenen, die wy schreien.
Daelt neêr, onsterffelijcke Reien.
Verkeert dees gal in leckerny.
Verquickt ons, midden in doodspijnen,
En parst uit alssem puick van wijnen.

JOOST VAN DEN VONDEL. (Maeghden).

(16 Augustus 1940.)

1) zuiveren;
2) beziën.